

รายงานวิจัย

เรื่อง จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก

โดย

สื่บพงศ์ ธรรมชาติ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2544

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2544 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่ได้ให้การสนับสนุนให้ได้วิจัยสิ่งที่เป็นแก่นสารของสังคม คือวรรณกรรม เพราะวรรณกรรมคือสติปัญญาของสังคม คณะกรรมการพิจารณาทุนอุดหนุนการวิจัยนับว่าเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่จะส่งผลต่อความรุ่งโรจน์ทางวัฒนธรรม หากคณะกรรมการมองเห็นค่า สาระ ของวัฒนธรรม และเดินไปในทิศทางที่จะก่อประโยชน์อย่างแท้จริงแล้ว อนาคตของวัฒนธรรมไทยคงมีความหวัง ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ผู้เป่าถ่านไฟทางวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่กำลังจะมอดของผู้วิจัยให้ลุกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งอีกทั้งเป็นผู้ให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาอย่างจริงจังจริงใจ และห่วงใยได้ตามอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง อาจารย์ผู้เป็นยิ่งกว่าอาจารย์ที่ติดตามพัฒนาการทางวิชาการของผู้วิจัยเสมอมาและเป็นทีปรึกษาที่เสียสละโดยตลอด

กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้อำนวยการทางวัฒนธรรมที่มีความรักในวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของถิ่นกำเนิดอย่างเข้มข้น ท่านเป็นผู้ปลุกจิตสำนึกในการทำงานทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่ต้น หากปราศจากพลังแห่งคุณงามความดีและพลังแห่งความหวังดีของทั้งสามท่านที่กล่าวมา งานวิจัยเรื่องนี้จะไม่ได้เกิดจากการทำงานของผู้วิจัยอย่างแน่นอน ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา ม.ล.ทวีปัญญา เกษมสันต์ และข้าราชการ ในส่วนนี้ทุกท่าน ที่ช่วยดำเนินการเกี่ยวกับการให้เกิดความคล่องตัวและดำเนินไปด้วยดี ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุพดี ธรรมชาติ ผู้เป็นภรรยาที่ช่วยจัดหาหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณงามความดีที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเรื่องนี้ ขอมอบแด่ทุกท่านที่กล่าวนามมา คณะอาจารย์ที่ปลูกฝังความรักทางวรรณกรรมแก่ผู้วิจัยทุกท่าน และบิดามารดาผู้เป็นปฐมาจารย์ในการศึกษาวรรณกรรมของผู้วิจัย

สีบพงศ์ ธรรมชาติ

บทคัดย่อ

การวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใหม่อายุประมาณต้นรัชกาลที่ 5 จำนวน 5 เรื่อง คือพระรถเมรีหรือนางสิบสอง มโนหรานิบาด ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ สุวรรณหงส์ และปลาบู่ทอง วรรณกรรมทั้ง 5 เรื่องนี้ ล้วนแต่เป็นผลงานการประพันธ์ของชาวไทยภาคใต้ทั้งสิ้น ต้นฉบับของวรรณกรรมทุกเรื่องเป็นชุด(สมุดข่อย) ใช้อักษรวิธีไทยโบราณในการเขียน (อักษรวิธีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) เขียนตามเสียงที่ออก รูปแบบการสะกด การันต์ การใช้วรรณยุกต์ และอักษร มีความต่างกันอย่างออกไปจากปัจจุบันพอสมควร ทั้งนี้เพราะเป็นวรรณกรรมที่เขียนไว้ก่อนที่จะมีพจนานุกรม วรรณกรรมเหล่านี้บางเรื่องมีการปริวรรตแล้วและจัดพิมพ์เผยแพร่ แต่ยังคงอักษรวิธีเดิมเอาไว้ เช่น เรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสอง และเรื่องมโนหรานิบาด เป็นต้น

การวิเคราะห์แนวคิดหลักของเรื่องหรือแก่นเรื่อง โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และบทสนทนาหรือบทบรรยาย พบว่ามีจริยธรรมอยู่หลายประการ คือ เมตตา กรุณา กตัญญู ซื่อสัตย์ หน้าที่ วินัย เสียสละ สามัคคี พยายามและอดทน ยุติธรรม ซ้ำน และประหยัด จริยธรรมทั้งหมดนี้บางประการก็มีอยู่มากในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง บางประการก็กล่าวถึงน้อย และไม่กล่าวถึงเลย ทั้งนี้เพราะความต้องการที่จะเน้นจริยธรรมบางด้านของผู้แต่ง เรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสองเน้นความกตัญญู เมตตา กรุณา และวินัย มโนหรานิบาดเน้นด้าน ความพยายามและอดทน และหน้าที่ ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์เน้นด้าน หน้าที่ ซื่อสัตย์ และยุติธรรม สุวรรณหงส์ เน้นจริยธรรมด้าน เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และปลาบู่ทองเน้นเรื่อง ความกตัญญู เมตตา กรุณา

จริยธรรมที่มีอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่วิเคราะห์ได้จากองค์ประกอบของวรรณกรรมนั้นนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทยในด้านต่างๆ ได้คือ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการหาคู่ครอง ด้านการครองเรือน ด้านการคบมิตร ด้านการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น และด้านการประกอบอาชีพ

Abstract

This is a research on ethics appearing in folk comedy literature of southern Thailand. Data for the research were taken from five literary works written by southern Thai authors during the early Rattanakosin Era, before the period of the reign of the king Rama V. The five works are Pra Rot Mayree or Nang Sipsong, Manohra Nibat, Chalawan or Kraithong Khamkarp, Suwannahong, and Pla Boo Thong. The original copies of these works were recorded in "The Book" or "Samoot Koy" (The paper made from koy's tree) form and utilized the ancient Thai alphabets (used in the early Rattanakosin Era). The total inscriptions of consonants, vowels, and tonal symbols are quite distinct from the present writing system. This is due to the fact that these literary works had been written before the establishment of a dictionary for reference. Later copies have been rewritten to conform with the present system and later published. However, major written styles have been maintained, which can be seen in Pra Rot Mayree or Nang Sip Song and Manohra Nibat etc.

Analysis for theme, plot, event and dialogue reveals different aspects of ethics ingrained in these structures: kindness, generosity, grateful, honesty, responsibility, discipline, sacrifice, solidarity, struggle, tolerance, justice, diligent, and economy. These aspects of ethics can be found in high frequency in certain works, whereas in some, only a few aspects are mentioned, while others do not at all, depending on the focus on certain mentioned ethics as expressed by individual authors. Grateful, kindness, generosity, and discipline have been emphasized in Pra Rot Mayree or Nang Sip Song, while struggle, tolerance, and responsibility are stressed in Manohra Nibat. Similarly, responsibility, honesty, and justice are stressed in Chalawan or Krai Thong Kamkarp, whereas kindness, generosity, honesty, and justice are focused in Suwannahong, while grateful, kindness, and generosity, are emphasized in Pla Boo Thong.

Aspects of ethics as appearing in the southern Thailand's folk literature have been used in social development of different perspectives such as politics, finding spouse, marriage, friendship, coexistence, and occupation.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	3
ระเบียบวิธีวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	4
ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	4
ทฤษฎีวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณกรรม.....	4
ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม มานุษยวิทยาวัฒนธรรม.....	5
บทที่ 2 จริยธรรมจากแนวคิดหลักของเรื่อง โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร....	7
เรื่องนางสิบสองหรือพระรถเมรี.....	7
เรื่องมโนหรานิบาด.....	15
เรื่องชาละวันหรือไกรทอง.....	24
เรื่องสุวรรณหงส์.....	31
เรื่องปลาบู่ทอง.....	36
บทที่ 3 จริยธรรมจากบทสนทนาและการบรรยาย.....	47
ความเมตตา.....	48
ความกรุณา.....	62
ความกตัญญู.....	70
ความซื่อสัตย์ซื่อตรง.....	79
วินัย.....	91
หน้าที่.....	99
เสียสละ.....	113

เรื่อง	หน้า
ความพยายามและอดทน.....	123
ความสามัคคี.....	132
ยุติธรรม ชยัน ประหยัด และคารวะ.....	138
บทที่ 4 จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก	
เพื่อการพัฒนาสังคม.....	144
จริยธรรมเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง.....	150
การเลือกคู่ครองและการครองเรือน.....	157
การคบมิตร.....	164
การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ.....	167
การอยู่ร่วมกับผู้อื่น.....	170
บทที่ 5 สรุปและเสนอแนะ.....	174
ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	178
บรรณานุกรม.....	179
ภาคผนวก.....	181
พระรถเมรี.....	182
มโนห์รานิบาต.....	184
ไกรทองหรือชาละวันคำกาพย์.....	186
ปลาบู่ทอง.....	188
สุวรรณหงส์.....	190

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุหรือจิตใจ ปัจจุบันคนไทยมีค่านิยมทางวัตถุสูง มุ่งสร้างวัตถุและสะสมวัตถุกันอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจและการอยู่ในสังคมอย่างองอาจได้รับการยกย่อง เมื่อให้ความสำคัญกับวัตถุมากเกินไปถึงขั้นหลงใหลทำให้ละเลยทางด้านจิตใจไป จนทำให้เกิดปัญหาในสังคมหลายหลากประการ จุดเริ่มต้นของปัญหาก่อตัวขึ้นในครอบครัวไปจนถึงสังคมใหญ่ระดับประเทศ ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด ในการที่จะสร้างสังคมให้เกิดสันติสุข เข้มแข็ง และมีคุณภาพ สิ่งสำคัญยิ่งที่จะสร้างครอบครัวและสังคมที่ใหญ่ออกไปให้เกิดสิ่งดังกล่าวข้างต้นนี้ คือจริยธรรม หรือการแสดงออกในทางที่ถูกต้องดีงามนั่นเอง ปัจจุบันการแสดงออกที่ดีงามและถูกต้องได้เสื่อมถอยลงไปมาก จนทำให้สังคมเกิดปัญหา ดังกล่าวแล้ว

จริยธรรม ที่เป็นหลักชัยของการดำรงอยู่ของบุคคลและสังคม เช่น หน้าที่ วินัย ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน และ เมตตา กรุณา เป็นต้น จริยธรรมเหล่านี้ได้รักษาสังคมไทยในอดีตเอาไว้ได้อย่างดี ทั้งนี้เพราะสมัยก่อนบรรพชนไทยได้มีการปลูกฝัง ถ่ายทอดสู่รุ่นแล้วรุ่นเล่าตามลำดับ ทั้งด้วยการพูดและด้วยการเขียน สมัยหลังการถ่ายทอดจริยธรรมสู่รุ่นลูกรุ่นหลานย่อหย่อนลงไปมาก อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เป็นต้น บ้านและวัดซึ่งเคยทำหน้าที่หลักในเรื่องนี้ก็ทำหน้าที่ลดลงไป เพราะมีเหตุทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้นจะพบว่าจริยธรรมของคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนในปัจจุบันลดลงไปมาก เมื่อเทียบกับคนรุ่นก่อนที่พอจะเชื่อมต่อกันได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณธรรมซึ่งเป็นหลักการในการแสดงออกทางจริยธรรมเอาไว้ 9 ประการ คือ พากเพียร อดทน เสริมสร้างคนดี รู้รักสามัคคี มีน้ำใจ ใฝ่ประหยัด ซื่อสัตย์สุจริต เศรษฐกิจพอเพียง เรียงร้อยไมตรี และหวังดีมีเมตตา คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงเห็นว่าจะสร้างสร้างสรรค์สังคมไทยให้เกิดสันติสุขได้ ถ้าคนไทยรวมใจกันแสดงออกคือการมีจริยธรรมนั่นเอง ดังนั้นกล่าวได้ว่าจริยธรรมเป็นเครื่องจรรโลงสังคม สังคมใดบุคคลมีจริยธรรม สังคมนั้นย่อมมีแต่ความสงบสุข สังคมนั้นจะเป็นทุกข์ถ้าคนไม่มีจริยธรรม

จริยธรรมมีความสำคัญและมีคุณค่าดังกล่าวแล้ว ผู้ที่ศึกษาทางจริยธรรมบางท่านได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของจริยธรรมเอาไว้ ดังนี้

ถ้าสังคมไม่มีแนวจริยธรรมเป็นทั้งเส้นบรรทัดและเครื่องกล่อมเกลาลาจิตใจ มนุษย์ก็จะเป็นอยู่ที่พระพุทธรเจ้า ตรัสไว้ว่า โน เจ อัสส สกา พุทธิ วินโยวา สุสิกขิตฺวาเน อ้นมฺหิโสว จเรยย พฺหุโก ชิโน

แปลว่า หากว่ามนุษย์ปราศจากความรู้และระเบียบวินัยบังคับ มนุษย์เป็นอันมากในโลกก็จะเคลื่อนไหว(เจยย) เหมือนกระป๋องดาบอดทองเที่ยวไปในป่า จริยธรรมที่จะซึมซาบเข้าสู่กระแสเลือดของมนุษย์แล้วถูกสะสมเก็บไว้เป็นบารมีในจิตใจนั้น มิใช่เข้าโดยการศึกษาทงทฤษฎีอย่างเดียว แต่จะต้องเข้าโดยการฝึกฝนอบรม ทั้งโดยตนเองและโดยคนอื่น เช่น พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ บิดามารดา ช่วยฝึกฝนอบรมให้ เพราะถ้า ให้จริยธรรมผ่านเข้าไปโดยการศึกษาจากตำรับตำราอย่างเดียว จริยธรรมที่มนุษย์ได้รับก็ จะไม่สมบูรณ์ และมนุษย์ผู้นั้นก็จะเป็นจำพวก "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด"

... แนวทางการแสดงออกซึ่งจริยธรรมมี 3 แนวด้วยกัน คือ

1. อดตตถจริยา หมายถึงความประพฤติส่วนตัวของแต่ละคน
2. ญาติตถจริยา หมายถึงความประพฤติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในทางสายเลือด เช่น พ่อแม่ ลูกเมีย ญาติพี่น้อง
3. โลกตถจริยา หมายถึงความประพฤติต่อบุคคลส่วนรวม¹

จริยธรรม มาจากคำว่า จริย หมายถึงความเคลื่อนไหว ธรรมคือสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือหน้าที่ก็ได้ รวมความได้ว่า จริยธรรมเป็นการแสดงออกที่ดีงาม เกิดคุณค่าทั้งแก่ตน ผู้อื่น และสังคม บุคคลจะเคลื่อนไหวไปในทางที่ดีงามได้นั้นก็ต้องมีหลักแห่งความดีคือหลักแห่งจริยธรรมซึ่งมีคุณธรรมเป็นหลักใหญ่อยู่ในจิตใจอยู่แล้ว ส่วนผู้ที่ไม่มีหลักจริยธรรมหรือคุณธรรมจะมีจริยธรรมย่อมเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องจริยธรรมให้ถ่องแท้ และจะต้องปลูกฝังให้แก่บุคคลตั้งแต่ต้น

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีอยู่จำนวนมากทั้งประเภทลายลักษณ์(Written Literature) และมุขปาฐะ(Orai Literature) วรรณกรรมทั้งสองประเภทนี้ล้วนแต่แฝงเรื่องของจริยธรรมเอาไว้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะบรรพชนไทยภาคใต้สมัยก่อนให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก นอกจากจะสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อปลูกฝังจริยธรรมแล้ว ยังให้ความบันเทิงพร้อมไปด้วย วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่แต่งเอาไว้เพื่อให้ความบันเทิงหรือสนุกสนานและแฝงด้วยจริยธรรมมีอยู่จำนวนมากไม่น้อย เช่น พระรถเมรี มโนหรานิบาด สุวรรณหงส์ ชาละวัน และสังข์ทอง เป็นต้น วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทลายลักษณ์ที่มีอยู่นี้ ส่วนใหญ่ยังอยู่ในบุคมิได้ปริวรรตเป็นอักษรวิธิปัจจุบัน จึงเห็นว่าจะต้องทำให้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้กลับคืนมาทำหน้าที่อย่างเก่าก่อน จึงควรศึกษาทำความเข้าใจให้มากขึ้น

¹ จารัส ดวงธิสาร. "จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันในทัศนะของชาวบ้าน" ใน รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.2522,หน้า33.

วรรณกรรมประเภทนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมอ่านของคนไทยภาคใต้ในปัจจุบัน แต่จริงวรรณกรรมนิทาน ประโลมโลกเหล่านี้เคยทำหน้าที่ในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ชาวไทยภาคใต้ตลอดมา ผู้ใหญ่มัก สวด(อ่าน)หนังสือให้เด็กหรือผู้ใหญ่ด้วยกันฟัง และสอนให้ลูกหลานอ่านหนังสือเหล่านี้บ่อยๆ การ กระทำเช่นนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้จริยธรรมฝังตรึงอยู่ในจิตวิญญาณของเด็กและติดตัวอยู่จนกระทั่ง เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในการดำเนินชีวิตในสังคม ผู้ใหญ่ที่ถึงพร้อมด้วยจริยธรรมก็ได้แสดงออกถึงจริย ธรรมต่างๆ ที่สั่งสมมา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตน ผู้อื่น และสังคม ดังนั้นเพื่อให้วรรณกรรมท้องถิ่น ภาคใต้ประเภทนี้ ได้ทำหน้าที่ต่อไปจึงเห็นว่าควรจะได้ศึกษาอย่างละเอียดเพื่อตอบปัญหาเกี่ยว กับจริยธรรมที่แฝงอยู่ เมื่อได้คำตอบแล้วก็จะได้เผยแพร่ให้เป็นที่ประจักษ์ และนำไปใช้ในการ พัฒนาสังคมต่อไป การวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อความในรัฐธรรมนูญไทยฉบับปัจจุบัน มาตรา 80 วรรคท้ายที่ว่า "เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน" และ มาตรา 81 ที่ว่า "สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ" อีกด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีคุณค่าทางจริยธรรมสู่สังคมไทย
2. เพื่อค้นหาคุณค่าทางจริยธรรมที่มีในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อนำไปใช้เป็นแนว

ทางในการพัฒนาสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

วิจัยด้วยวิธีการอ่านละเอียดซึ่งเป็นวิธีการวิจัยทางวรรณกรรมอย่างหนึ่ง การวิเคราะห์โครงสร้างวรรณกรรม และเนื้อหา การวิจัยใช้ทฤษฎีวิเคราะห์วรรณกรรมและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูลและแหล่งข้อมูล คือ ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทาน ประโลมโลกที่มีเนื้อหาเน้นทางจริยธรรมที่ปริวรรตเป็นอักษรวิธีปัจจุบัน และที่อยู่ในบุด(สมุดข่อย) เก็บรักษาไว้ในศูนย์วัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช และสถาบัน ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาในการวิจัย

2.1. จริยธรรมจาก แนวคิดหลัก โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และพฤติกรรมตัวละคร เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู หน้าที่ วินัย เสียสละ และสามัคคี เป็นต้น

2.2. จริยธรรมจากบทสนทนาและบทบรรยายที่มีในวรรณกรรม เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู หน้าที่ วินัย ซื่อสัตย์ เสียสละ และสามัคคี เป็นต้น

2.3. จริยธรรมจากวรรณกรรมเพื่อการพัฒนาสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

- 1.สำรวจข้อมูลวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ภูเก็ต และนครศรีธรรมราช
- 2.เก็บรวบรวมข้อมูล อ่านวรรณกรรมที่เป็นหนังสือชุดต้นฉบับ ที่ถ่ายเอกสาร และฉบับพิมพ์
- 3.วิเคราะห์ข้อมูล แยกข้อมูลตามเนื้อหาการวิจัย ใช้การตีความ ขยายความและการสรุปความ ใช้ทฤษฎีสังคมวิทยา มานุษยวิทยาวัฒนธรรม และทฤษฎีการวิเคราะห์ วิจัยวรรณกรรม
- 4.เสนองานวิจัย นำข้อมูลที่วิเคราะห์เสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์(Descriptive Analysis) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 1.ชาวไทยภาคใต้และชาวไทยรู้จักและเข้าใจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีเนื้อหาด้านจริยธรรมมากขึ้น และเกิดความตระหนักในคุณค่า
- 2.บุคคลและหน่วยงานทั้งราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมนำเอาจริยธรรมไปใช้เพื่อปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เยาวชนและคนไทยโดยทั่วไป
- 3.กระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของจริยธรรมมากขึ้น และเกิดความตื่นตัวในการทำวิจัยทางด้านจริยธรรมโดยใช้ข้อมูลจากท้องถิ่น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การให้ความสำคัญทางจริยธรรมและการปลูกฝังเพื่อให้คนไทยมีจริยธรรมมีมากขึ้น

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

- 1.ทฤษฎีการวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณกรรม

กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ กล่าวถึงทฤษฎีวรรณคดีตะวันตก 3 ทฤษฎี ดังนี้

1.ทฤษฎีการถ่ายแบบชีวิต (The theory of Imitation) เพลโตและอริสโตเติลเขียนหนังสือ The Republic และ The Poetic ว่าวรรณคดีคือการถ่ายแบบชีวิตของมนุษย์โดยการใช้ศิลปะด้านถ้อยคำภาษา และเนื้อเรื่องสร้างขึ้นจากแบบชีวิตของมนุษย์ และนักวรรณคดียุโรปรุ่นหลังอย่าง เซอฟิลิปซิดนีย์ ดร.จอห์นสัน ก็มีความเห็นสอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าว

2.ทฤษฎีอารมณ์ตอบสนอง (Theory of effect) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงวรรณคดีที่จะเกิดผลต่ออารมณ์ของผู้อ่านอันเนื่องมาจากการใช้ศิลปะการแต่งของผู้แต่ง อาจเกิดอารมณ์สนุกสนานหรืออารมณ์เศร้า ผลตอบสนองอารมณ์มี 2 ประการ คือผลประโยชน์ที่วรรณคดีเรื่องนั้นก่อให้เกิด (Pragmatic) และผลในรูปอารมณ์ของจิตใจ (Affective emotion) จากความคิดทฤษฎีนี้ทำให้มีความเห็นว่าควรให้วรรณคดีเป็นเรื่องความบันเทิงแท้ๆ หรือมุ่งสอน หรือให้ความรู้อื่นๆ ด้วย

- 3.ทฤษฎีการแสดงออก (Theory of Expression) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการสร้างวรรณคดีว่าเกิด

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส.วรรณคดีวิจารณ์.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2521, หน้า 56-57.

จากแรงบันดาลใจของผู้แต่ง สมัยก่อนมักกล่าวว่าได้อำนาจพิเศษจากพระเจ้า ด้วยอำนาจของพระเจ้านี้เองจึงทำให้ผู้แต่งอยู่ในภาวะที่ดื่มด่ำ ลึกลับ ซึ่ง ด้วยสุนทรียะ เว็ดสเวิร์ธ(Wordsworth) กวีชาวอังกฤษเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ลึกกว่าตนมีแรงบันดาลใจพิเศษเมื่อแต่งวรรณกรรม แม้มิใช่อำนาจทิพย์ครอบงำแต่เป็นพลังอารมณ์ที่มีอย่างท่วมท้นและหลากหลาย

เจตนา นาควัชระ กล่าวถึงทฤษฎีที่ 1 ว่า"ทฤษฎีที่ 1 ทำให้เกิดข้อคิดว่า วรรณคดีจะต้องเป็นสิ่งที่สะท้อนสังคม แสดงภาพชีวิตเหตุการณ์ในสังคม อาจทำให้เราเห็นความสำคัญของสังคมมากกว่าวรรณคดี จึงมีนักวิจารณ์อีกกลุ่มหนึ่งชี้ให้เห็นคุณค่าของวรรณคดี ในแง่ที่ว่า ถ้าเราไม่รู้จักวรรณคดีแล้ว เราก็ไม่รู้จักลักษณะแท้จริงของสังคม..."¹

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงหลักใหญ่ในการวิจารณ์วรรณคดีว่ามีเป็นขั้นๆ ดังนี้

1. วิเคราะห์ คือแยกแยะส่วนต่างๆ ออกดูให้ถี่ถ้วนที่สุดที่จะทำได้...เมื่อจะพิจารณางานเขียนชิ้นหนึ่งๆ เราก็จะแยกแยะไปตามรูปแบบของงาน เช่นบทละครรำ สำหรับใช้ในการแสดงละครนอก อาทิ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 เรื่องสังข์ทอง เราก็จะดูว่าเนื้อเรื่องเป็นอย่างไร ลักษณะนิสัยตัวละครเป็นอย่างไร วิธีบรรยายเรื่องอาศัยแบบฉบับใด กลอนดีหรือไม่ เราว่าดีเพราะเหตุใด นอกจากกลอนดีแล้ว มีอะไรที่ประทับใจเราอีกหรือไม่ เราไม่พอใจตอนไหน หรือตัวละครตัวไหน ไม่พอใจการกระทำอันใดในเรื่องบ้าง เป็นต้น²

2.ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม มานุษยวิทยาวัฒนธรรม

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย³ กล่าวว่า สถาบันสังคมหมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานของสังคมที่มีเพื่อแก้ไขสังคม และทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ สถาบันทางสังคมแบ่งเป็น 5 ประเภทคือ 1.สถาบันครอบครัว

2.สถาบันการเมืองการปกครอง 3.สถาบันเศรษฐกิจ 4.สถาบันการศึกษา 5.สถาบันศาสนา

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง⁴ กล่าวถึงสังคมว่า โอกุสต์ ก็องต์ (August Conte) แบ่งสถาบันในสังคมไว้คือ สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา

¹เจตนา นาควัชระ. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ :ไทยวัฒนาพานิช.2514.หน้า 15.

²ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. วิเคราะห์สุวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.2522.4.7-88.

³คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2534 หน้า 79-110.

⁴คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน.2532.หน้า18-19

3. ทฤษฎีด้านจริยธรรม

ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ กล่าวถึงการเกิดจริยธรรมเอาไว้ว่า

ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับถูกผิด มิได้เกิดจากการเรียนรู้ มิได้เกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม(Socialization) แต่เกิดจากการสังเกตและการคิดไตร่ตรอง ตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งโคลเบอร์กเชื่อเหมือนเพียเจต์ ดังนั้นจริยธรรมจึงพัฒนาเป็นขั้นๆ ตามลำดับอย่างแน่นอนตายตัว พัฒนาการจากขั้นต่ำกว่าไปสู่ขั้นสูงกว่าที่ละขั้น ไม่มีการข้ามขั้น ไม่มีการสลับขั้น หมายความว่าบุคคลจะเติบโตในสังคมใด หรือนับถือศาสนาใดๆ¹

ดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวถึงจริยธรรมไว้ว่า

ความสามารถทางการเรียนรู้ การคิดหรือสติปัญญานี้มีความสำคัญต่อคุณลักษณะทางจริยธรรมและพฤติกรรมของเยาวชนมาก ถ้าความสามารถทางการเรียนรู้ การคิดของบุคคลต่ำ จริยธรรมของเขาจะพัฒนาไปสู่ขั้นสูงไม่ได้ ส่วนผู้ที่มีความสามารถทางการรู้การคิดขั้นรูปธรรม ก็มักจะแก้ปัญหาขัดแย้ง ด้วยการใช้กำลังกายและอาวุธ ส่วนผู้ที่มีความคิดขั้นนามธรรมจะแก้ปัญหาด้วยการเจรจาตกลงกันโดยสันติวิธี²

พระราชวรมนี(ประยูทธ ปยุตโต) ปัจจุบันสมณศักดิ์ พระธรรมปิฎก กล่าวถึงจริยธรรมว่า โดยลักษณะทั่วไป จริยธรรมนี้มองไปได้กว้างขวาง ครอบคลุมวงการที่มีการใช้ธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติศีลธรรมอย่างที่เราเข้าใจกันเบื้องต้น หรือการทำจิตใจให้มีความสุข วิธีสร้างสุขภาพจิต การฝึกจิต บำเพ็ญสมาธิภาวนา ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม การไปเป็นอุบาสกจำศีลที่วัด ตลอดจนการที่ภิกษุไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า รวมอยู่ในคำว่าจริยธรรมหลักนี้³

จากทฤษฎีที่กล่าวมาทั้ง 3 กลุ่ม คือ คือทฤษฎีวิเคราะห์วรรณกรรม ทฤษฎีทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา และทฤษฎีทางวัฒนธรรมด้านจริยธรรม ผู้วิจัยนำไปใช้ในการวิเคราะห์ ตีความ ขยายความ และสรุป ในการเสนองานวิจัยตามขอบเขตของเนื้อหา

¹ ชัยพร วิชชาวุธและคณะ.พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน : ศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2531,หน้า27.

² ดวงเดือน พันธุมนาวิน."การวิจัยทางจิต พฤติกรรมศาสตร์ เพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับครอบครัวและเยาวชนไทย" ในการกำหนดปัญหาการวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.2537,หน้า135,137.

³ พระราชวรมนี(ประยูทธ ปยุตโต) พุทธธรรม.กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2529,หน้า590-593.

บทที่ 2

จริยธรรมจากแนวคิดหลักของเรื่อง โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากความ รู้สึกนึกคิด ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เขียนหรือผู้แต่ง ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่บันทึกเรื่องราวของมนุษย์ในหลายด้าน สิ่งสำคัญที่บันทึกไว้ทำให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และรับรู้คือเรื่องของสังคมและวัฒนธรรม เพราะมนุษย์มีสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมนั้นมีหลายประการ เช่น ประเพณี ค่านิยม ศิลปกรรม และการละเล่น เป็นต้น จริยธรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งในวัฒนธรรมหลายประการที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขในสังคม และจริยธรรมก็มีอยู่ในวรรณกรรม ผู้แต่งหรือผู้แต่งบางคนต้องการที่จะถ่ายทอดจริยธรรมบางประการให้แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง จึงได้ยึดจริยธรรมที่ต้องการถ่ายทอดเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง โดยนำมาเป็นแนวคิดหลักหรือแก่นของเรื่อง และมีการแทรกจริยธรรมไว้ในเรื่องเป็นตอน ๆ และยังมีการใส่ไว้ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบทสนทนา หรือการที่ผู้แต่งเจตนาสื่อสารกับผู้อ่านหรือผู้ฟังโดยตรง จริยธรรมจากแนวคิดหลักของเรื่อง โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร วิเคราะห์ได้ดังนี้

1. เรื่องนางสิบสองหรือพระรถเมรี

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมรุ่นเก่าที่เชื่อกันว่าแต่งราวสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นสันนิษฐานว่าผู้แต่งคือ นายเรือ นาน กวีชาวนครศรีธรรมราช ต้นฉบับที่พบเป็นบุตรขาว (สมุดข่อยสีขาว) ฉบับนี้แต่งด้วยกาพย์ 3 ชนิด ต้นฉบับเป็นของ นายกล่อม ธาณินทร์ บ้านท่ง หมู่ที่ 5 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันเก็บไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช อีก 2 ฉบับ เป็นบุตรขาวเช่นกัน แต่งด้วยกลอนสุภาพ ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ เก็บรักษาไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ เรื่องนางสิบสองหรือพระรถเมรีเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ให้ความบันเทิงและคุณธรรม จริยธรรม ด้วยความดีเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้เอง ผู้อ่านที่มีความประทับใจในวรรณกรรมเรื่องนี้ จึงได้นำเนื้อเรื่องบางตอนมาแต่งเป็นเพลงร้องเรือเด็ก (บทกล่อมเด็ก) ดังบทร้องเรือเด็กภาคใต้บทหนึ่งมีว่า

ฮา เอ่อ เหนอ นางเมรี เหนอ	กินเหล้าวันนี้เมานักหนา
เมาเหล้าหรือว่าเมายา	เมามายนักหนาพระทอง
ไอ้โหรรัฐรับนหลังคา	คิดว่าหน่วยตานางสิบสอง
เมามายนักหนาพระทอง	เมรีร่วมห้องเหอ

นางฟอง ธรรมชาติ

เลขที่ 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เพลงร้องเรือบทนี้ยังคงมีใช้กันอยู่บ้างในบางท้องถิ่นของภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทหลายอำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงใช้กล่อมเด็กบทร้อยนี้อยู่ สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสองยังคงอยู่ในจิตใจของคนไทยภาคใต้ส่วนหนึ่ง

จริยธรรมจากวรรณกรรมเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสอง จากแนวคิดหลักของเรื่อง โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร วิเคราะห์ได้ดังนี้

1.1 จริยธรรมจากแนวคิดหลักหรือแก่นของเรื่อง (Theme) แนวคิดหลักหรือแก่นของเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้คือ “ความดีชนะความชั่ว หรือ ธรรมะชนะอธรรม” ในเรื่องนี้พระรถเสนและนางสิบสองเป็นฝ่ายความดี ด้วยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น แม้จะมีอยู่บ้างก็จำใจทำด้วยความจำเป็น อย่างกรณีของพระรถเสนที่ต้องมอมเหล้าเมรี เพื่อเอาลูกตาของมารดาและป่า ๆ จากเมืองดาวันไปใส่ไว้ดังเดิม และที่ต้องทิ้งเมรีไปเพราะความกตัญญูที่มีต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นจริยธรรมที่มีความสำคัญยิ่ง ฝ่ายความชั่วคือนางยักษ์สนทรา นางยักษ์มีความรักต่อนางสิบสองด้วยสัญชาตญาณของผู้หญิงที่ต้องการมีลูก นางไม่มีลูกเมื่อพบเด็กก็มีความรักเอ็นดูจึงเลี้ยงไว้เป็นลูก ไม่เฉพาะนางสิบสองเท่านั้นที่นางเอามาเลี้ยง พระธิดาเมรีหรือกัณฑ์ พระธิดาของท้าวทศวงศ์ และพระนางทศนาแห่งเมืองนาควารีนางยักษ์ก็ลักพาเลี้ยงไว้เป็นลูกตั้งแต่ยังเล็กๆ จนเมรีเข้าใจว่านางยักษ์เป็นมารดา แม้จะรักเมตตาเด็กแต่ภายหลังความโกรธ (โกรธ) เข้าครอบครองจิตใจ ทำให้นางยักษ์ติดตามล้างแค้นนางสิบสองเพราะหนีไป เมื่อรู้ว่านางสนทราที่เห็นเป็นมนุษย์นั้นแท้จริงแล้วเป็นยักษ์ด้วยบาปกรรมที่นางยักษ์ทำไว้คือ การออกอุบายควักลูกตาของนางสิบสองและวางแผนฆ่าพระรถเสนจึงทำให้นางสิ้นชีวิต แนวคิดหลักของเรื่องตรงกับหลักการของศาสนา คือ สร้างความดี ย่อมมีสันติสุข และตรงกับหลักการสำคัญหรือหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่า ละเว้นชั่ว ทำความดี และทำใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งถ้าผู้ใดปฏิบัติแล้ว ย่อมเกิดความสุขสงบทั้งในส่วนตัวตน ผู้อื่น และสังคมด้วย

1.2 จริยธรรมจากโครงเรื่อง(Plot)และเนื้อเรื่อง (Event)

โครงเรื่องของเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสองมีว่า ครอบครัวยุคหนึ่งที่มีฐานะร่ำรวยต้องการจะมีบุตร จึงไปขอพระฤกษ์ ต่อมามีบุตร 12 คน ยากจนลงจึงพาบุตรทั้ง 12 คน ไปทิ้งในป่า

นางยักษ์พบพาไปเลี้ยงไว้ นางทั้ง 12 คน ชวนกันหนีเมื่อรู้ว่าผู้เลี้ยงดูเป็นยักษ์ พระราชาพบเข้าได้ เป็นชายนางพระราชา นางยักษ์โกรธแค้นออกติดตามแก้แค้น นางยักษ์แปลงเป็นมนุษย์เป็นชายนาง พระราชาและวางแผนควักลูกตานาง 12 แล้วนำไปไว้กับลูกสาวบุญธรรมที่เมืองนางยักษ์ นางสิบสอง ถูกขังอยู่ในถ้ำและคลอดลูก ด้วยความอดอาหารจึงฉีกเนื้อลูกที่คลอดเป็นอาหาร นางสิบสอง น้องคนเล็กสุดซ่อนลูกไว้และเลี้ยงดูมีชีวิตรอดโตขึ้นได้เลี้ยงดูนางทั้งสิบสอง นางยักษ์วางแผนฆ่า ลูกชายนางคนที่ 12 ด้วยการให้ไปเฝ้าอยู่ที่เมืองของนาง ฤๅษีช่วยเปลี่ยนแปลงข้อความในสารทำให้รอดชีวิต ถึงเมืองยักษ์ได้ลูกสาวบุญธรรมนางยักษ์เป็นภรรยา ลูกนางสิบสองใช้ปัญญานำดวงตา กลับไปใส่ให้นางทั้ง 12 คน สำเร็จ นางยักษ์โกรธแค้นมากและถึงแก่ความตาย ลูกนางสิบสองกลับไปหาลูกสาวบุญธรรมยักษ์แต่นางถึงแก่กรรม จัดการศพเสร็จก็กลับเมือง ฤๅษีแนะนำให้เอาพระธิดา เจ้าเมืองหนึ่งที่เป็นพระบิดาของลูกสาวบุญธรรมนางยักษ์ (นางยักษ์ลักไปตั้งแต่เล็ก ๆ) เป็นชายนางสิบสองจึงได้พระธิดาคนเล็กของเมืองดังกล่าวเป็นชายนางและกลับเมืองของตนอยู่กับพระ บิดาและพระมารดาด้วยความสุข

เนื้อเรื่อง เศรษฐีโกหกและภรรยาอยู่กินกันมาไม่มีลูก จึงไปขอลูกกับฤๅษี ฤๅษี ให้เอากรวดที่ปากบ่อน้ำกลับไปบ้านแล้วจะได้ลูก เศรษฐีเก็บกรวดไปบ้าน 12 ก้อน จึงได้บุตรสาว 12 คน ด้วยบุตรมากจึงทำให้ฐานะยากจนลง จึงแก้ปัญหาด้วยการพาลูกทั้ง 12 คน ไปทิ้งในป่า ทำให้บุตรสาวทั้ง 12 คน ทุกข์ยาก ต่อมานางยักษ์สนทนาซึ่งเป็นหม้ายไม่มีลูกพบเข้า จึงพาไปเลี้ยง และนางยักษ์มีลูกสาวบุญธรรมที่ลักตัวมาจากเมืองนาควาริตั้งแต่เล็ก ๆ ชื่อเมรี ต่อมานางสิบสอง คนรู้ว่านางเป็นยักษ์จึงชวนกันหนี และได้พบพระรถสิทธิ์ พระรถสิทธิ์ได้นางทั้งสิบสองเป็น ชายนาง นางยักษ์สนทนาโกรธที่นางสิบสองหนีไป จึงแปลงร่างเป็นนางมนุษย์ที่สวยงามและได้เป็น ชายนางพระรถสิทธิ์เช่นกัน นางยักษ์วางแผนแก้แค้นนางสิบสอง จึงทำเป็นป่วยและทูลพระรถสิทธิ์ว่า ต้องใช้ยาที่ผสมด้วยดวงตานางสิบสอง ด้วยความหลงใหลและถูกมนต์เสน่ห์ของนางยักษ์สนทนา พระรถสิทธิ์จึงให้ทหารควักลูกตานางทั้ง 12 คน ต่อมานางทั้ง 12 คน ตั้งครรภ์ เมื่อคลอดลูกออกมาต่างก็เอาเนื้อลูกเป็นอาหาร ครั้นถึงรอบชายนางซึ่งเป็นน้องสุดท้อง นางไม่ยอมฆ่าลูกเพื่อเป็น อาหารของพี่ ๆ และตน แต่กลับเอาเนื้อของลูกพี่ที่เก็บไว้ให้พี่ ๆ กินแทนเนื้อลูกตน ลูกชายนาง นางตั้งชื่อว่า รถเสน พระอินทร์เมตตาต่อชายนางและพระรถสิทธิ์จึงให้เทวดาแปลงร่างเป็นไก่ เพื่อให้พระรถสิทธิ์ได้ใช้ชนพินันต์อาหารเลี้ยงดูมารดาและป่า ๆ ต่อมาพระรถสิทธิ์รู้ว่าพระรถเสน เป็นโอรส จึงให้เข้าเฝ้าและเข้าออกในวังได้ตลอด นางยักษ์รู้ความจริงจึงวางแผนฆ่าพระรถเสน ด้วยการแก้งัว และทูลว่าจะหายป่วยได้ต้องได้ยาที่ผสมด้วย มะจั่วหาวมะนาวโห่ ที่เมืองดาวัน ผู้ที่จะไปนำมาได้คือพระรถเสน พระรถเสนเดินทางไปพร้อมด้วยสารของนางยักษ์ถึงกังหรี (เมรี)

ที่เขียนว่า ถึงกลางวันให้ฆ่ากลางวันและถึงกลางคืนให้ฆ่ากลางคืน เมื่อพระรถเสนเดินทางไปถึง อาศรมฤๅษีตนหนึ่ง ฤๅษีรู้ด้วยญาณเกี่ยวกับข้อความในสารของนางยักษ์ ฤๅษีจึงแปลงสารเสียใหม่ เป็นถึงกลางวันให้แต่งกลางวัน ถึงกลางคืนให้แต่งกลางคืน ฤๅษีให้พระรถเสนขี่ม้าวิเศษไปเมือง ตาวัน ทำให้การเดินทางรวดเร็วยิ่งขึ้น เมื่อไปถึงเมืองตาวันเมื่อก็ดัดพิธีอภิเษกสมรสกับพระรถเสน พระรถเสนอยู่เมืองตาวันระยะหนึ่งก็รู้เรื่องดวงตานางสิบสอง จึงวางแผนมอมสุราเมรี เมื่อเมรีเมาก็ลักดวงตานางสิบสองกลับเมือง เมรีติดตามไป แต่ต้องหยุดอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเพราะสิ้นสุดเขต ของยักษ์ พระรถเสนนำดวงตาไปใส่ให้พระมารดาและป้าๆ นางยักษ์โกรธแค้นมากที่ทำการไม่สำเร็จ ก็ กลับร่างเป็นยักษ์ต่อสู้กับพระรถเสนและในที่สุดนางยักษ์ก็สิ้นชีวิตด้วยกำพวดและพระขรรค์ฤๅษี พระรถเสนกลับไปหาเมรี แต่เมรีสิ้นชีวิตเมื่อไปถึงเพราะความตรอมใจ พระรถเสนไปหาฤๅษี ฤๅษี แนะนำให้เอาพระธิดาทศนารีพระชนิษฐาของเมรีพระธิดาเจ้าเมืองนาควารีเป็นชายา พระรถเสน ลักลอบเข้าไปอยู่ในห้องบรรทมของพระธิดา ทำวทวงศ์แห่งเมืองนาควารีรู้เหตุการณ์จึงให้ทหาร จับตัวพระรถเสน เกิดการสู้รบกัน ฤๅษีรู้จึงไปห้ามไว้ ในที่สุดพระรถเสนก็ได้อภิเษกกับพระธิดา ทศนารี และกลับไปอยู่ที่เมืองของพระบิดาด้วยความผาสุก

จากโครงเรื่องและ เนื้อเรื่องของเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสอง วิเคราะห์ให้เห็นถึง จริยธรรมได้หลายประการดังนี้

1. ความเมตตา กรุณา ความเมตตาคือความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีสุข ความกรุณา คือปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ จริยธรรมนี้เห็นได้จากตอนที่นางยักษ์พาเด็กหญิงทั้งสิบสองคนไป เลี้ยงจนโตเสมือนหนึ่งลูกของตนเองและไม่กินเป็นอาหาร ทั้งๆ ที่ตนเป็นยักษ์ การที่ยักษ์แสดงออก เช่นนี้ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นภาพของจริยธรรมของความเมตตา กรุณา ชัดเจนยิ่งขึ้น มนุษย์กับ มนุษย์มีความเมตตา กรุณาต่อกัน ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะไม่มีความรู้สึกหรือเห็นภาพชัด อย่างยักษ์มี ความเมตตา กรุณาต่อมนุษย์ ความเมตตา กรุณาอีกตอนหนึ่งที่ชัดเจนคือตอนที่ฤๅษีแปลงสาร จากที่นางยักษ์สนทนาได้เขียนเอาไว้ว่า ถึงกลางวันให้ฆ่ากลางวันถึงกลางคืนให้ฆ่ากลางคืน เปลี่ยนใหม่เป็น ถึงกลางวันให้แต่งงานกลางวัน ถึงกลางคืนให้แต่งงานกลางคืน การที่ฤๅษีความมี เมตตา กรุณาต่อพระรถเสนดังกล่าว ทำให้พระรถเสนไม่สิ้นชีวิตและได้นำดวงตาของมารดาและ ป้า ๆ กลับไปใส่ไว้ดังเดิม ผลที่ตามมาคือการทำที่หลายคนมีความสุขและพ้นจากความทุกข์ จะเห็น ได้ว่าเพราะความเมตตา กรุณาที่มีต่อกันจึงทำให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นไปในทาง สร้างสรรค์ ในทางตรงกันข้ามหากสังคมมีผู้ที่ไม่มีความเมตตา กรุณา อยู่ สังคมก็จะมีคามยุ่งยาก และเกิดความทุกข์ ดังในกรณีที่นางยักษ์สนทนาไม่มีความเมตตา กรุณา ในภายหลังที่รู้ว่านาง สิบสองหนีไป .

เนื้อเรื่องที่นางยักษ์ให้ความเมตตา กรุณา ในตอนแรกที่พบนางสิบสอง กับเนื้อเรื่อง
 ไม่มีความเมตตา กรุณา เมื่อรู้ว่านางสิบสองหนีไปและติดตามล้างแค้นนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึง
 คุณค่าและผลกระทบต่อบุคคลและสังคมของความเมตตา กรุณา ได้อย่างดี ในสังคมใดหากมี
 บุคคลที่มีจริยธรรมด้านความเมตตาอยู่มาก สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมที่มีความสงบสุขอย่างแน่นอน

2. ความกตัญญู ความกตัญญูพิจารณาได้จากเนื้อเรื่องที่ให้พระเอกมีความสำนึกใน
 การตอบแทนบุญคุณผู้ให้กำเนิด ด้วยการเลี้ยงดูและนำดวงตาใส่กลับให้มองเห็นได้อย่างปกติ
 ตอบแทนผู้สอนวิชาความรู้และช่วยเหลือ (ฤาษี) ด้วยการกลับไปเยี่ยมเยียนและการปรนนิบัติ
 และตอบแทนผู้ที่เคยให้ที่อยู่ที่พัก ให้ความอบอุ่น (หญิงที่รัก) ด้วยการให้ความรัก ให้ความสนใจ
 (นางเอก) แม้จากไปด้วยความจำเป็นก็กลับไปพบ เมื่อสิ้นชีวิตก็มีความรักอาลัย และจัดการศพ
 อย่างดี

3. ทำหน้าที่ จริยธรรมด้านนี้พิจารณาได้จากมารดาของพระเอก (นางเภา) ที่เลี้ยงดู
 ให้ลูกรอดพ้นจากอันตราย และเจริญเติบโตได้ทำคุณประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและบ้านเมือง หาก
 มารดาของพระเอกมิได้ทำหน้าที่ พระเอกก็คงมีปัญหาในการดำรงชีวิต ตัดทอนโอกาสที่จะช่วย
 เหลือผู้อื่นและสังคม การทำหน้าที่ของบุคคลจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงอยู่และการดำเนินไปของ
 สังคม สังคมปัจจุบันมีบุคคลที่ไม่ทำหน้าที่ของตนอยู่ส่วนหนึ่ง ไม่ว่าหน้าที่ที่มีโดยธรรมชาติ หรือ
 หน้าที่ที่ถูกกำหนดขึ้นภายหลัง อันเนื่องจากระบบของสังคมก็ตาม การไม่ทำหน้าที่ผลที่ตามมา คือ
 ไม่เกิดการพัฒนาไม่ว่าในส่วนตัว หรือสังคม และมีแต่จะเกิดผลเสียหายตามมา ด้วยเหตุนี้บาง
 ท่านจึงกล่าวว่า หน้าที่คือ ธรรมะ ธรรมะคือ หน้าที่

4. ความอดทนและพยายาม จริยธรรมข้อนี้จากวรรณกรรมเรื่องนี้เห็นได้จากการที่
 พระเอกคือพระรถเสน ถูกกลั่นแกล้งด้วยประการต่าง ๆ จากนางยักษ์ ต้องต่อสู้ชีวิตด้วยตนเองแม้
 เยาว์วัย ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการติดตามในการไปนำเอาดวงตาของมารดาและ
 ป้า ๆ กลับมาใส่ไว้ดังเดิม ด้วยความอดทนและความพยายามดังกล่าวนี้เอง ทำให้ผู้อื่นได้รับ
 ความสุข ความสมบูรณ์ และเป็นเหตุให้พระรถเสนประสบความสำเร็จในชีวิต นั่นคือได้อภิเษก
 สมรสกับพระธิดาทศนารี (ขนิษฐาของเมรี) แห่งเมืองนาควารีและจะสืบราชสมบัติต่อจากพระราช
 บิดารถสิทธิ์ นอกจากนี้การได้มีวิชาความรู้จากฤาษีถึงขั้นใช้เวทมนตร์คาถาและเหาะเหินได้นั้น
 เพราะพระรถเสนต้องใช้ความพยายามและอดทนในการศึกษาเล่าเรียน พระรถเสนเรียนวิชากับ
 ฤาษีถึง 2 ครั้ง ด้วยมีความมานะพยายามที่จะให้มีวิชาความรู้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะตระหนักใน
 คุณค่าของวิชาที่จะใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความปรกติสุข

5. ความมีวินัย วินัยเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของสังคม ความหมายของวินัยคือการบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดังที่ตนเองในเรื่องนี้จะเห็นได้จากการที่พระรถเสนาควบคุมตนเองให้ทำสิ่งดีมีคุณค่าได้อย่างต่อเนื่อง ที่เด่นชัดมากคือ ตอนที่ไปนำเอาลูกตาของนางสิบสองที่เมืองดาวัน พระรถเสนาระลึกอยู่เสมอและกำหนดตนเองไม่ให้ติดอยู่ในรสแห่งความรักต่อหญิงที่รัก (เมรี) จนทำให้เสียภารกิจสำคัญ ในที่สุดก็ดำเนินการตามที่ต้องการได้สำเร็จลุล่วง เมื่อจะจากเมรีที่ฝั่งแม่น้ำ แม้เมรีจะอ่อนวอนอย่างไรก็ตาม ก็ไม่ใจอ่อนที่จะกลับไปเมืองดาวัน ซึ่งจะทำให้เสียการ หากบุคคลมีวินัยดังพระรถเสนที่กล่าวนี้ การทำสิ่งใดที่เป็นเป้าหมายก็จะสำเร็จได้ จริยธรรมที่พิจารณาจากโครงเรื่องและเนื้อเรื่องเป็นจริยธรรมที่ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเห็นในภาพกว้าง เมื่อเรื่องดำเนินไป โดยมีตัวละครเดินเรื่องและมีฉากประกอบ จริยธรรมแต่ละด้านก็จะดำเนินควบคู่กันไปตามลำดับ และค่อยๆ นำเสนอสู่ผู้ฟังโดยที่ผู้ฟังมิได้นึกเรื่องของจริยธรรม เพราะเพลิดเพลินกับการดำเนินเรื่อง ที่ทำให้เกิดความบันเทิงใจ การจะได้จริยธรรมจากโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง จะต้องอ่านวรรณกรรมให้จบทั้งเรื่องจึงจะสรุปได้ในเรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสอง จริยธรรมจากโครงเรื่องและเนื้อเรื่องที่เด่นมี 5 ประการคือ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู รั้งหน้าที่ ความอดทนและพยายาม และความมีวินัย

1.3 จริยธรรมจากพฤติกรรมตัวละคร (Behavior of the character) พฤติกรรมของตัวละครเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เห็นจริยธรรมได้อย่างชัดเจน ด้วยเป็นรายละเอียดของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง พฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกมาในทางที่ตรงตามที่เรียกว่าจริยธรรมนั้นส่งผลต่อความสุข ความสงบ ความสำเร็จ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น หรือสังคม ในเรื่องพระรถเมรีพิจารณาจริยธรรมจากพฤติกรรมตัวละครได้ดังนี้

1.3.1 เศรษฐีพรมจันและภรรยา สามีภรรยาคู่นี้ได้ทำหน้าที่ของบิดามารดาเลี้ยงดูลูกทั้ง 12 คน แต่ภายหลังต้องยากจนลงเพราะมีค่าใช้จ่ายมาก ทำให้ต้องแก้ปัญหาครอบครัวด้วยการพาลูกไปทิ้งโนป่าทั้ง 12 คน โดยที่ภรรยาไม่รู้เข้าใจว่าสามีพาลูกๆ ไปเที่ยว การทำหน้าที่ในฐานะของบิดาของเศรษฐีจึงไม่สมบูรณ์ พฤติกรรมเช่นนี้เป็นภาระเน้นว่าผู้เป็นบิดามารดาจะต้องทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญเติบโตและได้รับการศึกษา เพื่อมีความรู้ในการประกอบอาชีพเมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ในด้านความเมตตา กรุณานั้นกล่าวได้ว่าเศรษฐีพรมจันบกร่องเพราะคนโดยทั่วไปย่อมมีความรัก ความผูกพันต่อสายเลือดของตน พฤติกรรมบกร่องทางจริยธรรมเช่นนี้ของเศรษฐีพรมจันช่วยฉายภาพจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาให้เด่นชัดยิ่งขึ้นไปอีก เพราะเมื่อไม่มีความเมตตา ความเดือดร้อนก็เกิดตามมา อย่างนางทั้งสองคนก็ต้องพลัดพรากจากบิดามารดา ต้องถูกควักลูกตา ต้องอยู่ในถ้ำอย่างทุกข์ทรมาน และถูกกลั่นแกล้ง

ต่าง ๆ อย่างที่มนุษย์ไม่ควรจะได้รับ ในสังคมไทยปัจจุบันนั้น การทิ้งลูกหลังคลอดมิให้เห็นอยู่พอสมควร เหตุที่ทิ้งเพราะไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่ได้

1.3.2 ฤาษี ฤาษีในวรรณกรรมเรื่องนี้มี 2 คน ฤาษีที่เศรษฐีพรหมจรรย์ไปหาเพื่อขอให้มีลูกนั้น มีความเมตตาได้ใช้อิทธิฤทธิ์ทำให้เศรษฐีและภรรยา มีลูกได้ด้วยการให้เก็บก้อนกรวดจากปากบ่อวัดไปที่บ้าน ส่วนฤาษีที่ช่วยเหลือพระรถเสนให้พ้นจากภยันตรายและสั่งสอนวิชาให้นั้นมีจริยธรรมในด้านความเมตตา จากความเมตตาของฤาษีทั้งสองตนเอง ทำให้เกิดความตั้งมั่นขึ้นในสังคมหลายอย่าง ในส่วนของบุคคลได้รับความสุข สดชื่น และในสังคมทำให้คนดีมีคุณธรรมได้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งส่งผลต่อความสงบสุขของบุคคลส่วนใหญ่

1.3.3 นางเภา (มารดาของพระรถเสน) นางเภาหรือชายาเภาเป็นบุตรสาวคนสุดท้ายของเศรษฐีพรหมจรรย์ เป็นสตรีที่มีความฉลาด และมีจริยธรรมสูงสุดในบรรดาพี่น้องทั้ง 12 คน สิ่งที่ทำให้เภาเป็นสตรีที่เด่นด้านจริยธรรมและได้รับความชื่นชมคือมีความเมตตาไม่ยอมฆ่าลูกเภาเป็นอาหารเหมือนอย่างพี่สาว 11 คน ใช้วิธีแอบขึ้นเนื้อของหลาน ๆ ลูกพี่สาวเอาไว้แล้วเอาให้พี่เมื่อพี่ ๆ คนใดต้องการ และซ่อนลูก (พระรถเสน) เอาไว้ได้อย่างปลอดภัย การที่นางเภาสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าพี่ ๆ มีเหตุปัจจัยสนับสนุนเพราะมีตาเหลืออยู่อีกข้างหนึ่ง เนื่องจากถูกควักไปข้างเดียว ในเรื่องอธิบายว่าในชาติปางก่อน ตอนไปเล่นที่หนองน้ำ นางทั้ง 12 คน ควักลูกตาปลาเล่นนางควักข้างหนึ่งแล้วปล่อยไป ส่วนพี่ ๆ ควักทั้งสองตา ด้วยเวรกรรมที่ทำให้ในชาติปางก่อน จึงต้องขาดใช้กรรมในปัจจุบันชาติ พฤติกรรมในอดีตชาติตรงนี้เป็นเป็นการกล่าวได้ว่า นางเภาเป็นผู้มีจริยธรรมด้านความเมตตามากกว่าพี่ ๆ

1.3.4 พระรถเสน พระรถเสนมีจริยธรรมที่เด่นชัดหลายด้าน ด้วยเป็นเจตนาของผู้แต่งที่ต้องการจะแสดงให้เห็นผู้อ่านและผู้ฟัง (สมัยก่อนใช้อ่านออกเสียงให้ผู้อื่นฟังด้วย) ได้เห็นตัวอย่างการกระทำความดีและนำไปปฏิบัติ จริยธรรมที่เด่นมากของพระรถเสนคือความกตัญญู ความกตัญญูประการแรกคือความกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิด พฤติกรรมที่มีคือการเลี้ยงดูมารดา (เภา) ตอนที่ถูกควักลูกตาและถูกขังไว้ในถ้ำร่วมกับพี่ ๆ 11 คน พระรถเสนต้องออกไปหาอาหาร ด้วยการเอาไก่เทวดาที่พระอินทร์บันดาลให้ไปชนพ่นเพื่อให้ได้อาหารสำหรับมารดาและป่า ๆ พระรถเสนเลี้ยงดูมารดาให้รอดพ้นจากความอดอยากและอันตราย จริยธรรมด้านความกตัญญูที่เป็นพฤติกรรมที่สำคัญยิ่งของพระรถเสนคือการนำเอาลูกตาของมารดาจากเมืองดาวนกลับใส่ให้มารดาทำให้มองเห็นได้เป็นปกติ ผลที่สุดก็ได้กลับเป็นชายาของพระรถสิทธิดังเดิม บุตรที่มีจริยธรรมเช่นนี้ย่อมเป็นบุตรที่ได้รับการยกย่อง นอกจากจะกตัญญูแล้วถือได้ว่า พระรถเสนมีความกตัญญูด้านปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นลูกได้อย่างสมบูรณ์ อย่างที่หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีว่า ลูกต้องมีความ

กตัญญูเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อโตขึ้น หลักแห่งคุณความดีและการแสดงออกในทางที่ดีมีประโยชน์ หรือคุณธรรม และจริยธรรมดังกล่าวนี้ หากมีอยู่ในบุคคลใดแล้ว บุคคลนั้นก็จะมีแต่ความสุข เป็นที่รัก ชื่นชมขงบุคคลอื่น อีกทั้งเป็นผลดีต่อบุคคลและสังคมด้วย เพราะความสุข ความสดชื่น ย่อมเกิดตามมาทั้งแก่ผู้ปฏิบัติและผู้ที่ได้รับการปฏิบัติ(บุคคลแวดล้อม)

นอกจากจะมีความกตัญญูรู้คุณต่อมารดาแล้ว ยังมีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ อื่น ๆ คือป่า 11 คน (พี่ของมารดา) ด้วยการเลี้ยงดูและนำลูกตาที่ถูกควักทั้งสองข้างมาใส่ให้ดังเดิม ทำให้ป่าทั้ง 11 คน เป็นปรกติ มีชีวิตกลับไปเป็นชายาของพระรถสิทธิ์ได้เช่นเดียวกับมารดา นอกจากนี้ยังมีความกตัญญูต่อฤๅษีซึ่งเป็นครูสอนเวทย์วิทยามนตร์จนมีความรู้ความสามารถช่วยเหลือมารดา ป่า ๆ ได้สำเร็จ อีกทั้งทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุข ประชากรราษฎรไม่เดือดร้อน เพราะใช้วิชากำจัดนางมารได้ กล่าวได้ว่าพระรถเสนเป็นผู้สร้างสรรค์สังคม หากบุตรหรือคนในสังคมใดมีจริยธรรมเช่นนี้ สังคมนั้นจะมีความสุข ความสงบไม่ว่าระดับครอบครัวหรือระดับประเทศ ดังข้อความในศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย อำเภอจุฬารามณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราชที่จารึกด้วยอักษร บัลลวะ เมื่อ พ.ศ.1010 ความว่า ชุมชนใดมีคนดีอยู่ชุมชนนั้นย่อมมีความสุข และหลักธรรมในทุก ศาสนาก็มีความสอดคล้องกันเช่นนี้

1.3.5 นางยักษ์สนทรา นางยักษ์สนทราแท้จริงเป็นยักษ์ที่มีความเมตตา พิจารณา ได้จากการที่ไปปล้ำเมรีพระธิดาท้าวทศวงและพระนางทศนาแห่งเมืองนาควาริมาเป็นลูก ฝ้าเลี้ยงดู อย่างดีจนเติบโต เมื่อพบนางสิบสองที่กลางป่านางมีความเมตตา กรุณา จึงพาไปเลี้ยงไว้จน เติบโต แต่ด้วยความไม่สมประสงค์ในสิ่งที่นางยักษ์ต้องการเพราะนางสิบสองหนีไป นางโกรธแค้น และติดตามล้างแค้น จึงทำให้นางขาดจริยธรรมในตอนหลัง จะเห็นได้ว่าความโกรธเป็นตัวทำลาย จริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา ที่มีอยู่ในตอนต้น ความบกพร่องทางจริยธรรมจะมีบ่อเกิดจาก เหตุ 3 ประการ คือโลภะ โทสะ และโมหะ (โลภ โกรธ และหลง) หากผู้ใดขจัดต้นเหตุแห่งความ บกพร่องทางจริยธรรมทั้ง 3 ประการนี้ได้ ความมีจริยธรรมอย่างสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ในบุคคลนั้น พฤติกรรมของนางยักษ์ในตอนหลังเป็นพฤติกรรมที่ส่งผลต่อบุคคลและสังคมมาก เพราะทำให้เกิด ความเดือดร้อนในวงกว้าง พฤติกรรมที่สวนทางกับความดีงามหรือจริยธรรมของนางยักษ์สนทรานั้น เป็นการเน้นให้ผู้อ่านผู้ฟังได้เห็น ว่า ความไม่มีจริยธรรมหรือบกพร่องทางจริยธรรมนั้นไม่มีการ สร้างสรรค์มีแต่การทำลายล้าง หากมีคนเช่นนี้อยู่ในสังคมแม้เพียงน้อยความวุ่นวายและความไม่ สงบสุขก็จะเกิดตามมา

2. เรื่องมโนหรานินาต

วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องมโนหรานินาตที่นำมาวิจัยจรรยาธรรม เป็นหนังสือที่วิทยาลัย วิชาการศึกษา สงขลา จัดพิมพ์ จากต้นฉบับวัดมัทธิมาวาสซึ่งเดิมมีอยู่ 3 เล่ม เป็นบุคขาว (สมุดข่อยขาว) การจัดพิมพ์ยังคงรักษาอักขรวิธีเดิมและมีเชิงอรรถประกอบ

2.1 แนวคิดหลักของเรื่องมโนหรานินาต แนวคิดหลักของเรื่องนี้คือ "ความพยายาม และความอดทนนำมาซึ่งความสำเร็จ" ในเรื่องนี้พระเอกของเรื่องคือพระสุธนต้องใช้ความพยายาม และความอดทนอย่างยิ่ง ในการเสด็จออกติดตามนางมโนหรานางเอกเป็นเวลาถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ ทั้ง ๆ ที่การเดินทางต้องทุข์ยากลำบากมาก ทั้งอันตรายและ น่ากลัว เช่น ด้านภูเขากระทบกัน ด้านงูยักษ์ และด้านป่ารกทึบ เป็นต้น ในการเดินทางผ่านด่านต่าง ๆ พระสุธนต้องต่อสู้ ต้องใช้วิชาความรู้ที่เรียนมาเอาชนะ พระสุธนเป็นมนุษย์อยู่ที่เมือง อุดรปัญจา ส่วนนางมโนหรานาเป็นชาวสวรรค์อยู่เขาไกรลาส ดังนั้นผู้ที่เดินทางไปถึงได้จะต้อง เป็นผู้ที่มีความพยายาม อดทน ต่อสู้และเด็ดเดี่ยว พระสุธนจึงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีความ พยายามและอดทนที่ดี จรรยาธรรมที่เป็นหลักของเรื่องนี้คือความพยายามและความอดทน บุคคลที่มี จริยธรรมในข้อนี้ ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะในด้านหน้าที่การงาน หรืออื่นๆ

2.2 โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง

โครงเรื่อง เจ้าชายของเจ้าเมืองหนึ่งทรงรักใคร่นางกินรี จึงจับนางไปเป็นชายา ต่อมาถูกปุโรหิตวางแผนทำลายเพราะไม่พอใจที่เจ้าชายไม่สนองผลประโยชน์ตน ออกอุบายให้ เจ้าชายยกทัพไปรบกับข้าศึกและบุชายัญญาชาโดยกล่าวหาว่ากาลีสืบบ้านกาลีเมือง นางกินรีใช้ความ เฉลียวฉลาดบินหนีไปได้ เจ้าชายออกติดตามไปเมืองของนาง (เมืองสวรรค์) และพากลับเมืองมนุษย์

เนื้อเรื่อง ท้าวอาทิตยวงศ์ ครองเมืองอุดรปัญจา พระชายาพระนามจันทวี พระโอรส พระนามสุธน เมืองนี้มีพญานาคชมพูจิตอยู่ จึงทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ อีกเมืองหนึ่งชื่อ มหาปัญจามีความแห้งแล้ง เมื่อรู้ว่าอุดรปัญจาอุดมสมบูรณ์เพราะมีพญานาคอยู่ เจ้าเมืองรับสั่ง ให้พราหมณ์ 8 คน ไปกำจัด พราหมณ์ชุก (พราหมณ์) ช่วยชีวิตพญานาคไว้ได้ พระสุธนเสด็จ ประพาสป่ากับนายพราหมณ์ชุก (พราหมณ์) ได้ทอดพระเนตรนางกินรีเล่นน้ำ 7 คน เกิดพอ พระทัย จึงปรึกษาฤาษี ฤาษีบอกว่าต้องให้วงนาคบาทของพญานาคจับจึงจะได้ พราหมณ์ชุก จึงไปขอยืมวงนาคบาทจากพญานาคชมพูจิตคล้องกินรีที่ชื่อมโนหรานาที่คนโตได้ พระสุธนพานาง กลับเมืองให้อยู่ในฐานะชายา พราหมณ์ปุโรหิตวางแผนทำลายเพราะไม่พอใจที่รู้ว่าพระสุธนจะ แต่งตั้งสิ่งหนวัดกุมารให้อยู่ในตำแหน่งสูงที่ตนต้องการ พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลท้าวอาทิตยวงศ์ ให้บุชายัญญมโนหรานา เพื่อให้สะดวกในการบุชายัญญ จึงวางแผนให้ท้าวจันทรภาณุยกทัพมาประชิด

เมืองอุดรบัวจา พระสุธนต้องเสด็จออกไปรบตามรับสั่ง การบุชายญุมโนห์ราทำไม่สำเร็จ เพราะมโนห์ราใช้สติปัญญาขอปีกหางจากพระมารดาของพระสวามีใส่ปีกหางบินหนีไปเขาไกรลาส และได้ฝากสิ่งที่มีค่าและสิ่งความไว้กับพระฤๅษีถึงพระสุธน พระสุธนเสด็จออกติดตามด้วยความทุกข์ยาก ต้องผ่านด่านอันตรายต่าง ๆ หลายด่าน เช่น ด้านช้างชน ด้านภูเขากะทบกัน และด้านป่านาม เป็นต้น ในที่สุดพระสุธนก็เสด็จถึงเขาไกรลาสด้วยการซ่อนตัวไปกับปีกนกอินทรี ทั้งนี้เพราะนกอินทรีจะบินไปเมืองไกรลาสเพื่อกินอาหารในงานฉลองการกลับเมืองของนางมโนห์รา พระสุธนต้องใช้ความรู้ความสามารถหลายประการ เช่น ยกก้อนหินคนยกหนึ่งพันคน ยิ่งธนู เป็นต้น และให้พระสุธนเลือกมโนห์ราจากกนิรี 7 นางซึ่งมีหน้าตาที่เหมือนกันให้ถูกต้อง พระสุธนเลือกได้ถูกต้องเพราะเทวดาแปลงเป็นแมลงวันทองมาเกาะที่ศีรษะนางมโนห์รา เมื่อทำวทุมพรพระบิดานางมโนห์รายอมรับในความรู้ความสามารถของพระสุธนก็จัดงานฉลองอย่างยิ่งใหญ่ พระสุธนทรงรำลึกถึงพระบิดาพระมารดาจึงกราบทูลลาเสด็จกลับเมืองอุดรบัวจาพร้อมด้วยนางมโนห์รา ทำวทุมพรจัดยานวิเศษให้โดยสารกลับอย่างปลอดภัย ความผาสุกก็เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย

จากโครงเรื่องและเนื้อเรื่องของมโนหรานิบาต จะเห็นได้ว่ามีจริยธรรมที่เด่นชัดอยู่หลายประการคือ

1. ความรักสามัคคี ความรักสามัคคีที่เห็นได้ชัดเจน คือพระสุธนกับพรานบุญชริกและสิงหนวัตกุมาร ทั้งสามคนเป็นผู้ที่มีความรัก ความเมตตาต่อกันในฐานะของเพื่อนและผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา สิงหนวัตกุมารเป็นบุตรของข้าราชการบริหารของพระบิดาและเป็นสหายของพระสุธนตั้งแต่เด็ก ๆ ส่วนพรานบุญชริกนั้นพบกันภายหลัง ความเป็นพรานป่าและมีฐานะที่ต่างกันมากมิได้เป็นอุปสรรคของความเป็นเพื่อนที่มีความรักสามัคคีแต่อย่างใด พรานบุญชริกได้ให้การช่วยเหลือพระสุธนหลายประการ พระสุธนได้ให้การอุปการะดูแลพรานบุญชริกและครอบครัว (นางเมฆบิดา) อย่างดี ส่วนสิงหนวัตกุมารนั้นมีความจงรักภักดีต่อพระสุธนอย่างแนบแน่น พระสุธนมีความรักตอบและให้ยศตำแหน่งสูงยิ่งขึ้นตามลำดับ แม้พรานหมณ์ปุโรหิตจะวางแผนขัดขวางและทำลายอย่างไรก็ตาม ความรักสามัคคีก็ยังยืนยง ส่งผลให้เกิดความดั่งงามตามมาทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม ในส่วนของพรานหมณ์ปุโรหิตคอยทำลายความรักสามัคคีของผู้ที่ทำให้ตนไม่ได้รับผลประโยชน์ ด้วยการกราบทูลอันเป็นเท็จต่อทำวาทิตยวงศ์ให้บุชายญุมโนห์รา ส่งผลให้เกิดความยุ่งยากและความทุกข์แก่ผู้อื่น เนื้อเรื่องตอนนี้ชี้ให้เห็นว่าความไม่รักสามัคคี ย่อมนำมาซึ่งความไม่สุขสงบ การที่ให้เนื้อเรื่องดำเนินไปเช่นนี้ ก็เพราะต้องการให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้เห็นถึงความรักสามัคคีเด่นชัดยิ่งขึ้น หากไม่มีการทำลายความรักสามัคคีของพรานหมณ์ปุโรหิต จริยธรรมด้านความรัก

สามัคคีของพระสุธนและบุคคลอื่น ๆ ก็จะไม่เด่นชัด ผลที่ตามมาคือเมื่อความจริงต่าง ๆ ปรากฏ ความรักสามัคคีก็จะเกิดตามมาและมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2. ความพยายามและความอดทน จากโครงเรื่องและเนื้อเรื่องจะเห็นจริยธรรมด้านนี้ อย่างเด่นชัด คือการกำหนดให้ตัวเอกต้องมีความพยายามในการให้มีความสำเร็จ และอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากอย่างแสนสาหัส แม้บางครั้งจะมีอยู่บ้างที่เห็นความท้อถอย แต่ในที่สุดก็มีมานะจนบรรลุเป้าหมายได้ ความพยายามที่เด่นชัด 2 ครั้ง คือ การใช้ความพยายามให้ได้ตัวมโนห์รา และการออกติดตามมโนห์ราไปในแดนไกลเขาไกลลาต จนกระทั่งได้มโนห์รากลับเมืองอุดรปัญญา ระยะทางที่ไกลมากและต้องใช้เวลาอันนานมิได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของพระสุธน นอกจากนี้ยังได้เห็นความพยายามและอดทนในตอนที่พรานบุญตริกต้องเดินทางไปเอาบ่วงนาคบาศที่บาดาลของพญานาคชมพูจิต หากพรานบุญตริกไม่เดินทางไปไขขอยืมบ่วงนาคของพญานาคก็ไม่สามารถจับนางมโนห์ราได้ ด้วยมโนห์ราเป็นธิดาสวรรค์ต้องมีสิ่งเหนือกว่าจึงจะคล้องได้สำเร็จ

3. ความเมตตา ความเมตตาคือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขนั้น จะเห็นจริยธรรมข้อนี้ได้ในตอนที่ฤาษีบอกทางไปเขาไกลลาตและสอนเวทย์วิद्याมนตร์ให้แก่พระสุธน ทั้งนี้เพื่อให้พระสุธนได้ประสบกับหญิงอันเป็นที่รักและทั้งคู่จะได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาอย่างมีความสุข หากไม่ได้รับความเมตตาจากฤาษี พระเอกก็จะประสบกับความสุขได้โดยยาก อีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระสุธนจะเลือกนางมโนห์ราจากกลุ่มพี่น้องทั้ง 7 ที่มีหน้าตาและรูปร่างเหมือนกัน เมื่อเทวดา (พระอินทร์) ทรงทราบก็บันดาลให้มีแมลงวันทองเกาะที่ศีรษะของนางมโนห์รา จึงทำให้พระสุธนเลือกนางมโนห์ราได้ถูกต้อง จากการได้พบและเลือกมโนห์ราได้ถูกต้องนี้เอง ทำให้เกิดความสุขในส่วนบุคคล และส่วนรวมติดตามมาอีกมากมาย พระสุธนเสด็จกลับเมืองทำให้พระบิดาพระมารดา มีความสุขพระทัย และราษฎรต่างปลาบปลื้มใจ ทางด้านเมืองไกลลาตท้าวทุมพรและพระชายา ก็หมดห่วงกังวล เพราะพระธิดามีความสุข และมั่นใจในความเป็นอยู่ของพระธิดา

4. กรุณา กรุณาความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความกรุณาในเรื่องนี้ที่เห็นได้ชัดคือตอนที่พรานบุญตริก (พรานบุญ) ช่วยเหลือพญานาคชมพูจิตให้พ้นจากอันตราย เมื่อพราหมณ์เมืองมหาปัญญาได้รับคำสั่งให้ฆ่า เพราะคิดว่าพญานาคเป็นต้นเหตุของความแห้งแล้ง พรานบุญตริกชู่พราหมณ์จากมหาปัญจามิให้ใช้ยาพิษและเวทย์มนตร์ได้สำเร็จ อีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระนางจันทเทวีมอบปีกหางให้แก่นางมโนห์รา ทำให้ไม่ถูกบุชายัญ จึงมีชีวิตรอดกลับไปเมืองไกลลาตได้ และได้อยู่ร่วมกับพระสุธนตลอดไป

5. หน้าที่ หน้าที่เป็นการปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งหรือฐานะ เมื่อใครปฏิบัติได้ สมบูรณ์ตามตำแหน่งและฐานะก็ถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่นั้นคือ วัชรธรรมด้านนี้ ในเรื่องนี้ท้าว อาทิตยวงศ์เป็นผู้หนึ่งที่ทำหน้าที่ของเจ้าเมือง ที่จะต้องคอยดูแลความทุกข์สุขของราษฎร เมื่อ พราหมณ์ปุโรหิตที่พระองค์ไว้วางพระทัยทูลว่ามโนห์ราเป็นหญิงกาลีสบ้านกาลีเมืองจะทำให้เกิด ความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด พระองค์จึงยอมให้ทำพิธีบูชาอัณนางมโนห์รา สิ่งที่ทำวาทิตยวงศ์ ชาติคือความมีวิจารณ์ญาณ ส่วนพระนางจันท์เทวีพระมารดาของพระสุธนนั้นได้ทำหน้าที่ของ มารดาอย่างถึงที่สุด คอยสอดส่องดูแลและให้กำลังใจแก่พระสุธนอยู่เสมอ แต่ด้วยเกรงพระทัย พระสวามีจึงทัดทานอะไรได้ไม่ถนัดนัก ท้าวทุมพรและพระชายาแห่งนครไกรลาสได้ทำหน้าที่ของ บิดามารดาอย่างสมบูรณ์ ให้ความรักความเอาใจต่อลูกมาก เมื่อมโนห์ราหายไป ก็ให้ข้าราชการ บริหารออกติดตามทุกหนทุกแห่ง และเมื่อมโนห์รากลับเมืองก็ทรงเป็นห่วงในสภาพความเป็นอยู่ ของสตรีที่ปราศจากสามี อีกทั้งทรงรอบคอบในการที่จะให้พระธิดาครองคู่อยู่กับพระสุธนเมื่อ พระสุธนติดตามไปถึง พระองค์ทดสอบจนมั่นใจพระทัยว่ารักมโนห์ราจริงและมีความรู้ความสามารถ มากพอที่จะเป็นพระสวามีของพระธิดา อันนี้เป็นการป้องกันลูกมิให้ต้องผิดหวังและลำบาก การทำ หน้าที่ของบิดามารดาดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้บุตรประสบความสำเร็จในชีวิต

6. ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์เป็นจริยธรรมที่นำมาซึ่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความซื่อสัตย์แสดงออกได้ทั้งทางวาจา ทางกาย และทางการปฏิบัติต่อ ในเรื่องนี้มีที่แสดงให้เห็น คือความซื่อสัตย์ของสิงหนวัตกุมารต่อพระสุธน ความซื่อสัตย์ของพราหมณ์ทริก และความซื่อสัตย์ ของพระสุธน และมโนห์ราที่มีต่อกัน ความไม่ซื่อสัตย์ของพราหมณ์ปุโรหิตในสำนักของท้าว อาทิตยวงศ์ที่คิดทำลายล้างพระสุธนและมโนห์รานั้นเป็นการเน้นให้เห็นถึงจริยธรรมด้านความ ซื่อสัตย์ได้ชัดยิ่งขึ้น ด้วยความไม่ซื่อสัตย์ของพราหมณ์ปุโรหิตทำให้ต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง อุดรปัญจาในตอนที่ ความมีจริยธรรมกับความบกพร่องทางจริยธรรมที่มีในเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เปรียบเทียบ และพิจารณาว่าควรจะต้องเลือกเอาอย่างไร ในเรื่องความซื่อสัตย์ ในการครองเรือนของสามีภรรยาหลายคู่ในเรื่องไม่ว่า ท้าวอาทิตยวงศ์กับพระนางจันท์เทวี ท้าว ทุมพรกับพระชายา พระสุธนกับมโนห์รา และพราหมณ์ทริกกับนางเมฆบิดานั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ดี เป็นแบบอย่าง ทำให้ครอบครัวมีความปรกติสุข สามีและภรรยาของครอบครัวทุกครอบครัวที่ กล่าวนี้ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีพฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน ความยุ่งยากและปัญหาครอบครัวจึงไม่ เกิดตามมา ปัจจุบันความไม่ซื่อสัตย์ของสามี-ภรรยามิให้ได้รับรู้และให้เห็นอยู่ไม่น้อย ส่งผลให้ ครอบครัวประสบปัญหา และส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว และอาจเป็นเหตุให้สมาชิกใน ครอบครัวเป็นผู้มีปัญญา และเป็นภาระของสังคมได้

2.3 พฤติกรรมของตัวละคร พฤติกรรมของตัวละครที่พิจารณาจริยธรรมในวรรณกรรมเรื่องนี้มีดังนี้

2.3.1 พระสุธน พระสุธนเป็นผู้มีจริยธรรมที่เห็นได้หลายด้าน เช่น ความซื่อสัตย์ ความมานะอดทน ความเมตตา ความรักสามัคคี ความกตัญญู และความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ เป็นต้น จริยธรรมที่เด่นมากของพระสุธน คือความซื่อสัตย์ ความมานะอดทนและความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ในด้านความซื่อสัตย์เห็นได้จากการมีความรักเดียวใจเดียว ไม่ซ่องแวงกับสตรีใด ซื่อตรงต่อนางมโนห์รา ตั้งแต่ต้นจนตลอดทั้งเรื่อง แม้จะมีผู้พยายามจะให้เลิกละจากมโนห์ราก็ทำไม่สำเร็จ ในด้านความมานะอดทนนั้นมีย่างมากเห็นได้จากการเสด็จออกติดตามมโนห์รา ทั้ง ๆ ที่ไม่เห็นหนทางที่จะเสด็จไปได้ แต่ก็เสด็จไปจนกระทั่งถึงเมืองไกรลาสซึ่งอยู่ห่างจากเมืองมนุษย์มาก ต้องใช้เวลาเดินทางถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน อีกทั้งระหว่างทางไปก็มีอุปสรรค อันตรายนานัปการ แต่พระสุธนก็ฝ่าฟันเสด็จไปถึงจนได้ ความมานะอดทนของพระสุธนส่งผลให้เกิดความสำเร็จในที่สุด ด้านความสามัคคี ทรงมีความรักและร่วมมือกับทุกฝ่ายทุกคนอย่างดี ด้านกตัญญูทรงไม่ลืมพระบิดามารดาเมื่ออยู่เมืองไกรลาส และทรงไม่บงกชพร่องในหน้าที่คือ เป็นแม่ทัพยกไปรบกับจันทราภานุ และการเป็นสามีที่ดี ในเรื่องมีบางตอนเช่นกันที่พระสุธนต้องทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสถึงกับตรัสรำพึงกับองค์เองว่าทำไมจะต้องมาทุกข์ยากลำบากเช่นนั้น ดังบทร้อยกรองในเรื่องว่า

นอนค้างกลางเขา องค์เดียวเปลี่ยวเปล่า หลายวันเนาใน
 แอบอิงพิงผา หน้าชะลาเขาใหญ่ รุ่งรางสว่างไพร ถึงลิมภลี
 ไม้ใหญ่ไพรพฤษดิ์ สู้รู้สุทฤทธิ จะข้ามคีรี
 ปีนป่ายไม่รอด นอนทอดทฤษฎี มโนห์ราพี่ แกล้งให้เรียมตาม
 ไออะตัวกู มาทนทุกข์อยู่ เพราะด้วยเมียงาม
 ความรักชกภา มาไม่เข้จขาม หลงเบญจกาม ตามรศรฐปา

.....

สุธนย่นน้ก อินทรีท้าวตก กำหมาพระไทย
 จึงอ่านพระเวท กำบังจิตโรจย คอยป็นค่อนไต ถอยก้าวเข้ามา (หน้า 22)

ในการเดินทางไปเมืองไกรลาส พระสุธนต้องชอนองค์ไปกับปีกนกอินทรีย์ พระสุธนเห็นนกอินทรีย์ขนาดใหญ่ก็ตกพระทัย (ตกกำหมา) เกรงว่าจะเป็นอันตราย นอกจากจะมีความลำบากในการจะเข้าชอนตัวในปีกนกอินทรีย์แล้วยังต้องใช้ความกล้าหาญอย่างมากอีกประการหนึ่งด้วย จากบทร้อยกรองทำให้ได้เห็นถึงความอดทนและความพยายามของพระสุธนได้อย่างดี

ในด้านความรับผิดชอบต่อน้ำที่นั่นเห็นได้อย่างชัดเจน จากการที่ออกรบกับกองทัพของท้าว
 จันทรภาณุ เจ้าเมืองที่ปุโรหิตวางแผนให้ยกกองทัพมา พระสุนเป็นโอรสกษัตริย์ การรบทัพจับศึก
 จึงเป็นหน้าที่ต้องปฏิบัติ นอกจากนี้พระสุนยังทำหน้าที่ของสามีและผู้นำครอบครัวได้อย่างดี นั่นคือ
 การปกป้องภรรยาจนสุดความสามารถ การให้ความสนใจเอาใจใส่ และการสร้างความสุขความ
 มั่นคงให้กับครอบครัว อีกทั้งยังทำหน้าที่ของลูกต่อบิดามารดาได้อย่างดี แม้บิดาจะพลาดพลั้งไป
 บ้าง เพราะรู้ไม่เท่าทันพราหมณ์ปุโรหิตในกรณีการบูชาญานางมโนห์ราพระสุนิสาก็มิได้พิโรธตอบ
 และได้ตอบอะไรที่ทำให้พระบิดาต้องเสียพระทัย เมื่อกลับจากนครไกรลาส ก็ดูแลเอาใจใส่พระบิดา
 พระมารดาด้วยความบริสุทธิ์ใจ การทำหน้าที่ดูแลบิดามารดา จึงเป็นจริยธรรมสำคัญที่สังคมไทย
 ให้การยกย่องตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลเมื่อแก่ชรา ปัจจุบันนี้การดูแลบิดามารดามี
 ความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เอาใจใส่ลดน้อยลง มักมีข่าวว่าบิดามารดาที่แก่ชราของสังคมไทย
 ส่วนหนึ่งถูกทอดทิ้งให้อยู่โดยลำพัง ทั้ง ๆ ที่บางครอบครัว ลูก ๆ มีฐานะทางเศรษฐกิจและหน้าที่
 การงานดี ปากฎการณในสังคมเช่นนี้ ชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องทางจริยธรรมด้านหน้าของคุณคน
 ในสังคมส่วนหนึ่ง ลูกส่วนหนึ่งมักจะอ้างกันว่าไม่มีเวลาเพราะสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน
 รัดตัวเกินไป ด้วยเหตุนี้บิดามารดาของบางครอบครัวจึงต้องไปอยู่บ้านคนชรา กรมประชาสงเคราะห์
 ที่จัดเอาไว้ ซึ่งจะอยู่ห่างจากลูกหลานของตน ความรู้สึกอบอุ่นใจ มีกำลังใจยอมไม่มากเท่ากับการ
 มีชีวิตอยู่ในครอบครัวตนเอง ในครอบครัวของพระสุนจะเห็นได้ว่ามีความพร้อมของคุณคนโดย
 สายเลือดและบุคคลที่รัก ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่เมืองอุดรปัญญา หรือที่เมืองไกรลาสของมโนห์รา
 ครอบครัวที่สมบูรณ์แบบและมีการทำหน้าที่ในฐานะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดพลังในการสร้าง
 วรรค์สังคม และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2.3.2 มโนห์รา มโนห์ราเป็นสตรีที่มีจริยธรรมเด่นในด้านการทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี
 ในการใช้ชีวิตคู่กับพระสุนนั้นนางปรนนิบัติดูแลพระสุนอย่างไม่มีข้อบกพร่อง จนทำให้พระสุน
 ไม่ห่างและไม่แบ่งปันใจไปรักสตรีอื่นซึ่งมีอยู่จำนวนมากในวัง ทั้งๆ ที่มีโอกาสและความพร้อมที่จะ
 ทำได้ ด้วยอยู่ในฐานะที่สูงส่ง คือเป็นเจ้าชายแห่งเมืองอุดรปัญญา การทำหน้าที่หรือการปฏิบัติตัว
 ที่ดีเช่นนี้ ทำให้เกิดความสุขความอบอุ่นในครอบครัว หากไม่ถูกวางแผนทำลายจากพราหมณ์
 ปุโรหิต ครอบครัวของมโนห์ราก็จะไม่เดือดร้อนใด ๆ เลย ดังนั้นการทำหน้าที่ของภรรยาต่อสามีจึง
 เป็นสิ่งหนึ่งที่สังคมไทยให้ความสำคัญ สำนวนไทยสำนวนหนึ่งที่สะท้อนถึงเรื่องการทำหน้าที่ของ
 ภรรยา คือ “เส่นห์ปลายจวัก ผัวรักจนตาย” เป็นสำนวนที่สะท้อนว่า การทำอาหารให้มีรสชาติ
 อร่อยนั้น สร้างความพึงพอใจให้กับสามี บางทีสำนวนนี้อาจมีความหมายแฝงไปในทางการแสดง

ความรักเอาใจใส่ต่อสามีด้วย บทร้อยกรองในเรื่องนี้ตอนหนึ่งชี้ให้เห็นถึงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของภรรยา ดังนี้

มโนหรานารถ กราบลงแทบบาท บิดรทรงไชย
 พูลว่าตู่ข้า นี้เกิดมาในย ตระกูลหน่อไทย ในราชตระกูล
 เองค์ทรงลักษณ ชายขึ้นผืนนักร รมรักษ์สงสาร
 อันเป็นชายสอง ไม่ให้ต้องภาน พระกายประหมาน ปีกรินตอมไต
 พระสุระนะ ปีนเกล้าเท้าละ ปัญจาเวียงไชย
 ด้วยความเสนาหา แม้นมรณาไลย เสียวงษ์กรุงไกร ไม่คิดอาตมา
 .....
 สามีมีคุณ โปรดให้พันมุน ทินโทษข้อใหญ่
 น้ำใจใครบ้าง ละร้างเสียฉนย จะอยู่เป็นใหม่ ให้คนดิเตียน (หน้า 271)

ผลแห่งความดีมีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ทำให้มโนหร่าได้กลับมาอยู่ครองคู่กับพระสุธนที่เมืองอุดรปัญญา ด้วยความผาสุกตลอดชีวิต

2.3.3 พรานบุญชริก (พรานบุญ) พรานบุญชริกหรือพรานบุญเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีและมีความซื่อสัตย์อย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา สูงมาก ความซื่อสัตย์เห็นได้จากการปฏิบัติตนต่อพระสุธนในฐานะของเพื่อนสนิท และพลกนิกรต่อผู้ปกครอง ที่ดำเนินไปอย่างดงาม ไม่มีอุปสรรคใด ๆ ที่ทำให้เกิดเหตุแห่งปัญหา นายพรานคอยช่วยเหลือพระสุธนในทุก ๆ อย่าง กรณีที่เด่นมากคือการช่วยคล่องนางมโนหร่าให้ โดยใช้บ่วงนาคบาทที่ต้องไปยืมมาจากพญานาคชมพูจิตซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่เคยช่วยชีวิตไว้ ในตอนที่พราหมณ์ 8 คน แห่งเมืองมหาปัญญาตามฆ่า การช่วยเหลือพญานาคก็เป็นเมตตาอย่างยิ่งของพราน ด้วยความที่พรานบุญชริกมีจริยธรรมดังกล่าวแล้ว พรานบุญชริกและภรรยา (นางเมฆบิตา) จึงมีชีวิตที่สะดวกสบายด้วยพระสุธนได้มอบสิ่งของต่างๆ และตำแหน่งที่เหมาะสมให้เพื่อเป็นการตอบแทน

2.3.4 นางเมฆบิตา นางเมฆบิตาเป็นภรรยาของพรานบุญชริก เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ของภรรยาได้อย่างดี เมื่อสามีจะออกไปป่า ก็ดูแลและจัดเตรียมอาหารการกินให้ และเมื่ออยู่เรือนก็เอาใจใส่ปรนนิบัติสามีมิได้บกพร่อง ดังบทร้อยกรองจากเรื่องว่า

สวรรค์ภรรยา ได้ฟังคำสา มีเรื่องจนชววย
 เข้าหม่าข้าวตอก ขเหนียวจนนมควาย สดุน้ำตานทราย บั่นก่อนตำผง
 ยัดเป็นเข้าล่วมจีน แเบะเป็นๆ หิน ผนทองยั้งยง
 แต่ลั้วของแห่ง นางแกล้งบรรจง รำดับของใส่ลง ย่ามล่วตาชวย
 เหล็กไฟหีนปุย คักนิตติดอุย ไม่ล่ำบากกาย
 กระดาดเป็นชุด จอจุดไฟพราย เปาหวิดติดงาย ครอบแล้วยกมา
 ให้แก่สามี ผัวลูปปฏิ โลมสังภรรยา
 เจ้าอยู่ข้างหลัง ระวังเคหา แยกไปไทม่า รักษาจงดี

นางเมฆบิศาจัดอาหารแห้งให้สามีหลายอย่าง ได้แก่ ข้าวเม่า ข้าวตอก ข้าวเหนียว
 นมควาย ข้าวสตุกวนน้ำตายทราย และผนทอง แล้วเอาใส่ในถุงที่เรียกว่า “ล่วมจีน” นอกจากนี้
 ยังเตรียม “เหล็กไฟ” (สิ่งที่ทำให้เกิดไฟสมัยก่อนทำจากโลหะ) เมื่อจัดครบทุกอย่างแล้วก็ยกให้
 สามี สามีมีความรักเอ็นดูต่อภรรยา จึงโถมลูบและพูดด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน อีกทั้งสั่งความให้
 ดูแลบ้านเรือนให้ดี และต้อนรับผู้มาเยือนด้วยไมตรีจิต การที่สามีภรรยามีความรักเห็นอกเห็นใจ
 และสัมพันธ์ที่ดีอย่างนี้ เพราะภรรยาได้ทำหน้าที่ได้อย่างดีมีบกพร่องใด ๆ รวมทั้งสามีก็เช่นเดียวกัน
 ครอบครัวยุคที่ภรรยาสามีต่างทำหน้าที่ของตน ๆ ครอบครัวนั้นจะมีแต่ความสุข ในทำนองเดียวกัน
 หากครอบครัวใดภรรยาสามีมิได้ทำหน้าที่คือบกพร่องทางจริยธรรมด้านนี้ ครอบครัวนั้นก็จะประสบ
 ปัญหา สามีภรรยาจะมีความขัดข้องหมองใจ และได้เถียงขัดแย้งกันอยู่รำไป

2.3.5. พราหมณ์ปุโรหิตแห่งเมืองอุดรปัญจา พราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ที่ไร้ความ
 เมตตา กรุณา ไม่มีความยุติธรรม เมื่อมีผู้บอกว่าพระสุธนจะทรงแต่งตั้งให้พราหมณ์สิงหนวัตรับ
 ตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก ก็วางแผนทำลายล้างด้วยการให้กองทัพของท้าวจันทราภานุยก
 ประชิดเมือง เป็นเหตุให้พระสุธนต้องยกทัพออกไปรบ อยู่ข้างหลังก็วางแผนฆ่านางมโนห์ราด้วย
 การเผาไฟ โดยอ้างว่าเป็นพิธีบูชายัญตามลัทธิพราหมณ์ ผลของความไม่มีจริยธรรมของ
 พราหมณ์ปุโรหิต ทำให้พราหมณ์ปุโรหิตต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองอุดรปัญจา ความสุข ความ
 สบายที่เคยมี เคยได้ และกำลังจะได้ ก็หดหายไปทั้งหมด

2.3.6 ท้าวอาทิตยวงศ์ ท้าวอาทิตยวงศ์พระบิดาของพระสุธน เป็นผู้นำที่ขาด
 ความเชื่อมั่นในตนเองและไม่มีการพิจารณา ไม่มีความสามารถในการแยกแยะผิดถูก ส่งให้เป็น
 พระราชาที่ไม่มีความยุติธรรมในที่สุด ก่อให้เกิดความผิดพลาด สร้างความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่น
 เมื่อบุคคลใกล้ชิดหูลอย่างใดก็รับสั่งให้ดำเนินการไปอย่างนั้น พฤติกรรมที่ไม่มีจริยธรรมดังกล่าวนี้
 มีอยู่โดยตลอด ตั้งแต่การให้โอรสเลือกชวยา การบูชายัญนางมโนห์รา และการให้พระสุธนเป็น

แม่ทัพออกรบ บ้านเมืองใดหรือครอบครัวใดมีผู้นำเช่นนี้ ก็รังแต่จะนำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน หรือสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้นำไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันจะต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม ถ้าเป็นพระราชาหรือพระเจ้าแผ่นดินก็จะกล่าวถึงเรื่อง "ทศพิธราชธรรม" ถ้าผู้นำโดยทั่วไปหรือผู้นำครอบครัวก็จะกล่าวถึงเรื่องคุณธรรมหรือจริยธรรม คือหลักแห่งคุณความดีและการประพฤติปฏิบัติที่ดีนั่นเอง

2.3.7 ท้าวทุมพร ท้าวทุมพรพระบิดาของนางมโนห์ราแห่งเมืองไกรลาส เป็นผู้มีความเมตตา กรุณา มีปรีชาญาณในการดูแลประชาราษฎร์ และพระธิดาทั้ง 7 องค์ เมื่อเกิดเหตุมโนห์ราหายไปก็ทรงให้ทหารออกติดตามอย่างถึงที่สุด มีความเข้าใจและรักพระธิดา เมื่อนางมโนห์ราหนีกลับถึงเมืองก็มีได้ลงโทษและตำหนิรุนแรงเพื่อให้เกิดความเสียใจแต่ประการใด ด้วยมีความเข้าใจในเหตุที่เกิดขึ้น นับได้ว่าพระราชาหรือผู้นำที่มีวิจรรณญาณ จัดพิธีล้างสามมนุษย์ให้มโนห์รา เมื่อพระสุธนตามไปถึงเมืองไกรลาสก็ได้เสียอกเสียใจ แต่ให้แสดงความสามารถและศิลปศาสตร์จนเป็นที่พอพระทัย ก็ยินยอมให้ทั้งสองครองคู่กันอย่างมีความสุข อีกทั้งให้ทั้งคู่กลับไปอยู่เมืองมนุษย์ตามความประสงค์ด้วย เพราะมีความเมตตาต่อพระสุธนที่ต้องจากบ้านเมืองไปอยู่ไกล ครอบครัวใดบิดามีเหตุผลและจริยธรรมเช่นนี้ ลูกๆ ก็จะไม่ประสบปัญหาชีวิต และจะมีครอบครัวที่อบอุ่นมีความสุขตลอดไป

2.3.8 พญานาคชมพูจิต พญานาคชมพูจิตเป็นพญานาคที่บันดาลให้เมืองอุตรปัญจา มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล และมีพืชพันธุ์เพียงพอต่อการบริโภคของประชาชน ความเมตตากรุณาของพญานาคชมพูจินับว่าเป็นจริยธรรมที่เด่น เป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสัตว์กับมนุษย์ ในเรื่องเกี่ยวกับพญานาคให้น้ำ หรือสร้าง ความอุดมสมบูรณ์ให้แก่บ้านเมืองนั้น เป็นเรื่องที่มีอยู่ในเรื่องเล่าและวรรณกรรมไทยหลายเรื่อง อีกทั้งเกี่ยวเนื่องกับประเพณีและความเชื่อว่าปัจจุบันมีพญานาคให้น้ำที่ตัว การที่มีเรื่องพญานาคปรากฏหรือกล่าวถึงกันมากในสังคมไทยนั้น คงสืบเนื่องมาจากในพระพุทธศาสนามีเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคหรือนาคแปลงร่างเข้าไปบวช พญานาคชมพูจิตนอกจากจะมีความเมตตา กรุณาช่วยเหลือให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวแล้วยังเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณด้วย นั่นคือพราหมณ์ฤๅษีได้ช่วยชีวิตเอาไว้จากการมุ่งล้างผลาญชีวิตของพราหมณ์ 8 คนจากเมืองมหาปัญจา พญานาคแสดงความกตัญญูด้วยการให้พราหมณ์ฤๅษีหรือพราหมณ์ ยืมบ่วงบ่วงนาคบาทเพื่อใช้คล้องนางมโนห์ราไป ถวายพระสุธน ในที่สุดก็ตอบแทนบุญคุณได้สำเร็จ จะเห็นได้ว่าพญานาคชมพูจิตเป็นผู้มีจริยธรรมโดยตลอด ด้วยความมีคุณธรรม จริยธรรมดังกล่าวนี้ทำให้พญานาคมีความสุขอยู่ในดินแดนบาดาลกับบริวารนาคทั้งปวง

3. ชาละวันหรือไกรทอง

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกเรื่องนี้ได้เค้าเรื่องในการแต่ง จากพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีเนื้อเรื่องต่างออกไปบ้าง เช่นไกรทองในบทพระราชนิพนธ์ มีภรรยาหลายคน คือ ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง และวิมาลา (นางจระเข้) ชาละวันคำกาพย์หรือไกรทองของภาคใต้มีภรรยาเพียงคนเดียวคือ ตะเภาแก้ว ที่เศรษฐียกให้เป็นรางวัล เมื่อไกรทองช่วยตะเภาทองธิดาคณโฑของเศรษฐี จากวังจระเข้ของชาละวันได้ อีกตอนหนึ่ง คือท้าวโคจร ติดตามปราบท้าวพัลลัง และท้าวพันตา จระเข้พาลสองพี่น้อง ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์ เกิดจากการทะเลาะวิวาท เป็นต้น ต้นฉบับของเรื่อง ชาละวันคำกาพย์ หรือ ไกรทอง เป็นมุดขาว (สมุดช้อยขาว) ได้จาก นางถวิล เกษตรสุนทร ตำบลกระดังงา อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เก็บรักษาไว้ ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ แต่งด้วยกาพย์ 3 ชนิด คือ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 ตอนต้นเรื่อง และตอนท้ายของเรื่อง กล่าวถึงการแต่งไว้ว่า "จักใคร่แต่งนิทานไหว้ถารใหม่แจ่มใส มีดมนอนทกาลใน แต่ใจฝ่ายจะใคร่แต่งอันท์ นิทานขาดต้นปลาย ช้าแต่งไว้ได้เล่ากัน จัดแต่งเรื่องชาละวัน ผิดเกียรบรรชอำไพ" และ "เออนี้แหละหนา เรื่องราวกล่าวมา นิทานชาละวัน จบเท่านั้นหนา ผู้มานั่งฟัง เชิญจำไว้บ้าง เล่ากันต่อไป หนังสือซีตัน คุณเยี่ยม ได้สร้างไว้ในสาสนา ตาเกิดผู้เขียน แม่นจำผิดเกียร ช่วยซ่อมแซมใส ด้วยว่าชรา อยาได้นินทา ตูข้าท่านเอย" จากบทร้อยกรองตอนนี้ แสดงให้เห็นถึงความเก่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ว่าเขียนขึ้นเพื่อให้อ่านให้ฟังอย่างเดียวเท่านั้น เนื่องจากสมัยก่อนผู้ที่อ่านหนังสือออกมีน้อย ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องนี้มักจะแต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จริยธรรมในวรรณกรรมเรื่องนี้พิจารณาได้ดังนี้

3.1 แนวคิดหลักของเรื่อง (Theme) แนวคิดหลักของเรื่องชาละวันหรือไกรทอง คือ "สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ความเดือดร้อนจะย้อนกลับมาสู่ตนเอง" หรือที่สำนวนไทยกล่าวว่า "ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นถึงตน" ในพระพุทพจน์มีเกี่ยวกับเรื่อง "กรรม" คือการกระทำว่า "ใครทำอะไรร่วมได้ผลเช่นนั้น" เป็นภาษาบาลีว่า ยาทีสิ ลกเตพีซัง ตาทีสิ ลกเตพลัง แปลว่า หว่านพืชโดยยอมได้ผลเช่นนั้น ในวรรณกรรมเรื่องนี้ชาละวันได้ทำชั่วเอาไว้จึงต้องสิ้นชีวิตก่อนเวลาอันควร ไกรทองทำความดีจึงได้ความสุขกายสุขใจและมีอายุยืนยาวจึงสิ้นชีวิตตามเวลาที่เหมาะสม จริยธรรมของเรื่องจากแนวคิดหลักหรือแก่นของเรื่องคือ ความเมตตา กรุณา จริยธรรม 2 ประการนี้จะนำความผาสุกมาสู่ตนและสังคม ความไม่มีเมตตา ไม่มีกรุณาที่แสดงออกด้วยการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว ความเมตตา กรุณาจึงเป็นจริยธรรมค้ำจุน

โลก หากมีจริยธรรม 2 ข้อนี้แล้ว การทะเลาะวิวาททำลายล้างกันย่อมจะไม่มีอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3.2 โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง (Plot and Event)

โครงเรื่อง โครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องชาละวัน คือ จระเข้หนุ่มคึกคะนองตัวหนึ่งมีฤทธิ์เดชขึ้นไปเมืองมนุษย์ลักสตรีสวยคนหนึ่งไปเป็นเมีย บิดาของสตรีผู้นั้นประกาศให้รางวัลด้วยการยกบุตรสาวให้อีกคนหนึ่งถ้าหากว่าช่วยมาได้ หนุ่มผู้มีวิชาความรู้และเวทย์วิทยามนตร์คนหนึ่งขันอาสา ในที่สุดก็ปราบจระเข้หนุ่มได้สำเร็จ จึงได้รับรางวัลสตรีคนดังกล่าว

เนื้อเรื่อง จระเข้ชื่อท้าวโคจรเป็นลูกของจระเข้ท้าวกุมภามีภรรยาชื่อ จระเข้ปลาที่กำลังตั้งท้อง เป็นจระเข้ที่มีคุณธรรม เมื่อรู้ว่าจระเข้ชื่อท้าวปลัวกับจระเข้ท้าวพันตา น้องของท้าวปลัวซึ่งอยู่ที่นานน้ำแดงกีดกันราษฎรที่พายเรือไปมาระหว่างอยุธยากับกรุงเทพฯ ก็เดินทางไปปราบจระเข้ท้าวโคจรได้อาศัยเรือของตายายไปด้วยการแปลงร่างเป็นพระธุดงค์ ในบาตรมีขมิ้น เมื่อรู้จากตายายว่าถึงนานน้ำแดงที่อยู่ของจระเข้คู่สองพี่น้อง ก็กลับร่างเป็นจระเข้ขนาดใหญ่ดั้งเดิมและลงในน้ำค้นหาท้าวปลัวและน้อง เมื่อพบก็เข้าขบกัดกันจนตายทั้ง 3 ตัว ฝ่ายตายายเปิดบาตรพบว่าในบาตรมีทองแท่งใหญ่ ทำให้มีความสุขสบายยิ่งขึ้น ต่อมามีการทำพิธีเรียกวิญญาณที่ฝังแม่น้ำที่ศพจระเข้ 3 ตัวลอยขึ้น เพราะอยากรู้ว่าเป็นจระเข้ใดที่ลักกัดกับจระเข้เจ้าถิ่น ในที่สุดได้รู้ว่าจระเข้ท้าวโคจร จึงมีการบูชาวิญญาณจระเข้ ต่อมาวิญญาณท้าวโคจรเดินทางไปหาภรรยาที่อยู่ในถ้ำได้น้ำแต่ไม่พบ เพราะนางจระเข้ปลาออกติดตามสามี ส่วนไข่ที่ไข่ไว้เมื่อลูกออกมาเป็นตัวก็เป็นอาหารของจระเข้อื่น เหลืออยู่ตัวเดียว จระเข้โคจรรู้ว่าลูกตนจึงเข้าสิง ตายายเที่ยวหาปลาแต่กลับได้ลูกจระเข้ติดในขนางจึงเอาไปเลี้ยงไว้ จระเข้โตเร็วมากโตคับอ่างใหญ่เมื่ออายุ 1 เดือน ตายายจึงต้องเอาไปปล่อยในคูที่ขุดไว้ริมคลอง และเอาข้าวปลาให้จระเข้ที่รักเสมือนหลานกินทุกวัน ครั้น 3 เดือนจระเข้ก็โตมากจึงต้องเอาไปปล่อยลงในคลอง จระเข้ลงในคลองก็ว่ายน้ำในที่ต่าง ๆ จนพบวังไทรที่ท้าวโคจรเคยอยู่ วิญญาณของท้าวโคจรที่สิงอยู่ในตัวจระเข้ลูกจำได้ ครั้นเมื่อหิวอาหารก็ไปคอยกินอาหารที่ตายายเอาไปให้ทุกเช้า วันหนึ่งออกไปซำ จระเข้โมโหกัดตายาลิ้นชีวิต ตาตามไปก็ถูกกัดลิ้นชีวิตอีกคน ชาวเล่าลือเรื่องจระเข้กัดตายายเป็นที่รู้กันทั่วไป จระเข้ตัวนี้เรียกกันว่าชาละวันและจะลักกัดกินผู้คนที่พายเรือค้าขายจำนวนมากที่ผ่านวังไทรที่อยู่ของตน กล่าวถึงเจ้าเมืองพิจิตรเมื่อใครทำผิดลักวัวลักควายหรือโทษหนักก็เอาไปปล่อยในคลองให้จระเข้ชาละวันกิน จระเข้กินเสร็จก็อยู่สบายในถ้ำวังไทร ต่อมาวิญญาณของตาที่ถูกจระเข้ชาละวันกัดตายมาเกิดเป็นลูกเศรษฐีโพคาและนางรจนาภรรยา มีรูปร่างงดงามโตขึ้นให้ชื่อว่า "ไกรทองพงศา" ตามตระกูล ส่วนยายที่เลี้ยงจระเข้ชาละวันและถูกจระเข้ชาละวันกัดตาย ก็เกิดเป็นลูกเศรษฐีบ้านคามวาริ บิดาชื่อโชดก

มารดาชื่อ นางรจนา มีพี่สาวชื่อตะเกาทอง ตะเกาทอง และเพื่อนสาวลงเล่นน้ำที่ท่าน้ำถูก
 จะเข้ชาละวันคาบพาไปเป็นภรรยา ไกรทองพบตะเกาทองแล้วเกิดความรักชอบต่อกัน ไกรทองขอให้
 มารดาไปขอตะเกาทองให้ ยายเฒ่าสี่คนได้รับภาระการไปสู้อตามประเพณี นางรจนาและ
 เศรษฐีโชดกบอกว่าขณะนั้นบุตรสาวคนโตชื่อตะเกาทอง ถูกจะเข้ชาละวันคาบพาไป ถ้าไกรทอง
 พงศาสามารถช่วยบุตรสาวกลับมาได้จะยกตะเกาทองให้แต่งงาน ไกรทองรักตะเกาทองจึงทำตาม
 เงื่อนไขที่กำหนด ก่อนปราบชาละวันได้ไปเรียนศิลปศาสตร์และไสยศาสตร์กับอาจารย์ที่มีชื่อเสียง
 เมื่อสำเร็จวิชาแล้วก็ทำพิธีหน้าท่าน้ำบ้านเศรษฐีโชดกและใช้เวทมนตร์บังคับให้จะเข้ชาละวันขึ้น
 มาต่อสู้ ฝ่ายจะเข้ชาละวันกลางคืนฝันว่าพระนารายณ์ใช้พระขรรค์บันตัวขาดแรงกากินอวิยะ
 ภายใน จึงปลุกวิมาลาและเล่าฝันให้ฟัง หลังจากนั้นจึงให้จะเข้ทำวาลาไทยจะเข้ผู้เป็นปู่และเป็น
 ราชาแห่งจะเข้ทำนายฝันให้ จะเข้วาลาไทยทำนายว่าชีวิตจะถึงชาติเหตุด้วยพามนุษย์มาเป็นเมีย
 ขอให้อย่าไปไหนให้อยู่แต่ในถ้ำ ชาละวันจึงให้จะเข้บริวารเอาหินปิดปากถ้ำและคอยระวังมิให้ผู้มี
 ใจพวกเดียวกันเข้าไป ไกรทองพงศาเข้าเฝ้าเจ้าเมืองพิจิตรเพื่อขอพรก่อนจะต่อสู้กับชาละวัน ชา
 ละวันทนเวทมนตร์คาถาไม่ได้จึงออกจากถ้ำผุดขึ้นท่าน้ำเมืองพิจิตรและต่อสู้กับไกรทองพงศา
 เมื่อจะต่อสู้กับชาละวันไกรทองพงศาแปลงเป็นพระนารายณ์ และรู้ประวัติความเป็นมาของจะเข้
 ทั้งหมดว่าที่แรกมีท้าววาลาไทย ท้าวโคจร ท้าวพัลวงและท้าวพันตา ท้าวโคจรรบกับท้าวพัลวง
 และท้าวพันตา ล้มชีวิตทั้ง 3 ตัว จะเข้สามตัวก่อนดีมีศีลธรรม แต่จะเข้สองพี่น้องพัลวง
 และพันตาเป็นจะเข้ดุร้ายขบฆ่าคน จะเข้ทั้งหมดถูกพระอิศวรสาปเพราะทำผิดเมื่อครั้ง
 เป็นจะเข้เทวดาในสวรรค์เพราะขบกัดเทวบุตรที่ลงเล่นน้ำในสระบัว ในการต่อสู้ชาละวันสู้ไม่ได้จึง
 ว่ายน้ำหนีกลับไปถ้ำวังไทร ไปหาท้าววาลาไทยผู้เป็นปู่ขอให้ช่วยเหลือ แต่ท้าววาลาไทยเป็นจะเข้ที่มี
 ความยุติธรรมไม่ช่วยเหลือ อ้างว่าชาละวันทำผิดไปเอามนุษย์มาเป็นเมียทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
 ชาละวันค้นหาวิมาลาในถ้ำแต่ไม่พบ พบแต่ตะเกาทอง ไกรทองพงศาติดตามไปที่คูหาของ
 ชาละวัน ชาละวันออกจากคูหาสู้รบกันในขณะที่ปากถูกไกรทองพงศาปิดเอาไว้ไม่สามารถ
 ขบกัดได้ ในที่สุดชาละวันก็ถูกไกรทองฆ่าตาย ไกรทองพงศากลับขึ้นฝั่งเข้าเฝ้าเจ้าเมืองพิจิตร เมื่อ
 ศพของชาละวันลอยขึ้นเหนือน้ำ ชาละวันและพวกก็ถูกผ่าท้องตามรับสั่งของเจ้าเมืองพิจิตร
 ในท้องชาละวันมีเงินทองสิ่งของจำนวนมาก เจ้าเมืองพิจิตรรับสั่งว่าแล้วแต่ไกรทองพงศาจะจัดการ
 พ่อแม่ของตะเกาทองคิดถึงตะเกาทองจึงขอให้ตะเกาทองพูดกับไกรทองพงศาให้ไปรับ
 ตัวตะเกาทองพี่สาวจากคูหาของชาละวัน ไกรทองพงศาลงไปรับตะเกาทองกลับตามที่ต้องการ
 เมื่อมาถึงก็จัดพิธีเพื่อไถ่วิญญาณร้ายให้แก่ตะเกาทองแต่ตะเกาทองถูกคุณ (วิญญาณของ
 ชาละวันและจะเข้อื่น ๆ เข้าสิง) นางพหลมาหาแต่ชาละวัน เมื่อไม่พบชาละวันนางจึงสิ้นใจตาย

ทำให้พ่อแม่ญาติพี่น้องโศกเศร้า เศรษฐีโชดกและภรรยาเสียใจในการสิ้นชีวิตของตะเภาทองจึงทำให้ทั้งสองสิ้นใจตามไปด้วย ไกรทองพงศาและตะเภาก้าวจึงต้องประกอบพิธีศพ 3 ศพพร้อมกัน และทำบุญให้ทานให้ตามประเพณี ต่อมาไม่นานบิดามารดาของไกรทองพงศาก็สิ้นชีวิต ไกรทองพงศาและตะเภาก้าวจัดการศพอย่างยิ่งใหญ่ สองสามีภรรยาอยู่กันมาด้วยความสุขไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จนชราภาพจึงสิ้นชีวิต

โครงเรื่องและเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเรื่องชาละวันชี้ให้เห็นจริยธรรมหลายประการคือ

1. ความเมตตา ความเมตตาที่มีในเรื่องนี้เห็นได้จากตอนที่ท้าวโคจรจะเซ่ตีมีความสงสารมนุษย์ที่ถูกจะเซ่ท้าวพัลวันและท้าวพันตาจะเซ่สองพี่น้องกีดกัน จึงเดินทางไปปราบจะเซ่ร้ายทั้งสอง จะเซ่ท้าวโคจรต้องแปลงร่างเป็นพระสงฆ์สืบทาที่อยู่ของจะเซ่ท้าวพัลวันและท้าวพันตา ในที่สุดพบเข้าต่อสู้กันจนตายทั้งหมด การตายของจะเซ่ร้ายทั้งสองทำให้มนุษย์ที่พ่ายเรือระหว่างอยุธยา - กรุงเทพฯ ไปมาไม่มีความปลอดภัย มีชีวิตอย่างปกติสุข อีกตอนหนึ่งคือตอนที่ไกรทองพงศามีความปรารถนาให้บิดามารดาของตะเภาก้าวมีความสุขจึงลงไปรับตะเภาทองซึ่งอยู่ในคุกของ ชาละวัน การกลับมาของตะเภาทองทำให้ความสุขใจเกิดขึ้นแก่บิดามารดาของตะเภาทองและญาติพี่น้อง นอกจากนี้ก็เห็นได้จากตอนที่เจ้าเมืองพิชิตราให้สิ่งของเป็นรางวัลแก่ไกรทองพงศาที่สามารถปราบจะเซ่ชาละวันได้สำเร็จ ทำให้ไกรทองมีความภาคภูมิใจและมีกำลังใจในการสร้างชาติเพื่อสังคม

2. ความกรุณา ความกรุณาเห็นได้จากการที่บิดามารดาของตะเภาทองมีความทุกข์เมื่อตะเภาทองถูกจะเซ่ชาละวันคាប់พาไป จึงหาหนทางช่วยเหลือ ประจบเหมาะที่ญาติผู้ใหญ่ไกรทองไปขอร้องตะเภาก้าวจึงตั้งเงื่อนไขว่าถ้าช่วยตะเภาทองบุตรสาวมาได้ก็จะยกตะเภาก้าวให้เมื่อตะเภาทองกลับมาบิดามารดาของตะเภาทองก็ปลอบขวัญทำพิธีกรรมไล้รังควาน และวิญญานร้ายออกจากร่าง ทั้งนี้ก็ด้วยปรารถนาให้บุตรสาวพ้นทุกข์ อีกตอนหนึ่งคือการที่ไกรทองพงศาเห็นความทุกข์ของตะเภาก้าวภรรยาอันเนื่องมาจากบิดามารดาเป็นทุกข์ในเรื่องพี่สาว จึงปลอบตะเภาก้าวและลงไปช่วยตะเภาทอง ทำให้ตะเภาก้าวมีความสุขใจ เพราะได้ช่วยเหลือบิดามารดาและพี่สาว

3. หน้าที่ ท้าวโคจรจะเซ่ที่มีลักษณะผู้นำ เมื่อรู้ว่าจะเซ่ด้วยกันสร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ก็เดินทางไปปราบปราม จะเซ่ท้าวลำไภยบิดาของจะเซ่โคจรปกครองจะเซ่ต่าง ๆ ด้วยความยุติธรรม สิ่งใดไม่ถูกต้องจะคัดค้าน เมื่อไม่เชื่อเกิดพลาดเสียหายก็จะไม่ช่วยเหลือ นับเป็นการสั่งสอนให้รู้จักถูกผิด การทำหน้าที่แรกของท้าวโคจรคือการติดตามปราบท้าวพัลวันและท้าวพันตา จะเซ่คู่ร้ายกินคนสองพี่น้อง ในที่สุดก็ปราบได้สำเร็จทำให้มนุษย์ไม่ถูกทำร้ายต่อไป ส่วนการที่ท้าวลำไภยพ่อของท้าวโคจรไม่ให้ความช่วยเหลือจะเซ่ชาละวันเมื่อต่อสู้ไกรทองพงศาไม่ได้

นั่นถือว่าเป็นการทำหน้าที่สำคัญในฐานะของผู้นำที่มีความยุติธรรม เพราะถ้าช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการถูกไกรทองพงศาฆ่า มนุษย์ที่ส่องเรือก็จะถูกฆาตกรรมฆ่ากินอยู่ต่อไป นอกจากนี้ชาละวันยังเป็นจระเข้เจ้าชู้พอใจผู้หญิงคนใดก็จะลักพาไปเป็นเมีย การไม่ให้ความช่วยเหลือจึงส่งผลดีต่อสังคมอย่างยิ่ง นับได้ว่าเป็นผู้นำที่ตระหนักในหน้าที่ช่วยป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดแก่สังคม

4. ความสามัคคี ความสามัคคีในเรื่องนี้เห็นได้จากการที่เพื่อน ๆ และชาวบ้านช่วยกันจัดทำสิ่งต่าง ๆ ในพิธีการกำจัดจระเข้ชาละวัน รวมทั้งเจ้าเมืองพิจิตรและข้าราชการทุกฝ่ายต่างพร้อมใจกันให้กำลังใจในการกำจัดจระเข้ชาละวัน เมื่อไกรทองพงศากำจัดจระเข้ชาละวันได้สำเร็จ เจ้าเมืองก็ให้รางวัลและสิ่งของต่าง ๆ ในฐานะของผู้สร้างคุณงามความดีต่อสังคม จะเห็นได้ว่าความสามัคคีของทุกฝ่ายทุกคนทำให้การกำจัดจระเข้ชาละวันประสบความสำเร็จ ดังนั้นสังคมใดมีความสามัคคีเป็นพื้นฐานสังคมนั้นก็จะมีแต่ความสำเร็จและความสุขตลอดไป ในทำนองเดียวกันสังคมใดแตกสามัคคี สังคมนั้นก็จะมีแต่ความยุ่งยากและประสบความสำเร็จมิได้

5. ความเสียสละ ความเสียสละ คือ การยอมลำบาก เหน็ดเหนื่อย หรือยอมให้สิ่งต่าง ๆ แก่ผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ความเสียสละในเรื่องชาละวันมีอยู่ในตอนต้นเรื่องคือการเสียสละของท้าวโคจร จระเข้ผู้มีใจยุติธรรมยอมสละความสุขของตน ออกติดตามท้าวพลวังและท้าวพันตา เพื่อยับยั้งความชั่วร้ายของจระเข้สองพี่น้องและทำให้ตนเองต้องสิ้นชีวิต อีกตอนหนึ่งคือ การที่ไกรทองพงศาไปติดตามรับตัวนางตะเภาทองในครั้งที่ 2 ในรอบแรกนั้นไปเพราะมีเงื่อนไขที่จะได้แต่งงานกับตะเภาแก้ว น้องสาวของตะเภาทอง แต่การไปครั้งที่ 2 ไปเพราะความมีน้ำใจที่จะช่วยเหลือเพราะเห็นความทุกข์ของมารดาตะเภาแก้วและสงสารตะเภาแก้วที่ต้องสูญเสียพี่สาว ความเสียสละด้วยการเสี่ยงชีวิตลงไปในถ้ำที่อยู่ของจระเข้ชาละวันครั้งที่ 2 จึงเป็นการเสียสละเพื่อความสุขของผู้อื่น หากไกรทองพงศาไม่ไปพาตัวตะเภาทองกลับมา ความสุขในครอบครัวของตะเภาแก้วจะเกิดขึ้นมิได้ ความเสียสละจึงเป็นสิ่งสำคัญของสังคม สังคมใดมีผู้เสียสละอยู่สังคมนั้นก็จะไม่ประสบความเดือดร้อนเพราะมีการให้ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะป็นทรัพย์สิน สิ่งของหรือกำลังกายในการทำกิจต่าง ๆ

6. ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์จากเรื่องนี้ก็คือ นางตะเภาทองมีความรักต่อชาละวัน จระเข้ผู้ผัวอย่างมั่นคง (ในเรื่องบอกว่าเพราะถูกมนต์เสน่ห์ของจระเข้ชาละวัน) แม้ว่าจะขึ้นมาอยู่เมืองมนุษย์แล้วก็ยังพำเนาแต่ชาละวันไม่มีใจต่อผู้ชายอื่น เมื่อรู้ว่าชาละวันสิ้นชีวิตแล้วนางก็กลั้นใจตาย เรื่องตอนนี้ต่างจากไกรทองฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ที่นางตะเภาทองเป็นภรรยาของไกรทองด้วย การที่ชาละวันหรือไกรทองฉบับภาคใต้เป็นเช่นนี้คงมีเจตนาที่จะตอกย้ำความรักเดียวใจเดียวของหญิงไทยภาคใต้ที่ยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยบรรพชน การกลั้นใจตายของนางตะเภาทอง

ทำนองเดียวกับ "สติ" ในอินเดียสมัยก่อน (ปัจจุบันมีอยู่บ้าง) ที่สามีสิ้นชีวิต ภรรยาจะต้องทำพิธี สติคือกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามีไปด้วย นอกจากนี้ก็เห็นได้ชัดเจนจากตอนที่ไกรทองพงศารับสัญญาว่าจะปราบจระเข้ชาละวันต่อเศรษฐกิจโคกบิดาของตะเภาแก้วแล้วทำตามสัญญา แม้ตะเภาแก้วจะบอกให้ไกรทองพงศาทนหนี่ ด้วยเกรงว่าไกรทองพงศาสิ้นชีวิต เพราะจระเข้ชาละวันเป็นจระเข้ที่ร้ายมากและมีฤทธิ์ แต่ไกรทองพงศามีได้พานี้ทั้ง ๆ ที่ทำได้ ทั้งนี้เพราะเป็นคนซื่อสัตย์ พูดไว้อย่างไรก็ทำอย่างนั้น ความซื่อสัตย์จึงนำพาให้ไกรทองพงศาคบแต่ความดีงามและเป็นที่รักชื่นชมของคนโดยทั่วไป

7. ความขยัน ความขยันพิจารณาได้จากตอนการเล่าเรียนวิชาของไกรทองพงศาศึกษาศิลปศาสตร์หลายอย่างจากอาจารย์และพยายามอย่างมากจึงจะได้วิชา ด้วยความขยันขันแข็งในการเรียนวิชาต่าง ๆ เพื่อใช้ในการต่อสู้กับจระเข้ชาละวัน จึงทำให้เป็นผู้มีวิชาแก่กล้าสามารถปราบจระเข้ชาละวัน จระเข้ระดับเจ้าพ่อได้สำเร็จ หากไม่มีความขยันขันแข็งวิชาความรู้ที่จะได้ก็จะไม่ได้ด้วยเหตุนี้บุคคลที่มีความขยันย่อมประสบความสำเร็จในที่สุด

3.3 จริยธรรมจากพฤติกรรมตัวละคร ตัวละครในเรื่องชาละวันหรือไกรทองมีพฤติกรรมที่ชี้ให้เห็นจริยธรรมมีดังนี้

3.3.1 ไกรทองพงศา ไกรทองเป็นตัวละครที่แสดงออกถึงจริยธรรมหลายด้าน ประการแรกคือ ความเมตตา ไกรทองพงศามีความปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข ด้วยการช่วยเหลือเศรษฐกิจโคกบิดาและภรยานั้นคือเรียนวิทยาอาคมแล้วปราบจระเข้ชาละวันได้สำเร็จ และพาตะเภาทองกลับจากถ้ำของชาละวันได้ ส่วนความรักของไกรทองพงศามีต่อตะเภาแก้วน้องสาวของตะเภาทองนั้นเป็นส่วนหนึ่ง แต่ด้วยความสงสารอยากให้ผู้อื่นมีความสุข โดยเฉพาะครอบครัวของเศรษฐกิจโคก จึงได้กระทำการที่ยากลำบากจนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้การปราบจระเข้ชาละวันซึ่งเป็นจระเข้ที่มีอันตรายอย่างยิ่งนั้นแรงบันดาลใจมิใช่เฉพาะครอบครัวของเศรษฐกิจโคกเท่านั้น จะต้องสืบเนื่องมาจากที่บุคคลหลายคนในบริเวณนั้นได้รับอันตรายจากจระเข้ชาละวันด้วย จริยธรรมข้อนี้ของไกรทองพงศาเป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน ส่วนความกรุณานั้นมีอยู่คู่กับความเมตตาเพราะความต้องการของไกรทองคือให้พ้นทุกข์จากการที่จระเข้ทำอันตราย และไม่ต้องหวาดกลัวอีกต่อไป มีความกล้าในการพายเรือล่องในแม่น้ำเพื่อการไปมาหาสู่และการประกอบอาชีพ ไกรทองเป็นผู้ที่มีวินัย เห็นได้จากตอนที่เข้าไปในถ้ำของจระเข้ชาละวันพบตะเภาทองและวิมาลาาก็มิได้ล่วงล้ำอย่างผู้ที่ชนะและมีโอกาส การบังคับตนเองให้พ้นจากความต้องการฝ่ายต่ำ (Id) ได้เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตของไกรทองมีแต่คุณงามความดี ทั้งนี้เพราะไกรทองพงศามีมโนธรรมหรือจิตสำนึกฝ่ายดี (Super Ego) ตามทฤษฎีของฟรอยด์ทำให้สังคมยกย่องในคุณงามความดี นอกจากนี้ไกรทองพงศายังเป็น

ผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณด้วยการเลี้ยงดูเอาใจใส่และให้การเคารพอย่างสม่ำเสมอ ไกรทองพงศาจึงเป็นผู้ที่มีจริยธรรมหลายประการดังกล่าวแล้ว

3.3.2 ชาละวัน ชาละวันเป็นจระเข้ที่มีพฤติกรรมช่วยเน้นให้จริยธรรมด้านต่าง ๆ เติบโตขึ้น ประการแรก ชาละวันกัดกินตากับยายที่เลี้ยงดูตนอย่างลูกหลานตั้งแต่เป็นลูกจระเข้ เพราะพลัดหลงออกจากถ้ำได้น้ำ อันเนื่องจากจระเข้ปลาผู้เป็นแม่ออกตามหาท้าวโคจรผู้เป็นสามี (พ่อของชาละวัน) ซึ่งสิ้นชีวิตเพราะไปปราบจระเข้พลังและจระเข้พันตา ตากับยายเลี้ยงไว้ในกะละมัง ไม่กี่วันก็ขุดคูให้อยู่เพราะโตเร็ว และต้องเอาไปไว้ในคลองในที่สุด ผลที่เกิดขึ้นคือ ออกตัญญูต่อผู้เลี้ยงดู เมื่อยายเอาข้าวไปให้ชาก็เกิดความโมโห และตาไปตามหายายก็กัดกินตาอีกคน ความกตัญญูของจระเข้ชาละวันนั้น ทำให้ชาละวันต้องพบชะตากรรมในที่สุด ตาเมื่อตายไปแล้วภายหลังไปเกิดเป็นไกรทองพงศา และยายไปเกิดเป็นตะเภาแก้ว ด้วยเวรกรรมที่จระเข้ชาละวันฆ่าตา ตาเกิดใหม่เป็นไกรทองพงศาฆ่าชาละวัน การเป็นเช่นนี้เป็นภาระเน้นว่าคนกตัญญูต่อผู้มีพระคุณย่อมได้รับผลร้ายตอบแทน

3.3.3 ท้าวโคจร ท้าวโคจรพ่อของชาละวันมีจริยธรรมในด้านหน้าที่และความเสียสละ ด้วยที่เป็นจระเข้ระดับผู้นำจึงต้องดูแลความทุกข์สุขของเหล่าจระเข้และมนุษย์ที่สัญจรไปมาในน่านน้ำ ท้าวโคจรจึงต้องเดินทางไปปราบจระเข้ร้ายสองตัว นับว่าเป็นผู้ที่เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขของผู้อื่น บุคคลที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ในสังคมจะมีอยู่เพียงส่วนน้อย หากสังคมใดมีบุคคลที่มีจริยธรรมดังท้าวโคจรอยู่มาก สังคมก็จะมีความสุขสงบ

3.3.4 ตา ยาย ผู้เลี้ยงจระเข้ชาละวัน ตากับยายใช้เครื่องมือจับปลา (ขนาง) ตักจระเข้ชาละวันได้แล้วนำไปเลี้ยงไว้อย่างดีตั้งแต่เล็ก ๆ ด้วยการซื้อกะละมังให้อยู่ ขุดคูน้ำให้และเอาไปปล่อยในคลองเมื่อโตมาก ตากับยายเอาอาหารให้กินมิได้ขาด มีความรักความผูกพันเหมือนลูกตน ความเมตตากรุณาที่มนุษย์มีต่อสัตว์เช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีงาม ทำให้ไม่เบียดเบียนต่อกัน แต่ภายหลังจระเข้ชาละวันที่โตเป็นหนุ่มแล้วกัดกินตายายด้วยโมโหที่เอาอาหารไปให้ช้า ความเมตตา กรุณาของตากับยายแม้จะเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่คำสอนไทยโบราณสอนไว้ว่า "เลี้ยงลูกเสีย ลูกจระเข้ เลี้ยงลูกงูเห่า มันจะขบกัดเอาเมื่อภายหลัง" ดังนั้นคนจึงระวังเมื่อพบเห็นสัตว์สามจำพวกนี้ อย่างไรก็ตามพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงามของตากับยายดังพฤติกรรมในเรื่องนั้น เป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นถึงจริยธรรมสองประการได้อย่างดีทีเดียว ด้วยผลของความเมตตากรุณาตัวเอง สิ้นชีวิตไป ตากับยายเกิดใหม่เป็นลูกเศรษฐีทั้งคู่ คือ ไกรทองพงศา และตะเภาแก้ว ทั้งสองได้มีชีวิตคู่ใน ชีวิตใหม่ที่มีความสุขตลอดชีวิต

3.3.5 ตะเภาทอง นางตะเภาทองแม้จะเป็นภรรยาของพระเจ้าชาละวันแต่ถ้าพิจารณา พฤติกรรมแล้วจะเห็นจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนางต่อสามีคือพระเจ้าชาละวัน ไม่ว่าจะอยู่ใน ถ้ำได้น้ำหรือบนบก เมื่อพบมนุษย์แล้วนางก็ไม่ใส่ใจผู้ชายอื่น มีใจรักพระเจ้าชาละวันเพียงหนึ่ง เดียวเท่านั้น แม้ในเรื่องจะมีทางเสียง (Tone) ทำนองว่า ถูกมนต์เสน่ห์ของพระเจ้าชาละวันก็ตาม ก็ยังทำให้รู้สึกยกย่องว่านางเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี เมื่อรู้ว่าสามีสิ้นชีวิตแล้วก็สิ้นใจตาย ตามไปด้วย ในสังคมปัจจุบันมักจะพบว่าสตรีที่สามีสิ้นชีวิตจะอยู่เป็นม่ายไม่นานก็จะมีสามีใหม่ บาง คนไว้ทุกข์ไม่ครบ 100 วัน (ตามความนิยม) ก็มีสามีใหม่แล้ว จึงต้องปลดทุกข์คือไม่สวมใส่เสื้อ ผ้ามืดดำ พฤติกรรมของสตรีเช่นนี้จะถูกตำหนิตินจากสังคม ในกรณีของตะเภาทองจึงเป็นสิ่งที่ควร ได้รับการยกย่อง แต่ทางออกของนางไม่ควรจะเป็นการกลั่นใจตาย เพราะนำความโศกเศร้ามาสู่ ญาติพี่น้อง หากนางมีจริยธรรมข้อความอดทนก็จะดีกว่าที่จะออกในลักษณะดังกล่าว

4. เรื่อง สุวรรณหงส์

วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องสุวรรณหงส์ เป็นเรื่องขนาดยาวแต่งด้วยกาพย์ 3 ชนิด คือ ยานี 11 ฉบับ 16 และ สุรางคนางค์ 28 แต่ผู้แต่งจะเรียกว่า "ฉันท์" ทั้งนี้สมัยก่อนอาจจะรวมกาพย์ไว้กับ ฉันท์ก็เป็นได้ เพราะลีลาของกาพย์มีความใกล้เคียงกับฉันท์ ต่างออกไปบ้างตรงที่ไม่กำหนดครุ ลหุ เท่านั้น ผู้แต่งเรื่องสุวรรณหงส์คือ หลวงพุทธราชศักดิ์ หรือเรียกอีกชื่อว่า "ท่านจอมพุทธฯ" ชาว จังหวัดพัทลุง ดังที่พระพิศาลธรรมรังสี วัดคูหาสวรรค์จังหวัดพัทลุง ผู้รวบรวมต้นฉบับและจัด พิมพ์กล่าวไว้ว่า "ท่านจอมพุทธเป็นคนที่ไหน เข้าใจว่าคนลำปำนี้เอง เมื่อไปอยู่กรุงเทพฯ ได้ ศึกษาทางโหราศาสตร์จนชำนาญดังกล่าว แล้วได้เข้ารับราชการอยู่ในคณะโหรหลวงในราช ปลายรัชกาลที่ 3 ต้นรัชกาลที่ 4 หรือหันกับท่านสุนทรโวหาร (ภู่) เมื่ออายุมากกลับมาอยู่บ้าน เดิม นอกจากเชี่ยวชาญทางด้านโหราศาสตร์แล้ว ยังชำนาญในการประพันธ์กลอน กาพย์ และ ชำนาญไสยศาสตร์ เวทศาสตร์ ด้วย¹ นอกจากนี้พระพิศาลธรรมรังสี ผู้รวบรวมต้นฉบับจากบุตร (สมุดข่อย) ซึ่งมีอยู่ถึง 5 เล่มจากวัดและบ้าน ในจังหวัดพัทลุงหลายแห่ง กล่าวว่า วรรณกรรม เรื่องนี้มีการแต่งประกวดกันระหว่างปราชญ์เมืองสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ผลการประกวด รางวัลชนะเลิศได้ปราชญ์เมืองพัทลุง ปราชญ์ในสมัยนั้นก็คงเป็นพระภิกษุเสียส่วนใหญ่เพราะได้เล่า เรียนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านอักษรศาสตร์ สิ่งน่าสังเกตคืออยู่ร่วมสมัยกับพระอุดมปิฎก

¹พระพิศาลธรรมรังสี. สุวรรณหงส์ วรรณคดีสมัยโบราณ : พัทลุง. โรงพิมพ์พัทลุง, 2512.

เปรียญ 9 ประโยค ชาวพัทลุง ที่เชื่อว่าเป็นผู้แต่งเรื่อง สุทธิกรรมชาดก แสดงว่ายุคนั้นมีการส่งเสริมและนิยมแต่งวรรณกรรมยาว ๆ กัน และอยู่สมัยเดียวกับพระสุนทรโวหาร (ภู่) ด้วยวรรณกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ใช้เป็นหนังสือเรียนของนักเรียนวัด หรือประชาชนทั่วไปนำไปสวด พระพิศาลธรรมรังสี กล่าวถึงวรรณกรรมหรือหนังสือที่แต่งดีของสมัยก่อนที่เป็นวรรณกรรมภาคใต้บางเรื่อง คือ วรรณศิลป์ โคบุตร มโนห์รา พิมพาหลิชาติ สุทธิกรรม และสุวรรณหงส์ วรรณกรรมดี ๆ ดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน จริยธรรมจากแนวคิดของเรื่อง โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมตัวละครจากสุวรรณหงส์พิจารณาได้ดังนี้

4.1 แนวคิดหลักของเรื่อง (Theme) แนวคิดหลักของเรื่องคือ "ชีวิตจะต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และต้องสร้างสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ความสุขความสำเร็จจึงจะบังเกิดตามมา" แนวคิดหลักดังกล่าวนี้สรุปจากเนื้อเรื่องที่ตัวละครในเรื่องทุกตัวล้วนแต่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับชีวิตในลักษณะต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดและการสืบสายโลหิตนับตั้งแต่ทำสุธรรมกับนางรัตนมาลีและสนมทั้งหลายที่ต้องการมีบุตร ต่างก็ทำพิธีบวงสรวง แต่นางรัตนมาลีภาวนารักษาศีล พระอินทร์เมตตาจึงให้เทพบุตรจติและได้บุตรสมประสงค์ชื่อว่า สุวรรณหงส์ หลังจากนั้นก็เป็นการผจญโลกของพระสุวรรณหงส์ที่ต้องไปปฏิสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ๆ อันเป็นที่มาของบรรดาชายาทั้งหลายทั้งเกษสุริยงทิพย์เกษร สุพันธุลิกา และอรพิมพ์ การได้ชายามาแต่ละคนก็ต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย และมีลูกหลานสืบสายโลหิตจำนวนไม่น้อย ภายหลังทั้งพระสุวรรณหงส์และนางเกษสุริยงก็บวชเพื่อความพอใจ ความสุขความสำเร็จที่สำคัญในที่สุดคือ "สุขใจ" นั่นเอง

4.2 โครงเรื่อง และเนื้อเรื่อง

โครงเรื่อง (Plot) โครงเรื่องของเรื่องสุวรรณหงส์ คือ เจ้าเมืองต้องการมีทายาทจึงให้บรรดาชายาและสนมทั้งหลายทำพิธีบวงสรวง ชายาองค์หนึ่งรักษาศีล พระอินทร์ให้เทพบุตรจติมาเกิดเป็นเจ้าชาย เจ้าชายโตขึ้นได้มาลัยเสี้ยวรักจากธิดายักษ์จึงได้โดยสารหงส์ยนต์ที่พระอินทร์เนรมิตรให้ไปเมืองธิดายักษ์ แต่ถูกหอกยนต์เสียชีวิต ธิดายักษ์ตามไปช่วยที่เมืองเจ้าชาย เจ้าชายเข้าใจผิดจึงตามไปฆ่าธิดายักษ์แต่ถูกซ่อนกลด้วยหุ่นขี้ผึ้ง เจ้าชายเสียใจเมื่อรู้ตนจะสังหารตนเองแต่ธิดายักษ์ช่วยไว้ได้ เจ้าชายพาเจ้าหญิงธิดายักษ์กลับเมืองด้วยหงส์ยนต์ สายบังคับหงส์ยนต์ขาดหงส์ยนต์ตกลงมาจึงอาศัยเรือของนางยักษ์ที่แปลงเป็นหญิงชรา นางยักษ์ชอบเจ้าชายจึงใช้ฤทธิ์แย่งเจ้าชายและแปลงตนเป็นธิดายักษ์ เอาธิดายักษ์ไปทิ้งและได้ไปอยู่กับเจ้าชาย ทหารคนสนิทธิดายักษ์ออกติดตามไปที่เมืองเจ้าชายและรู้ว่าผู้ที่เป็นชายาเจ้าชายไม่ใช่ธิดายักษ์จึงฆ่าแล้วพาเจ้าชายไปรับธิดายักษ์ตัวจริงที่ฝั่งแม่น้ำที่หงส์ยนต์ตก หลังจากนั้นเจ้าชายก็ใช้ศิลปศาสตร์ช่วยเหลือเมืองต่าง ๆ ที่ถูกสัตว์ร้ายและยักษ์ใช้ฤทธิ์อำนาจบังคับ ส่งผลให้มีชายาเพิ่มขึ้น เจ้าชาย

มีความหลงใหลในชายาใหม่ทำให้ชายาเก่า 2 คน ต้องออกติดตามด้วยการปลอมเป็นนักบวช ชายาใหม่ใส่ความนักบวชว่าปลุกปล้ำ เจ้าชายตัดสินใจเข้าข้างชายาใหม่ ชายาเก่าจึงเขียนสารไว้หนักลับเมือง เจ้าชายรู้ความจริงออกติดตาม เมื่อรู้และเข้าใจกัน การเป็นอยู่ก็สงบสุขมีโอรสธิดาสืบสายโลหิต ต่อมาเจ้าชายและชายาเอกชายาองค์แรกออกบวช เมื่อสิ้นพระชนม์ไปเกิดในสวรรค์ชั้นพรหม

เนื้อเรื่อง กรุงไอยรัตน์มีท้าวสุธรรมเป็นเจ้าเมือง พระชายาพระนามรัตนมาลี ไม่มีพระโอรสเพื่อสืบราชสมบัติ ท้าวสุธรรมตรัสกับบรรดาชายาและสนมว่าถ้าใครมีโอรสจะทรงมอบราชสมบัติให้ ชายาและสนมต่างทำพิธีบวงสรวง แต่ชายารัตนมาลีรักษาศีล พระอินทร์จึงให้เทพบุตรจุติในครรภ์ เมื่อประสูติได้พระนามว่า สุวรรณหงส์

ยักษ์วิณฑฤทธิ์ ครองกรุงหริตน์มีเมียคือนางรัตนมณี มีธิดาชื่อเกษสุริยง เกษสุริยงไม่ปรารถนาจะแต่งงานกับยักษ์จึงเสียดมาลัยหาคู่ พระสุวรรณหงส์ได้มาลัยของเกษสุริยงจึงทูลลาพระบิดามารดาไปหาที่กรุงหริตน์ พระอินทร์เมตตาที่หนทางไกลจึงให้พระวิฆณุกรรมสร้างหงส์ยนต์ใช้เป็นพาหนะ พระสุวรรณหงส์ขับหงส์ยนต์เหาะไปพบนางเกษสุริยง แต่ด้วยกรรมเก่าจึงถูกหอกยนต์ของพี่เลี้ยงทั้งสี่ของเกษสุริยงและกลับไปสิ้นชีวิตที่กรุงไอยรัตน์ เกษสุริยงปลอมเป็นพราหมณ์ไปช่วยชีวิตด้วยน้ำมันวิเศษที่พระอินทร์ประทานให้ พระสุวรรณหงส์สงสัยว่าพราหมณ์จะเป็นเกษสุริยง แต่แต่งกลหลายครั้งก็ไม่สำเร็จ เกษสุริยงหนีไปกรุงหริตน์ พระสุวรรณหงส์เข้าใจว่านางเกษสุริยงเป็นผู้ฆ่าจึงติดตามไปและพันหุ่นขี้ผึ้งนางเกษสุริยงในห้องของนาง เมื่อสำนึกผิดจึงหมายสังหารพระองค์เอง นางเกษสุริยงช่วยไว้และได้อภิเษกกัน พระสุวรรณหงส์พานางกลับไปกรุงไอยรัตน์ ระหว่างทางหงส์ยนต์เกิดปัญหาเพราะสายบังคับขาด และตกลงที่ริมฝั่งแม่น้ำจิวราดี ทั้งสองจึงขออาศัยเรือของนางยักษ์สุนทรีที่แปลงเป็นหญิงชรา เมื่อเรือถึงกลางน้ำนางยักษ์ก็ใช้ฤทธิ์ทำให้ท้องฟ้ามืดแล้วจับนางเกษสุริยงทิ้งในน้ำ นางยักษ์แปลงร่างเป็นนางเกษสุริยง ไปครองคู่กับพระสุวรรณหงส์ที่กรุงไอยรัตน์

กุมภณท์ยักษ์คนสนิทของนางเกษสุริยง สังหรณ์ใจและคิดถึงนาง จึงออกติดตามได้พบหงส์ยนต์ที่หักทำลายอยู่ และพบเกษสุริยง ซึ่งเงือกปลาพบและพาไปอยู่กับนางเมขลา กุมภณท์ยักษ์จึงเดินทางไปเมืองไอยรัตน์ทูลความจริง ชำนางยักษ์สุนทรีและพาพระสุวรรณหงส์ไปรับนางเกษสุริยงกลับ อีกทั้งได้เงือกปลาเป็นชายาอย่างลับ ๆ และได้พินพาธิดาพญานาคเป็นชายาเพราะนางเมขลามอบให้ด้วย

เมืองรัตนาเกิดไข้ห่าผู้คนล้มตายหมดทั้งเมือง นกหัสดีนามากินศพ พระธิดาอรพินมีพระชนม์อยู่เพราะท้าวพรหมจักรวรรดิพระบิดาได้ซ่อนไว้ในกลองกลและให้จำศีล พระอินทร์

เมตตาจึงตั้งใจพระสุวรรณหงส์ประพาสาป่า ให้พระมาตุลีแปลงเป็นกวางทองล่อ พระสุวรรณหงส์ ไปถึงเมืองรัตนาทรงช่วยเหลือพระธิดาอรพิมน์และได้เป็นชายา

ยักษ์จักรกฤษณ์และนางอำภามเหสีแห่งเมืองเนินจักรวาล ต้องการให้ธิดาสุพันธลิกา อภิเษกกับยักษ์รามสูร แต่ธิดาไม่ยินยอมจึงให้พี่เลี้ยงสี่คนเดินทางไปขับเพลงยอโฉมตามเมืองต่าง ๆ พระสุวรรณหงส์เกิดความซึ้งซาบในความงามของธิดายักษ์และจึงมีพระทัยปฏิพัทธ์ จึงจากชายา ทั้งสามไปศึกษาศิลปศาสตร์แล้วเสด็จไปหาธิดายักษ์และได้เป็นชายาอย่างลับ ๆ เมื่อถึงกำหนด อภิเษกเรื่องเปิดเผยขึ้น พระสุวรรณหงส์จึงสู้รบกับรามสูรแต่ไม่แพ้ชนะกัน ครั้นสอบถามกันได้ว่า เป็นศิษย์ร่วมอาจารย์ ยักษ์รามสูรจึงยินยอมมอบธิดาสุพันธลิกาให้พระสุวรรณหงส์ พระสุวรรณหงส์ หลงนางสุพันธลิกาไม่เสด็จกลับไปหาชายาอื่น นางเกษสุริยงและนางพิมพาจึงปลอมเป็นพราหมณ์ ติดตามไปที่เมืองเนินจักรวาล นางสุพันธลิกาใส่ความว่าพราหมณ์ทั้งสองคนปลุกปล้ำตน ผลการ สอบสวนอย่างไม่เป็นธรรมตัดสินว่าพราหมณ์สองคนผิด พราหมณ์สองคนจึงหนีไปแต่เขียนสาร บอกไว้ พระสุวรรณหงส์ทราบความจริงจึงเดินทางติดตามไปพร้อมกับนางสุพันธลิกาและอยู่กัน ด้วยความราบรื่น

ต่อมาชายาเกษสุริยงประสูติโอรส คือ ศิลป์ธนู พิมพาประสูติพระโอรส คือ สุธธวงค์ ชายาอรพิมน์ สุพันธลิกาและสุนทรีประสูติธิดาคือ วรดี เกษรอำภา และมณีสาคร ตามลำดับ เมื่อเจริญวัยศิลป์ธนู และสุธธวงค์เดินทางไปเรียนวิชา ฝ่ายเมืองปัญจาลย์ยกกองทัพไปตีเมือง ไอยรัตน์ ฤๅษีศิลปออกสู้รบชนะจึงได้ธิดาของท้าวปัญจาล์เป็นสนม ครั้นสมควรแก่วัยมีคู่ พี่ ๆ น้อง ๆ ร่วมพระบิดาได้อภิเษกสมรสกัน พระฤๅษีศิลปกับมณีสาคร ทิพย์เกษร (ธิดาท้าวสีพี) และวรดี มี โอรสคือ สิ้นสมุทรา สิ้นนุราช และดาราวงศ์ตามลำดับ พระสุธธวงค์ อภิเษกสมรสกับสุมณฑา และสุวรรณกำพู มีธิดาชื่อ มัลลิกาและสุวรรณอำภา เมื่อเจริญวัยโอรสและธิดาก็มีการอภิเษก สมรส ส่วนพระสุวรรณหงส์กับพระนางเกษสุริยงเมื่อมีพระชนม์เข้าสู่ปัจฉิมวัยก็ออกผนวช ครั้นสิ้น พระชนม์ก็กำเนิดเป็นพรหมด้วยกรรมดีที่ทรงกระทำไว้

เมื่อพิจารณาโครงเรื่องก็จะเห็นจริยธรรมที่เด่นชัด หลายประการ

1. ความมุมานะอดทน ในการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการในโครงเรื่องและเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นถึงการแสดงความอดทนด้วยการบำเพ็ญศีลภาวนาด้วยการเรียนวิชา และด้วยการผจญกับ เหตุการณ์ที่รุนแรงอยู่โดยตลอดทั้งเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเอกที่ต้องต่อสู้ อดทนอย่างยิ่ง ในการที่จะได้ธิดาของเมืองต่าง ๆ มาเป็นชายา อีกทั้งต้องทำสงครามจนได้ชัยชนะในที่สุด ในที่สุดก็ ออกบวชสร้างสมาธิจิตจนได้ไปกำเนิดในสวรรค์ชั้นพรหม นอกจากนี้ตัวเอกของเรื่องแล้วยังมีตัวละครอื่น ๆ ที่ดำเนินเรื่องที่แสดงจริยธรรมของความมุมานะและอดทน เช่น ยักษ์กุมภณัททหาร

คนสนิทของเกษสุริยงที่เดินทางติดตามด้วยความหวังใญ่พระธิดาและกำจัดนางยักษ์ได้สำเร็จทำให้สิ่งที่ดีเกิดตามมาหลายอย่าง นอกจากนี้บรรดาชายาทั้งปวงของพระสุวรรณหงส์นั้นล้วนมีจริยธรรมข้อนี้ เพราะไม่ค่อยมีเรื่องระหองระแหงแคลงใจ จนเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกันอย่างผู้ที่เป็นชายาหลวงกับชายาน้อย จึงทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายเสียหาย มีอยู่เพียงตอนแรกเล็กน้อยที่ชายาสุพันธลิกาแกล้งใส่ความว่าพราหมณ์ปลอม (เกษสุริยงกับพิมพา) ปลุกปล้ำเท่านั้น

2. ความเมตตา กรุณา ความเมตตากรุณา เห็นได้จากการที่พระเอกได้ช่วยเหลือชายาอรพิมพาให้รอดพ้นจากอันตรายและมีชีวิตที่เป็นสุขในฐานะของชายาของพระสุวรรณหงส์ การช่วยเหลือของพระอินทร์ต่อพระสุวรรณหงส์โดยตลอด ด้วยการให้พระวิษณุกรรมทำหงส์ยนต์เป็นพาหนะไปมาได้รวดเร็ว และให้น้ำมนต์วิเศษแก่เกษสุริยงช่วยชีวิตเมื่อพระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์นั้น เป็นเสมือนที่ผู้ใหญ่ที่เปี่ยมด้วยความเมตตาช่วยเหลือเด็ก ทำให้เด็กมีความปรกติสุขและมีความก้าวหน้าในชีวิตตามลำดับ หากพระอินทร์ไม่ช่วยใน 2 กรณีดังกล่าวแล้วสิ่งต่าง ๆ ที่พระสุวรรณหงส์จะได้รับย่อมประสบปัญหาอย่างแน่นอน นอกจากนี้ยักษ์รามสูรคู่อภิเษกของธิดาสุพันธลิกายังมีเมตตาต่อพระสุวรรณหงส์ ยอมยกสุพันธลิกาให้เมื่อรู้ว่าเป็นศิษย์สำนักเดียวกัน ความเมตตาดังกล่าวนี้น่าจะเป็นสิ่งดีที่ก่อให้เกิดจริยธรรมประการอื่น ๆ ตามมา

3. ความเสียสละ ความเสียสละจะเห็นได้จากหลายตอนเริ่มจากยักษ์กุมภณท์ที่ไม่เห็นแก่ความทุกข์ยากของตนออกติดตามช่วยเหลือพระนางเกษสุริยง พระสุวรรณหงส์ช่วยเหลือชายาอรพิมพา และการไม่ขัดขวางของเกษสุริยงเมื่อพระสวามีจะมีชายาองค์อื่น ๆ ด้วยความเสียสละดังกล่าวเรื่องร้ายแรงต่าง ๆ จึงไม่เกิดขึ้น และทุกชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สืบสายโลหิตอยู่ในสังคมอย่างมั่นคง นอกจากนี้ความเสียสละของยักษ์รามสูรก็เป็นอีกตอนหนึ่งที่ทำให้เห็นได้ว่าเป็นยักษ์มีคุณธรรมจริยธรรมข้อนี้ การสู้รบที่ไม่มีใครแพ้ชนะนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องยอมยกสิ่งที่ต้องการให้อีกฝ่าย แต่ที่ยกให้เป็นการบ่งบอกความมีจริยธรรมดังกล่าวแล้ว สังคมใดมีบุคคลที่เสียสละสังคมนั้นย่อมมีความสุข

4. ความสามัคคี ความสามัคคีเห็นได้จากการที่บรรดาชายาของพระสุวรรณหงส์มีความร่วมมือร่วมใจกันในทุกกรณี ไม่สร้างความยุ่งยากให้เกิดขึ้น จนทำให้พระสุวรรณหงส์ต้องลำบากพระทัย และเกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ในรุ่นลูกและหลานก็เช่นกันการอยู่ร่วมกันไม่ประสบความยุ่งยากใด ๆ ที่ทำให้ต้องประสบความเดือดร้อน

5. หน้าที่ จริยธรรมข้อนี้เห็นได้จากการที่ท้าวสุธรรม์แห่งไอยร์ตันและพระนางรัตนชาติพยายามจะให้มิบุตรสืบสกุลซึ่งถือเป็นหน้าที่ หากไม่มีบุตรสิ่งที่เกิดตามมาก็คือสังคมชาติผู้ที่จะสืบทอดสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นมรดกของสังคม กล่าวในส่วนของเมืองไอยร์ตันก็จะมีผู้สืบสันตติวงศ์ อันอาจ

เป็นเหตุให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติและเกิดความวุ่นวายเสียหายต่อสังคมได้ ตัวละครที่กล่าวไว้ในโครงเรื่องและเนื้อเรื่องนั้นส่วนใหญ่ได้ทำหน้าที่ของตน ๆ อันก่อให้เกิดผลดีทั้งสิ้น ผู้เป็นบิดามารดาทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีชีวิตที่สงบสุข และให้การศึกษา อีกทั้งจัดหาคู่ครองให้ ผู้เป็นสามีและภรรยาต่างก็ทำหน้าที่ตามที่สังคมกำหนดเอาไว้ ตัวละครเด่นที่ทำหน้าที่คือกมุทพันธุ์ยักษ์ คนสนิทของเกษสุริยง ที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาผู้เป็นนายอย่างถวายชีวิต เพราะการทำหน้าที่จึงทำให้สิ่งดีงามเกิดตามมา

4.3 จริยธรรมจากพฤติกรรมของตัวละคร จริยธรรมจากพฤติกรรมตัวละคร ที่พิจารณาได้ดังนี้

4.3.1 พระสุวรรณหงส์ การแสดงออกทางจริยธรรมที่เด่นชัดคือ ความมานะ อดทน เห็นได้จากการเล่าเรียนวิชา การพยายามเพื่อให้ได้เกษสุริยงเป็นชายา ตลอดจนการสู้รบกับยักษ์ รามสูรจนยักษ์รามสูรยอมยกธิดาสุพันธิดาให้ อีกประการหนึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ได้ดีทั้งในฐานะของกษัตริย์ สามีและบิดา จึงส่งผลให้บ้านเมือง และครอบครัวสงบสุข

4.3.2 พระนางเกษสุริยง พระนางเกษสุริยงมีความเสียสละสูงยอมให้พระสวามีมีชายาองค์อื่นและให้การดูแลลูกหลานอย่างดี ทำให้เกิดความสำเร็จและความสุขในวงกว้าง อันเป็นการวางรากฐานที่ส่งผลดีต่อสังคม ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระสวามีนับว่าเป็นจริยธรรมเด่นอีกประการหนึ่งของพระนางเกษสุริยง

4.3.3 พระอินทร์ พระอินทร์เป็นผู้มีความเมตตากรุณา ทำให้พระสุวรรณหงส์ประสบความสำเร็จและมีความสุขในชีวิต นั่นคือให้พระวิษณุกรรมสร้างหงส์ยนต์และให้น้ำมณีพิเศษให้เกษสุริยงนำไปทาองค์พระสุวรรณหงส์ให้ฟื้นชีพ

4.3.4 ยักษ์กมุทพันธุ์ ยักษ์กมุทพันธุ์เป็นยักษ์ที่มีความซื่อสัตย์ ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ พฤติกรรมการออกติดตามช่วยเหลือพระนางเกษสุริยงและฆ่ายักษ์สุนทรีย์นั้นเป็นภาพของจริยธรรมสนองด้านนี้ที่ชัดเจนมาก

4.3.5 ยักษ์รามสูร ยักษ์รามสูรมีจริยธรรมเด่นที่มีความเมตตาและเสียสละ เมื่อรู้ว่าเป็นศิษย์ร่วมอาจารย์ความเมตตาก็เกิดขึ้นและส่งผลให้เสียสละธิดาสุพันธิดาให้แก่พระสุวรรณหงส์

5. ปลาบู่ทอง

เรื่องปลาบู่ทองหรือปลาบู่ทองเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ต้นฉบับที่ศึกษาวิจัยเป็นฉบับขุนขาว (สมุดข่อยขาว) ของศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏภูเก็ต (วิทยาลัยครูภูเก็ต) เป็นบุคช่อยขนาดกลาง อักษรไทยอักษรวิธีไทยโบราณ บอกผู้สร้างและผู้เขียนไว้ว่า "ทาร์สิน ทาร์เกิด ทาร์หวาม

เนนหนู นางคำ ทารขู้ผู้เขียน แม่นพิษแม่นเพียน อยานินทากัน ตักอักษราโดย ช่วยไสยให้กัน อยานินทาฉัน ว่าเขียนไม่งาม เอ๊ย....." หน้าแรกของวรรณกรรมเริ่มว่า ๐ หนาดันสมุดเรื่อง ปลาสนุทอง แลทานเอ๊ย: " บนข้อความนี้มีอักษรขอมว่า นโม ตสฺสະ ภควโต อรหโต สุมมาสมพุทฺธสฺส จากนั้นเริ่มเรื่องด้วยไหว้ครู่่า "ปราหน่มมือชูลี เหนือเกศีระตางเทียนทอง ทงงคูดูเรื่องรอง .....ถวายพระลาชฎา....." เนื้อเรื่องจบด้วยการที่นางเอื้อยขอภัยการประหารชีวิตให้นางอ้าย ที่สาวร่วมบิดาว่า "๐ วัณิจวันคำ ภรูกเขาตามพร้า ถอยค่านันหนา เอ้าหมั้นลงไป ไสยตรวันตริงตรา รุ่งเช้าเข้ามา เขียนตามสืบไป ๐ สังทำวนั้นแล้ว จึงเส็ดคลาษแคล้ว มายังประสาชไซย นางโชนทรายชวา ลากคร้าภาไปย จำจงเอาไอย ตามภระอังการู ๐ นางแก้วกำภรา ครั้นถึงเวลา เขาฝาภูบาดณ นางคิดโนยใจย หีฎาไทยนางคราญ นางไอยใจยมาร รับภระอาชยา ๐ แมงหมันตายไปย ชาตหนาเล่าไสย จักเป็นเวร ถือชื้อชื้อข้า ห้ารอยกับกัน ๐ กูจักชื้อโหด ตามทำวจะโปรฎ แต่ไทยตีรัน ยาไทยม้อชม้วย ตายด้วยโหดทัน ภาระว่าตัวหมัน ร่วมภระบิดา ๐ ครั้นถึงกุ่มเกล้า กราบทูลภระเจ้า ปีนเกล้าภระสัดตรา มีภระอังการ โปรทเกล้าเกล้า ข้าบาดกำภร่า ไหมยมีฟงพัน ๐ จบ ะ พิจารณาจากอักขรวิธีที่ปรากฏในบุตรวรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะร่วมสมัยกับสุทธิกรรมชาดก มโนหรานิบาต ซึ่งแต่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คงราวสมัยรัชกาลที่ 3 - 4 จากข้อความตอนต้นเรื่องว่า "ทารขู้ผู้เขียน (ท่านขูผู้เขียน)" นั้น ท่านขูน่าจะเป็นภิกษุ อาจจะเป็นผู้แต่งหรือผู้คัดลอกจากฉบับเดิมที่มีอยู่แล้วก็ได้ เพราะเมื่อก่อนใช้คำว่าผู้เขียนทั้งสิ้น ไม่พบว่าใช้คำว่า "ผู้แต่ง" หรืออาจจะ เป็นเพราะจดจำกันมาแล้วมาเขียนจึงใช้ว่าผู้เขียน ซึ่งอาจจะมีหลายคนร่วมบอกให้เขียนจากความจำ ก็เป็นได้ วรรณกรรมเรื่องนี้พิจารณาจริยธรรม จากแนวคิดสำคัญ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมตัวละครได้ดังนี้

5.1 แนวคิดสำคัญของเรื่อง (Theme) แนวคิดหลักของเรื่องนี้คือการกระทำความดี ไม่สร้างความสะดวกสบายให้ผู้อื่นจะทำให้ได้รับความสุขและสำเร็จ ในที่สุด หรือผู้ทำดียอมชนะผู้ทำชั่ว (ธรรมะยอมชนะอธรรม) ในเรื่องนี้ เอื้อยและมารดาคือชนิษฐากระทำแต่ความดี ส่วนอ้ายและมารดากระทำความชั่วทำให้เอื้อยและชนิษฐาเดือดร้อน ผลที่ได้รับคือฝ่ายที่ทำความดีประสบกับสิ่งดีในตอนจบ ฝ่ายที่ทำความชั่วก็ต้องรับกรรมที่กระทำไว้ จากแนวคิดของเรื่องซึ่งประเด็นจริยธรรมเด่นคือ ความเมตตา กรุณา และความยุติธรรม เอื้อยและมารดาเป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์และยุติธรรม แต่อ้ายกับมารดามีแต่ความอิจฉาริษยา ไม่มีความเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ และยุติธรรม

5.2 โครงเรื่อง (plot) และเนื้อเรื่อง (Event)

โครงเรื่อง ครอบครัวร่ำรวยครอบครัวหนึ่งสามีมีภรรยา 2 คน ภรรยาแต่ละคนมีบุตรสาว ภรรยาหลวงมี 1 คน ภรณาน้อยมี 2 คน ภรรยาหลวงและบุตรสาวเป็นคนดี ถูกภรณาน้อยและบุตรสาวกลั่นแกล้ง ด้วยประการต่าง ๆ สามีเป็นผู้ไม่มีความยุติธรรมและไม่ให้ร้าย พาภรรยาหลวงไปหาปลาไม่ได้ปลา จับได้แต่ปลาบู่ทอง จึงทุบตี ทำร้ายภรรยาหลวงจนตกน้ำเสียชีวิต ภรรยาหลวงไปเกิดเป็นปลาบู่ทอง ตามช่วยเหลือบุตรสาวโดยตลอด ภายหลังพระราชอาพบุตรสาว ภรรยาหลวงและขอให้เป็นชายา แต่ภายหลังภรณาน้อยและบุตรสาววางแผนฆ่าบุตรภรรยาหลวง และให้บุตรสาวภรณาน้อยปลอมเข้าไปเป็นชายาแทน เมื่อความจริงปรากฏบุตรสาวภรณาน้อยก็ถูกลงโทษประหารชีวิต แต่บุตรสาวภรรยาหลวงทูลขอโทษประหารชีวิตไว้เปลี่ยนเป็นโทษเชี่ยนดี

เนื้อเรื่อง เศรษฐีทหารมีภรรยาสองคน คือ ขนิษฐากับขนิษฐิ์ ขนิษฐามีบุตรหญิงชื่อ เอื้อย (คลอดหลัง) ขนิษฐิ์มีบุตรหญิงชื่อ อ้ายและอี เมื่อออกไปหาปลาด้วยการทอดแห เศรษฐีมักพานางขนิษฐิ์ไปและได้ปลาเป็นจำนวนมาก วันต่อมาให้ขนิษฐาไปบ้างให้ขนิษฐิ์อยู่เลี้ยงอ้ายและเอื้อย เศรษฐีทอดปลาทั้งวันได้แต่ปลาบู่ทอง ขนิษฐาขอปลานูไปให้เอื้อยลูกสาว ทำให้สามีโกรธจึงทำร้ายและตกลงไปในน้ำจมน้ำสิ้นชีวิต นางเกิดใหม่เป็นปลาบู่ทองเพราะก่อนจะสิ้นใจนางนึกถึงปลาบู่ทอง เศรษฐีพายเรือกลับบ้าน เอื้อยถามถึงแม่ก็บอกว่าไปวังลอยและไปวังเปลี่ยว ในที่สุดก็รู้ว่าแม่ตายไปแล้ว จึงร่ำไห้อย่างน่าสงสาร เศรษฐีและนางขนิษฐิ์รำคาญจึงช่วยกันทุบตีด้วยมือและไม้ ชาวบ้านออกไปช่วยจึงหยุดการทุบตี เอื้อยบาดเจ็บมากเลือดไหลไปทั่วตัวแล้วไปที่ทำน้ำก็พบปลาบู่ทองซึ่งเป็นแม่ที่ว่ายน้ำมาหาลูก แม่ลูกมีความโคกเศร้าอย่างยิ่ง เอื้อยนำอาหาร (รำข้าว) ให้แม่ทุกเช้า อ้ายพี่สาวต่างมารดา พี่องนางขนิษฐิ์ นางขนิษฐิ์บอกให้อ้ายจับปลาบู่ทองฆ่าด้วยการวางแผนให้เอื้อยเอาวัวไปเลี้ยงตั้งแต่เช้ากลับเย็น อ้ายแต่งตัวเหมือนเอื้อยและทำกริยาส่งเสียงเรียกเหมือนเอื้อยจึงจับปลาบู่ทองได้และนำไปทำอาหาร เอื้อยกลับจากเลี้ยงวัวเอารำไปให้มารดาที่ทำน้ำ เรียกเท่าไรก็ไม่มาจึงสงสัยว่ามารดาคงมีอันเป็นไป เปิดรู้เรื่องมารดาของเอื้อยจึงเก็บเกล็ดไว้ให้เอื้อย เอื้อยนำเอาเกล็ดปลาบู่ของแม่ไปปลุกกลางทุ่งนา อธิษฐานให้งอกเป็นต้นมะเขือเพราะ เทวดาสงสารจึงบันดาลให้ตามประสงค์ ต่อมานางขนิษฐิ์รู้เรื่องจึงวางแผนถอนต้นมะเขือซึ่งเป็นมารดาของเอื้อยและเอาลูกไปรับประทาน เปิดเก็บเม็ดมะเขือนางขนิษฐาเอาไว้และมอบให้เอื้อย เมื่อออกไปเลี้ยงวัวเอื้อยเอาเม็ดมะเขือปลุกอธิษฐานให้เป็นโพเงินโพทอง เทวดาสงสารจึงบันดาลให้เป็นไปตามที่เอื้อยประสงค์ มารดาของเอื้อยจึงอยู่ที่โพเงินโพทอง ทำวพรหมทัตเสด็จประพาสทรงทอดพระเนตรโพเงินโพทองว่าสวยงาม เกิดความศรัทธาทรงบูชาและให้ทหารสืบหาผู้ปลุก เมื่อทรงทราบว่เอื้อยเป็นผู้ปลุกรับสั่งให้เฝ้าเพื่อแต่งตั้งเป็นมเหสี ทำวพรหมทัตทรง

ขอต้นโพเงินโพทองไปปลูกที่หน้าวัง เอื้อยทูลถวายแต่พระองค์และทหารถอนไม้ขึ้น เอื้อยจึงอธิษฐานต่อมารดาและเทวดาช่วยถอนต้นโพทองโพเงินขึ้นได้ หลังจากนั้นเอื้อยก็เป็นมเหสีท้าวพรหมทัต

นางขนิษฐารู้เรื่องการเป็นมเหสีของเอื้อยจึงคิดทำลาย นางเดินทางไปหายายกระหลี่สาดช่วยจัดการให้ ยายกระหลี่สาดวางแผนให้นางอ้ายกับอีสองพี่น้องไปห้ามเหสีเอื้อยในวัง และหลอกว่าบิดาป่วยหนักให้ไปเยี่ยม เมื่อไปถึงก็หลอกไปที่กระทะน้ำร้อนที่ต้มไว้ให้เดินไปที่กระดานหกแล้วเหยียบให้ตกลงไปในกระทะน้ำร้อนเพื่อฆ่าเหสีเอื้อย นางกระหลี่สาดทำสำเร็จตามที่คิดและนางขนิษฐาก็ให้นางอ้ายเอาเครื่องทรงมเหสีเอื้อยมาทรงและพาเข้าวัง ประหนึ่งว่าเป็นมเหสีเอื้อย ยายกระหลี่สาดทำคุณไสยให้ท้าวพรหมทัตหลงใหลนางอ้าย ต้นโพเงินโพทองที่ปลูกไว้หน้าตำหนักก็เหี่ยวแห้งตายลง มเหสีเอื้อยไปเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า เมื่อนึกได้ก็บินไปหาท้าวพรหมทัตและทูลความจริงทุกประการ ท้าวพรหมทัตให้ทำกรงทองให้นกแขกเต้ามเหสีเอื้อยไว้ในห้องพระบรรทม ต่อมาท้าวพรหมทัตเสด็จไปคล้องช้างเผือกในป่าตามที่ทหารกราบทูล อยู่ข้างหลังนางอ้ายรู้เรื่องนกแขกเต้าจึงจับเอาไปฆ่าให้แม่ครัวทำอาหาร แม่ครัวเผลอนกแขกเต้ากลิ้งตัวลงในรูลู หนูให้อยู่ด้วยและหาอาหารให้กิน

ผ้าท้าวพรหมทัตคล้องช้างไม่ได้ก็เสด็จกลับเมือง เมื่อไม่มีนกแขกเต้าในกรงก็ทรงโคกเศร้าและลงโทษผู้ดูแล แต่หวังว่านกแขกเต้าอาจจะกลับมาสักวันหนึ่ง ฝ่ายนกแขกเต้ามเหสี (นางเอื้อย) หนีอยู่ในรูลูไม่ไหวก็ออกจากรูลูทั้ง ๆ ที่ไม่มีหางและปีกบางส่วนถูกถอนไปแล้ว หนูนางานกแขกเต้าจนกระทั่งพ้นจากวัง และเข้าไปในป่าพบงูเห่า งูเห่าเข้ารังจะกิน แต่นกกดเข้าจิกงูเห่าและจับงูเห่ากิน นกแขกเต้าเดินไปพบฤๅษี ฤๅษีสงสารเลี้ยงเอาไว้ ด้วยเวทมนตร์ที่ไม่มีปีกและหาง ต่อมาฤๅษีชบ (ชบชีวิต) นกแขกเต้าเป็นผู้หญิงสาวสวย อยู่กับฤๅษีเหมือนลูกและชบกุมารให้เป็นเพื่อนชื่อลบ เอื้อยรักเหมือนลูก กุมารศึกษาวิชากับฤๅษีจนเก่งกล้าและถามเรื่องราวต่าง ๆ เอื้อยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับอดีตที่ผ่านมา ลบกุมารจึงอาสาเอื้อยเพื่อดำเนินการให้เอื้อยกลับไปพบท้าวพรหมทัต เอื้อยร้อยมาลัยเกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตนางสวมคอให้กุมารแล้วกุมารก็เข้าไปในวังได้เข้าเฝ้าท้าวพรหมทัตโดยทหารวังพาเข้าไปด้วยกุมารพุดถึงโพเงินโพทองของท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตได้ทอดพระเนตรพวงมาลัยที่เป็นเรื่องราวของเอื้อยแต่ละพวง ตั้งแต่เสด็จไปไพร่ ถอนต้นโพเงินโพทองเกิดเป็นนกแขกเต้า เสด็จออกคล้องช้าง นกแขกเต้าถูกจับไปในครัวให้ทำคั่วแกง นกแขกเต้าหนีไปพบฤๅษี เมื่อเห็นเช่นนี้ท้าวพรหมทัตจึงตรัสถามลบกุมารเอารายละเอียดและเสด็จเข้าป่าไปที่อาศรมฤๅษีได้พบมเหสีเอื้อยซึ่งฤๅษีชบจากนกแขกเต้า ต่อมาทั้งสององค์ก็เสด็จกลับเมืองโดยไม่มีลบกุมาร เพราะครบเจ็ดปีตามกำหนดลบกุมารก็กลับเป็นรูปवादดั้งเดิม

ครั้นถึงเมืองก็จัดพิธีสมโภชรับขวัญทำบายศรีให้มเหสีเอื้อยและอภิเษกเป็นมเหสีเอก ทรงสอบสวนนางอ้ายน้องสาวต่างมารดาของมเหสีเอื้อยและจะลงโทษประหารชีวิต แต่มเหสีเอื้อยขอโทษประหารชีวิตให้ลดโทษเป็นเขียนติและคุมขัง ด้วยเห็นว่าร่วมบิดาเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจากโครงเรื่องและเนื้อเรื่องจะเห็นจริยธรรม ดังต่อไปนี้

1. ความเมตตา ความเมตตาเห็นได้จากที่นางชนิษฐา (ภรรยาหลวง) ออกไปหาปลา กับสามี (ทากรเศรษฐี) ผลคือทอดแหไม่ได้ปลาแม่แต่ตัวเดียว ได้เฉพาะปลานูทอง การเป็นเช่นนี้เป็นเจตนาของผู้แต่งที่จะบอกผู้อ่านว่าผู้ที่มีจิตใจเมตตาอย่าอย่าฆ่าสัตว์ ดังคำที่กล่าวกันในสังคมเสมอว่า "ทำบาปไม่ขึ้น" ต่างจาก นางชนิษฐี (ภรรยาน้อย) ออกไปจับปลา (ทอดแห) กับสามีจะได้ปลาจำนวนมากทุกครั้งไป ผู้แต่งเจตนาแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีจิตใจไร้เมตตาจะเป็นเช่นนี้ พูดกันว่า "ทำบาปขึ้น" เมื่อเอื้อยถูกทากรเศรษฐีบิดาและแม่เลี้ยงทุบตีชาวบ้านออกไปห้ามและขอร้องให้หยุดทุบตีด้วยเอื้อยเจ็บมากเพราะมีบาดแผลและเลือดไหลออกมาก การแสดงออกของชาวบ้านในตอนนี้อาจถือว่าเป็นจริยธรรมทางสังคมที่มีร่วมกันของสังคมนั้น ๆ ด้วยความเมตตาของสังคมนี้อเอง ทำให้ทากรเศรษฐีและนางชนิษฐีหยุดทุบตีเอื้อย อีกตอนหนึ่งคือความเมตตาของหนูต่อนกแขกเต้า (มเหสีเอื้อยที่ถูกถอนขนปีกและหางหนีจากการถูกคว่ำแกง หนูให้ที่อยู่ดูแล จัดหาอาหารให้ตลอดเวลาที่หลบอยู่ในรูหนู อีกทั้งช่วยพาส่งให้พ้นจากในวังจนถึงป่าต่อมาพบฤาษี ฤาษีมีความเมตตาชอบ (ชอบชีวิต) ให้นำนกแขกเต้ากลายเป็นสตรีสาวสวยและให้การเลี้ยงดูอย่างดี อีกทั้งชอบ (ชอบชีวิต) รูปวาดให้เป็นกุมารชื่อลบเพื่อเป็นลูกของมเหสีเอื้อยทำให้ไม่เหงา ด้วยความเมตตาที่มีอยู่นี้เอง ทำให้นางเอกของเรื่องมีชีวิตอยู่ได้จนกระทั่งมีความสุขในบ้านปลาย จะเห็นได้ว่าผู้แต่งมีเจตนาที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้อ่านผู้ฟังได้เห็นความสำคัญของความเมตตาว่ามีผลต่อชีวิตผู้อื่นและต่อตนเองอย่างยิ่ง ในขณะที่ผู้ที่เราเมตตาได้รับความสุข เราเองผู้แสดงออกถึงความเมตตาก็มีความสุขไปด้วย ดังนั้น คำกล่าวที่ว่า "เมตตา ค้ำจุนโลก" จึงเป็นคำกล่าวที่เป็นจริง และเป็นจริยธรรมแห่งความสุขสงบจริง ๆ เนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่งที่แสดงถึงความเมตตา คือ ตอนที่มเหสีเอื้อยทรงเล่าเรื่องถูกหลอกไปฆ่าด้วยการผลักลงกะทะ แล้วเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า ต้องผจญภัยต่าง ๆ ให้ท้าวพรหมทัตฟัง เกิดความสงสารจนกันแสงและตรัสด้วยถ้อยคำที่เมตตาต่อมเหสีเอื้อย ความเมตตาดังที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นจากจิตใจของผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงามไม่ว่าจะเป็นความเมตตาของหนูและเพื่อน ๆ ฤาษี และท้าวพรหมทัต ดังนั้นการปลูกฝังจริยธรรมด้านความเมตตาให้กับบุคคลในสังคมจึงเป็นสิ่งสมควรทำอย่างยิ่ง

2. กุณณา กุณณาเป็นจริยธรรมมักเกิดคู่กับเมตตา ความกรุณาในวรรณกรรมเรื่องนี้มีในตอนนางเอกให้การเอาใจใส่ปลานูทองด้วยการหาอาหารให้และพบเพื่อพูดคุยใกล้ชิดให้ปลานูทอง

(นางชนิษฐา) พ้นจากความทุกข์ที่มีอยู่บ้าง ครั้นปลาบู่ทองถูกฆ่ามีแต่เกล็ดที่เปิดเก็บไว้ นางเอกก็นำไปปลุกอธิษฐานในไหงอกเป็นต้นมะเขือเปราะและคคยดูแลเอาใจใส่มิได้ขาด เมื่อต้นมะเขือถูกนางร้ายทำลายก็เอาเมล็ดมะเขือไปปลุกเป็นโพนเงินโพนทอง และนางเอกก็นำโพนเงินโพนทองไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินเห็นความงามและขอไปปลุกไว้ในวัง ตอนอื่น ๆ ที่แสดงออกถึงจริยธรรมนี้ซึ่งจะควบคู่ไปกับเมตตานั้นคือ เมื่อหนูกับเพื่อน ๆ สัตว์อื่น ๆ ช่วยนกแขกเต้า (นางเอก) ให้รอดพ้นจากการถูกนำไปปรุงอาหาร โดยการวางแผนของนางร้าย (อ้ายบุตรหญิงของนางชนิษฐา) จนกระทั่งได้ไปอยู่กับฤๅษีและพระราชาเสด็จออกไปรับกลับได้เป็นมเหสีดังเดิม ตอนที่ฤๅษีให้ความกรุณาต่อนางเอกด้วยการชบ (ชบชีวิต) จากนกแขกเต้าให้เป็นผู้หญิงและชบลมบุมารขึ้นมาจากภพवादช่วยเหลือนางเอกนั้น นับว่าเป็นการเน้นจริยธรรมด้านความกรุณาของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้อย่างชัดเจน หากพิจารณาโดยตลอดทั้งเรื่องจริยธรรมเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้คือความกรุณาและเมตตานั้นเอง ดังโครงเรื่องและเนื้อเรื่องที่สรุปไว้

3. หน้าที่ การทำหน้าที่ของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นที่มาของความสุข ความสำเร็จ ทั้งต่อตน ต่อครอบครัว และต่อสังคม ในเรื่องนี้ถ้าพิจารณาอย่างแยกแยะแล้วจะเห็นว่า เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐีและครอบครัวนั้นเด่นชัดในเรื่องการทำหน้าที่ เศรษฐีเป็นผู้ที่ต้องดิ้นรนชวนขวยหาปลาอาหารมาให้ครอบครัว ภรรยาทั้งสองคนมีหน้าที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจ วันไหนภรยาน้อยชนิษฐาไปลงเรือทอดแหกับสามี ภรรยาหลวง (ชนิษฐา) ก็อยู่ช่วยดูแลลูก ๆ ทั้งเอื้อยลูกตนและอ้ายอีลูกของชนิษฐา วันใดที่ภรรยาหลวงไปช่วยพายเรือหาปลากับสามีชนิษฐาภรยาน้อยก็ดูแลรักษาลูก ๆ ทั้งของตนและของภรรยาหลวง แต่ละคนต่างทำหน้าที่ของตน ๆ แต่ชนิษฐากับเศรษฐีหากมีความบกพร่องจริยธรรมด้านอื่นจึงทำให้เกิดปัญหาในภายหลัง เนื้อเรื่องที่ให้นางเอกคือเอื้อยดูแลมารดาเมื่อเกิดเป็นปลาบู่ทอง เกิดเป็นต้นมะเขือ และโพนเงินโพนทองนั้นแสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของลูกในการดูแลรักษาผู้ให้กำเนิดให้มีความเป็นอยู่ดีและมีความปลอดภัย การทำหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดานับว่าเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่สังคมจะต้องปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้แก่สมาชิกของสังคมเพราะถ้าสังคมมีลูกทำหน้าที่เช่นนี้แล้ว ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอายุมากต้องไปอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราหรือทุกข์ยากลำบากในที่ต่าง ๆ ก็คงจะลดลงไปได้ นอกจากนี้การทำหน้าที่ในการปกครองดูแลผู้อยู่ในความปกครองของท้าวพรหมทัตก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีตามมา ท้าวพรหมทัตทรงได้รับคำกราบทูลจาก "ลมบุมาร" ที่ฤๅษีชบชีวิต (ชบ) จากภพवादของฤๅษีว่า มเหสีเอื้อยถูกอิจจาริษาจนถูกฆ่าต้องเกิดเป็นนกแขกเต้าต้องลำบากมาก ประกอบกับได้ทอดพระเนตรพวงมาลัยเรื่องราวของมเหสีเอื้อยด้วย ทำให้ต้องตัดสินใจเสด็จออกไปรับมเหสีเอื้อยที่อาศรมฤๅษีในป่า เมื่อรับกลับมาทก็อภิเษกเป็นมเหสีอีกครั้งหนึ่ง และสอบสวนอ้ายเพื่อหาความ

จริงแล้วทรงลงโทษ การทำหน้าที่อย่างท้าวพรหมทัตเช่นนี้ทำให้ผู้กระทำผิดมีความหลบจำหรือหมดโอกาสในการทำความชั่ว หากไม่ทำหน้าที่ของผู้ปกครองให้ถูกต้องยุติธรรมแล้ว ความยุ่งยากสับสนและสิ่งถูกต้องดีงามก็จะไม่เกิดตามมา อีกทั้งยังส่งผลต่อคนที่กระทำความดีด้วยนั่นคือหมดกำลังใจ และอาจถูกทำลายสูญหายไปจากสังคม เมื่อการเป็นเช่นนี้สังคมก็จะวุ่นวายและเดือดร้อนยิ่งขึ้นตามลำดับ อีกตอนหนึ่งที่กำหนดบทบาทให้ลพกุมารทำหน้าที่ช่วยเหลือเอื้อยหลังจากไปรับฟังเรื่องถูกทำลายด้วยประการต่างๆ จนต้องมาอยู่กับฤาษีนั้นเป็นการทำหน้าที่ของคนดีมีวิชามีความกล้าหาญในการปกป้องคนดีและตามตีคนชั่ว ผลของการทำหน้าที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความสงบสุขและผลดีต่าง ๆ ต่อบุคคลและสังคมก็เกิดตามมา

4. ความสามัคคี ความร่วมแรงร่วมใจของสังคมย่อมนำไปสู่ความสุขและสำเร็จในเรื่องปลาบู่ทอง เห็นได้จากตอนต่าง ๆ คือ ตอนครอบครัวของเศรษฐีทากรบิดาของเอื้อยออกหาปลากันอย่างพร้อมเพรียงและช่วยงานกันในตอนเริ่มต้น ตอนชาวบ้านรวมตัวกันพูดช่วยเหลือเอื้อยให้พ้นจากการทูปต้อย่างทารุณโหดร้ายของบิดาและมารดาเลี้ยง (ขนิษฐา) ตอนหนูและสัตว์เพื่อน ๆ ช่วยเหลือนกแขกเต้าจนพ้นจากอันตราย และความร่วมมือของฤาษีกับลพกุมารในการช่วยเหลือมเหสีเอื้อยจนประสบความสำเร็จในที่สุด จะเห็นได้ว่าความสามัคคีหรือความร่วมมือกันนั้นเป็นยาวิเศษที่ช่วยนำความสำเร็จไปสู่หมู่ชน จริยธรรมประการนี้จึงมีไว้เพื่อสร้างสรรค์สังคม ความแตกสามัคคีคือความบกพร่องในจริยธรรมข้อนี้ย่อมมีแต่ความเสื่อมเสีย ดังปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่อง "สามัคคีเภทคำฉันท์" วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

5. ความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบในวรรณกรรมเรื่องปลาบู่ทองเห็นได้จากตอนพระราชเสด็จออกไปรับพระมเหสีกลับเมื่อได้ทรงทราบความจริงว่าเหตุการณ์เป็นมาอย่างไร การแต่งตั้งนางเอกเป็นมเหสีนอกจากมีความรักเป็นพื้นฐานแล้ว ความรับผิดชอบก็เป็นอีกส่วนหนึ่งอันเนื่องมาจากนางเอกเคยเป็นมเหสีมาก่อนจะปฏิเสธยอมไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือไม่ สอดคล้องกับทศพิธราชธรรมที่พระราชาทูกระองค์ต้องทรงปฏิบัติ ด้วยความรับผิดชอบนี้เองจึงทำให้เรื่องร้ายกลับกลายเป็นดี หากไม่ทรงรับผิดชอบแล้วเรื่องก็จะไม่คืนสู่ความเป็นปกติ สังคมก็จะมีความสุขสงบมิได้ ดังนั้นสังคมใดมีผู้นำหรือผู้ตามที่มีจริยธรรมของความรับผิดชอบ สังคมนั้นก็จะมีความเป็นปกติสุข ในทางตรงกันข้ามความไม่รับผิดชอบของผู้นำหรือบุคคลย่อมนำความไม่ปกติสุขและความล้มเหลวไปสู่สังคมและบุคคลนั้น

5.3 จริยธรรมจากพฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครในเรื่องแต่ละตัวแสดงออกถึงจริยธรรมอย่างชัดเจนทั้งในลักษณะที่แสดงจริยธรรมและความบกพร่องทางจริยธรรมอย่างรุนแรง

ซึ่งเป็นการเน้นจริยธรรมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น จริยธรรมจากพฤติกรรมของตัวละครจากเรื่องปลาบู่ทองมีดังนี้

5.3.1 เศรษฐีทารก เศรษฐีทารกผู้บิดามิจิตใจโหดเหี้ยมฆ่าภรรยาหลวง (ชนิษฐา) ด้วยการทุบตีจนตกน้ำถึงแก่ความตายและไม่ค้นหาศพเมื่อนางจมน้ำตายแล้ว นอกจากนี้ยังทุบตีเอื้อยบุตรสาวที่เกิดจากภรรยาหลวงจนบาดเจ็บเลือดไหลท่วมตัวโทษฐานที่รื้อไห้หาชนิษฐาผู้เป็นมารดา พฤติกรรมของทารกเศรษฐีเป็นพฤติกรรมที่บกพร่องทางจริยธรรมอย่างรุนแรง การที่ผู้แต่งให้ทารกเศรษฐีมีพฤติกรรมดังกล่าวนี้ก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึงจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง หากขาดจริยธรรมด้านนี้หรือบกพร่องดังกล่าวแล้ว ความเดือดร้อนหรือความวุ่นวายจะเกิดขึ้นดังกรณีของครอบครัวเศรษฐีทารก

5.3.2 นางชนิษฐี นางชนิษฐีเป็นภรรยาบ่อยของเศรษฐีทารกที่บกพร่องทางจริยธรรมอย่างรุนแรงเช่นกัน ซึ่งเป็นการเน้นให้เห็นถึงจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาให้เข้มข้นยิ่งขึ้น พฤติกรรมที่ว่าคือการวางแผนทำลายชนิษฐาภรรยาหลวงและการวางแผนทำลายเอื้อย (นางเอก) บุตรหญิงของภรรยาหลวงด้วยการไปหายายเฒ่ากระหลี่สาดให้ดื่มน้ำร้อนด้วยกระทะใบใหญ่แล้วผลัดลงไปเป็นเหตุให้เอื้อยต้องสิ้นชีวิตเกิดเป็นนกแขกเต้า ความไร้เมตตา กรุณาของชนิษฐีเกิดจากความอิจฉาริษยาเป็นสำคัญ หากชนิษฐีไม่มีความอิจฉาริษยาแล้วพฤติกรรมบกพร่องทางจริยธรรมอย่างรุนแรงคงไม่เกิดตามมา พฤติกรรมของคนในสังคมลักษณะเดียวกับนางชนิษฐียังมีให้เห็นอยู่ตามสมควรทีเดียว การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้อาจแก้ที่จิตใจด้วยการปลูกฝังให้แก่เยาวชนตั้งแต่ต้น ทั้งนี้สถาบันต่าง ๆ ทางสังคมไม่ว่าครอบครัว สถานศึกษา และศาสนาจะต้องร่วมมือกันดำเนินการทางด้านนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สังคม

5.3.3 นางชนิษฐา ภรรยาหลวงของเศรษฐีทารก มารดาของเอื้อย เป็นสตรีที่แสดงออกได้เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยมีความอ่อนโยน และพูดจาตรงไปตรงมา และไม่มีความคิดในการให้ร้ายและทำลายผู้อื่น นางถูกฝ่ายนางชนิษฐีรังแกและถูกว่ากล่าวอยู่เสมอ และถูกสามีดูดี ทุบตีแต่นางไม่มีการโต้ตอบเพื่อจะลบลอยแค้นอย่างบุคคลโดยทั่วไปของผู้ที่ยังมีกิเลส ตัณหา ราคะ การที่มีนิสัยและพฤติกรรมเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจและคอยเอาใจช่วยให้นาง เมื่อทำอะไรก็อยากให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และถ้ามีเหตุการณ์อะไรที่มาจากนางได้รับผลกระทบในทางไม่เหมาะสมผู้อ่านที่มีใจเมตตาปรารถนาที่จะให้นางผ่านพ้นเหตุการณ์ที่เลวร้ายไปด้วยดี สงสารเพื่อขอให้เหตุการณ์ผ่านพ้นไปด้วยดี ดังเช่นเมื่อถูกทุบตีตกน้ำในขณะที่ทอดแหปลา ก็อยากให้เห็นจากน้ำได้มีชีวิตรอดกลับไปหาเอื้อยลูกสาวซึ่งคอยการกลับไปของมารดาอยู่ที่บ้าน ตอนเป็นปลาบู่ทองนางชนิษฐีกับอ้ายวางแผนจับไปฆ่าแกงเป็นอาหารโดยอ้ายแต่งตัวให้เหมือนเอื้อยทำให้ปลาบู่ทอง

(ขนิษฐา) ยอมเข้าใกล้และถูกจับไปฆ่าแกงเป็นอาหาร ก็อยากให้รอดพ้นจากเงื้อมมือของอ้าย และเมื่อเกิดเป็นต้นมะเขือก็ไม่อยากให้อ้ายไปเห็น เป็นต้น การที่ผู้อ่านมีความรู้สึกเช่นนี้ก็เพราะว่านางขนิษฐาเป็นสตรีที่มีจริยธรรมนั่นเอง นั่นคือ ฐานะที่ ชื่อสัตย์ เสียสละ และมีเมตตา กรุณา พฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมดังกล่าวนี้มีอยู่โดยตลอดของการดำเนินเรื่องในช่วงที่ตัวละครนี้ยังอยู่ในฉากนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้สตรีที่สังคมไทยควรจะมีมาก ๆ คือสตรีแบบนางขนิษฐาภรรยาหลวงของ เศรษฐีทากร อย่างไรก็ตามสตรีแบบขนิษฐีมักจะถูกเอาเปรียบและถูกกลั่นแกล้งจากผู้ที่บกพร่องทางจริยธรรมอยู่เสมอ ดังนั้นจะต้องเสริมความมีภูมิปัญญาด้านการแก้ปัญหาเพื่อให้พ้นจากการถูกรังแกและถูกกลั่นแกล้งลงไปตามสมควร ซึ่งเหมือนกับการฉีดวัคซีนให้มีภูมิต้านทานโรค หากสังคมไทยสร้างสตรีให้มีลักษณะนิสัยแบบนางขนิษฐาและได้เสริมสร้างสิ่งดังกล่าวลงไปด้วยแล้ว คงจะทำให้สังคมไทยมีความสุขยิ่งขึ้น

5.3.4 เอื้อย เอื้อยเป็นสตรีที่มีความเพียบพร้อมในความเป็นกุลสตรีไทยแบบเดียวกับนางขนิษฐาผู้เป็นมารดา ต่างกันอยู่บ้างที่มีพฤติกรรมในการแก้ปัญหาได้ดีพอสมควร เช่น เมื่อมารดา (ปลาบู่ทอง) ถูกฆ่า เปิดเก็บเกล็ดปลาได้และเอาให้เอื้อยก็นำไปปลุกพร้อมอธิษฐานให้งอกเป็นต้นมะเขือ เมื่อต้นมะเขือถูกตัดทำลายทิ้งเอื้อยได้เม็ดยมะเขือก็เอาไปปลุกงอกเป็นต้นโพเงินโพทอง และเมื่อถูกฆ่าเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้าถูกถอนขนหางขนปีกหมดเตรียมจะสลบลงหม้อปรุงเอื้อยก็พลิกตัวกลิ้งลงจากที่ตั้งตกลงไปในรูหนูพ้นจากถูกฆ่า เป็นต้น เอื้อยเป็นผู้มีจริยธรรมด้านเมตตา กรุณาสูง ที่ชัดเจนคือการไม่เจ็บแค้นอ้ายน้องสาวต่างมารดาที่ทำร้ายเอื้อยและมารดา เอื้อยหลายครั้งหลายครา สุดท้ายคือการทำลายชีวิตทั้งสองแม่ลูก เมื่อเรื่องเลวร้ายของอ้ายถูกเปิดเผย พระราชาพรหมทัตจะลงโทษประหารชีวิตแต่เอื้อยกราบทูลขอเปลี่ยนโทษเป็นเพียงการเชี่ยนตีและคุมขังเท่านั้น เอื้อยเป็นผู้ที่ให้อภัยผู้อื่นซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม การให้อภัยและการขอโทษเมื่อทำผิดจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดีในเวลาต่อมา เมื่อให้อภัยแล้วผู้ให้อภัยเองก็มีความสุขซึ่งเป็นความสุขที่ยิ่งกว่าสุขกายและผู้ที่ได้รับการให้อภัยก็จะมีความสุขสบายกว่าการไม่ได้รับการให้อภัยอย่างกรณีของอ้ายหากเอื้อยไม่ให้อภัยอ้ายก็สิ้นชีวิต อ้ายสิ้นชีวิตก็จะเกิดบาดแผลในใจเอื้อย อ้ายสิ้นชีวิตมารดาของอ้าย (ขนิษฐา) และเศรษฐีก็จะมีทุกข์และพระราชาพรหมทัตก็จะมีบาปติดองค์ในฐานะผู้ฆ่าสัตว์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับศีลห้าในพระพุทธศาสนา จุดเด่นของเอื้อยในเรื่องจริยธรรมอีกอย่างหนึ่งคือความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณในเรื่องเอื้อยดูแลมารดาที่เกิดในสภาพต่าง ๆ อย่างดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นปลาบู่ทอง เป็นต้นมะเขือ และเป็นโพเงินโพทอง การเลี้ยงดูหรือช่วยเหลือบิดามารดาเป็นสิ่งที่สังคมไทยสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติและกล่าวว่า ใ้บุญกุศลยิ่ง ดังคำกล่าวที่มักได้ยินกันบ่อยว่า "พระพ่อพระแม่เป็นพระที่สำคัญยิ่ง

ทำบุญกับพระใด ๆ ก็ไม่ได้บุญเท่ากับทำบุญกับพระพ่อพระแม่" ความกตัญญูรู้คุณของคุณต่อบิดามารดาด้วยการปฏิบัติต่อบุพการณ์นั้นย่อมนำมาความสุขสู่บิดามารดาและความเป็นสิริมงคลจะเกิดแก่ลูกผู้ปฏิบัติ ดังเอื้อยที่ถูกอ้ายและนางกระหลี่สาดหลอกว่าเศรษฐีทารกผู้เป็นบิดาป่วยหนักให้ไปเยี่ยม เอื้อยไปเยี่ยมในห้องที่บอกว่าห้องนอนบิดา เมื่อเข้าไปก็ถูกผล็กลงกระทะน้ำร้อนเอื้อยเสียชีวิต แต่ด้วย "กรรมดี" ส่งผลให้เกิดเป็นนกแขกเต้า และได้เกิดเป็นคนในที่สุดด้วยการชุบชีวิตของฤาษี หลังจากนั้นก็กลับคืนสู่สภาพเดิม การสร้างสตริอย่างเอื้อยที่มีจริยธรรมสูงนั้นจึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องให้ความสนใจให้มาก เพราะเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างสรรค์สังคมไทย

5.3.5 ฤาษี ฤาษีเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือเอื้อยให้พ้นจากความทุกข์และกลับมีความสุขจึงเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความกรุณา ความกรุณาของฤาษีด้วยการชุบชีวิตเอื้อยจากนกแขกเต้าให้เป็นคนและชอบลบกุญแจจากภาพเขียนเป็นคน ส่งผลให้เอื้อยมีชีวิตที่มีความสุขจนตลอดชีวิต หากฤาษีไม่มี จริยธรรมในด้านความกรุณาดังที่มีในเรื่อง เอื้อยก็คงไม่ได้รับความสุข การดำเนินเรื่องในลักษณะนี้ ผู้แต่งคงมีเจตนาจะชี้ช่องให้ผู้ที่เป็นนักบวชเป็นผู้คอยช่วยเหลือบุคคลและสังคมในความเป็นมาของสังคมไทยก็มีลักษณะเป็นเช่นนี้คือพระหรือนักบวชจะมีบทบาทในการสร้างความสุขให้แก่บุคคล และสังคมทั้งในยามปรกติและยามมีเหตุการณ์ยุ่งเหยิง การที่พระหรือนักบวชมีบทบาทเด่นในการยุติปัญหาขัดแย้งหรือความวุ่นวายในสังคมไทย เพราะคนไทยให้ความนับถือบูชาตามหลักศาสนาและได้รับการปลูกฝังตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคน อย่างไรก็ตามปัจจุบันสังคมไทยมีพระหรือนักบวชส่วนหนึ่งที่ปฏิบัติไม่เป็นไปตามหลักธรรมแห่งศาสนา ส่งผลให้คนในสังคมเกิดความลังเลในศาสนาและลดความศรัทธาเชื่อถือลงไป ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระหรือนักบวชจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ศาสนาอยู่ได้นานหรือไม่ อย่างกรณีของฤาษีในเรื่องนี้ที่มีความเมตตา กรุณา ดังพฤติกรรมที่แสดงออกย่อมเป็นการเน้นให้พระหรือนักบวชได้ประจักษ์ว่า จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองแห่งธรรม และมุ่งผลดีที่จะเกิดแก่บุคคลและสังคมด้วยจึงจะเกิดคุณค่าในการเป็นพระหรือนักบวชในศาสนา

5.3.6 หนู และสัตว์เพื่อน ๆ หนู หนูเป็นเจ้าของรูที่นกแขกเต้า (เอื้อย) ตกลงไป หนูให้ความช่วยเหลืออย่างดี ด้วยการให้ที่อยู่ในรูหนูทั้ง ๆ ที่ไม่กว้างเท่าใดนัก สัตว์เพื่อน ๆ ของหนูต่างให้ความรักความเอ็นดูนกแขกเต้า เมื่อนกแขกเต้าจะเดินทางออกจากรูหนูก็ช่วยชี้แนะพาไปส่งจนพ้นจากเขตอันตราย ในที่สุดนกแขกเต้าก็พ้นจากอันตรายได้คืนสู่สภาพเดิมคือได้เป็นมเหสีพระราชอาพรหมทัต

5.3.7 อ้าย เป็นสตรีที่มีความอิจฉา ริษยา ไร้ความเมตตา กรุณา อย่างยิ่ง ตัวละครตัวนี้ผู้แต่งสร้างให้มีพฤติกรรมที่บกพร่องทางจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา มากที่สุด เริ่มจากการฆ่าปลาบู่ทอง (ขนิษฐา) การตัดต้นมะเขือและการฆ่าเอี้ยแล้วปลอมเป็นเอี้ยเข้าไปเป็นมเหสีพระราชา พฤติกรรมที่ร้าย ๆ ของอ้าย ส่งผลให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน แต่ด้วย "ผลกรรม" ที่ไม่ดีหรือ "กรรมดำ" ที่อ้ายมีส่งผลให้อ้ายไม่สมหวัง ในสิ่งที่หวังและต้องได้รับกรรม หรือผลของการกระทำในตอนหลัง การสร้างตัวละครเช่นนี้ขึ้นมาเป็นเจตนาของผู้แต่งที่จะแสดงว่าผู้ที่ไร้จริยธรรมย่อมได้รับผลกรรมไม่ดีที่ตนก่อไว้ในที่สุด ดังสำนวนที่ว่า "กรรมใด ใครก่อ กรรมนั้นย่อมตอบสนอง" แม้ในตอนเริ่มต้นอาจจะมีความสำเร็จสมหวังอยู่บ้างแต่ไม่นานสิ่งที่สำเร็จและสมหวังก็จะแปรเปลี่ยนไปตามลำดับ กรรมที่ทำเอาไว้ทำให้อ้ายไม่ได้เป็นมเหสี และได้รับโทษทัณฑ์ในตอนจบ

บทที่ 3

จริยธรรม จากบทสนทนาและบทบรรยาย

จริยธรรมเป็นสิ่งที่นักปราชญ์และผู้นำที่ดีของสังคมมักจะปลูกฝังให้คนในสังคมมีอยู่ในตน เพราะจริยธรรมจะส่งผลต่อความสุขสงบให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติและสังคมโดยรวม จริยธรรมจากบทสนทนาและบทบรรยายในวรรณกรรมนิทานประโลมโลกภาคใต้ ได้บันทึกจริยธรรมด้านต่าง ๆ เอาไว้หลายด้าน เช่น เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ และมีวินัย เป็นต้น ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. ความเมตตา ความเมตตาเป็นสิ่งที่มียู่มากจากทั้ง 5 เรื่อง คือ

1.1 นางสิบสอง (พระรถเมรี)

๑	ผันแปรแลไป	เห็นมนุญ	นางยักษ์ทักมา
	มานั่งเรือนยาย	ให้สบายกายา	หนารักนักหนา
.....	.....	.....	.....
๑	ยาไปเหลยเจ้า	อยู่ด้วยแมเถา	ไนยป่าพนาลี
	เป็นเพื่อนลูกข้า	ชื่อว่ากังหรี	หนางานแม่นี้

(หน้า 46)

นางยักษ์สนทราหนีอันตรายออกจากเมืองดาวัน หลังจากยักษ์คนธรรพ์สามีถูกยักษ์โคदानฆ่า นางสร้างศาลาที่พักอยู่กับเมรีธิดาบุญธรรมที่ลักจากเมืองนาควารี เมื่อเห็นนางสิบสองอยู่ในป่าใกล้ที่พักนางมีความรักความสงสารคือ เมตตา กรุณา จึงเข้าไปพักทายและชวนให้นั่งพักผ่อน (นางยักษ์สนทราแปลงร่างเป็นนางมนุษย์) ความรัก ความเมตตาที่แสดงออกนี้เป็นความรักความเมตตาที่ออกจากจิตใจของนางเมื่อเห็นเด็ก ๆ มิได้มีความต้องการที่จะกัดกินเนื้อมนุษย์เป็นอาหารแต่ประการใด หลังจากนั้นนางก็เลี้ยงดูนางทั้งสิบสองคน ด้วยความรักความเมตตาตลอดมา และให้อยู่เป็นเพื่อนเล่นของเมรี จนกระทั่งนางสิบสองพี่น้องรู้ความจริงว่า นางเป็นยักษ์จึงพากันหนีทำให้นางยักษ์สนทราโกรธ จึงออกติดตามหวังจะเอาตัวกลับ แต่ถูกพระอินทร์ขัดขวางไม่ให้นางเอาตัวนางสิบสองไปด้วยการแปลงเป็นควาย และเป็นข้างบังนางสิบสองเอาไว้ เมื่อนางรู้ว่านางสิบสองได้เป็นชายาพระรถสิทธิ์จึงแปลงร่างเป็นนางสมุททาและได้เป็นชายาของพระรถสิทธิ์ จากความรักความเมตตากลายเป็นความโกรธและเกลียด พุทธกรรมรักในอดีตกลับกลายเป็นพฤติกรรมเกลียดทำร้ายนางสิบสองด้วยการควักลูกตา การแต่งให้มีพฤติกรรมในทางตรงข้ามในเรื่องเดียวกันนี้ชี้ให้

เห็นชัดว่าความเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข ดีกว่าความไร้เมตตาที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีทุกข์ ตอนที่นางยักษ์มีเมตตา นางยักษ์เองมีชีวิตที่สงบสบายและนางสิบสองก็มีความสุขสบายรักใคร่นางยักษ์ เหมือนกับมารดาตน ครั้นนางยักษ์ไร้เมตตานางยักษ์หาความสุขมิได้ มีความร้อนรนต้องดิ้นรนติดตามนางสิบสอง ต้องต่อสู้กับควายและช้างเทวดาได้รับความเจ็บปวดรุนแรง และเมื่อเข้าไปอยู่ในเมืองของพระรถสิทธิ์วางแผนฆ่านางสิบสองและพระรถเสน นางก็ยังมีแต่ความทุกข์ร้อน ในที่สุดเมรีธิดาบุญธรรมและนางยักษ์เองก็ต้องสิ้นชีวิต ผลของความไร้เมตตาของนางยักษ์ในภายหลังส่งผลต่อชีวิตของทั้งสองแม่ลูกอย่างมาก ดังนั้นคำกล่าวของพระพุทธศาสนาและ สหประชาชาติที่ว่า "ความรัก ความเมตตา เป็นเครื่องค้ำครองโลก" จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง ความเมตตาและความรักจึงเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้มีในบุคคลให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อความ สุขความสงบของทั้งส่วนบุคคลและสังคม

๑ บัดนั้นพญามาน	ยกกฎหมายสั่งให้ไป
สนทรารับมาไสย	ดักพีจักแล้วรับฝัน
๑ มนุษย์งามสุดงาม	นางทูนถามพระทรงทัน
ลูกไครยอยู่ไหนยหนัน	ไปสามวันพระเอามา
๑ คันทัน บอกตามตรง	หนอทอดสงวังกร์สัตว์รา
แม่ชื่อนาง ทัดสนา	ครองเมืองนาคฆวารี (หน้า 27)

ด้วยนางยักษ์สนทราไม่มีลูกจึงปรึกษากับยักษ์คนธรรพ์สามมี ยักษ์คนธรรพ์จึงไปลักธิดาเมรีธิดาทำวทวงศ์และชายาทศนา เมืองนาควารีมาเลี้ยงดูอย่างลูก ทั้งนางยักษ์และสามีต่างมีความรักความเมตตาต่อธิดาเมรีธิดาจากวิสัยยักษ์โดยทั่วไปที่ได้กลืนเนื้อมนุษย์ย่อมมีความปรารถนาที่จะกัดกินเป็นอาหาร ด้วยความรักความเมตตานี้เองที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของยักษ์ทั้งสอง ทำให้ไม่ทำลายมนุษย์ การที่ผู้แต่งแต่งออกมาเช่นนี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าความเมตตาย่อมสลายความหยาบ ความแข็งกระด้างและ ความโหดร้ายได้ ในเรื่องผู้แต่งใช้เด็กเป็นสื่อสร้างความเมตตาให้เกิดขึ้นในจิตใจของยักษ์เพราะธรรมชาติของเด็กนั้นมีความน่ารักน่าเอ็นดูอยู่เป็นทุน เด็กในตอนแรกคือ เมรีที่ยักษ์คนธรรพ์ไปเห็นและลักมา ในตอนที่ 2 ยักษ์สนทราเห็นเด็กหญิง 12 คน (นางสิบสอง) ก็เกิดความรักความเอ็นดู จนเกิดความรักความผูกพันอย่างจริงจัง ความเมตตาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามก่อความสุขให้เกิดขึ้น

๑ อหิมิชาสนทราमार	โผนที่ยานแล้ววรีบมา
ใกล้เจ้าสิบสองรา	เทาเทวาลแลเห็นมาร
๑ หมันจเอาเจาพีน้อง	นางสิบสองเป็นอาทาน
เทพไทโนไกรญสาร	ก็บันดาลเปนข้างงา
๑ พวงพีเดิบโตใหญ่	นำมันไหลลิ่งอาบตา
ว่าเจ้าสิบสองรา	ยกหมันมาอย่าไปไหนย
๑ เข้ามาใหโกลตุ	เจ้านิงอยุอยาเล่นไหวย
อน่งนางตางตกใจ	วิ่งเขาไปยถึงคชา
.....	.....
๑ เทเวดในเขตปา	กำบังตาอัดสุรัง
กุนซอนก็ทรอนบัง	เอาไวหังสิบสองรา

นางสิบสองเห็นนางยักษ์สนทรา นางยักษ์สนทราออกไล่ติดตามจนกระทั่งทัน เทวดาเห็นเข้าก็มีความสงสารเมตตา จึงแปลงร่างเป็นช่างขนาดใหญ่กำบังเอาไว้ บอกไม่ให้พี่น้องสิบสองคนเดินไปไหน ทำให้ทั้งสิบสองนางรอดพ้นจากอันตราย บทประพันธ์ต่อจากนี้ นางยักษ์ถามข้างว่าเห็นนางสิบสองคนหรือไม่ ข้างตอบว่าไม่เห็น เมื่อนางยักษ์ดีใจจึงเดินเข้าไปใกล้ก็ถูกข้างแปลงร่างพุ่งเข้าแทงเกิดการต่อสู้กัน ทำให้นางยักษ์ได้รับบาดเจ็บจึงหนีกลับไป การที่เทวดาเมตตาต่อนางสิบสองคนส่งผลให้รอดพ้นจากอันตราย และได้เป็นชายาของพระรถสิทธิ์

คนและสัตว์มีความรักเมตตาต่อกัน

- ๑ ตรัดอำพม่า เกิดสามรับช่า พี่อาชาไนย
สองลิ่งพั้งพิตส์ มิดตะจิตมิดตะใจ ว่าพีมโนไมย นองมาหากัร
๑ ม้าเห็นทรงสั๊ก มีน้ำใจรัก ภระอ้งทรงหัร
สองเคยอนุญน เกือหนูนแก่กัร รักใคร่ติดพัน กันหลายชาติมา

(หน้า 105)

พระรถเสนและม้าที่ซบซึ่ไปเมืองดาวันมีความรักความเมตตาต่อกัน ในบทร้อยกรองกล่าวอ้างถึงในชาติก่อน ๆ ที่พระรถเสนกับม้าวิเศษตัวนี้เคยช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน การได้ม้าวิเศษตัวดังกล่าวเป็นพาหนะทำให้พระรถเสนเดินทางไปเอา "มะจั่วไม่รู้หวา มะนาวไม่รู้โห่" ตามที่

นางยักษ์สุนทรธาต้องการอย่างรวดเร็วและสะดวก นอกจากนี้ยังคอยช่วยเหลือ คอยเตือนมิให้พระรถเล่นเพลของค์ ดังตอนที่ได้อยู่ร่วมกับเมรี จนเห็นว่าเวลาล่วงเลยไป เกรงว่าการที่คิดไว้จะไม่สำเร็จ ม้าจึงร้องทำให้พระรถเส็นคืนพระสติรีบไปที่ม้า สิ่งทีวางแผนไว้จึงสำเร็จไปด้วยดี นำเอาดวงตาของนางสิบสองไปใส่ไว้ดังเดิม ความเมตตาความรักที่มีต่อกันดังกล่าวนี้นำให้เกิดสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ความเมตตาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่ว่าระหว่างคนกับสัตว์ หรือคนกับคน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในชาติพันธุ์ใด หรือชั้นวรรณะใดสิ่งที่ดีสิ่งทีสร้างสรรค์ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอและเป็นที่มาของความสุข ความสงบของคนและสังคม

พระอินทร์มีเมตตาต่อพระรถเสนรับสั่งให้พระวิษณุกรรมแปลงเป็นไก่ทองช่วยพระรถเสน

๑ วิดสนุกก็อ้าลา	อัมรินทร์ราแลวกก็โคลย
เลือนฟาลงมาในย	บัณเดียวใจยถึงสุทา
๑ กลับเพศเป็นไก่ทอง	ก็เที่ยวทองแสวงหา
เห็นเนื้อหน่อพุทา	ทูนทุกอยไนยอุหม่ง
๑ ไกยปรับปีกขับขาน	เสียงสทานสเทือนดิง
ซุดเขี่ยปากอุหม่ง	ไมไหลผั่งก็จายไปย
๑ ด้วยร็ดเทาเทเวด	ลักดาเดดจหาไหญ
เหลียมภระเมรุไภรอย	ยอมปราไหลยใหม่ด้านทาร
๑ นางภานุผู้สุดทอง	เห็นแสงทองส่องสว่าง
ก็ทรีบบอกสิบสองนาง	นางทั้งหลายคอยคลายใจย (หน้า 81)

พระอินทร์เปรียบเสมือนผู้ใหญ่ในสังคมหากเกิดความไม่ถูกต้องยุติธรรมขึ้นจะต้องดูแลให้เกิดความถูกต้องยุติธรรม เมื่อฝ่ายดีโดนรังแกหรือถูกกลั่นแกล้งจะต้องให้ความช่วยเหลือให้พ้นจากความเดือดร้อนจากฝ่ายไม่ดี ดังที่รับสั่งพระวิษณุกรรมให้แปลงร่างเป็นไก่ทองลงมาช่วยพระรถเสน เพื่อให้พระรถเสนนำไก่ทองไปชนกับไก่ผู้อื่น เมื่อได้รับชัยชนะก็ได้ข้าวห่อไปเป็นอาหารของมารดาและป้า ๆ อีก 11 คน การช่วยเหลือของพระอินทร์ทำให้พระรถเสนและนางทั้งสิบสองมีชีวิตที่ยืนยาวต่อไป และมีการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าต่อสังคมในฐานะต่าง ๆ กัน เช่น พระราชา พระชายาและพระโอรสเป็นต้น สังคมใดมีผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพมีจริยธรรมดังพระอินทร์ สังคมนั้นก็จะดำเนินไปอย่างมั่นคงและปรกติสุข

จริยธรรมที่ผู้แต่งเจตนาสื่อสารตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

- ๑ คำสอนรุ่งจอร์ไปยพลัน   ซีเกียคนาร์พัน
แบ่งปันเอาแต่พ่ค้วญ
- ๑ ผู้มีปรีชายาส่วน   ดิรายใหม่ค้วญ
ยาช้วนกันดาตายาย

(หน้า 21)

ผู้แต่งบอกผู้อ่านว่าอย่าได้ตำว่าตายายคือ อย่าตำว่า เศรษฐีพรมจันและภรรยาที่ต้องเอาลูกทั้งสิบสองไปทิ้งในป่า เมื่อมีฐานะยากจนลง อันเนื่องมาจากการมีลูกหลายคน การที่ผู้แต่งบอกอย่างนี้นั้นก็เป็นการให้ผู้อ่านได้มีความเมตตาต่อเศรษฐีพรมจันและภรรยาว่าสิ่งที่ทำไปนั้นทำเพราะมีความจำเป็น มิได้เกิดจากจิตใจที่ไร้เมตตาธรรม การแต่งเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเกลียดโกรธ เศรษฐีและภรณาน้อยลง การสื่อสารกับผู้อ่านโดยตรงเช่นนี้เท่ากับเป็นการสรุปเรื่องเป็นตอน ๆ นั้นเอง อีกทั้งเป็นการเปลี่ยนฉากเช่นเดียวกับการแสดงละคร เพราะถัดจากนี้จะมีทรัพย์กรองขึ้นเนื้อเรื่องต่อไปว่า

- ๑ แต่เทียววังเวียนเจียนตาย   เรื่องนางวางไว
บันปลายจับเรื่องคันทัน

1.2 มโนหรานิบาท วรรณกรรมเรื่องมโนหรานิบาทที่แสดงถึงจริยธรรม จากบทสนทนา บทบรรยายและเจตนาที่ผู้แต่งสื่อสารตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

พรานบุญทริกลาพระสุธนไปป่า พระสุธนรับสั่งมิให้ฆ่าสัตว์

- ๑ ลาพระสุธน   จะไปไพร่สน   เทียวล่าเนื้อใน
อรัญเวส   ขวงเขตป่าใหญ่   พระปิ่นภพไตร   จงทรงเมตตา
- ๑ สุธนกุมาร   จึงตรัสแก่พราน   บุญทฤกษา
- ท่านจงฟังคำ   อย่าทำปานา   อกุศลา   จะเป็นเวรี
- ๑ ชนาข้าสัตว์   ชินสิร์ตรัส   ว่าเป็นเดียรรู้
- นี่ครนไปเกิด   ขาติใดเวรี   ให้นี้ฤาชี   กลางอายุไชย

๑ พรานทูลว่าสา ฐานะเป็นธำมดา จะรียพรานไพร
 ข้าชอลาห้าว เข้าสู่พงไพร อดออมถนอมใจ ไม่ทำปาณา

(หน้า 44 - 45)

พระสุนทรรักับพรานบุญทฤกสา (พรานบุญ) หรือบุญทริก มิให้ฆ่าสัตว์จะทำให้มีบาปติดตัวไป การตรัสเช่นนี้เป็นารแสดงถึงความมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย อีกทั้งเมตตาต่อนายพรานด้วยเพราะการฆ่าสัตว์นำมาซึ่งความเศร้าและความเครียด การฆ่าสัตว์ของพรานที่ทำไปก็ด้วยความจำเป็นที่ต้องมีอาหารรับประทาน แต่เมื่อพระสุนทรให้ความอุปการะดูแลพรานและครอบครัวแล้ว ความจำเป็นในการล่าสัตว์เพื่อนำมาประกอบอาหารก็หมดไป ดังนั้นพรานบุญจึงรับใส่เกล้าตามรับสั่งว่าจะไม่ทำบาป ด้วยการล่าสัตว์

อีกตอนหนึ่ง เมื่อพรานบุญพามโนหร้าจากป่าเข้าเมืองไปถวายพระสุนทร มโนหร้าเดินจนเจ็บปวดเท้าทนไม่ไหว พรานบุญทฤกสาก็ฉีกผ้าตนให้ใช้พันเท้า ดังบทร้อยกรองว่า

๑ ฉีกผ้ากบนานิมนวล ถวายแดพระอวร ชยเดให้พันบาทา
 โฉมเฉลาเยวเจ้ามโนหร้า เดินตามทฤกษา ไศกามาตามมฤคิ
 ๑ ถึงแดนบัญญัติบุรี แสนสนุกนึมิ มรคาชนาเทียวจรฯ // ยานี 11ฯ//

(หน้า 97)

พรานบุญทฤกสาเป็นผู้คล่องนางมโนหร้าด้วยบ่วงนาคบาศที่ยืมจากพญานาคชมพูจิต เมื่อคล่องได้สำเร็จพาเดินทางไปเมืองบัญญัติเพื่อน้อมถวายพระสุนทร ด้วยมโนหร้าเป็นนางสวรรค์ไม่ค่อยได้สัมผัสกับความแข็งแรงความกระด้างจึงทำให้เจ็บปวดเท้า ด้วยความมีจิตใจเมตตา พรานจึงฉีกผ้าของตนให้นางมโนหร้าเพื่อใช้พันเท้า ความมีเมตตาของพรานที่แสดงออกมานั้นเป็นภาพที่ชัดกับความมีจิตใจดุคั่นโหดเหี้ยมของอาซีพอันเนื่องมาจากต้องฆ่าสัตว์อยู่เสมอ แม้ภาพรวมของความเป็พรานจะเป็นเช่นที่กล่าว เมื่อมีพฤติกรรมการช่วยเหลือของพรานต่อผู้ตกทุกข์ได้ยากจึงทำให้จริยธรรมข้อเมตตาที่มีความเด่นชัดขึ้นไปอีก พฤติกรรมเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผู้แต่งเจตนาจะสอดใส่เอาไว้เพื่อเป็นการสั่งสอนจริยธรรม โดยไม่ให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้ตัว นับได้ว่าเป็นความคิดที่แยบยล

แม่สาผู้มีความรักเมตตาต่อลูกสะไภ้ (มโนหร้า)

๑ อันมโนหร้า แม่จักรรักษา ไม่ให้หมองศรี
 เสมือรอยู่กับอก วิตกโยมิ แต่องค์พระศรีสุนทรจะไป

๑ พระโอรสชา ได้ฟังมารดา กล่าวเล่าโลมใจ
 ยกรกราบบาท ภูวนาทคลาไคล สูสำนักนี้ใน นารถเจ้ามโนหรา

(หน้า 156)

พระมารดาของพระสุน (พระนางจันทเทวี) ให้ความมั่นใจกับพระสุนว่า เมื่อพระสุน
 ยกทัพออกไปรบกับกองทัพข้าศึก พระนางจะดูแลเอาใจใส่มโนหราอย่างดีเหมือนกับพระสุน
 ประทับอยู่ในวังที่เดียว การแสดงออกด้วยความรักความสงสารต่อมโนหราซึ่งเป็นลูกสะใภ้ (พระสุนิสา)
 ของพระนางจันทเทวีนั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงจริยธรรมด้านความเมตตาที่พระนางมีอยู่ ไม่เฉพาะ
 ตอนนั้นเท่านั้น ตอนที่มโนหราจะถูกบูชายัญ มโนหราขอปีกหาง พระนางก็ให้ซึ่งแสดงออกถึง
 ความรักความสงสารอย่างจริงใจ ดังนี้

๑ พระจันทเทวี	ฟังพระศรีสุนิษา
พุ่มพองนัยนา	กอดศรีสะใภ้ไว้กลางโลม
๑ ใ้อ้อมในหร	ขวัญของแม่ผู้ทรงโถม
กำมดัดปรีติโลม	รศราคสามี
๑ พระศรีสุนแม่	เมื่อจะไปปราบไพร
กำสวญกำมสดศรี	ฝากฝังเจ้าแก้วมารดา
๑ สงงแล้วพอสงเล่า	กล่าวบรรยายเป็นหลายตา
แม่รับทุระสา	เมียของเจ้าทุกประการ

(หน้า 176)

๑ กอดเจ้ามโนหราพยาพาล	ปรวนแปรแดदान
ก็ทรงวิโยกโคกคัลย์	ว่าโอมในหราเอวร
กำมสิงไดอรร	มาปองแลจองเวรี

(หน้า 182)

๑ จึงกล่าวประสิทธิ์เป็นพอน ว่าเจ้ากรายกร มโนหรานารถบาท่างท่ารำ
 ๑ ให้แม่ชมแลล่านำ จะจุงใจจำ เอาไว้ไม่รู้สิ้นคนี้ง
 ๑ มโนหรากำดิง ทรงเครื่องก่อพึง สมสัพล้าหรับกินอร
 ๑ สร้อยสอชิงเมขลิ่งรัดกอร รัดเกล้ากุนชอร จรกันภาหุระชดา

(หน้า 183)

นางจันทเทวีทรงรักสงสารมโนห์ราอย่างยิ่งถึงกับกันแสงเมื่อทรงทราบว่ามโนห์ราถูก
 บุชายัญ แต่ด้วยเป็นโองการจากท้าวอาทิตยวงษ์พระสวามี จึงทำให้ไม่มีหนทางในการที่จะ
 ช่วยเหลือพระสุนิสา การให้เครื่องทรงปีกหางแก่นางมโนห์ราของพระนางนี้เองที่ทำให้มโนห์รา
 รอดพ้นจากการถูกบุชายาไฟและบินหนีไปเมืองไกรลาสได้ การมีเมตตาในครั้งนี้ส่งผลให้พระสุธนได้
 ประสบกับความสุข เมื่อติดตามไปพบมโนห์ราและพาเสด็จกลับมาสู่เมืองปัญจา (เมืองของพระองค์)
 หากไม่มีความเมตตาในตอนนั้นมโนห์ราก็คงมีชีวิตรอดได้ยาก การแต่งเรื่องเช่นนี้ก็เพื่อจะให้แม่สามี
 กับลูกสะใภ้มีความรักความสงสารต่อกันจะได้มีความสามัคคี อันจะนำไปสู่ความสุขและความ
 สำเร็จ จากการพิจารณาสังคมไทยโดยทั่วไปแม่สามีกับลูกสะใภ้มักจะไม่ค่อยกลมเกลียวกันและ
 มักจะทำให้เกิดปัญหากันบ่อย ๆ ในกรณีของพระนางจันทเทวีกับมโนห์ราจึงเป็นแบบอย่างของแม่
 สามีลูกสะใภ้ที่เข้ากันได้ดีคู่หนึ่ง ครอบครัวใดลูกสะใภ้กับแม่สามีมีความรักความเข้าใจกัน ความ
 สุขสงบในครอบครัวย่อมจะเกิดตามมา

ท้าวทุมพรแห่งเมืองไกรลาสและพระชายามีความเมตตาต่อพระสุธน

๑ เจ้ากรุงไกรลาสตรัส	ัจฉนั้นก็ยังเห็น
ทุกขีรื้อนซ่อนขึ้นเขิน	มาด้วยยากลำบากกาย
๑ น้ามเนื้อขัติยชาติ	บุรุษราชเลิศชาย
เกิดมาในช่วงช้ำ	บรมโพธิ์กรกุล

(หน้า 239)

๑ ทุมพรมหาราช	บรมนาท ทักบ้าย
ม้าสวมสอดบวรสาย	พระเขยแก้วแล้วรับขวัญ
๑ วรเทวีกินอร	พระมารดอกรก็มาปล้น
สวมสอดยอดนักทัน	รับขวันแจ่มในหรา
๑ บุญที่การแม่	สร้างแล้วแลแต่ก่อนมา
มาได้ร่วมรดชา	สมสุขชายเชื้อชาติรี

(หน้า 254)

ท้าวทุมพรพระราชาแห่งเมืองไกรลาสและพระชายามีความเมตตาต่อพระสุธนอย่างมาก
 ทั้งนี้เพราะได้ประจักษ์ในความเป็นคนดีและมีความรู้ความสามารถของพระสุธน ในส่วนของ
 ท้าวทุมพรได้พิจารณาถึงความมุนานะอดทนและความรู้ความสามารถด้านศิลปศาสตร์ จึงทำให้

ทรงยอมรับเป็นเชย ธรรมดาจะไม่มีมนุษย์คนใดเดินทางไปถึงเมืองไกรลาสได้เพราะหนทางไกลมาก เกินความสามารถของมนุษย์ อีกทั้งระหว่างทางจะมีอันตรายมากมายจะต้องสิ้นชีวิตก่อนถึงจุดหมาย ความสามารถของพระสุธนมีมากสามารถยกหินที่มีน้ำหนัก ต้องใช้คนหนึ่งพันคนยกได้เพียงคนเดียว มีฝีมือการใช้ธนูอย่างยิ่ง สิ่งเหล่านี้บวกกับความมีอัธยาศัยของพระสุธน จึงทำให้เจ้าเมืองไกรลาสทรงสวมกอดรับเป็นเชยอย่างเต็มใจ ในส่วนของพระมารดาของมโนหราก็เช่นกันได้เห็นความสามารถ ความน่ารักในรูปร่างหน้าตา ท่วงทีวาจาของพระสุธน ก็สวมกอดด้วยความรัก ความเมตตา ความเมตตาของทั้งสองพระองค์ก็ทำให้พระสุธนและมโนหราก็ได้ครองคู่อยู่กันฉันท์สามีภรรยาอย่างมีความสุข ความมีเมตตาของมนุษย์ต่อผู้อื่นจึงเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า โดยเฉพาะบุคคลภายในครอบครัว หรือผู้ที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวอย่างกรณีของพระสุธนกับท้าวทุมพร และพระชายาในฐานะเชยกับพ่อภรรยาและแม่ภรยานับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะนำมาซึ่งความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี ความเสียสละ และทำหน้าที่ร่วมกันได้ดีมาก นั่นคือมีจริยธรรมประการอื่น เกิดตามมาอีกหลายประการ

1.3 ไกรทองหรือชาละวันคำกาพย์ ความเมตตาที่มีในบทสนทนาบทบรรยายหรือผู้แต่งเจตนาสื่อตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

ยายรักเมตตาจะระเซ้

๑ เนื้อนวนลหนองแหง   รูปร่างกลองแกลง   สองตาแดงฉัน

ควรเราสองมาจักรักมัน   ตาทังสองข้าง   ดวงมหนักหนา

๑ น่ารักหัวหาง   แลชมพลง   เห็นงามโสภา

เราจักเลี้ยงไว้   ดั่งใจจินดา   ไมเห็นดูซ้ำ   เห็นดูแก้มัน

ยายขอร้องตาผู้เป็นสามี ว่าต้องช่วยเลี้ยงดูลูกจะระเซ้ที่ซ่อนได้จากในคลองเพราะมันน่ารัก น่าเอ็นดู ความรักเมตตาที่ยายมีต่อลูกจะระเซ้นั้นนับว่าเป็นสิ่งที่แปลกเพราะธรรมดาตามนุษย์จะกลัวจะระเซ้ และมักไม่เห็นความน่ารัก น่าเอ็นดูของจะระเซ้ ทั้งนี้เพราะรู้อยู่แกลใจว่าเมื่อโตขึ้นจะระเซ้ต้องเป็นอันตรายต่อมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความกลัวเป็นพื้นฐานเนื่องจากจะระเซ้ที่อยู่ในคลอง แม่น้ำ และแหล่งน้ำต่าง ๆ นั้นจะกัดกินมนุษย์เมื่อมีโอกาส และมีคำกล่าวเกี่ยวกับลูกจะระเซ้ว่า "เลี้ยงลูกเสียลูกจะระเซ้" นั้น หมายความว่า จะระเซ้มีอันตรายพอ ๆ กับเสือ ด้วยเหตุนี้จึงไม่เลี้ยงสัตว์สองชนิดนี้ คำกล่าวนี้มีความหมายแฝงว่า เลี้ยงเด็กที่มีความประพฤติไม่ดี คือรังและสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ปกครองหรือพ่อแม่ ยายเลี้ยงลูกจะระเซ้ชาละวันเอาไว้ด้วยความรัก เมตตา หาดอาหาร

ให้กินโดยมีตาเป็นผู้ช่วยเลี้ยงเริ่มเลี้ยงตั้งแต่ใส่ไว้ในกะละมัง เมื่อโตคับกะละมังก็ขุดคูให้อยู่ เมื่อโตมากต้องเอาไปไว้ในคลอง ความสงสารและเมตตาของยายและตาถูกจระเข้ฆ่าละวันสนองตอบด้วยการกัดกินเมื่อตนโตขึ้น เพราะโกรธที่ยายนำอาหารไปให้กินช้า และเมื่อตาไปก็กัดกินตาด้วยความเมตตาของยายตามีบหรือยกรองในเรื่องว่า

- ๐ เมื่อนั้นตาเฒ่า ฟังเมียโลมเล่า ผัวเมียติดกัน
มีใจกันรุดนา ตาว่ายายพลัน เมื่อจักเลี้ยงมัน จะให้ไว้แห่งใด
- ๐ ยายไปซื้ออ้อาง ดูที่แลกว้าง แลอ่างที่ใหญ่
ตักน้ำใส่ไว้ ให้มันอยู่ใน ข้าวปลาแต่งไป ให้มันอย่านาน
- ๐ ให้ข้าวให้ปลา มีผักอุประหมา คฤาเลี้ยงลูกหลาน
ซื้อทองมาติด ให้มันอย่านาน ให้งามตระการ คือลูกหลานคน
- ๐ ยามเที่ยงยามเช้า ผัวเมียสองเฒ่า เร่เที่ยวชวนชววย
หาข้าวหาปลา ผัวเมียสองคน มาเลี้ยงตัวตน กับจระเข้หลาน
- ๐ มาเหนื่อยมาพัก มายกใส่ตัก ชมเล่นสำราญ
เลี้ยงไว้ในเรือน เดือนหนึ่งประมาณ สิบห้าวันวาน กว้างที่ใหญ่โต

จากบทร้อยกรองที่ผู้แต่งบรรยายเอาไว้จะเห็นได้ว่ายายกับตามีความเมตตาต่อจระเข้น้อยชਾਲะวันอย่างยิ่ง ทั้งเชยชม เอาทองมาปิดและให้ข้าวปลาอาหารมิได้ขาด ด้วยคุณความดีมีเมตตาต่อจระเข้ชालะวันนี่เอง เมื่อตายไปเพราะจระเข้ฆ่าละวันกัด ตาก็ไปเกิดชาติใหม่เป็นไกรทองพงศา และยายไปเกิดเป็นตะเภาแก้ว เป็นบุตรของเศรษฐีทั้งคู่ การที่ผู้แต่งให้มีการไปเกิดใหม่เช่นนี้ก็เพื่อจะชี้ว่าพลังของความเมตตานั้นมีและส่งผลต่อไปสู่นาคตชาติด้วย

ความเมตตาที่เห็นได้ชัดเจนอีกตอนหนึ่งคือตอนตะเภาแก้วปลอมโยนมารดาเกี่ยวกับเรื่องตะเภาทอง และไกรทองพงศาพูดกับบิดามารดาของภรรยา ดังนี้

- ๐ เภาแก้วเทวี เล้าโลมโฉมศรี พระราชมารดา
ว่าแม่หัวเจ้า ออย่าเศร้าโศกา ชะรอยกรรมเวรา ตามมาแทนสนอง
- ๐ เป็นเสมียนนงทั้งคู่ เมื่อพี่ยังอยู่ ภิรมย์สมปอง
ครั้งนี้พรากพลัด กำมจัดพี่น้อง เวรมาจอง เภาทองจากไป
- ๐ ช้าแต่พระแม่ ทุข์เท่านี้แล ลูกรู้เต็มใจ
ลูกจักเจรจา พาที่ปราศรัย เกลือกว่าเจ้าไกร จักเกิดเมตตา

เมื่อตะเภาแก้วปลอบโยนมารดาแล้ว ทำให้มารดาที่มีความสบายใจขึ้นไปพูดกับไกรทองพงศาสามีตนเพื่อขอให้ไปพาตะเภาทองมาจากวังจระเข้ชาละวัน (วังไทร) และไกรทองพงศาเกิดความเมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข จึงตอบตะเภาแก้วว่าจะไปช่วย และไปหาบิดามารดาของตะเภาแก้ว

- ๑ เมื่อนั้นเจ้าไกร ได้ฟังทรมวย เภาแก้วโถมศรี
คิดนำเอ็นดู สองเท้าเศรษฐี ไกรทองธิดี จึงมีวาจา
- ๑ แก่นารณนักทัน สองเท้าเศรษฐี ผู้เป็นพินดา
ว่าเมื่อวันนั้น พี่แจ้กิจจา ว่านางชญา เภาทองนิฤมล
- ๑ ให้หมดมลทิน คนทั้งแผ่นดิน มิได้นินทา
ข้าจักลงไป รับนางขึ้นมา ท่านทั้งสองรา อย่าได้ร้อนใจ
- ๑ ฟังเจ้าภิปราย พ่อตาแม่ยาย หายร้อนภายใน
ขอบคุณหนักหนา สองราว่าไป หายร้อนภายใน แม่แล้วแหละหนา

จากคำพูดของไกรทองพงศาทำให้บิดามารดาของตะเภาแก้ว "หายร้อนภายใน" คือคลายความทุกข์ไป หากไกรทองพงศาไม่มีความเมตตาคือไม่ไปรับตะเภาทอง บิดามารดาของตะเภาแก้ว และตะเภาแก้วเองก็จะมีแต่ความทุกข์ใจอย่างยิ่งดังปรากฏในบทร้อยกรอง

1.4 สุวรรณหงส์ ความเมตตาในเรื่องสุวรรณหงส์ที่มีในบทสนทนา บทบรรยายหรือเจตนาของผู้แต่งที่สื่อสารตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

พระอินทร์ทรงเมตตาต่อพระนางรัตนมาลีที่ทรงรักษาศีลภาวนาเพื่อให้มีโอรส

- ๑ ด้วยอำนาจบุญ นางเชือกีคุณ จำศีลให้ทาน
ร้อนถึงอาสน์เจ้า ไทท้าวมัชวาน อาสน์แก้วประพาส บันดาลร้อนนรข
- ๑ หัตถ์นัยเทวราช เห็นบัลลังก์อาสน์ วิปลาสคิดฉงน
หรือใครสบสร้าง ในทางกุศล จึงอาสน์อำพน ภูร้อนคือไฟ
- ๑ ตรีแล้วมัชวา สอดส่องกล้องตา ทิพย์เนตรดูไป
ทั่วทวีปชมพู ดูเมืองน้อยใหญ่ เห็นสมเด็จไท บาลีกัลยาฯ

๑	ถือศีลาจาร	แปดห้าสมათาน	นงครานปรารณา	
	ซึ่งพระวรบุตร	อุดมมรธา	ควรกุสังคหา	พระนางมารศรีฯ
	.....	.....	.....	
๑	ถึงทิพย์พิมาน	มีเทวโองการ	ว่าท่านลงไป	
	สร้างสมโพธิญาณ	ศีลทานแผ่ไผ	เอาปฏิสนธิ์ใน	ครรภาแห่งนงศ์ฯ

(หน้า 5)

พระอินทร์เป็นเทพเจ้าที่คอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรและปวงสัตว์ทั้งหลาย เมื่อผู้ที่อยู่ในศีลในธรรมได้รับความเดือดร้อนหรือมีผู้กระทำความดีพระอินทร์จะให้ความช่วยเหลือหรือบันดาลให้ได้สิ่งที่ต้องการ เรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ในด้านความเมตตา นั้นเป็นที่รับรู้กันเป็นอย่างดีในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้มีการแสดงศิลปะพื้นบ้านหนังตะลุง และมีพระอินทร์เป็นผู้ช่วยพระเอกนางเอก และตัวละครที่สร้างกรรมดี เมื่อตัวละครเหล่านี้ประสบกับความเดือดร้อนหรือถูกรังแก พระอินทร์จะเสด็จจากวิมานลงมาช่วยเสมอ ในกรณีของพระนางรัตนมาลีพระนางทรงบำเพ็ญศีกภาวนาศีลแปดศีลห้า ในพระพุทธรูปศาสนาถือว่าพระนางทรงสร้างกรรมดี พระอินทร์จึงบันดาลให้พระนางทรงครรภ์ มีพระโอรสตามที่พระนางทรงปรารณา โดยให้เทพบุตรองค์หนึ่งจุติลงมาเกิดในครรภ์ของพระนางเมื่อประสูติได้พระนามว่า "สุวรรณหงส์" การที่พระอินทร์ทรงเมตตาให้เทพบุตรจุติลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ทำให้เมืองมนุษย์มีคนดี สร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคมและมีการสืบสายโลหิตคนดี (เทพบุตร) ในรุ่นต่อ ๆ มา เมื่อพิจารณาในเรื่องนี้น่าจะเป็นการบอกผู้อ่านว่า สตรีที่ตั้งครรภ์หากทำจิตใจให้สงบ ละเว้นจากการกระทำสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ตั้งแต่ไม่ลักทรัพย์ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่พูดเท็จ หรือไม่ดื่มเครื่องดองของเมา และทำจิตใจให้แช่มชื่น ลูกที่คลอดออกมาก็จะเป็นลูกที่ดีมีสุขภาพสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์นั้นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะปฏิเสธไม่ได้เพราะเชื่อสืบทอดกันมา ทั้งในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ศาสนาทั้งสองนี้เป็นรากฐานของสังคมไทยมาจนปัจจุบันนี้

พระอินทร์มีรับสั่งให้พระวิสุกรรม (วิชณุกรม) ลงมาทำหงส์ยนต์ให้พระสุวรรณหงส์ และสอนการใช้ รวมทั้งบอกการเข้าไปเมืองหริตันว่า

๑	วิสุกรรมเทพบุตร	บอกสายยนต์สุด	ให้เจ้าวรรณหงส์	
	สายนี้ชักขึ้น	สายนั้นชักลง	สายนี้ชักตรง	จงจำสำคัญ
๑	แต่เมืองนี้หนา	ไปถึงพารา	ชื่อว่าหริตัน	
	ร้อยห้าสิบโยชน์	ข้ามโขดอารัญ	ญวาปากัน	อีกย่านวารี

๐	เมื่อนั้นกัณดาร	อสุรหุม่มาร	เป็นกาลกีนี	
	ใจร้ายอกุศล	หอกยนต์บันมี	รายรอบปรางค์ศรี	มีคนพยาบาล
๐	จงระวังให้ดี	ขึ้นลงตามสี-	หะบัญญัติมาร	
	สายนี้หย่อนลง	ตรงหน้าสฤงคาร	ไปถึงซึ่งบาน -	แกลแลเห็นนาง
๐	ถ้าจิ้งจกทัก	เจ้าอย่าโหมทัก	จักเกิดเหตุกลาง	
	อย่าขึ้นเข้าไป	ที่ภายในปรางค์	พิจารณาท่าทาง	จะย่างเดินดู

(หน้า 28)

พระอินทร์กับพระวิสสุกรรมเปรียบเหมือนผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์อย่างรอบด้าน เมื่อเห็นหรือรู้ว่าเด็กหรือผู้ด้อยกว่าด้วยประการทั้งปวงต้องการความช่วยเหลือจะนิ่งดูตายอยู่ไม่ได้จะต้องให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคนที่ประพฤติดีมีศีลธรรม เพราะการช่วยเหลือผู้ประพฤติดีให้พ้นจากอันตรายหรือได้พบกับสิ่งที่ต้องการเท่ากับเป็นการช่วยสังคมโดยรวม เนื่องจากคนดีย่อมสร้างสรรค์สังคมอีกเป็นระยะเวลาานาน ในเรื่องนี้สุวรรณหงส์ได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์และพระวิสสุกรรมในการทำหงส์ยนต์และสอนให้ใช้หงส์ยนต์ไปยังเมืองหริตันเพื่อไปหาธิดาเกษสุริยง นอกจากนี้ยังบอกถึงสภาพของหริตันว่าเป็นเมืองยักษ์ที่มีอันตรายที่สำคัญคือมีหอกยนต์ หากพลาดพลั้งก็จะถูกหอกยนต์ถึงสิ้นชีวิตได้ ดังนั้นเมื่อจะพบกับธิดาของยักษ์เมืองหริตัน ต้องเข้าทางหน้าต่างและออกทางหน้าต่าง อีกทั้งถ้าได้ยินเสียงทักของจิ้งจกต้องหยุดการที่จะเข้าไปเพราะอันตราย สิ่งที่พระวิสสุกรรมบอกสุวรรณหงส์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นอย่างจริง เพราะต่อมาสุวรรณหงส์ก็ต้องหอกยนต์ของพี่เลี้ยง 1 คนของธิดาเกษสุริยงถึงสิ้นพระชนม์เมื่อกลับไปครั้งที่ 2 และมีเสียงจิ้งจกทักด้วยพระวิสสุกรรมบอก ความเมตตาของพระวิสสุกรรมต่อสุวรรณหงส์เป็นความเมตตาาร่วมกันกับพระอินทร์ ดังนั้นในเรื่องนี้กล่าวได้ว่า ผู้แต่งตั้งใจจะให้ผู้อ่านได้เห็นว่าเป็นคนดี มีคุณธรรม แล้วผู้ใหญ่ยอมให้ความช่วยเหลือ แม้สิ่งที่ช่วยเหลือนั้นจะต้องใช้เวลาและลงแรงมากก็ตาม

1.5 ปลาบู่ทอง ความเมตตาในเรื่องปลาบู่ทองมีอยู่มากเพราะวรรณกรรมเรื่องนี้เน้นจริยธรรมด้านเมตตา บทสนทนา บทบรรยายหรือเจตนาของผู้แต่งที่สื่อตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

วัวมีความเมตตาต่อเอื้อยบุตรสาวนางชนิษฐา

๐ ครั้นปลอยงัวไปแล้ว   นางน้องแก้วตอนงัวไปย
เดินมานำตาไหลย   ไฉยจะขาดอูรอน ๆ

๑ นางไหวยโคถ้วนหน้า	ญาเข้าป่าในดงดอน
เอยนแล้วพี่โคจอร	มาหาน้องด้วยเทิดทรา
๑ โคคิดคอยปราหณี	กินแต่ไกลยริมชายนา
กินน้ำแลวกินอยา	โหมเขาป่าในยภรงพรี

เอื้อยถูกนางขนิษฐาแม่เลี้ยงและอ้ายน้องต่างมารดาแก่งให้ออกไปเลี้ยงวัวในทุ่งไกลบ้าน เพื่อจะได้ตัดรานต้นมะเขือซึ่งเป็นต้นมะเขือนางขนิษฐา ที่เอื้อยปลุกเอาไว้จากเกล็ดปลาบูทงที่ เปิดเก็บไว้ให้ เมื่อจะออกไปเลี้ยงวัวเอื้อยขอความเมตตาจากวัวว่าอย่าไปกินหญ้าไกล ๆ จะได้ดูแลต้นมะเขือ วัวต่างมีความสงสารเอื้อยจึงพร้อมใจกันไปกินหญ้ากินน้ำที่ใกล้ ๆ และกลับบ้านเอง โดยเอื้อยไม่ต้องต้อนไล่แต่อย่างไร ความเมตตาของสัตว์ต่อคนเช่นนี้ทำให้เห็นว่า ความเมตตา นั้นมิใช่สัมผัสได้เฉพาะในหมู่มนุษย์เท่านั้น สิ่งมีชีวิตทุกเพศพรรณก็สัมผัสความเมตตาได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์เลี้ยงจำพวก วัว ควาย สุนัข และลิง เป็นต้น สัตว์เหล่านี้มีมนุษย์ที่มีความเมตตาให้ สัตว์จะเมตตาตอบและมีความกตัญญูเชื่อฟัง ทำตามทีบอกหรือสั่งได้ การที่ผู้แต่งตั้งให้มนุษย์กับสัตว์สื่อความเมตตาต่อกันได้ก็เพื่อย้ำจริยธรรมเมตตาให้หนักแน่นยิ่งขึ้นว่าเป็นจริยธรรมที่สำคัญ ใครมีก็จะมีความสุขและได้รับความช่วยเหลือเสมอ

เศรษฐีทารกและนางขนิษฐารุมทูปตีเอื้อย

๑ ส่วนพ่อจ้งไทรย	ไดยินทรามวัย	รองไหไปมา
กลัดกลมคุมโหด	ชิงโกรธโกรธา	เมียนอยญว่า มาหลงตามใจ
๑ หมันร่องยางนิ	ทานเหนวาคี	แล้วหรือหยางไทรย
เหนความจะแจง	ส่อแวงรูไปย	จะเปนความไหญย แมนแทแลหนา
๑ โดยผฟังพูนไฟไปยมา	ผัวเมียโกรธา	ยัดคร้าเอานางลงไปย
๑ ส่วนผัวยุษหัวทรามไวย	เมียจับไมโดย	โบยตีก็ไหนปราหณี
๑ ภังอาหน้าตาครีผี	รองขอชีวี	ชีวิทลูกไว้ด้วยหรา
๑ ผัวเมียไมคิจเม็จตา	ตีทั้งสองรำ	โหมมาปราหณีปราไสย
๑ แม่หมิ่งหนีตามชู้ไปย	แลวมารำไรอย	ว่าแม่หมิ่งตายววยปราณ
.....	.....	.....
๑ โบยตีส่หลบเมามัว	ทังเมียทังผัว	ก่อเยียบก็ย่ำปางตาย

- ๑ นางร้องขอโทษหวุดหวาย ยาฆ่าให้ตาย ขอชีวิตไว้ยี่เห็ดหรา
 .....
 ๑ กลิ้งเกลือกอยู่กับท่อนี้ เลือดไหลหรือ ๆ ระวังหัวทั้งกายา
 .....
 ๑ เลือดตัวเลือดหัวเลือดพรอ ไหลลิ่งเปนขรร แม่เจ้าชวยลูกด้วยหรา

เศรษฐีทารกบิดาของเอื้อยกับนางขนิษฐี แม่เลี้ยงรุมกันทุบตีเอื้อย เมื่อเอื้อยถามหา มารดาที่ไปหาปลากับเศรษฐีและไม่เห็นกลับมา การทุบตีเป็นไปอย่างโหดร้ายทารุณเมื่อสองฝวเมีย ได้ยินเสียงร้องของเอื้อย ฝ่ายเศรษฐีจับศีรษะ ฝ่ายนางขนิษฐีจับไม้ตีและเหยียบซ้ำทำให้เกิดแผลมี เลือดไหลออกจากกายเลอะไปทั้งตัว ความไม่มีเมตตาของสองฝวเมียในบทร้อยกรองที่บรรยายทำ ให้เห็นผลของความบกพร่องทางจริยธรรมด้านนี้ได้เด่นชัดว่าเกิดผลอย่างไร เอื้อยมีความเจ็บปวด อย่างยิ่งและร้องขอให้มารดาชวย เพราะไม่เห็นว่าจะพึ่งใครได้ ความเมตตาจากผู้อ่านจะเกิดขึ้น ได้มากในตอนนีเพราะผู้อ่านต่างได้รับรู้ว่าเศรษฐีได้ทุบตีมารดาของเอื้อยตกว่าเสียชีวิตไปแล้ว แม้ จะร้องเรียกหาอย่างไรก็ไม่ได้พบมารดา การที่เศรษฐีทารกไร้ความเมตตานั้นอาจวิเคราะห์ได้ว่า เนื่องจากหลงเสน่ห์ภรรยาบ่อยคือนางขนิษฐี ในสังคมไทยสภาพของครอบครัวที่บิดามีภรรยาคนที่ 2 ส่วนมากบุตรของภรรยาคนแรกมักจะได้รับผลกระทบไม่ทางจิตใจก็ทางร่างกาย ทั้งนี้เพราะภรรยา คนที่ 2 จะรังเกียจบุตรของภรรยาคนแรก หากภรรยาคนที่ 2 มีจริยธรรมความเมตตาบุตรของ ภรรยาคนแรกก็โชคดีไป ในกรณีของเอื้อยนั้นภรรยาคนที่ 2 ไม่มีจริยธรรม นางพยายามใช้กลวิธี ต่าง ๆ เพื่อทำลายภรรยาหลวง และลูกเลี้ยงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าด้วยการกระทำทารุณหรือการฆ่า อย่างเลือดเย็น

ในตอนจบเอื้อยมีความกรุณาขอภัยโทษประหารชีวิตอ้ายน้องสาวต่างมารดา

- ๑ นางแก้วกำภรรยา ครั้นถึงเวลา เขาเฝ้าภูบาญ
 นางคิดโนยใจย นีฎาไทยนางคราญ นางโอยใจยมาร รับพระอาชญา
 .....
 ๑ แม่นหมันตายไปย ชาตหนาเล่าไสย จักเป็นเวร
 ถอซีถอซ้ำ ห้าร้อยกับกัน
 ๑ กูจักขอโทษ ตามท้าวจะโปรฎ แต่ให้ตีรัน
 อยาไหยม้อชม้วย ตายด้วยโทษทัน เกว้าระว่าตัวหมัน ร่วมพระบิดา

ภายหลังเรื่องราวถูกเปิดเผยโดย "ลบกุมาร" กุมารที่ฤาษีชุบชีวิตมาจากภาพเขียน ท้าวพรหมทัตก็รับสั่งให้ประหารชีวิตนางอ้ายผู้คิดร้ายต่อมเหสีเอื้อย เป็นเหตุให้มเหสีเอื้อยสิ้นพระชนม์ และเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า สุดท้ายฤาษีชุบชีวิตให้เป็นมนุษย์ดังเดิม ด้วยความเมตตาที่มีอยู่ในจิตใจเอื้อยจึงกราบทูลขอภัยโทษการประหารชีวิตให้เหลือเพียงการเขียนตี เพราะมีความรู้สึกว่ายายเลือดเดียวกันคือมีบิดาคนเดียวกัน การที่เอื้อยมีความเมตตาต่ออ้ายทั้ง ๆ ที่อ้ายตามล้างตามผลาญตลอดมานั้น เพราะได้รับการปลูกฝังจากมารดาในการสร้างคุณงามความดี และมีเมตตา สิ่งที่ผู้แต่งแฝงเอาไว้เกี่ยวกับความมีเมตตาของมารดาของเอื้อย (นางขนิษฐา) คือเมื่อออกไปหาปลาด้วยการทอดแหกับเศรษฐีทารกผู้เป็นสามีนั้นไม่ได้ปลาเลย ได้เฉพาะปลาบู่ทองซึ่งสมัยก่อนไม่นิยมรับประทานกัน ด้วยเหตุนี้เรื่องของจริยธรรมด้านความเมตตานี้เป็นสิ่งที่ปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ โดยมีผู้ใหญ่ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างดังกรณีของ เอื้อยกับนางขนิษฐา ผู้เป็นมารดา

2. ความกรุณา ความกรุณาหรือความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์นั้นมีความสอดคล้องกับความเมตตาคือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข ในเรื่องจริยธรรมข้อนี้พิจารณาจากวรรณกรรมภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกทั้ง 5 เรื่อง ได้ดังนี้

2.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง บทสนทนา บทบรรยายหรือบทร้อยกรองที่ผู้แต่งเจตนาสื่อตรงกับผู้อ่านมีดังนี้

พระรถสิทธิ์ราชทานสิ่งของเงินทองให้แก่บรรดาข้าราชการบริพาร

๑ ถ้อยความสิงโดย	โหมล่ชายไครย	หัวเมืองเภอแขวง	
ขุนหมื่นกรมมังกน	โปรฎปรานดั่งแดง	ซังทองซังแสง	เบี้ยหวัดผ้าปี
๑ มหัตเล็กเด็กไซ	โปรดประทานโ	ตางโตม้งมมี	
ตำมร้วดชาววัง	มีมาเต็มที	พริกทาพรามซี	หม้อนัวดหมอยา
๑ เขางานการเกน	เข้าเวนอกเวน	สีนุกสุกษา	
ลือกเหนือเสื่อไต	มิโดยมีมา	เกรงขามเดชา	ณรัธิบดี

(หน้า 5)

พระรถสิทธิ์พระราชทานแห่งเมืองไพสาลีปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรมและใช้หลักแห่งทศพิธราชธรรม ประชาชนและข้าราชการบริพารจึงมีความสุข พระองค์ราชทานสิ่งของเงินทองแก่ข้าราชการบริพารส่งผลให้ความสุขความสงบเกิดขึ้นในเมือง การให้หรือ ทาน (ทาน) เป็น 1 ใน 10

ของทศพิธราชธรรมซึ่งพระราชานหรือพระมหากษัตริย์ทรงถือปฏิบัติ เพราะสิ่งดังกล่าวนี้จะนำความ
สุขสงบมาสู่สังคม ความสุขใจจะได้ทั้งผู้ให้และผู้รับ การให้นั้นพื้นฐานของจิตใจคือความกรุณา
นั่นหมายถึงมีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ บุคคลใดเมื่อไม่มีสิ่งที่ต้องการหรือจำเป็น
ต้องมีแล้วมีผู้ให้สิ่งนั้นความทุกข์ที่มีอยู่ก็จะลดหรือหายไป

ฤาษีช่วยให้เศรษฐีพรมจันและภรรยาพ้นทุกข์ด้วยการให้เก็บกวาดจากปากบ่อ

๑	พระฤาษีเจ้า	พังเสด็จเเล	เธ่อว่าอะหนีจัจ
	ตัวเป็นเสด็จ	ของมีเป็นคลัง	เงินตั้งสองตั้ง
			จ่ทุกร่อนอ้อไทรย
๑	รูปจักบอกให้	หมีไซลูกโบ	สีกาพาไปย
	เจ้ารักสาไว	ยาไหแก่ไครย	หมีซาเทาโดย
			จ่เห็นคุณกัน
๑	กรวดที่ปากบ่อ	อยิบไปเท็ดพอ	นับเป็นลำคั้น
	เอาไปยไวลอง	ลักสองสามอัน	เกาวันสิบวัน
			จ่นี้กถึงเร่า
๑	ของถววยฤาษี	ลาจากกุดฎี	เห็นกรวดหยิบเอา
	แลแคนหมันยาก	จ่ใหม่ากเสวยเร่า	กุ่มลงอยิบเอา
			กรวดสิบสองอัน

(หน้า 7)

๑	ยกทูนเหนือผม	เดชะคู้ดม	ชไหโดสมหมาย
	สั่งไหเมียไว	รับใส่ต่กาย	พรอมกันบาวนาย
			จากวัดเดินมา

๑	พอครบข้าวบปี	นางพรมเสด็จ	เจ้ามีคั้นภา
	เผื่อร้อนใหม่กิน	จำคินกำวณา	ผิวเมียสองรา
			ดีเนื้อดีใจย

๑	เปนยิงงามนัก	สองพ่อแม่รัก	ดั่งดวงชีวา
	จึงจัดแม่นม	รักสาบุตร	ทรงไวยใหญ่ยนี้
			มานดาทรงคั้น
๑	หัวปีทำยปี	นางพระมเสด็จ	เกิดหมีไครจ่ทัน
	สองปีศรีคั้น	รองจันหุดัน	หกปีทีนั้น
			ครบสิบสองคน

(หน้า 7 - 8)

เศรษฐีพรมจันและภรรยาไม่มีลูก พยายามหาหมอและกินยาต่าง ๆ ก็ไม่ได้ผล จึงไป
หาฤาษี ฤาษีบอกให้เอากรวดที่ปากบ่อน้ำไปสัก 2 - 3 ก้อน เศรษฐีอยากได้ลูกหลายคนจึงหยิบ

เอาไป 12 ก้อน ภรรยาทักว่าเอามากไปก็ไม่เชื่อ ภายหลังภรรยามีครรภ์เศรษฐิติใจมากและในที่สุดก็ได้ลูกคนที่ 1 หลังจากนั้นพอครบ 1 ปีก็ได้อีกคน ต่อมามีปีละ 2 คน (โอรสของผู้แต่ง) เศรษฐีมีลูกมากตามต้องการ ฤาษีช่วยให้พ้นทุกข์อันเนื่องมาจากไม่มีลูก เมื่อมีลูกก็ดีใจและมีความสุข แต่เมื่อลูกคลอດติดต่อกันถึง 12 คน เศรษฐีก็มีความสุข เพราะต้องใช้จ่ายในการเลี้ยงดูมาก อย่างไรก็ตามถือว่าฤาษีได้ช่วยให้เศรษฐีพ้นทุกข์ได้ เศรษฐีกลับทุกข์เพราะความโลภของตนเอง หากหยิบตามฤาษีบอกเพียง 2 - 3 ก้อน ก็จะไม่เกิดทุกข์ในภายหลัง

2.2 มโนหรานิบาต มโนหรานิบาตมีบทสนทนาหรือบทบรรยายที่เกี่ยวกับความ
ภรรณา ดังนี้

พระสุธนและมโนหรานิไม่เอาผิดและลงโทษปุโรหิตผู้ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความ
เดือดร้อน

- ๐ เดชะข้าถื่อสัจจง กุศลบุญท่ง นี้ช่วยให้รอดตัวมา
จะคืนอุตรปัญญา ปุโรหิตฤชยา ชีวาบปร่างจะยืนนาร
- ๐ โพิธสัตว์ตรัสฟังยุพमार ท้าวพร่องสนองสาร ตอบวรัศรีพินิดา
- ๐ ปุโรหิตคิดผิจมารช่า บิดุราชบับพา นิฤราชจากเขตพระนคร
- ๐ เจ้าอย่ากินแห่งอวารผูกเวร กำมลอร ไม่ควรแก่เราสองรา
- ๐ อันตั้งมโนปรารธนา ตรัสแก่ศร่อยช่า ศัพท์ปัญญาญญญาณ
- ๐ โฉมเฉลาเสาวนงพงงสาร สองสารธุระการ ก็ชื่นมโนมยา

(หน้า 267)

พราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ที่คิดร้ายต่อพระสุธนและมโนหรานิ เหตุจากไม่พอใจที่พระสุธนจะ
แต่งตั้งสิงหนวัตกุมารในตำแหน่งที่สูงกว่าตน พฤติกรรมร้ายคือบอกให้กองทัพจันทรภาณุกองทัพ
ไปตีเมืองพระสุธน เมื่อพระสุธนออกไปรบก็ทูลพระบิดาพระสุธนให้บุชายัญนางมโนหรานิ ความ
เดือดร้อนต่าง ๆ จึงเกิดตามมา แต่เมื่อได้กลับคืนเมืองแล้วพระสุธนกับมโนหรานาก็เพียงแต่ให้
เนรเทศพราหมณ์ปุโรหิตเท่านั้น มิได้ลงโทษทัณฑ์หนักให้สาสมกับความชั่วร้ายแต่ประการใด นี่คือ
ความภรรณาของพระสุธนกับมโนหรานิที่มีต่อราษฎรในความปกครอง

2.3 ไกรทองหรือชาละวันคำกาพย์ ในวรรณกรรมเรื่องนี้มีจริยธรรมของความ
ภรรณาปรากฏอยู่มาก ดังตัวอย่าง

จะเข้ทำวโคจรรู้เรื่องการกีดกันคนของจะเข้ทำวพัลวงและทำวพันตาจะเข้สองพี่น้องจึงเดินทางไปปราบปราม

๑ ตั้งแต่นั้นมา	ชาวพาราตีตกใจ		
ลือเล่าต่อกันไป	ว่าจะเข้ร้ายขบถตายตา		
๑ ชื่อทำวพัลวง	มีฤทธิ์กำลัง	กว่าน้องนุชา	
สองตัวพี่น้อง	ร้ายกาจหนักหนา	ขบถเอาตายตา	สองรามัญมอญ
๑ ลือซาพระยศ	ความนั้นปรากฏ	ถึงทำวโคจร	
แปลงกายรูปา	ขึ้นจากสาคร	รูปร่างมบวร	เป็นคนขึ้นมา
๑ ได้ยินเขาเล่า	ตาเถายายเถา	ลงไปยุทธิยา	
ว่าทำวพัลวง	ขบถายกับตา	กินเป็นภักษา	แห่งทำวพัลวง
๑ ทำวโคจรว่า	ไอน่าอนิจจา	ไม่คิดทุกข์	
สงสารเถาตายาย	เวรมาทัน	จริงทำวพัลวง	ใจบาปหยาบซ้ำ
.....	.....	.....	
๑ ควรหรือพัลวง	ว่ามีกำลัง	ขบถกับยาย	
อวดตัวว่าดี	พี่น้องสองชาย	สองเถาตายาย	ค้าขายหากิน
.....	.....	.....	
๑ กุณนำบดี	ว่ามีฤทธิ์	เป็นใหญ่ในคลอง	
ชิชะพัลวง	ทั้งพี่ทั้งน้อง	กุนนี้จักลอง	ฤทธากันดู

(หน้า 2 - 3)

ทำวโคจรมีความกรุณาต่อผู้คนที่เดินเรือผ่านไปมาในแม่น้ำระหว่างเมืองพิจิตรไปอยุธยาที่ถูกจะเข้พัลวงและจะเข้พันตา จะเข้สองพี่น้องกีดกันอยู่บ่อย ๆ จะเข้ทำวโคจรถูกจะเข้ทำวลำไยจึงแปลงร่างเป็นภิกษุรูปหนึ่งออกเดินทางไปปราบจะเข้เกรทั้งสอง โดยขอโดยสารเรือของตายาย เมื่อขึ้นจากเรือก็เอาบาตรให้ตายายภายหลังตายายเปิดบาตรดูพบเป็นทองคำทำให้ตายายมีฐานะดีขึ้น ทำวโคจรไปปราบจะเข้ทั้งสองได้สำเร็จ และตนเองก็สิ้นชีวิตด้วย จะเห็นได้ว่า จะเข้โคจรเป็นจะเข้ที่มีความกรุณาสูงมาก ในขณะที่ราษฎรมีทุกข์เพราะจะเข้ร้ายสองตัวกีดกันไม่มีใครปราบได้ จะเข้โคจรต้องปราบเองถึงกับต้องเสียสละชีวิต ก่อนไปก็รู้ตัวว่าจะเสียชีวิตแต่ต้องไปดับบทร้อยกรองในตอนส่งความจะเข้ปลาผู้ภรรยาว่า

๑ กลับกลายกายัน	สู้โคหาพลัน	สังนางจระเข้ปลา	
จงเจ้าอยู่ครอง	ถ้ำทองโคหา	ตัวพีนีหนา	จะมีที่ไป
.....			
๑ เวรกรรมจำชก	ความฝันประจักษ์	มิให้ใครรู้	
ถึงกรรมจำจาก	ไซ้ใครลากครุ	ตรงใจไปสู้	ด้วยท้าวภัลละวัง
.....			
๑ เสรีจสังบังอร	จึงท้าวโคจร	ขึ้นจากคองคา	
มิให้รู้จัก	ถึงท้าวบิดา	ตัวท้าวมรณา	วิญญาณห์ท้าวยัง

(หน้า 3 - 4)

ความกรุณาของท้าวโคจรต่อมนุษย์มีอยู่มากดังปรากฏในบทร้อยกรอง สิ่งสำคัญคือในขณะนั้นจระเข้ปลาภรรยา กำลังตั้งท้องอยู่ด้วย เมื่อท้าวโคจรไม่อยู่นางจระเข้ปลา มีความลำบากอย่างยิ่ง และหลังจากที่ท้าวโคจรไปครบเจ็ดวันแล้วไม่กลับมาตามที่บอกไว้ นางก็ออกติดตามทิ้งลูกเอาไว้ที่คูหา ลูกก็คลานออกมาเหยือกกลายเป็นเหยื่อของจระเข้และสัตว์อื่น ๆ เหลือรอดอยู่ตัวเดียวคือ "ชาละวัน" ซึ่งตากับยายซ่อนได้แล้วนำไปเลี้ยง ผลของการต่อสู้ตนเองสิ้นชีวิต ทำให้ครอบครัวต้องกระจัดกระจาย ความกรุณาของผู้มีพลังหรืออำนาจในสังคมถ้าหากมีอย่างที่จะช่วยเหลือท้าวโคจรมีเชื่อว่าสังคมคงจะดีขึ้นตามลำดับ เพราะผู้ที่สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมจะลดลงไป

2.4 สุวรรณหงส์ ความกรุณาจากบทสนทนาและบทบรรยาย มีดังนี้

พระสุวรรณหงส์ มีความกรุณาต่อคนที่ถูกยิง

๑ ยิงถูกนกตัวผู้	ปีกหักปลักอยู่	พลัดคู่รักเสีย	
เจ้าคิดอนิจจา	ทรงม้าชิวเขีย	สงสารนกเมีย	เศร้าเสียพระทัยฯ
๑ เจ้าให้หายา	ต่อปีกสฤณา	เอายาทาใส่	
นกฟื้นคืนคง	ค่อยดำรงไป	เจ้าคิดถูกใจ	กลับภัยเวรฯ

(หน้า 19)

พระสุวรรณหงส์เห็นนกตัวผู้ที่ถูกยิงก็มีความกรุณาทรงคิดว่าต้องพลัดพรากจากตัวเมีย และนกตัวเมียก็จะเสียใจมาก ๆ จึงให้ทหารเอายาทาให้นกตัวผู้ นกตัวผู้จึงมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ทำให้

ไม่พลัดพรากจากนกตัวเมีย ความภักดีที่เกิดขึ้นในฉับพลันทันใดที่เห็นนกบาดเจ็บนั้นเป็นสิ่งที่เพาะบ่มอยู่ในพระทัยของสุวรรณหงส์อยู่แล้ว เรียกว่า "คุณธรรม" และแสดงออกมาเรียกว่า "จริยธรรม" เป็นคุณธรรมและจริยธรรมด้านความภักดี ความภักดีที่เกิดขึ้นนี้มีในประวัติวรรณคดีอินเดียเรื่อง "รามายณะ" ว่า ฤาษีวาลมิกีไปเห็นนายพรานยิงนกกระเรียนตัวผู้ตาย นกกระเรียนตัวเมียโศกเศร้าร้องไห้อย่างน่าเวทนาอยู่ใกล้นกกระเรียนตัวผู้ ฤาษีเกิดความภักดีอย่างสุดซึ้งที่มีความโศกเศร้าถึงกับเปล่งวาจาสาปแช่งนายพราน (เนษาท) ว่า อย่าได้ประสบสิ่งที่ตั้งใจ ถ้อยคำที่ ฤาษีวาลมิกีเปล่งออกมามีท่วงทำนองลีลา จังหวะ แต่มีความโศกจึงเรียกว่า "โศลก" ต่อมาจึงได้รับเชิญให้เป็นผู้แต่งเรื่อง "รามายณะ" วรรณคดีสำคัญของอินเดีย ความภักดีของฤาษีวาลมิกีเป็นลักษณะเดียวกันกับความภักดีของพระสุวรรณหงส์ ที่เห็นนกตัวผู้ถูกยิง ต่างกันที่ของอินเดีย นกกระเรียนตัวผู้ตาย เรื่องสุวรรณหงส์นกตัวผู้ไม่ตายเพราะพระสุวรรณหงส์เอายาใส่ให้ จึงได้กลับไปอยู่กับตัวเมียต่อไป

พระอินทร์ให้ยาวิเศษนางเกษสุริยง รักษาพระสุวรรณหงส์

๑ ท้าวให้หมอลายยา แน่นิ่งไม่ตายนาย	ชะโลมพาไม่เคยอ่อนคลาย แพทย์ทั้งหลายแก้ไม่ไหวฯ
.....	.....
๑ ว่าไอ้พ่อยอดมิ่ง แม่ห้ามสองสามวัน	หลงรักหญิงจึงอาสัญ เจ้าไม่ฟังยังขึ้นจร
.....	.....
๑ อินทร์พรหมณ์ว่าน้ำมันนี้ ฤทธิฤทธาสำคัญฯ	กับพระขรรค์ไชยศรี
๑ ผู้ใดใครมารุกริน รบรันฟันยับผุยผงฯ	ราโชสุมภักดิ์
๑ น้ำมันนั้นทาวรรณหงส์ เป็นมาเจ้าอย่าใดกตัญญ์	จะคืนชีพคง
๑ เมื่อเจ้ากลับกรุงหริติน ทาลงแต่เศียรถึงบาทฯ	จงเอาน้ำมัน
๑ กลับเป็นนารีศรีสวาท ประสาทประสิทธิ์ฤทธาฯ	สั่งแล้วเทวราช

พระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์ของพี่เลี้ยง 4 คนของเกษสุริยงธิดายักษ์เมืองหริตัน เมื่อกลับไปครั้งที่ 2 เมื่อพระสุวรรณหงส์ไม่กลับตามนัดหมาย เกษสุริยงออกติดตาม พระอินทร์เห็นว่าเกษสุริยงมีความรักภักดีต่อพระสุวรรณหงส์จึงมีความกรุณาต้องการให้เกษสุริยงและสุวรรณหงส์พ้นทุกข์จึงให้ยาวิเศษทาเกษสุริยงเป็นผู้ชายและเอาไปรักษาพระสุวรรณหงส์ต่อไป เมื่อต้องการกลับเป็นสตรีก็เอายาวิเศษทาศีรษะถึงเท่าก็จะกลับเป็นดังเดิม พร้อมกับให้พระขรรค์ไปด้วย ด้วยความกรุณาของพระอินทร์ทำให้เกษสุริยงและพระสุวรรณหงส์ได้กลับครองคู่กันดุจเดิม ด้วยความกรุณาของพระอินทร์เกษสุริยงขอให้เป็นบิดาของตน ดังนั้นกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่ที่วางตนได้เหมาะสมและให้ความช่วยเหลือแนะนำผู้น้อย จะทำให้เป็นผู้ที่ได้รับการเคารพ ศรัทธา ในสังคมไทยถ้ามีผู้ใหญ่อย่างพระอินทร์อยู่มาก ปัญหาต่าง ๆ ก็คงจะลดลงไปพอสมควร

2.5 ปลาบู่ทอง จริยธรรมด้านความกรุณาจากบทสนทนาและบทบรรยายจากวรรณกรรมเรื่องปลาบู่ทองมีดังนี้

ขนิษฐีและอ้ายอี่วางแผนฆ่าแม่ปลาบู่ทอง

๑ แม่หมันฟงลูกบอก	ศรีละลอกกลางคังคา
ลูกรักทงสองรา	เจ้าจงฆ่าให้ตายเสีย
๑ ทุกวันเห็นหน้าหมัน	ใจป่วนป่วนครือไฟเสีย
จะฆ่าแม่หมันเสีย	โหดมันตายตามกันไป
๑ ไชยหมันให้เลี้ยงจ้ว	ทองทั้งตัวลงไปพลัน
ร้องเรียกให้เหมือนหมัน	มาเจ้าจับกุมเอาตัว
๑ จะและแล้วจะเผา	อิมารญาหมันใหม่กลัว
โดยมาจกตัดหัว	ให้ด้วเจ้านั่งคอยกิน
.....	.....
๑ วันหนึ่งอี่เมียน้อย	อิคันถอยใจอาทัน
หมันเรียกนางจอมขวัญ	อี่เอื้อยเอื้อยไปไหนมา
๑ ภรูกนี้ไปเลี้ยงจ้ว	อิคันช้วไปยกกลางนา
ตอนไปยที่อนาอย่า	เอญนจึงมาจ้งทุกวัน
๑ ยาระเทียวกกรีดกราย	จ้วกุหายใหม่ยละกัน
จะตีหนึ่งทุกวัน	ไหยยอยยับกับมือกู

หลังจากที่แม่ปลาบู่ทองมาหาเอื้อยและเอื้อยรอนรำให้กินได้ไม่นาน อ้ายกับอีลูกสาวของชนิษฐีกู้และนำไปบอกมารดา มารดาจึงคิดฆ่าปลาบู่ทอง (ชนิษฐา) แผนการคือใช้ให้เอื้อยไปเลี้ยงวัวกลางทุ่งนาที่ไกลออกไปจากบ้าน เพื่อจะได้มีโอกาสฆ่าปลาบู่ทองได้ ในการดำเนินการให้อ้ายแต่งตัวเป็นเอื้อย ทำกิริยาท่าทางให้เหมือนและเรียกให้เหมือนกับที่เอื้อยเรียก ความไร้ความกรุณาของแม่ลูกทั้งสามคนนี่ชี้ชัดเจนว่าสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอย่างยิ่ง สิ่งสำคัญคือเป็นการทำลายล้างชีวิตของสองชีวิตซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณความดีและเป็นคนดีของสังคม คนดีหากมีชีวิตอยู่ต่อย่อมสร้างสรรค์ สิ่งที่ดี ๆ ให้เกิดแก่คนอื่นและส่วนรวมได้มาก ตรงกันข้ามกับคนชั่วที่มีชีวิตอยู่ก็รังแต่จะสร้างความยุ่งยากเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม ดังชนิษฐิ์ อ้ายและอีในเรื่องปลาบู่ทอง ที่ไม่มีความสร้างสรรค์ใด ๆ มีการทำลายอยู่ตลอด

เหตุการณ์ก่อนการฆ่าปลาบู่ทองมีเหตุการณ์ทบทติเอื้อยอย่างทารุณ ของเศรษฐีทารกและนางชนิษฐิมารดาเลี้ยง เพื่อนบ้านทนเห็นพฤติกรรมทารุณโหดร้ายไม่ไหวจึงต้องออกมาช่วยกันห้าม เพราะมีความกรุณาต่อเอื้อยดังบทร้อยกรองว่า

๐ เพื่อนบ้านรานถิ่นวรวาย	เอนดูโถมฉาย	จะตายอยู่แล้วแลหน้า
๐ ต่างชวนกันวิ่งมา	ข้าขอเทิดหนา	ซังดีซังดาเหลือใจ
๐ เด็กนักรบจกตายไป	ตู่ทั้งนี้ไสย	จะหนีอยู่ใดฤาหนา
๐ ทำแต่พอลาบเทษหรา	เหนดูพังงา	กำพร้าวแต่คนเดียวดาย
๐ ผัวเมียคิดล่อาย	รองว่าวรวาย	จตีใหม่ตายไญยหนา
๐ แมหมีร์เป็นคนมาร่า	คบชูสุหา	ภาเอาทองเขาของไป
.....	.....	.....
๐ ผัวเมียชिरเรือนป้อคลา	เข้าคิดเม้จตา	จุชโตมาสองแลดู
๐ ต่างคนต่างมาพรั้งพรุ	लगค่นมาดู	เอายามาทาไหยนาง
๐ งาม ๆ เจาคอยรองคราง	เจบหัวสาร่าง	แตกข่ากยับทั้งตัว
๐ จะครางดั่งนักรางกล้ว	เจาคิดเจียมตัว	กล้วท่านจะมาบอยตี
๐ ต่าง ๆ บางมาปราหนี	เขาปลาโครมี	เอามาไหยเจาเอ้านุน
๐ นางกมกราบทรมีประคุณ	แมเจาเอานุน	เจาพระคุณจ้งโดยเม้ตตา

ความกรุณาของเพื่อนบ้านที่ออกมาห้ามเศรษฐีและนางชนิษฐิมิให้ทบทติเอื้อยต่อไป ทำให้เอื้อยไม่เจ็บหนักมากไปกว่านั้น นอกจากจะช่วยห้ามระงับได้แล้วก็ยังเอายามาทาตัวให้ทำ

แผลที่เจ็บปวดมากบรรเทาลงไป ทั้งยังนำข้าวปลาอาหารให้เอื้อยรับประทานด้วย ความกรุณาของเพื่อนบ้านนี้เองที่ทำให้เอื้อยมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ หากมิได้รับความช่วยเหลือแล้วเอื้อยอาจจะถึงกับสิ้นชีวิตก็ได้ (พิจารณาในสภาพของชีวิตจริง) ในบทร้อยกรองนี้มีความตักเตือนของความกรุณา กับความไร้ความกรุณา คือในขณะที่ชาวบ้านมีความกรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลแต่เศรษฐกิจกับชนชั้นผู้แสดงความทารุณโหดร้าย ทั้งด้วยกายและวาจา ทั้งทุบตีและด่าว่าให้เสียหาย โดยเฉพาะการใส่ความให้ร้ายชนชั้นสามารถดาของเอื้อยว่าคบชู้หนีตามผู้ชายและเอาสิ่งของไปซึ่งเป็นกรกล่าวคำเท็จ ผิดศีลข้อ 4 ในพระพุทธานุศาสน์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคนที่ไม่มีความกรุณาจะทำการชั่วร้ายและไม่ตรงความจริงได้เสมอ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ตนและประโยชน์พวก

3. กตัญญู ความกตัญญูเป็นจริยธรรมที่สังคมไทยเน้นมากเช่นกันเพราะความกตัญญู ย่อมนำมาซึ่งจริยธรรมประการอื่น ๆ จริยธรรมข้อนี้สิ่งที่แสดงออกคือการทำสิ่งที่ดีงามต่อผู้มีบุญคุณ อาจจะด้วยกาย ด้วยวาจา หรือแม้กระทั่งด้วยใจคือการคิด บุคคลที่เราต้องกตัญญูคือทุกคนที่มีบุญคุณต่อเราจากสูงสุดบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย บรรพชน ครูบาอาจารย์ และอื่น ๆ "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี" เป็นคำกล่าวที่มีอยู่ในสังคมไทยเพราะสังคมต้องการผู้ที่มีความกตัญญู จริยธรรมข้อนี้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกที่มีในบทบรรยายและบทสนทนามีดังนี้

3.1 พระรอดเมรีหรือนางสิบสอง พิจารณาได้ดังนี้

นางสิบสองสำนักบุญคุณช้าง เทวดาแปลงที่กำบังเอาไว้ไม่ให้ยักษ์สนทราเห็น

๑ ปู่ผ้ากราบลาช้าง	ในรูปร่างเจ้าพิตสง
แลวจึงค้ำช้าง	อวยพรสงให้กล้า
๑ ให้เจามีสวัชฎี	มีพิภพเป็นลัถา
ไซยยังมั่งง่ลา	ใหญ่กล้าเป็นจำเมริน

(หน้า 51)

นางสิบสองหนีนางยักษ์จากศาลาที่พักในป่า เมื่อไล่ติดตามใกล้ทันเทวดาสงสารนางสิบสองคนจึงแปลงร่างเป็นช้างขนาดใหญ่กำบังเอาไว้ ทำให้นางยักษ์สนทราไม่เห็น แม้จะถามว่าเห็นหรือไม่ ช้างก็ตอบว่าไม่เห็น นางยักษ์ไม่เชื่อจึงจะเข้าไปดู ช้างก็พุ่งเข้าชนจนทำให้นางยักษ์ได้รับบาดเจ็บ ด้วยสำนักในบุญคุณนางทั้งสิบสองคนจึงปู่ผ้ากราบช้าง การแสดงออกของนางทั้งสิบสอง

คนนั้นเป็นสิ่งที่ตั้งถามกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีความมกตัญญู ความมกตัญญูของนางทั้งสิบสองนี้เอง ส่งผลให้ประสบกับความสุขในชีวิต

พระรถเสนหาอาหารและเอาลูกตามาใส่ให้มารดาและป้า

๑ เหลาที่แพ้ไถ	ตางตางดีใจ	หมิ่งสังกุง	
ตางตางเข้ามา	ลูบหน้าลูบหลัง	ไปหมิ่งมาหมิ่ง	นั่งกินอุทิกา
๑ ภาระเจ้าจึงขอ	เอาแต่เข้าห่อ	ฝากพระมารดา	
เห็นดูเทิดเจ้า	กับข้าวปลูปลา	ทานเห็นดูซ้ำ	ปุนอ้ยามากพลู
๑ ทานยาเสียใจ	ยววาแพ้ไถ	เหมือนทานเห็นดู	
ทานเห็นดูซ้ำ	จ่าไปสู	มารดาถาอยู่	จ่ค่างนหา
๑ พักที่แพ้ไถ	ตางตางดีใจ	ไปจัดเข้าปลา	
เอามาสงไห	พระกุมาร	หมากพลูปุนอ้ย	นำทาครบครัน
๑ แล้วพระกุมาร	รับเอาอาหาร	ลินลาผายผัน	
มือขวากุมไทย	รับไว้ไปปล้น	ออกจากคามัน	เดินด้นดงมา
๑ เหล่าพักเขาบ้าน	เห็นดูกุมาร	ตามแลสุดตา	
นำตาดคลัง ๆ	กลบยั้งเคหา	ภาระเจ้าเข้าป่า	ถึงอุหมิ่งใหญ่
๑ ร้องเรียกมารดา	คุณแมรับซ้ำ	แม่ป้ารับไทย	
รับทั้งเข้าห่อ	ภาระส่งลงไป	ทั้งคั้นทั้งไถ	รับไปพรอมกัร

(หน้า 84)

พระรถเสนต้องเอาไก่เทวดาที่พระอินทร์บันดาลให้ออกไปชนกับชาวบ้านเพื่อหาข้าวห่อเป็นอาหารของมารดา ป้า ๆ และตนเอง ไก่ของพระรถเสนชนชนะ แต่ผู้แพ้ไม่ต้องจ่ายเป็นเงิน เพราะพระรถเสนต้องการข้าวห่อ น้ำ และหมากพลู ชาวบ้านต่างชอบใจเพราะเป็นสิ่งที่มียู่มาก ด้วยความเป็นผู้มีนินสัยดีพระรถเสนจึงเป็นที่รักชอบของชาวบ้านโดยทั่วไป เมื่อได้อาหารและสิ่งของตามที่จำเป็น ของมารดาและป้า ๆ แล้ว พระรถเสนก็จะอุ้มไก่กลับอุโมงค์ มารดาและป้า ๆ ก็จะออกมารับข้าวห่อและสิ่งของและไก่ ภาพของความมกตัญญูดังกล่าวนี้เป็นภาพที่ทำให้เกิดความสงสารเพราะเด็กอายุเพียง 6 - 7 ขวบ แต่ต้องทำหน้าที่ในการหาอาหารเพื่อผู้ใหญ่ถึง 12 คน การปฏิบัติเช่นนี้ของพระรถเสนจะทำอยู่เป็นประจำเป็นที่รู้ของชาวบ้านแถบนั้นว่าเป็นเด็กกตัญญู การแสดงความมกตัญญูดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกภายในของบุคคลนั้น ๆ แต่ความรู้สึกเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีปัจจัยของสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ พระรถเสนมีความสำนึกในเรื่องนี้

โดยตลอด ดังปรากฏเมื่อตอนที่ถูกใช้ไปเมืองยักษสินทรา (ดาวัน) เพื่อเอา "มะจั่วหาวมะนาวให้" ให้นางยักษ พระรถเสนก็แสดงถึงความหวังโยมารดาตั้งร้อยกรองว่า

๐ บัดนัรระกฤษมาร พึงระอังกการ กราบเทาขุนไท
 บิดาตรัสไซ โปรดให้ลูกไป เปนบัวงหัววใจ ด้วยระมารดา
 ๐ หาใหม่ระหมอมจาร นำพาอาหาร ไครจักรักสา
 ทนอดทนอยาก ลำบากเวทนา กระหว่าลูกจกกลับมา มารดาอาสัน
 (หน้า 104)

ความกตัญญูของพระรถเสนต่อผู้ให้กำเนิดมีอย่างสม่าเสมอ อีกตอนหนึ่งคือ ตอนเอา ดวงตาของมารดาและป่า ๆ กลับมา

๐ เลาแกชลณี ลูกโตของดี กังหรีบอกเลา
 ของอันวิเสด ดั่งเนตแม่เจ้า ไคครบตามเคา ยีสิบสามดั่ง
 ๐ ขอบใจกังหรี บอกถ้วนบอกถึ บอกหมี่หลอกลั่งวง
 เนตพระมารดา เล็กกรหว่าทังปั้ง ญื่อสิบสามดั่ง ศรีเคลาเทาถักร
 ๐ พระแกห้อย้า อยิบเอาดั่งตา ออกมาด้วยพลัร
 แม่ป่ามาพร้อม นังลอม พระอังกทริงทั้น เลาแกมารดา
 ๐ โหพระมารดา เข้าไปลัมนอร ลั่งเหนื่อสุทา
 ยักกระระบังคัม จะประลัมดั่งตา ปินเกล้าเจ้าฟ้า เอาอัย้าโปรยลั่ง
 ๐ ริดทาอัย้ายัก เห็นเปนปรัจจก หนักหนายาผั่ง
 พริงพรัายช่ายชวา เจ้าฟ้าบำมรัง ยักโยโหดริง ลั่งดั่งดั่งฉา
 ๐ ดวงตาพระเม ดำพลามงามแง และกระเด็นเป็นงา
 ด้วยพิจริดทืออัย้า ผ่องกรหว่าแต่เกล้า โจมปรางนางเกล้า ยินดีปรีดา
 (หน้า 170)

เมื่อกลับจากเมืองดาวันของนางยักษสินทรา พระรถเสนก็นำดวงตาของมารดาและป่า ๆ ไปใส่ให้ ทำให้มารดามองเห็นได้ดังเดิม การที่มนุษย์มีดวงตามองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้นั้นนับว่าเป็นบุญของบุคคลนั้น ดวงตาของนางสิบสองถูกควักไปได้ที่เมืองยักษเป็นเวลาจนถึงหกเดือน นั้นหมายถึงนางสิบสองคนต้องทนทรมานอยู่ในโลกแห่งความมืดเป็นเวลาหกเดือน ยกเว้นภาที่มอง

เห็นได้บ้างเพราะถูกควักไปเพียงข้างเดียว ดวงตาทั้ง 23 ดวงกว่าพระรถเสนจะได้มากก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย พระรถเสนต้องมอมเหล้าเมรี (กัณฑ์) และต้องจำใจใช้ผงยาโรยไม่ให้นางติดตาม ด้วยความกตัญญูอย่างยิ่งของพระรถเสนจึงทำให้ชายาภามาจรดาและป่า ๆ ได้มองเห็นโลกดูจืดจาง และได้กลับเข้าวังเป็นชายาของพระรถสิทธิ์พระบิดาของพระรถเสน

3.2 มโนหรานิบาต ความกตัญญูที่ปรากฏมีดังนี้

พญานาคชมภูจิตรำลึกถึงบุญคุณของพรานบุญชริกที่ช่วยเหลือชีวิตเอาไว้

- ๑ ช่วยให้พันทุกข์ ได้เกษมศุกร์ เอาท่านเป็นสหาย
แม้มีสิ่งใด พรานไพรจะผาย รั้งแล้วจะให้ เป็นความสัญญา
- ๑ เชื้อท่านลงไป ยังพิภพใน แห่งเรานาคา
เชิญชมสมบัติ พี่พัฒนาะโกคา สนองคุณณา ท่านแลแต่ควน
.....
- ๑ ท้าวชมภูจิตบรรดาล แหกสินทวาร ดนตันสมุทขึ้นมา
- ๑ สูพรานทฤกษา สอดเกือกแล้วปรา ไศรยโคมนัสด้วยยินดี
- ๑ ภาไปพิภพนาดี มโนยินดี เพื่อจักสนองคุณณา
- ๑ นำขึ้นพืมานเลขา นีศรีทนา เหนือรัตนอาสมุนิล

(หน้า 41)

ชมภูจิตนาคราชมีความกตัญญูต่อพรานบุญชริกที่ช่วยชีวิตเอาไว้เมื่อพราหมณ์จากเมืองอุดรปัญจาจะฆ่า เพื่อจะให้เมืองมหาปัญจามีความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับเมืองอุดรปัญจา พญานาคชวนพรานบุญชริกไปเที่ยวภาคพิภพ เพื่อเป็นการตอบสนองคุณ พรานบุญชริกได้รับการตอบแทนบุญคุณด้วยการเลี้ยงดูอย่างดี และให้ยืมบ่วงนาคบาท เพื่อคล้องมโนห์ราตั้งบทร้อยกรอง

- รพ 28
- ๑ ท้าวชมภูจิต นาคามาพิศ อนงฝูงนาง
ข้ามลักลักยิ้ม สกัจกันพลาง กัดจะระคาง ใจทฤกษา
  - ๑ สั่งให้แต่งตก สูพรรณภาชนยก เครื่องมัจมังสา
สุกดิบพล่าย่า เครื่องโอบโภชนา เลือกจัดสุรา พิไชยะบาร
  - ๑ เข้าหนมนมเนย ออกมาเสวย ด้วยสหายพราน
มิได้รังเกียจ มโนขึ้นบาน บุญทฤกษาพราน อย่าได้ถือใจ

๑ พเนจรรับ	จอกเมไวยจับ	กุมมิกเข้าไป
.....	.....	.....
๑ กินอญูววย	สนุกนิสบาย	ด้วยทำวนาคา
เสร็จแล้วพรานบอก	ว่าข้าจะชอลา	ขึ้นไปมณฑลล่าเนื้อในดง

(หน้า 43)

๑ ทำวชุมภูจิตนาคา	ฟงทฤกษา	ก็จับเอานาคบาทไทย
๑ ใส่กรชุมทองแล้วไซ	พระเวทเรื่องไซ	บังคมประทับนาคา
๑ บอกให้แก่นายพรานป่า	กุมารกันมา	สงให้ริมโบกขรณี
.....	.....	.....
๑ นักลิตถามกิจจะอัน	หานาคบาทนั้น	ได้แล้วหฤาพรานจึงมา
๑ พรานว่านาคบาทนาคา	สหายให้มา	แก่ข้าเพื่อเพราะเกรงใจ
๑ พรุกนี้สุริยะแจ้งไพร	ข้าชอลาไป	คล้องวรแก้วกินรา

(หน้า 58)

การตอบแทนบุญคุณของพญานาคชมภูจิตต่อการช่วยชีวิตของพรานบุญตริกนั้นนับว่ามีค่ายิ่ง เพราะการได้ไปเที่ยวเมืองพญานาคหรือเมืองบาดาลนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ธรรมดาไปไม่ได้ ต้องไปกับพญานาคหรือพญานาคให้กลวิธีการไปถึง ที่สำคัญคือได้บวงนาคบาทของพญานาคชมภูจิตไปคล้องมโนห์รา ทำให้พระสุธนได้ครองรักกับมโนห์รา และผลที่เกิดตามมาคือพรานบุญตริกได้สุขสบายอันเนื่องมาจากพระสุธนทรงอุปการะ พญานาคชมภูจิตผู้มีความกตัญญูจึงเป็นผู้ที่ควรแก่การยกย่องเพราะเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความสำเร็จขึ้นได้

3.4 สุวรรณหงส์ ความกตัญญูจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีดังนี้

ยักษ์กุมภณท์รำลึกคุณของเกษสุริยงที่ช่วยให้ฟื้นคืนชีวิตใหม่

- ๑ กุมภณท์ทูลยุบลโคมฉาย ว่าพี่ถึงตาย แม่ช่วยชีวิตเป็นตัวฯ
- ๑ คุณแม่ยกไว้เหนือหัว จะอาสาตัว แม่ไปให้ถึงธานีฯ
- ๑ มรรคาสิบห้าโยชน์มี ไปวันพ่ຸงนี้ ตัวพี่นี้ชื่อกุมภณท์
- ๑ รู้แห่งตำแหน่งไพรสนท์ทางไปสากล ไอยรัตน์รัฐดสำคัญ
- ๑ ให้สัตย์ปฏิภาณแมนมั่น จะไม่คิดคดกัน ตราบเท่าชีวาปราลัยฯ

(หน้า 64)

พระนางเกษสุริยงเดินทางออกติดตามพระสุวรรณหงส์ เมื่อครบกำหนดที่พระสุวรรณหงส์สัญญาว่าจะเสด็จกลับเมืองหริตน์ โดยมีให้ใครรู้ ครั้นถึงกลางป่าพระอินทร์ซึ่งรู้ด้วยทิพยเนตรก็ลงมาพบ นำน้ำมันและพระขรรค์วิเศษมาให้พระนางและทดสอบความซื่อสัตย์ที่มีต่อพระสุวรรณหงส์ พระนางเกษสุริยงพบศาลาในป่าเข้าไปบรรทมหลับ ยักษ์กุมภภนต์เจ้าของศาลามาพบก็จะจับตัวถูกพระนางเกษสุริยงฟันด้วยพระขรรค์คอขาด พระนางกลัวบาปจึงเอาน้ำมันพระอินทร์ทาอกกุมภภนต์กับตัวต่อกับหัว หัวกับคอต่อกันทำให้กุมภภนต์มีชีวิตขึ้นมาใหม่ ด้วยบุญคุณนี้เองทำให้ยักษ์ตนนี้กล่าวว่า จะยกไว้เหนือหัว และจะไม่คิดคดอย่างเด็ดขาด และสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นจริงเช่นนี้ เพราะยักษ์กุมภภนต์ได้พาพระนางเกษสุริยงเข้าไปเมืองไอยร์ตันเพื่อเอายาไปทาองค์พระสุวรรณหงส์ ให้คืนพระชนม์ดังเดิม โดยทั้งคู่แปลงร่างเป็นพราหมณ์ อีกทั้งเมื่อเกษสุริยงถูกนางยักษ์สุนทรีทำร้ายและจำแลงร่างเข้าไปอยู่แทนที่ในวัง ยักษ์กุมภภนต์ก็เป็นผู้ติดตามไปผ่ายักษ์สุนทรีและพาพระสุวรรณหงส์ไปรับพระนางเกษสุริยงที่ริมฝั่งแม่น้ำ การมีความกตัญญูของยักษ์ตนนี้เป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน ทำให้เกษสุริยงมีชีวิตที่ปลอดภัยและประสบความสำเร็จ ในส่วนของยักษ์กุมภภนต์เป็นยักษ์ที่ได้รับ ความเชื่อถือและยกย่องในฐานะยักษ์ที่กตัญญู ภายหลังก็มีชีวิตอยู่ด้วยความสุขสบาย

พระนางรัตนมาลีพระชายาของท้าวสุธรรมแห่งเมืองไอยร์ตันสำนักในพระคุณของพราหมณ์แปลงเกษสุริยง และยักษ์กุมภภนต์ ถึงกับจะแบ่งราชสมบัติให้ครอง

- ๑ นางรัตนมาลี เข้าชิดพราหมณ์ชี ว่าสิบัวบาน
บุตรแม่ตายจาก บุญมากมาประสาน ชีพไม่วายปราณ บุญล้นพื้นผผฯ
- ๑ พระคุณอุ้นอก แม่จ๊กแต่งตก ให้เจ้าเสวยรมย์
เป็นที่อุปราช ฝายหน้าทุกกรม วรรณหงส์ให้ชม สมบัติวังหลวง
- ๑ ทั้งสองน้องพี่ ปกครองธานี บุรีทั้งปวง
เป็นเอกราชา เสนาข้าหลวง ท้าวทุกกระทรวง ขึ้นสองลูกรัก

(หน้า 78)

พระนางรัตนมาลีพระมารดาของพระสุวรรณหงส์มีความปลื้มพระทัยเป็นอย่างยิ่งเมื่อพราหมณ์แปลงเกษสุริยงและพราหมณ์แปลงยักษ์กุมภภนต์ที่ใช้น้ำมันทาทำให้พระสุวรรณหงส์มีพระชนม์ชีพคืนมา พระนางตรัสจะตอบแทนด้วยการแต่งตั้งให้เป็นอุปราชและแบ่งเมืองให้ปกครอง และทรงเรียกว่า "ลูกรัก" ทั้งสองคน การแสดงออกของพระนางรัตนมาลีเป็นการแสดงถึงจริยธรรมด้านความกตัญญูของพระนางได้อย่างดี การที่พระนางมีความรู้สึกว่พราหมณ์แปลงสองคนมี

บุญคุณมากเพราะลูกคือชีวิตของพ่อแม่ เมื่อลูกที่สิ้นชีวิตไปแล้วคืนเป็นผู้มีชีวิตใหม่ก็ย่อมนำความปลื้มใจอย่างที่สุดมาสู่พ่อแม่ บุคคลที่ทำได้จึงเป็นผู้ที่มีบุญคุณที่ยิ่งใหญ่

พระสุวรรณหงส์สำนักในบุญคุณของพราหมณ์แปลง (เกษสุริยง)

๑ ต่างเสวยสุธาโภชน์	รสเอมโอชแล้วตรัสถาม
ว่าพีโยคีพราหมณ์	จงห้ามน้องสองสามวัน
๑ ข้าคิดสนองคุณ	ที่การุณแก่ตัวฉัน
ให้บรรทมในปราศรัจันท์	กับด้วยน้องอย่าหมองใจ
๑ กุมภณท์ทูลตอบพลัน	ว่าน้องฉันคิดจะไป
เที่ยวล่าพนาลัย	แต่ผู้เดียวเที่ยวเป็นสุข

(หน้า 80)

ด้วยความสำนึกในบุญคุณพระสุวรรณหงส์จึงตรัสชวนพราหมณ์แปลง (เกษสุริยง) อยู่ต่ออีก 2 – 3 วัน และขอให้พักผ่อนที่ห้องบรรทม พราหมณ์แปลงอีกคน (กุมภณท์) จึงรีบแก้สถานการณ์ด้วยการกล่าวว่ พราหมณ์แปลง (เกษสุริยง) ประสงค์จะไปเที่ยวป่าเพื่อพักผ่อน การที่พระสุวรรณหงส์จะตอบแทนคุณดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงความกตัญญูที่สำคัญในฐานะผู้ช่วยให้ชีวิตกลับคืนมา หากไม่มีพราหมณ์แปลงทั้งสองคนแล้วชีวิตของพระสุวรรณหงส์ก็ต้องสิ้นไป เพราะกำลังจะนำไปถวายพระเพลิงตามกำหนดการเมื่อครบ 7 วัน

3.5 ปลาบู่ทอง เรื่องนี้เน้นเรื่องความกตัญญูตั้งในบทสนทนาหรือบทบรรยายต่อไปนี้
เอื้อยเลี้ยงดูแม่และดูแลรักษา

๑ โดยพบแม่เจ้า	ความลูกกรอนเรา	หายแลแล้วแลหน้า
ลูกรักจักเอา	ปลายรำออนมา	สงสารระมารดา
ยาไทยไปยไทย		
๑ เขาจักทอดแห	เกลือกจักติดแม	จะมวยบันไหล
ละมอมสอนสูม	ดักตุมดักไทรย	แม่เจายาไปย
จากลูกเหลยหน้า		
๑ นางฟังคำลูก	ไยจิตคิษผูก	ลูกรักฟังงา
แม่ใหม่ไปยแล้ว	ลูกแก้วแม่อา	ขออญเหยหน้า
เปนเพื่อนเซ็นไย		
๑ สงสารกำภำ	กอดเอาแม่มา	จูบพลางรำไรอย
นางปลากำสด	รทษหัวไย	ทงสองรำไรอย
รองไยไปยมา		

ความตายของมารดา (ขนิษฐา) ทำให้แม่ลูกทั้งสองต้องจากกัน เอื้อยผู้เป็นลูกมีความรักและห่วงใยมารดาอย่างยิ่ง เพราะในสภาพของมารดาที่เป็นปลาบู่ นั้นย่อมมีอันตรายมาก อาจจะถูกชาวบ้านใช้เครื่องมือจับเอาไปเป็นอาหารได้ เอื้อยจึงบอกมารดาไม่ให้ไปไหนขอให้อยู่ใกล้ ๆ แล้วกอดแม่ปลาบู่ด้วยความรักและร้องไห้ การแสดงออกของเอื้อยนี้เป็นลักษณะของลูกกตัญญู เพราะได้ดูแลเลี้ยงดูผู้ให้กำเนิดด้วยความจริงใจ มิได้หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด เอื้อยจะทำเช่นนี้โดยตลอดตราบชั่วอายุครองที่ว่า

๐ ครันตั้งแต่วันนั้น	นางจอมขวันเจ้าลงไป
รำออนเจาร่อนไว	จำหนงไทยภระมารดา
๐ นางเอาเขามาตำ	ปนกับรำออนนั๊กหนา
ภาให้ภระมารดา	อรรเป็รปลานันนมากิน
๐ ลูกตำแลลูกรอน	ทังรำออนร่อนให้กิน
นางปลามาได้ยญิน	เจามากินทุกเวลา
๐ แม่เอื้อยปลาบู่ทอง	ลูกศิปองรองเรียกหา
แม่เข้ามาเร็วหธา	เรียกมารดาหนาเอนดู
๐ นางปลาโดยยินแล้ว	มาหาแก้วนางโถมตรู
เหนลูกเขามาดู	ไหวยวางอู้เข้ามามา
๐ คำเขาเจาส่งไป	กั่มกราบไหวยพระชลมา
โหมยเห็นนางเรียกหา	นางแม่มาหาบัดใจ

การเลี้ยงดูมารดาบิดานั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในสังคมมนุษย์ บุตรที่เลี้ยงดูบิดามารดาอย่างอม
 ด้รับคำสรรเสริญและถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต คนในสังคมไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดจะให้ความ
 สนใจในเรื่องนี้มาก อันเนื่องจากพระศาสดาของทุกศาสนาได้กล่าวเอาไว้ในพระธรรมคำสอน
 ในพระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนพระพรหมของลูก และเป็น 1 ในทศ 6 ที่ลูกจะต้องให้ความ
 เคารพนับถือ ด้วยเห็นความสำคัญต่อบิดามารดาในสังคมไทยจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
 ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เช่น สงกรานต์ และประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นต้น ในบรรดาผู้มี
 พระคุณที่รำลึกถึงในประเพณีนั้นบิดามารดารวมอยู่ด้วย เอื้อยจึงเป็นลูกกตัญญูคนหนึ่ง ที่ควรแก่
 การยกย่องจากสังคมไทย

อีกตอนหนึ่งที่บทบรรยายและสนทนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูของคุณได้อย่างดีในเรื่องนี้คือ เอื้อยเอาเกล็ดปลาบู่ทอง (มารดา) ที่ได้จากเปิดไปฝังดินและอธิษฐานขอให้งอกเป็นต้นมะเขือเปราะ มีบทร้อยกรองว่า

- ๑ เอาเกล็ดมารดา ขอดกับชายผ้า นำตาหลามไหล
รอนรินพันตัว ต่อนั่งวอกออกไปย เดินกลางร่องไหย ไปยในยกลางนา
- ๑ เจ้าขุดดินลง คิดแล้วจำหน่ง เถิงพระมารดา
ครือตัวแม่ข้า นางปลาโถมฉาย ท่านข้าแม่ตาย แมนแทแลหนา
- ๑ ขอจงเปนม้เขือ เปนขึ้นทันเนื้อ ทันใจเทษหน้า
ปลุกเปนม้เขือเปราะ อรรงามท้อตา ช่มตางมารดา สองต้นด้วยกรร
- ๑ เทวดาปราณี บันดารทรีนี้ เงาะขึ้นด้วยภลัน
เปนเหมือนทิสถาน ประการคู่กัน ลูกเตาครำครัน ผันชีร์ทันใจ
- ๑ ลูกรักข่มขื่น กอดจูบระรื่น ขึ้นในยพระไทย
แม่ทูนกระหม่อม ลูกรักตรอมใจ ที่นี้ลูกไปย เหนพระมารดา

จากเกล็ดปลาเกล็ดหนึ่งเอื้อยเอาไปฝังดินและอธิษฐานให้เกล็ดปลาแมงอกเป็นมะเขือเปราะ เมื่องอกเป็นมะเขือเปราะแล้วก็เลี้ยงดูรักษา ออกจากบ้านไปดูทุกวันด้วยความรักและห่วงใยแม่ สิ่งน่าพิศมณาคือ เอื้อยประสงค์สิ่งใดเมื่ออธิษฐานก็ได้ หลังจากที่ต้นมะเขือถูกตัดทำลายเอื้อยก็ได้เมิดมะเขือจากเปิด นำไปปลุกขอให้เป็นโพเงินโพทองก็จะได้ตั้งจิตอธิษฐาน จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีความกตัญญูจะได้รับสิ่งที่นึกหรือปรารถนาเสมอ เทวดาที่บันดาลให้ได้ดังประสงค์ ถ้าในสังคมก็คือผู้ใหญ่ นั่นคือผู้ใหญ่คอยดูอยู่ว่าใครเป็นอย่างไร ถ้าเป็นคนดีมีความกตัญญูรู้คุณก็ต้องตอบแทนคุณความดีที่ผู้้นทำด้วย มิใช่ปล่อยให้ทำความดีอยู่ตลอดแต่ผู้ใหญ่ไม่เคยเห็นความดีและไม่มีสิ่งตอบแทนความดีที่ทำเลย หากเป็นเช่นนี้คนที่ทำความดีจะหมดกำลังใจและหยุดกระทำความดีในที่สุด เอื้อยกระทำความดีและจะได้รับการตอบแทนการทำความดีทุกครั้งไป เพราะหลังจากนี้พระราชพรหมทัตได้ทอดพระเนตรต้นโพเงินโพทอง ทรงถามหาเจ้าของเมื่อรู้ว่าเอื้อยก็รับเอื้อยไปเป็นชานา แม้จะถูกอ้ายน้องสาวต่างมารดาอิจฉาววางแผนไปฆ่าด้วยการผลักดันกระทะน้ำร้อนทำให้เอื้อยเสียชีวิตเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า นกแขกเต้าถูกจับจะเอาไปคั่วแกงแต่ด้วยแรงกตัญญูที่ทำไว้ต่อมารดา นกแขกเต้าเอื้อยก็รอดชีวิตและภายหลังฤาษีชุบให้เป็นผู้หญิงดังเดิม พระราชพรหมทัตรู้เรื่องราวโดยตลอดก็ไปรับเอื้อยกลับวังและตั้ง

ให้เป็นชายาตั้งเดิม จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นสิ่งนำพาชีวิตไปสู่ความดีมีสุขดังเอื้อยในเรื่อง ปลาบู่ทอง

4. ความซื่อสัตย์ซื่อตรง ความซื่อสัตย์ซื่อตรงเป็นจริยธรรมนำความรุ่งเรืองมาสู่บุคคล ในศาสนาทุกศาสนานั่นในเรื่องนี้เพราะส่งผลต่อการดำรงชีวิตทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม ความซื่อสัตย์ซื่อตรงในบทสนทนาและบรรยายจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก มีดังนี้

4.1 พระรถเมรี วรรณกรรมเรื่องนี้มีการแสดงออกทางจริยธรรมด้านนี้ในบทสนทนา และบทบรรยาย ดังนี้

เศรษฐีพรหมจรรย์บอกรรยาว่า ถูกช่างไล่จึงพลัดหลงกับลูก ๆ

๑ ทำสะอื้นขึ้นอีกอัก	ที่ว่ารักลูกหนักหนา
นองเอยแม่อีหมา	พี่จ้เล่าให้เจ้าฟัง
๑ ภิไปยถึงโนป่า	พบช่างงาหมั่นอียน้อยน
แตกออกแล่นผลุงผลัง	มาถีบเกียนกูเจียนตาย
๑ เกียนเราหักผังเหล็ก	โคภาแอกแล่นวุนวาย
หมูเด็กลงแล่นหาย	กูออกใจแล่นติดวาน
๑ กุลัมภานย่านเขียก	ลูกขึ้นเรียกเด็กไม่ขาน
หาจับใหม่พบภาน	โตแต่จ้วสองตัวมา
๑ นางเมียฟังผิวเล่า	นำเน็ดเจ้าลงเต็มตา
สองมือกอดเสาผรา	เถารำว่าเจ้าแม่เหี้ย
๑ เอลูกไปยทิงเสีย	กูผุเมียใหม่รูเหล้ย
ลูกรักของแมเอย	เจ้าแล่นเลยไปหนโต

(หน้า 15)

๑ กูเรียกกูเสียงแหง	สุดสินแรงภระมารดา
ถามว่าพ่ออีหมา	เขาสุภาไปตามไหน
๑ เราไปใหม่ภบเกวิน	เทียววนเวียนอยู่ทำไม
พบช่างที่ช่างไหน	เราจักไปเทียวค้นหา
๑ ผัวคิดว่าผิดหมัด	กูจักปดแลลั๊กครา
โพลสอกงยออกมา	หนทางนี้แลทีไป

๐ นางนังดูแนบเนียน   ไหนรอยเกียนไปตามไหน
 ทั้งจ้วสองตัวไป   เดินอย่างไรไม่เห็นรอย

(หน้า 16)

ความซื่อสัตย์ที่ผู้แต่งแสดงออกผ่านเศรษฐกิจพหุพจน์และภรรยา คือให้เศรษฐกิจพหุพจน์ ภรรยาเกี่ยวกับที่พาลูก 12 คนไปทิ้งในป่า แล้วบอกภรรยาว่าเจอช้างแล้วถูกช้างไล่จึงวิ่งหนี เกวียนก็หัก ทำให้ต้องพลัดแยกจากลูก ๆ จากความโหดของเศรษฐกิจพหุพจน์ทำให้ภรรยาต้องออกค้นหา ลูกในป่า นำความทุกข์ทรมานมาสู่นางมาก ผลของความโหดส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากลำบาก แก่ลูก ๆ แต่ด้วยกรรมดีที่ลูก ๆ เคยสร้างสมเอาไว้ภายหลังจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีลูก ได้เป็นโอรสพระราช

ความซื่อสัตย์ของเมรีที่มีต่อพระรถเสน

๐ กังหรีเส่าวนี้ถาม	ว่าตาพรามดูให้ดี
ข้าพเจ้าพูกเข้านี้	จักจรัลตามเทาไปย
๐ ตามไปถ้ำพิบัจวน	จ้เชิญชวนเข้าเวียงไชย
ยังจะทันหรือฉั้นโดย	เป็นกรไทรยเลาตาโหร
๐ ไตพิงเจ้ากังหรี	เอาเดือนปีวันเวลา
ทำเป็นไสช้ตา	รายนักหนาแมยาไปย
.....	.....
๐ หมอม แม่ยาจากที่	ในปีนัยนักหนา
ไต่ที่นั่งนางมโนรา	พรั้มเอามาบูชาไฟย
๐ ยาทิงเสียบปราสาท	พ้เคราะห์คาดยาไปไหนย
แมจากเมืองวันโดย	ไปแล้วไหมใดคีนมา

(หน้า 151)

นางเมรี (กังหรี) เมื่อรู้ว่าพระรถเสนหนีจากไปก็ให้โหรทำนาย โหรทูลว่าตามไปทัน แต่ชะตาถึงฆาตไปแล้วจะไม่ได้กลับ แม้โหรจะทำนายอย่างไรด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และรัก เดียวต่อสามี นางเมรีก็ออกติดตามไปจนทำให้สิ้นชีวิต ดังบทหรือยกทรงว่า

๑ ทรงรืดเธอคิดแล้ว มาไยสุดไฉยพี่	สิ่งเสียงแจ้วว่ากังหรือ หนาประหนึตามพืมา
๑ ขวันเมืองยาเคื่องไฉย เจ็จวันจกกลับมา	พืจะไปเอยียนมารดา ไปไมเข้าตามมาไย
๑ กังหรือพังนිරเบด จไปหามารดาไทย	แสนสังเวชชัลดเนดไหล ท้าวใหม่แจงหรือกิดจำ
.....	.....
๑ ทิงเมียเสียได เมียใหม่ทำชั่ว	ทาวจทิงเมียใจ พังให้ใครยครอง มีผัวถึงสอง หมี่ใดภระทอง น่องกุ่มหน้าตาย
๑ ตัดไฉยไมตรี เทาดัดรักเมีย	ตัดยอดตัดป्ली ไยหมี่ขาดสาย ขาดเสียสุนหาย ข้าเสียยาใจ ยาไหเวียนว่อน
.....	.....
๑ นางยักเสียนนางวางลิ่ง ง้วยงยังงใหม่วายสัน	เหนือเพลภระอิ่ง
๑ ชาดนี้กำมากจากร จแกแล้วแลทูนหัวอา	อยู่กรใหม่ทัง
๑ นางงามตั้งความปรารถนา ทุกชาดอยากลาดแคล้วไกลย	ช่พบพัดสดา
.....	.....
๑ วันนี้เมรีจขลา อยู่ที่ฟากฟ้าเมืองบัน	เมียจักจไปเถา
๑ ถาเมียเป็นมนุดสค์ร จ้วนด้วยเมียรักเท็ดหนา	จตามไปจัน
๑ ล้มไหญยตีไชวยขึ้นมา ไฉยทางภระอะระหัง	ทาวบอกรมร์ดา
๑ กัลยายังพัวพัวัง รำสังจนจิตสิรลัม	ห้วงหน้าห้วงหลัง

ความรักแท้และซื่อสัตย์ซื่อตรงเป็นที่ประจักษ์ชัด เมื่อนางตามต่อไปไม่ได้เพราะพระรถเสน ใช้ผงยาวิเศษโรยเป็นแม่น้ำขวางกั้น นางก็คอยอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำ ครั้นพระรถเสนเสร็จภารกิจก็กลับไปหานางที่ริมฝั่งแม่น้ำและนางรู้ว่านางยักษ์สนทราแม่บุญธรรมของนางถูกพระรถเสนฆ่าตาย นางเสียใจแต่ความรักต่อพระรถเสนมีมากเกินกว่าที่นางจะโกรธ ก่อนสิ้นลมหายใจนางจึงบอกว่าเกิดชาติใดก็ขอให้ได้เป็นชายาของพระรถเสนทุกชาติไป ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้ไม่มีกล่าวถึงว่าไปเกิดใหม่เป็นนางมโนห์รา อย่างฉบับภาคกลางหรือสำนวนในปัญญาสชาดก บอกเพียงว่าไปเกิดในสวรรค์ชั้นพรหม ดังบทร้อยกรองว่า

๑ ไปเกิดในสวรรค์ชั้นพรหม   โหมมินิยม
ที่นางจสงใจโหมมิ

(หน้า 215)

4.2 มโนหรานิบาต ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ในวรรณกรรมเรื่องนี้จากบทสนทนาหรือบทบรรยายมีดังนี้

พระสุธนมีความซื่อสัตย์ในความรักที่มีต่อมโนห์รา

- ๑ โฉมตรูอยู่หลัง   ที่จะฝากฝัง   ไว้แก่มาตุรา
ว่าพลางนางนารถ   สุราชมารดา   ในพระมหา   พิมานมูณี
- ๑ กับถึงกราบบาท   ยุคุณธรรนารถ   พระจันเทพิ
ผู้เป็นชนमार   ผ่านฟ้าปราณี   ฝากแก้วกนิรี   มโนห์ราญาใจ
- ๑ ไว้ได้บาทา   แม้นตรัฟัซนา   พลาดปลั่งหลงไหล
ในข้อราชการ   พนักงานสังไค   บำรุงผดุงไว้   อย่าให้อนารถ
- ๑ แม้นเป็นมหันตโทษ   ปีนเกล้าเจ้าโปรด   ยับยั้งไว้ก่อน
กว่าลูกจักกลับ   ทับมาอุดอร   ปัญจานคอร   ทูลสารมารดา
- .....
- ๑ จำพลางโคกาลัย   ชลเนตรไหลเอิบอาบหมอน
ไฉ่แม่ฤตามาจร   จากรักษให้พี่คำนึง
- ๑ แสนสาวเข้าอยู่งาน   พระปิ่นผ่านเร่งทรงอิง
โกรธเกรี้ยวพระภักตริซึ่ง   ขอนขับไล่ให้ออกมา

๑ จับพระแสงแกว่งพระจันทร์   ดงจะบันเอาเกษา
 บริภาคนั่งดา   ก็ตัดก้อนใหม่ผืนแล

(หน้า 150 – 196)

พระสุธนแสดงออกถึงความรักที่มีต่อมโนห์ราอย่างจริงใจ สัตย์ซื่อ เมื่อจะออกไปรบกับกองทัพของท้าวจันทาณุกองทัพที่พราหมณ์ปุโรหิตวางแผนให้ยกมา ก็ฝากมโนห์ราไว้กับพระนางจันทวีพระมารดา ถ้าทำอะไรผิดก็ขออย่าได้ลงโทษจนกว่าพระสุธนจะเสด็จกลับจากการรบ ครั้นกลับมาจากปราบข้าศึกแล้วก็ถามหามโนห์ราทันที เมื่อรู้ว่านางหนีไปแล้วเพราะจะถูกบูชายัญ พระสุธนก็เสียพระทัยจนถึงกับกั้นแสง และพิโรธมากจับพระขรรค์กวัดแกว่งพร้อมกับกล่าวโทษผู้ที่ทำให้เป็นเช่นนั้นอย่างรุนแรง (นั่งดา) การที่พระสุธนมีความซื่อสัตย์ต่อมโนห์รา ส่งผลให้ทำอะไรได้สมประสงค์ แม้จะต้องเสด็จไปเมืองไกรลาสด้วยความยากลำบากก็ประสบความสำเร็จในที่สุด และต้องใช้เวลาเดินทางถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ดังนั้นความรักความซื่อสัตย์จึงเป็นจริยธรรมสำคัญที่ทำให้บุคคลทำอะไร ๆ ได้บรรลุเป้าหมาย และประสบกับความสุขในที่สุด

มโนห์รามีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อพระสุธนแม้จะกลับไปอยู่เมืองไกรลาสแล้วก็ยังระลึกถึงสามี และเมื่อเห็นแหวนเลื่อนหล่นลงจากฝักบัวสรงน้ำก็ปลื้มใจอย่างยิ่งดังบทหรือยกทรงว่า

- ๑ สงกัลลอมน้ำขึ้นมา ให้ขุนโหรา สงสระพระเกษเมาลี
- ๑ จนสิ้นลิปห่ากล่อมมี ยงกัลลอมที่ หลังเจ้าก็สงขึ้นมา
- ๑ พระหมณรดลงเหนือเกษา พระเจ้ามโนรา ก็เสยพระเกษเมาลี
- ๑ แหวนพระทำมรงวงดี สอดพระกรเทวี หน้ามลายนลักประจักตา
- ๑ รู้ตัวว่าผัวตามมา เจ้าพ่ายน้ำตา บนปิฎกาแก้วยรง
- ๑ หมือจตามรงพระองค์ ระทวยทอลง ดังทูลีลมารภา
- ๑ พระนมท้าวนายซ้ายขวา เอวารภาหา ประคองพระองค์ทราวมไวย

(หน้า 233)

ความรักความซื่อสัตย์ต่อพระสุธนพระสวามี ดังที่มีในบทหรือยกทรงนี้เป็นสิ่งสร้างสรรคที่ทำให้ชีวิตของพระสุธนกับมโนห์รามีความสุข แม้ในตอนแรกจะต้องทุกข์ยากลำบากอย่างแสนสาหัสแต่พลังของความรักความซื่อสัตย์ที่มีต่อกัน ทำให้อุปสรรคที่ยิ่งใหญ่เกินมนุษย์และมโนห์ราจะแก้ไขได้กลับไม่ยากต่อการแก้ไขมากนัก คนในสังคมถ้ามีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อกัน

แล้ว ความสำเร็จและสิ่งดีงามต่าง ๆ ก็เกิดตามมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้มโนห์รายังตรัสกับพระบิดาว่านอกจากพระสุธนแล้วจะไม่ปรารถนาผู้ใด

- ๑ มโนหรานารถ กราบลงแทบบาท บิดรูงทรงไชย
ทูลว่าดูข้า นี้เกิดมาใน ตระกูลหน่อไทย ที่ราชราชา
- ๑ เองค์ทรงลักษณ์ ชายขึ้นผืนน้ก ร่วมรักษ์สงสาร
อันเป็นชายสอง ไม่ให้ต้องปาน พระกายประหมาน ปีกกรีนต่อมไต้
- ๑ พระสุธนะ ปีนเกล้าท้าวละ ปัญญาเวียงไชย
ด้วยความเส่นหา แม้นมรณาไลย เสียวงษ์กรงไกร ไม่คิดอาตมา
.....
- ๑ สามมีมิดุณ โปรดให้พันมุน ทินโทษขอใหญ่
น้ำใจใครปาง ละร้างเสียจนย จะอยู่เป็นใหม่ ให้คนติเตียน

(หน้า 271)

นอกจากนี้ในเรื่องมโนห์รามีการแสดงออกจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ผ่านการตรัสของพระสุธน ต่อพฤติกรรมของพราหมณ์ปุโรหิตที่คิดร้ายต่อพระสุธน ดังนี้

- ๑ จึงตรัสทามบุราณ ราชาใจพาล แลเป็นอะสับบุริชชา
- ๑ เสียหน้าพิพดัสจจา ต่ยาบุรุษอา จารเป็นสุนยาวาคยุะยง
- ๑ ให้เกิดกุหลีกกลางณรงค์ มีมโนปลง เจตนาซึ่งโโคโดยศูรยร์
- ๑ เอาทรัพย์ของเขามาพูน ไนราชกรกุล ประโยชนแก่อาตมา

พระสุธนกล่าวถึงพราหมณ์ปุโรหิตที่วางแผนจะเอาประโยชน์จากราชสมบัติของเมืองอุดรปัญจา ปรกติข้าราชการผู้ใหญ่จะมีการตีม่น้ำสาบานหรือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ทำพิธีแชงเอาไว้ดงบพประพันธ์ในลิลิตโองการแชงน้ำ การที่พราหมณ์ปุโรหิตกระทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับที่สาบานไว้กับน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจึงเป็นการแสดงความไม่ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินที่ร้ายแรง การที่ผู้แต่งยกเอาน้ำพระพิพัฒน์มาจึงเป็นเจตนาที่จะถ่ายทอดจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ให้แก่ผู้อ่านผู้ฟังนั่นเอง ปัจจุบันการตีม่น้ำพระพิพัฒน์สัตยาหรือสมัยก่อนเรียกน้ำศรีสัจจปานการนั้นยังมีอยู่ จะทำพิธีตีม่น้ำที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ผู้ที่ตีม่น้ำจะเป็นข้าราชการผู้ใหญ่

4.3 ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ ในวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องนี้มีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์จากบทสนทนาหรือบทบรรยาย ดังนี้

ไกรทองพงศาพบตะเภาแก้ว ก่อนที่เศรษฐีบิดาของตะเภาแก้วจะประกาศให้รางวัลด้วยบุตรสาวอีกคน ถ้าผู้ใดพาตะเภาทองมาจากถ้ำของชาละวันได้

- ๑ ขอให้ได้เภาแก้วกานดา แม้นสิ้นชีวา ลูกจะไม่ราดอหยหนี่
- ๑ ลูกได้สัญญาพาที แม้นตายเป็นผี ไมตรีลูกไม่ละเสีย

(หน้า 21)

ความรักของไกรทองพงศากับตะเภาแก้วมีขึ้นหลังเกิดเหตุตะเภาทองถูกจระเข้ชาละวันคาบไปที่ถ้ำเล็กน้อย ฝ่ายชายได้สัญญาไว้ว่าจะต้องไปขอตะเภาแก้วเป็นภรรยาให้ได้ดังคำกล่าวที่ว่า

- ๑ เภาแก้วนักทัน ได้ฟังถ้อยคำ ไกรทองพงศา
กล่าวตอบถ้อยคำ กันความนิรา ว่าอย่าเจรจา เป็นความอดสู
- ๑ เข้าจักกล่าวร้าย ว่าหญิงคบชาย ควรจึ่งดู
หุ่ยยอมมีนา ป้ายอมมีหู จักได้ออดสู ดูร้ายหนักหนา
- ๑ เจ้าไกรพงศา ฟังค่านางว่า มีใจรัญจวน
เจ้าว่านี่ไรร์ พี่ชายเห็นควร ไม่แปรไม่ปรวน คินสัตย์สัญญา
- ๑ พี่ได้ผูกพันน์ แม้นเคียชีวัน มอดม้วยมรณา
บ่อเสียถ้อยคำ แม่นยำหนักหนา พี่จะกลับเคหา ทูลพระมารดร

(หน้า 16)

จะเห็นได้ว่าไกรทองพงศาเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ (วาจาสัตย์) เมื่อพูดว่ารักและจะไปขอต่อบิดามารดาของตะเภาแก้วก็บอกให้มารดาและบิดาไปสุ่ขอให้ ประจวบเหมาะกับตะเภาทองถูกจระเข้ชาละวันคาบพาไปเป็นภรรยาในถ้ำได้น้ำ บิดาของตะเภาแก้วเลยประกาศให้รางวัลแก่ผู้ช่วยบุตรสาวคนโตได้ด้วยบุตรสาวคนเล็กคือตะเภาแก้ว ไกรทองพงศาผู้มีความซื่อสัตย์ซื่อต่อความรัก จึงต้องเรียนวิชาเพื่อจะไปปราบจระเข้ชาละวัน ตะเภาแก้วซึ่งรักไกรทองพงศาไม่ต้องการให้คนรักต้องเสี่ยงเพราะจระเข้ชาละวันมีฤทธิ์มาก จึงบอกให้ไกรทองพงศาพาหนี แต่ไกรทองพงศาเป็นคนซื่อสัตย์เมื่อพูดว่าจะปราบจระเข้ชาละวันก็ทำตามที่พูด ดังบทหรือยกทรงว่า

- ๑ ครานั้นเภาแก้วโถมงาม ครันรู้เนื้อความ เยาวมาลย์จวนจวนใจ
- ๑ ครันปลอดนางจึงลอดไป พบด้วยเจ้าไกร เสสรวลชวนกันเจรจา
- ๑ ว่าเจ้าไกรทองพงศา กลัวมรณา มาคิดตั้งนี้เห็นไฉน
- ๑ ไกรทองจึงพร้อมตอบไป ว่าไอ้ทราวมวัย แล้วตามแต่กรรมเวรา
- .....
- ๑ จึงนางเภาแก้วกล่าวพร้อม ว่าเจ้าไกรทอง มาเราพากันหนีไป
- ๑ ถึงอยู่มันไม่เป็นไร นอกแต่เจ้าไกร ใครเลยจะหาญขอเรา
- .....
- ๑ ไกรทองตอบมาด้วยใจ คิดตั้งนี้ไซ้ พี่เห็นดูหลากหลายหนักหนา
พี่รับว่าจักอาสา ล้อลื่นเจรจา ครันแล้วมาพากันไป
- ๑ ปากคนเขาจักโยไพ เขาจะว่าเจ้าไกร มิใช่ผู้ชายชาติตรี
- ๑ ว่าจะสู้แล้วมาผั้นหนี เป็นความราศี มิได้จะเป็นสัตย์จำ
- ๑ พี่ชายบได้คืนคำ เป็นประทัดสัตย์จำ น้องนางอย่าได้สงสัย

(หน้า 22 – 23)

ความรักของหนุ่มสาวทั้งสองก่อตัวขึ้นก่อนที่เศรษฐกิจของตะเภาแก้วประกาศจะให้ ตะเภาแก้วเป็นรางวัล ถ้าผู้ใดช่วยตะเภาทองบุตรสาวคนโตได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม้เศรษฐกิจจะ ประกาศให้รางวัลหรือไม่ไกรทองพงศาก็ต้องให้บิดามารดาไปสูขอตะเภาแก้วอยู่แล้ว ในวันไปขอ นั้นเองที่เศรษฐกิจประกาศให้รางวัล จะเห็นได้ว่าไกรทองพงศามีความรักและซื่อสัตย์อย่างมั่นคงต่อ ตะเภาแก้ว ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าต้องต่อสู้กับอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ก็ไม่หวั่นถอย การชวนกันหนีของตะเภาแก้ว เป็นข้อเสนอที่ไม่ต้องการให้คนรักต้องเสี่ยงชีวิต แต่ด้วยคำสัญญาที่ให้ไว้กับเศรษฐกิจ ไกรทองพงศา ไม่ยอมทำตามที่ตะเภาแก้วเสนอทางออก ทั้ง ๆ ที่น่าจะถือโอกาสเอาเพราะไม่ต้องเสี่ยงชีวิตเลย ความมีจริยธรรมในตอนนีของไกรทองพงศาทำให้เป็นแบบอย่างของคนดีในสังคมที่ยึดมั่นในความ ซื่อสัตย์และสัจจวาจา ในสังคมไทยมีวรรณกรรมที่เน้นจริยธรรมด้านนี้เอาไว้มาก เช่นในโลกนิติคำโคลง มีบทที่กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“งาสารฤาห่อนเหียน หดคืน คำกล่าวสาธุชนยีน อย่างนั้น
ทुरुชนกล่าวคำผีน คำเล่า หัวเต่ายาวแล้วสั้น เล่ห์ลื่นทรชน”

และในเรื่องพระอภัยมณีตอนพระอภัยมณีพูดกับอุศเรนเกี่ยวกับสุวรรณมาลีวรรคหนึ่งว่า "ที่เหมือนข้างางอกไม่หลอกลวง" ในเรื่องไกรทองหรือชาละวันของภาคใต้แม้จะไม่แต่งเป็นสำนวนอย่างวรรณคดีสองเรื่องทีกล่าวนี้นี้ แต่ความหมายหรือเจตนาของผู้แต่งก็ทำนองเดียวกัน

4.4 สุวรรณหงส์ ความซื่อสัตย์ในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีในบทสนทนาหรือบทบรรยาย มีดังนี้

พระสุวรรณหงส์ตรัสว่าเมื่อครบ 3 วัน จะกลับไปหานางเกษสุริยงที่เมืองหริตัน

- ๑ คอยอยู่เกิดแม่สุริยง ไปถึงสององค์ สามวันลาผันกลับมา
- ๑ พี่เลี้ยงเอียงพังริมฝา ยินเสียงกษัตรา นัดเช้าสามวันชั้นซี

(หน้า 42)

เมื่อไปถึงเมืองไอยร์ตันก็กราบทูลพระบิดามารดาว่าจะกลับไปเมืองหริตันตามสัญญา กับนางเกษสุริยงว่า

- ๑ ลูกยามาแจ้งนุสนธิ์ ว่านางนิรมล จะขอมงคลสวัสดิ์
- สามวันชั้นนั้นชั้นซี จะกลับไปหาศรี สุริยงจงทราบทมาลย์

(หน้า 44)

เมื่อถึงกำหนดก็เสด็จไปแม้จะถูกพระบิดาพระมารดาทรงห้ามดังบทร้อยกรองว่า

- ๑ เจ้ากราบทูลขัด ว่าถึงวันนัด ทูลขัดโองการ ไม่ไปว่าปด
- กำหนดถึงวาร เป็นนางข้างสาร งอกอ่อนหุดคิน
- ๑ วาจากษัตริย์ สัญญาวานัด ตรัสแล้วยั้งยืน ดั่งจันทร์สุริยา
- ขึ้นมาห่อนคิน หลังไม่ขัดขึ้น เทียงธรรมมันคงฯ

(หน้า 49)

การแสดงออกทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ หรือซื่อสัตย์จากบทสนทนาและบรรยายดังกล่าวนี้มีความชัดเจนมาก พระสุวรรณหงส์สัญญา กับเกษสุริยงหญิงที่รักว่า 3 วัน จะกลับไปหาเพื่อไปส่งข่าวว่าจะให้พระบิดามารดาส่งทูตไปสุขอตามทีเกษสุริยงทูลบอก ครั้นไปถึงเมืองไอยร์ตัน

ก็กราบทูลบิดามารดาว่า 3 วันจะเสด็จกลับไปหานาง ครบ 3 วัน พระสุวรรณหงส์ก็เสด็จไปถึงเมืองหริตตามที่ได้ตรัสไว้กับทุกคน ด้วยความเป็นผู้มีวาจาสัตย์นี้เอง แม้ภายหลังจะถูกหอกยนต์ของพี่เลี้ยง 4 นายของนางเกษสุริยงถึงสิ้นพระชนม์ แต่พระชนมชีพก็กลับฟื้นคืนมาเพราะนางเกษสุริยงเดินทางไปช่วยด้วยการใช้ยาวิเศษของพระอินทร์ทาทองค์ หากพระสุวรรณหงส์ไม่มีความสัตย์พระอินทร์ก็คงไม่เอายาวิเศษมอบให้นางเกษสุริยง เนื้อหาของบทร้อยกรองตอนนี้กล่าวได้ว่าผู้ใหญ่มักจะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกับผู้น้อยหรือผู้มีความประพฤติปฏิบัติดีอยู่เสมอ ดังนั้นคนดีในสังคมจึงมีขวัญและกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีมีความสร้างสรรค์ สังคมใดมีผู้ใหญ่แบบพระอินทร์อยู่มาก สังคมนั้นย่อมมีแต่สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้น ในบางสังคมไม่มีผู้ใหญ่แบบพระอินทร์แต่มีผู้ใหญ่ที่คอยดูแลเอาใจใส่ผู้ที่เดือดร้อนช่วยเหลือประโยชน์ให้ผู้ใหญ่เอง แม้จะทำในสิ่งที่ผิดไม่สอดคล้องทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์หรืออื่น ๆ ก็ไม่ทักท้วงให้ถูกทาง ตราบใดที่ยังเอื้อผลประโยชน์ให้ตนอยู่ก็จะสนับสนุนต่อไป หากสังคมใดมีผู้ใหญ่ลักษณะนี้อยู่มากสังคมนั้นก็จะประสบแต่ความทุกข์ร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสัตย์ ซื่อตรง จะอยู่ในสังคมเช่นนี้โดยไม่ปรกติสุข ดังนั้นการจะให้สังคมมีความสุขสงบจึงต้องมีผู้ใหญ่อย่างพระอินทร์ในเรื่องนี้

นางเกษสุริยงมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อพระสุวรรณหงส์ พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์เกี่ยวพาราสีเพื่อทดลองใจนางตอบว่า "มีสามีแล้ว"

- ๑ สุริยงทรงฟังคำเคือง วรรณานุกญเรื่อง ก็ตอบคดีพิณานฯ
- ๑ ข้านี้มีไซหญิงพาล ไล่โกรธมหาน ในการจะมีคู่ครองฯ
- ๑ ผัวหนึ่งยังถึงเศร้าหมอง วิบัติขัดข้อง ปกครองกันไม่ถึงเดือนฯ
- ๑ เวรมาชักเข้าเขื่อน ผัวพรากจากเรือน แต่สาวเศร้าหมองต้องเตียนฯ
- ๑ ข้านี้มีคิดวนเวียน ผัวสองต้องเตียน ข้านี้มีปองสองสามฯ
- ๑ ข้าบอกพี่จงแจ้งความ มิได้ลวนลาม สืบไปในข้าสุริยงฯ
- ๑ นอกแต่ทรงธรรม์วรรณหงส์ ข้านี้มีปลง ในที่จะเสพกามา

(หน้า 59)

เมื่อพระอินทร์ทรงฟังก็ชื่นชมในตัวเกษสุริยง บทบรรยายว่า

- ๑ พันตารู้ว่าสุริยง มีจิตซื่อตรง มิได้จะหลงในกามฯ

(หน้า 60)

ท้าวสุธรรม์พระบิดาของสุวรรณหงส์ก็ตรัสถึงความซื่อสัตย์ของเกษสุริยงว่า

- ๐ จิตเจ้าสุริยง รักผัวซื่อตรง มาในดงดอน
นางคนนี้ไซ้รักใคร่อาวรณ์ พระคุณบังอร เปรียบคุณบิดุมารฯ
- ๐ เขาชาติคนดี ตรงต่อสามี มิใช่หญิงพาล
ไปรับนางมา เจ้าอย่าหักหาญ ถ้าหญิงจันทาล ไม่ตามผัวมา
- ๐ เจ้าฟังโองการ กราบลาบิดุมาร ขึ้นบานหัตถยา
ลูกจะไปรับนงค์ สุริยงคืนมา ปกครองพาราให้สัตถาวร

(หน้า 102)

ด้วยความดีมีความซื่อสัตย์ต่อสามีท้าวสุธรรม์พระบิดาพระสุวรรณหงส์ให้ไปรับนางเกษสุริยง โดยตรัสว่าอุตสาห์ตามมาผ่านป่าดงลำบาก และยังช่วยชีวิตให้ฟื้นคืนมาอีก ความซื่อสัตย์จงรักภักดีของนางเกษสุริยงส่งผลให้นางประสบกับความรักและความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ เพราะหลังจากนี้นางเป็นใหญ่ในบรรดาชายทั้งหลาย และในตอนจบของเรื่องก็จบด้วยการบวชรักษาศีลภาวนาของพระสุวรรณหงส์กับพระเกษสุริยง

ความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อรักของเกษสุริยง ผู้แต่งได้ถ่ายทอดผ่านพระสุวรรณหงส์ด้วยการให้เข้าพระทัยผิดว่า นางวางหอพนมตำพระองค์ พระองค์ติดตามไปฆ่านางที่เมืองหริตถ์หลังจากที่นางหนีจากเมืองไอยร์ถัน พระสุวรรณหงส์เห็นหุ่นขี้ผึ้งรูปนางที่ยักกมุภณฑ์และนางทำไว้จึงใช้พระขรรค์ฟัน เมื่อคอรูขี้ผึ้งขาดมีน้ำผึ้งไหลเข้าพระทัยว่าเลือด จึงทรงรำพันถึงว่า

- ๐ ใ้อ้วเสียดาย พระนางวางวาย เพราะชายทำเชิญ
ไม่ทันไต่ถาม เนื้อความประเด็น เกรกรรมจำเป็น มิเห็นคุณอนงค์ฯ
- ๐ ใ้อเจ้าเลือดหวาน จิบหายวายปราณ เขาวมาลย์ซื่อตรง
ตัวของพี่ชาย ทำลายคุณอนงค์ พระคุณสุริยง มากพันคนนาฯ
- ๐ จะอยู่เยียบใด ตายตามทราวม้วย จะอยู่ไยตัวข้า
โมหันธมันจิต กรรมปิดอุรา ประหารเจ้ามรณา ที่คิดผิดใหญ่ฯ
- ๐ ตายดีกว่าอยู่ คิดนำอดสู แก่หมู่เทพไท
เขาว่าฆ่าเสีย คนจะเยียบไยไฟ จะตายตามทราวม้วย จะอยู่ไยตัวเราฯ

(หน้า 104)

นางเกษสุริยงเขียนสาร (จดหมาย) เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับนางและพระสุวรรณหงส์ทิ้งไว้ให้พระสุวรรณหงส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพระสุวรรณหงส์นั้นบอกว่านางมิได้ทำ คงเป็นที่เลี้ยง 4 คน ที่คอยดูแลรักษานาง ทำหอกยนต์ดักพระสุวรรณหงส์ตอนกลับไปหานางครั้งที่ 2 การหนีไปของนางเกษสุริยงหลังช่วยพระสุวรรณหงส์พ้นแล้วที่เมืองไอยร์ตัน ทำให้พระสุวรรณหงส์ระแวงว่านางเป็นผู้วางแผนฆ่า จึงเสด็จตามไปหานาง แต่เมื่อพินทุ์นซีมั้งที่เข้าพระทัยว่าเป็นนางเกษสุริยง พระสุวรรณหงส์ทรงระลึกถึงคุณงามความดีและความซื่อสัตย์จงรักภักดีที่นางมีต่อพระองค์ จึงกันแสงและรำพึงรำพันถึงความดีของนาง ในที่สุดเอาพระขรรค์บั่นคอพระองค์เอง นางสุริยงแอบดูเหตุการณ์อยู่เข้าช่วยไว้ทัน จะเห็นได้ว่าผู้แต่งเน้นความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ในความรักของเกษสุริยงต่อสามีเอาไว้มาก การเน้นมากเช่นนี้ก็เพื่อเป็นการย้ำกับผู้ฟังผู้อ่านว่าความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อกันของสามี – ภรรยา นั้นเป็นสิ่งที่ดี สร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง ผู้ที่รัก และครอบครัวได้อย่างดี

4.5 ปลายู่ทอง ความซื่อสัตย์ความซื่อตรง ในเรื่องนี้จากบทสนทนาและบทบรรยาย มีดังนี้

ณัษีซื่อสัตย์ต่อตนในการตั้งมั่นจำศีลภาวนาอย่างไม่ลดละ ทำให้เป็นผู้ที่มีฤทธิ์อำนาจ ในที่สุด

- ๑) สางพระวัดจัน ทำพรหมวิหาร เชี่ยวชาญขยัน
เหาะเหินเดินป่า รีดทากั่วดชัน ความสัดเทอนัน เทียงแทหมันคัง
- ๑) พระทำสังโดย ด้วยจิตคิดไวย ตั้งใจจำหน่ง
ทรงศีลภาวนา รักษาหมันคัง มิไยไหลหลง ทรงธรรมขึ้นใจ

ด้วยการตั้งสัตย์กับตนเองเพื่อบรรลุความสำเร็จ ส่งผลให้ณัษีได้ดั่งที่ตั้งใจ การซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อตนเองนั้นทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง ตรงข้ามกับผู้ที่ไม่สัตย์ซื่อตนเองที่จะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะทำในสิ่งที่ไม่พัฒนาตน เช่น ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถ่องแท้ แต่ไม่มีความสัตย์ต่อตนเองกลับรู้สึกว่ตนมีความรู้ความเข้าใจอย่างดีแล้ว และแสดงให้เห็นสังคมเข้าใจผิดไปกับตนด้วยทั้ง ๆ ที่ไม่เป็นจริง การไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเองเช่นนี้จะอยู่ไม่ยั่งยืน ในที่สุดความจริงก็จะปรากฏ เมื่อถึงเวลานั้นตนก็หมดความหมาย ดังนั้นการซื่อสัตย์ซื่อตรง

ต่อตนจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ดังฤๅษีในเรื่องปลาบู่ทองที่ทำการที่ต้องการได้สำเร็จก็เพราะมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อตนเอง เมื่อคนซื่อสัตย์ต่อตน ความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นก็จะเกิดตามมา

เอื้อย เป็นผู้หญิงที่มีความซื่อสัตย์และซื่อตรง จึงทำให้เป็นผู้ที่มนุษย์และเทวดาเห็นใจ และให้ความช่วยเหลือ

- ๑ บัดนั้นเทวี พึงพระฤๅษีก็หันชา
- คิดกลางนางยาดรา เถิงศาหลาเห็นภูมิ
- ๑ บงกคัมปราหนมไหว้ย กราบบาทไทยทิบัติ
- เห็นหน้าภระสาหมี นางเทวีฟายน้ำตา

เอื้อยมีความสัตย์ทั้งวาจาและการกระทำ แม้บางครั้งความสัตย์ ความซื่อตรง จะทำให้เกิดผลเสียต่อตนบ้าง แต่ผลที่ตามมาภายหลังนั้นมีสิ่งดีมีค่ากว่าสิ่งที่สูญเสียไป อย่างเช่นในการที่ถูกวางแผนว่าบิดาของเอื้อยป่วยให้ไปเยี่ยมแต่กลับถูกผลักลงกระทะน้ำร้อนสิ้นชีวิต เอื้อยมีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นตลอดเวลา ในบทร้อยกรองนี้แสดงให้เห็นความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระสวามีพรหมทัต ทันทิที่ไต่ยืนยันว่าพระสวามีเสด็จไปหานางคอยอยู่ที่ศาลา เอื้อยก็ตั้งใจและรีบไปพบทันทิ และแสดงออกถึงความรักความผูกพันอย่างยิ่ง ด้วยความดีใจจึงร้องไห้ต่อหน้าพระพักตร์พระสวามี ความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อสามีนั้น นับว่าเป็นจริยธรรมที่สังคมไทยเน้นมาก สตรีใดที่มีจริยธรรมข้อนี้จะได้รับการยกย่องว่าเป็นภรรยาที่ดี หากบกพร่องในจริยธรรมข้อนี้ทุกสิ่งทุกอย่างจะหมดสิ้นไปโดยปริยาย ดังที่กล่าวถึงในวรรณคดีเรื่อง "กากี" ที่นำมาจากนิบาตชาดกเรื่อง กากาติชาดก และสุลลันธิชาดก นางกากีมีสามีแล้วแต่ยังมีผู้ชายอื่นที่เรียกว่าชู้ เรื่อง "จันทโครบ" นางโมรา มีสามีคือจันทโครบ แต่เมื่อต่อสู้กับโจรกลับส่งดาบให้โจรฆ่าจันทโครบ เรื่อง "ขุนช้างขุนแผน" นางวันทองต้องมีสามีใหม่คือขุนช้างด้วยภาวะจำยอม นางในวรรณคดีทั้ง 3 นี้ ถูกประนามว่าเป็นผู้หญิงไม่ดีไม่ควรเอาแบบอย่าง และเมื่อผู้หญิงคนใดมีพฤติกรรมที่มีผู้ชายคนรักเกิน 1 คน ก็จะถูกเรียกว่า "นางกากี" "นางโมรา" หรือไม่กี่ "นางวันทอง" เอื้อยเป็นสตรีที่ซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อสามี เมื่อจากสวามีก็ระลึกถึงอยู่เสมอไม่ว่าจะอยู่ในสภาพใดก็ตาม

5. วินัย ความมีวินัยคือ การที่บังคับตนเองให้ทำในสิ่งที่ตั้งงามที่ถูกต้องได้ เรื่องวินัยเป็นเรื่องสำคัญมาก หากใครมีแล้วความเจริญรุ่งเรืองและการยกย่องจะมาสู่ตน เช่น ตรงเวลา ไม่เอาสิ่งของของผู้อื่น และการจัดตนในเรื่องสำคัญ ๆ ของชีวิตได้ เป็นต้น จริยธรรมด้านนี้ในวรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลกภาคใต้พิจารณาได้ดังนี้

มีดังนี้

5.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง จริยธรรมพิจารณาจากบทสนทนาหรือบทบรรยาย

ม้าของพระรถเสนบอกพระรถเสนให้บังคับใจให้ได้อย่าใจอ่อนตามที่กังหรืออ่อนวอน

- ๐ ตัดใจไมตรี ตัดยอดตัดปลี โยหมีขาดสาย
เทาตัดรักเมีย ขาดเสียดุนหาย ช้ำเสียยาใจ ยาโทเวียนวอน
- ๐ วันนัรภาสี ทูนเซ็นพรีปี ว่าก็จักจอร
สิ้นฟ้าสิ้นดิน โหมสิ้นคำวอน คุณทวารมารดอร จัคำวันหา
- ๐ ขาดเมียหาใจ หาแม่ใหม่ใด หาใหม่ที่จ๋าหา
แม่เลี้ยงลูกยาก ลำบากเสดสา เมียใดเมื่อวา เจตนาอไทรย
- ๐ หลงด้วยเมียงาม โหมไปก็ตาม ไครยจวอไทรยไครย
แต่ช้ำอาชา จลาเจ้าไป จ่อยูกก็ตามใจ จอไปยกไปยตา
- ๐ พระพังม้าแก้ว สั่งสุรีเสียงแจ้ว สั่งแก้วพินดา
อยู่เทิดขวัญที่ เรียมนี้จักลา มิงแก้วอาชา หมันจภาพีไปย

(หน้า 162)

ม้าทรงของพระรถเสนได้ทัดทานพระรถเสนมิให้ใจอ่อน เมื่อนางกังหรี (เมรี) อ่อนวอนขอให้ลงไปเจรจากันก่อน (ม้าเหาะในอากาศ) พระรถเสนมิที่ท่าว่าจะลงไปพบกับนางก่อน ม้าใช้ข้อความเตือนสติว่าหาเมียนั้นหาง่ายกว่าแม่ แม่เลี้ยงลูกลำบากหนักหนา และจะหาแม่คนใหม่ก็หาไม่ได้ ถ้าใครหลงเมียก็ไม่ต้องกลับไปแต่ม้าจะกลับไป ด้วยการยื่นคำขาดของม้านี้เอง พระรถเสนจึงตัดสินใจตัดสินพระทัยสั่งความทรงอำลานางกังหรี (เมรี) ได้ การที่ม้ายืนยันอย่างหนักแน่น เพราะพระมารดาของพระรถเสนรอการกลับไปของพระรถเสนที่จะเอาดวงตากลับไปใส่ไว้ดังเดิม จะได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ดีอย่างที่เคยเห็นมา ม้าย้ำให้เห็นถึงเรื่องสำคัญที่จะต้องทำเสียก่อน หากพระรถเสนกลับลงไปพบเมรีอาจจะทำให้ช้ำลงไปอีก และอาจจะไม่ได้กลับไปเลยก็ได้ การกระทำของม้าจึงเป็นการมีวินัยในตนเอง (Self - discipline) ความมีวินัยในตนเองเช่นนี้ทำให้เกิดความสำเร็จตามมา ผลที่สุดพระชายาภานาและที่ ๆ ก็ได้มองเห็นเป็นปรกติ เพราะได้ดวงตาไปใส่ไว้ดังเดิม บุคคลใดมีวินัยบุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จในกิจการงานที่ทำ และชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ นอกจากนั้นย่อมได้รับความยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่นด้วย เพราะเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ ดังม้าทรงของพระรถเสนที่ไม่วอกแวกทำให้เสียงาน

5.2 มโนหรานิบาต วินัยที่ปรากฏในบทสนทนาหรือบทบรรยาย มีดังนี้
 ฤๅษีมั่นคงในศีล เมื่อพรานบุญทรึก (พรานบุญ) ปรีกษาเรื่องการคล้องนางกินรีใน
 ทำนองขอความช่วยเหลือ

- ๐ ดาบสว่าตามปัญญา ไช้การอาตมา จะแนะจะนีกสำนวน
- ๐ ผิดกิจนัก สิทธฤๅศวร จะมาลาลมวน เป็นสรญวาชวาจา

พระสุธนมีความเสนาหาในกินรี โดยเฉพาะคนที่ที่ชื่อมโนหรานิ (มโนหรานิในมโนหรานิ
 นิบาตเป็นคนโต) แต่ไม่เห็นวิธีการที่จะได้นางมา เพราะเข้าใกล้ก็บินหนีไป พรานจึงไปปรีกษาฤๅษี
 ฤๅษีบอกว่าไม่ใช่กิจของนักบวชอย่าได้ทำในสิ่งที่เสียหายต่อสมณเพศ ก็นับได้ว่าฤๅษีเป็นผู้ที่มีวินัย
 นั่นคือ อยู่ในหลักธรรมที่ยึดมั่นอยู่ ถึงแม้ภายหลังพรานและพระสุธนอ่อนวอนจนฤๅษียอมบอกวิธี
 การคือใช้บ่วงนาศคล้องก็ตาม ก็ถือว่าเป็นความกรุณา (ต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) ของฤๅษีซึ่ง
 เป็นการปฏิบัติจริยธรรมอีกข้อหนึ่ง และสืบเนื่องจากจริยธรรมข้อนี้ทำให้สิ่งที่ตั้งตามมาอีกหลาย
 อย่าง ที่สำคัญคือมนุษย์ที่ดีกับชาวสวรรค์ที่ดีได้มีการปฏิสัมพันธ์และผสมผสานชาติพันธุ์กัน ส่งผล
 ให้เกิดคนดี ๆ ในสังคมขึ้นภายหลัง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าฤๅษีคือสื่อสำคัญที่นำไปสู่สิ่งที่ตั้งตาม

พระมารดาของกินรีทั้ง 7 นาง เมื่อรู้ว่าบุตรสาวจะออกจากวังก็สอนให้กำหนดตนเอง
 ให้ได้ (วินัย) ในสิ่งต่าง ๆ ที่ตั้งตามดังนี้

๐ จึงให้คนใจนารถ	มาตุราจึงจาบรรย
จะไปชมไพรวัน	สนุกนี้เหลิน อย่าลาลมวน
๐ จะบินจะเดินนาถ	มารยาทให้แปรปรวน
จะพ่องเสียงเสสวร	อย่าหัวให้สุดเสียงเด็อร
๐ อย่าหัวระวีรอร	พูดจาจ้อชวนชายเขิญ
อย่าทรสายสมเดีร	วิงไล่เล่นเดินตามควร
๐ ปีกหางนางเอาไว้	ครันจะให้ลาลมวน
สาว ๆ หฤจะชวน	กันร่อนเร่งเวหาไป

(หน้า 61 – 62)

พระมารดาของนางกินรีทั้ง 7 เป็นผู้ที่มีวินัยจึงถ่ายทอดวินัยของสตรีให้บุตรสาวหลาย
 ประการ คือ หัวเราะแต่พองาม อย่าพูดเชิญชวนชายให้ชม อย่าวิงไล่เล่นตามทาง ทั้ง 3 อย่างที่

นางสอนนั้นถ้าทำได้คุณค่าของความเป็นสตรีย่อมมีมาก ปรกติสังคมมีค่านิยมเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้
อยู่มาก สตรีใดหัวเราะมากเกินไปจะไม่จัดว่าเป็นสตรีงาม สตรีใดพูดกับบุรุษในลักษณะเชื้อเชิญ
ให้ผู้ชายมีสัมพันธ์ด้วยหรือชาวใต้พูดว่า "ทอดสะพาน" นั้นก็เป็นสิ่งไม่ดี และสตรีเดินระหว่างทาง
วิ่งเล่นไล่กันเป็นภาพที่ไม่น่าดู สิ่งที่เป็นความดีหรือวินัยที่กล่าวนี้ ผู้แต่งนำเอาไปจากสิ่งที่ตั้งามที่
สตรีปฏิบัติกันอยู่ในสังคมนั่นเอง

5.3 ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ บทสนทนาหรือบทบรรยายที่เสนอจริยธรรมด้าน
วินัยมีดังนี้

ตะเภาแก้วบังคับตนเองมิให้ใจอ่อนเมื่อถูกไกรทองพงศาเกี่ยวพาราสี กล่าวว่ถ้ารัก
ต้องไปขอต่อบิดามารดาตามประเพณี

- ๑ นางนารถเภาแก้ว คิดรำพึงแล้ว กล่าวเกลี้ยววจา
ท่านนี้ชื่อใด อาจใจหนักหนา ถามถึงเคหา แห่งข้าว่าไหร
- ๑ ชายถามดังนี้ เห็นผิดท่วงที น่องน่าน้อยใจ
ภายนอกนี้หน้าย แยกคายภายใน คิดแล้วปราศรัย ไพเราะเพราะดี
- ๑ ตัวข้านี้หนา อยู่ในคามา บ้านคามาวาสี
นางผู้มารดา รจนานารี โชคกเศรษฐี ท่านนั้นบิดา
.....
- ๑ จึงกล่าวววจา ซึ่งท่านถามา น่องน่านัดสี
คิดดูไม่งาม ถามวันเดือนปี เจรจาทั้งนี้ เห็นแปลกเนื้อความ
- ๑ อันตัวน้องนี้ แลมีพ่อแม่ ตระกูลวงศ์นำ
วันคืนเดือนปี พี่อย่ามาถาม ผิดอย่างทางความ น่องน่านัดสี
- ๑ ควรถามผู้เฒ่า ท่านจักบอกเล่า วันคืนเดือนปี
มาถามน้องนี้ จักรู้ที่ไหน
.....
- ๑ ตัวน้องนี้หนา แต่เทียมเกิดมา ไม่มีราศี
มิใช่สาวหน้าย สาวพรหมจารี๋ พี่ยาสรที่ จักเป็นเวรา
.....

๑ เกิดมาเป็นหญิง เจรจาไม่จริง เป็นหญิงเดี๋ยวลี
 ตัวข้าพวงศ้นำ เผ่าพันธุ์ผู้ดี มิใช่ท่วงที จพเจรจา
 ๑ จะขอลาไป มารดาข้าไซ้ จักคอยหนา
 ท้าวเห็นเชื่อนแซ แกจกตีดำ เจ้าไกรพงษา น้องจะลาพี่ไป

(หน้า 15 - 16)

ตะภาแก้วเป็นผู้มีวินัยแห่งตนเมื่อโดนผู้ชายเกี่ยวพาราสิก็บอกว่า ตนมีพ่อแม่และ
 สอนให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ถ้าอยากรู้เรื่องต่าง ๆ ก็ต้องไปถามพ่อแม่และบอกชื่อพ่อแม่พร้อม
 บ้านที่อยู่ การปฏิบัติตนเช่นนี้ของตะภาแก้วทำให้ตะภาแก้วเป็นสตรีที่มีคุณค่า ไกรทองพงศา
 เกิดความนิยมชมชอบมากขึ้นไปอีก เพราะเข้าใจได้ว่าเป็นสตรีที่รักนวลสงวนตัว นางบอกว่าไม่ใช่
 หญิงหม้ายแต่เป็นหญิงสาวพรหมจารีย์ นั่นคือถ้ามีความรักชอบก็ขอให้ไปสูชากับบิดามารดานั่นเอง
 ความมีวินัยในตนเองของตะภาแก้วเช่นนี้ทำให้ไกรทองพงศายอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้ตะภาแก้ว
 มาเป็นภรรยา

ในสังคมไทยมีการสั่งสอนสตรีในเรื่องนี้กันมาก และปฏิบัติสืบต่อกันมา ครั้นต่อมา
 อิทธิพลของวัฒนธรรมชาติตะวันตกเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์เข้ามาทำให้ความมีวินัยของสตรีในการ
 รักนวลสงวนตัวลดน้อยลงไป สตรีส่วนหนึ่งจะไม่บังคับตนเองให้รักษาพรหมจารีย์ดังเมื่อก่อนจึง
 ทำให้ลดความมีคุณค่าของตนเองให้ต่ำลง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพตนและปัญหา
 สังคมตามมาด้วย หากพิจารณาในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าบรรพชนไทยมีภูมิปัญญาในการจัดการทาง
 สังคมเพื่อให้เกิดความปรกติสุข ด้วยการสร้างวินัยให้กับสตรี และผลดีจะเกิดตามมาหลายประการ
 เช่น ไม่เกิดปัญหาต่อตนและสังคม และได้รับการยกย่องชื่นชม เป็นต้น

ไกรทองพงศาเป็นผู้มีวินัย ไม่ละลาบละล้งต่อตะภาแก้วก่อนที่จะได้แต่งงานตาม
 ประเพณี ดังบทร้อยกรองมีว่า

๑ พี่ได้ผูกพัน แม่นศิริช้วน มอดม้วยมรณา
 บ่อเสียถ้อยคำ แม่ย่าหนักหนา พี่จะกลับเคหา ทูลพระมารดร
 ๑ ชอบฤกษ์ชอบวาน จักแต่งสังคาร มากล่าวศรีสมร
 ไหว้พ่อไหว้แม่ ตามรีตแต่ก่อน ไหว้เหนือชัยกร แก่ท้าวสองรา

(หน้า 16)

ความมีวินัยสูงของไกรทองพงศาเป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดผลในทางเสียหายกับตะภาแก้ว เมื่อมีความปฏิพัทธ์ต่อตะภาแก้วก็ไปบอกมารดาให้ไปสู้อตามประเพณี และมีการแต่งงานตามมา การแต่งงานนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นการสร้างสัมพันธ์ครั้งใหญ่ของผู้ที่รักกันและ ผู้ที่มีสายเลือดเดียวกัน ตลอดจนเพื่อนฝูงด้วย อีกทั้งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคู่รักในการ ครองเรือนอีกประการหนึ่ง เพราะในประเพณีการแต่งงานนั้นมีพิธีกรรมทางศาสนารวมอยู่ด้วย

ท้าวลำไยปูของชาละวัน เป็นจะเซ่มีวินัยไม่ใจอ่อนตามเมื่อหลานขอให้ช่วยเหลือ เนื่องจากรบสู้ไกรทองพงศาไม่ได้ ท้าวลำไยไม่ช่วยเหลือ การบังคับตนมิให้คล้อยตามความรู้สึก อันเนื่องมาจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือด เมื่อรู้ว่าผู้มีสายเลือดเดียวกันทำไม่ถูกต้องนั้นถือได้ว่าเป็นผู้มีวินัยอย่างยิ่ง ดังบทร้อยกรองว่า

๑	เมื่อนั้นชาละวัน	เจ็บพันที่จะกลัว	ไปปล้นทันที
	ถึงท้าวลำไย	กราบไทยธิบัติ	เล่าความไปตามที่
	เรื่องราวกล่าวมา		
๑	ว่าพระไปเจ้า	ให้หลานพลอยอยู่	ช่วยไว้สักครา
	ด้วยนายไกรทอง	มันร้องเรียกหา	เอ็นดูหลานย่า
	คราเดียวรอดตาย		
๑	สวณท้าวลำไย	ฟังเล่าเข้าใจ	ตอบมาโดยหมาย
	เจ็บปวดพาดัว	เอาชั้วมาไว้	กูช่วยไม่ได้
			กูทรงศีลา
๑	ด้วยเชิงอุกหัง	ห้ามแล้วไม่ฟัง	ทำอุกหังกา
	เป็นคนทุจริต	ผิดต่างภาษา	เอามนุษย์มา
			สมสู่อยู่ครอง

(หน้า 33 - 34)

การที่ท้าวลำไยแสดงออกด้วยคำพูดว่าไกรทองทำผิดเพราะอวดดี อวดกล้า ทำความชั่วไปเอามนุษย์มาเป็นภรรยาเป็นสิ่งที่ผิดและไม่ถูกต้องนั้นเป็นการแสดงออกทางจริยธรรมด้านวินัยอย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นจริยธรรมด้านความยุติธรรมอีกด้วย โดยให้เหตุผลพิจารณาว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก ในที่สุดสรุปได้ว่าหลานของตนเป็นฝ่ายผิด

5.4 สุวรรณหงส์ วรรณกรรมเรื่องนี้มีการแสดงออกทางจริยธรรมด้านนี้จากบทสนทนา และบทบรรยายหลายตอน ดังนี้

เกษสุริยงบอกให้สุวรรณหงส์ไปขอตามประเพณี ถ้าไม่ให้ค่อยหนีตามไป

๑ นางทูลว่าพระพี่	คืนธานีไปแจ้งการ
บิดรและชلمان	แต่งทูตามากล่าวขอฯ
๑ ถ้าท้าวสองมารา	ลงหนุตามายอมยอ
อย่าให้อายเหล่ากอ	มากล่าวขอตามประเพณีฯ
๑ ถ้าท้าวไม่ลงจิต	จำจะคิดอุบายหนี
รักกันทำฉันนี้	บริษัทกล่าวติเตียน
๑ ว่าลูกกษัตริย์ใหญ่	ทำนอกใจพ่อแม่เหียน
คนกล่าวคำติเตียน	ประดุจเสี้ยนแทงในเล็บฯ
๑ ไพร่ฟ้าจะดูหมิ่น	กล่าวติฉินประมาทเจ็บ
ชี้ข้าจะว่าเหน็บ	เสี้ยนแทงเล็บเจ็บใจนักฯ
๑ มีบุตรว่าลูกชู้	พิเคราะห์ดูคำต่ำศักดิ์
นิทาว่าบุตรยักษ์	ทรลักษณ์เขารู้ชิงฯ
๑ สองเรากษัตรา	สองพาราให้แผ่ฝั่ง
ที่ตรองคิดรำพึง	อย่าดื้อดึงระงับใจฯ

(หน้า 37)

พระสุวรรณหงส์นั่งหงส์ยนต์ไปถึงเมืองหริตันและลอบเข้าห้องของเกษสุริยง เมื่ออยู่ใกล้ชิดกันพระสุวรรณหงส์มีความต้องการแสดงออกถึงความรัก แต่เกษสุริยงบ่ายเบี่ยงบอกว่าต้องให้พระบิดามารดาพระสุวรรณหงส์ไปสูขอ ถ้าไม่ให้ค่อยหนีตามไป พฤติกรรมของเกษสุริยงคล้ายกับตะเภาแก้วในชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์คือ ให้พาหนีเช่นกันแต่มีข้อขอไม่ให้เป็นเพราะเศรษฐกิจตั้งเงื่อนไขว่าต้องช่วยตะเภาทองให้ได้ก่อน เกษสุริยงย้ำเรื่องความดีงามของสตรีที่เป็นวัฒนธรรมสังคมของนางคือต้องแต่งงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งเกษสุริยงและพระสุวรรณหงส์ต่างก็เป็นเชื้อสายกษัตริย์ จะทำอย่างทีกล่าวไม่ได้ การแสดงออกในตอนต้นอย่างนี้ก็ถือได้ว่านางเป็นผู้มีจริยธรรมด้านวินัยแห่งตน (Self - discipline) ถึงแม้ว่าภายหลังนางจะทนการบเร้าและพลังเรียกร้องของความรักไม่ได้ จึงต้องมีพฤติกรรมสัมพันธ์รักกับพระสุวรรณหงส์ก่อนการสูขอและแต่งงานตามประเพณี ก่อนที่จะยอมตามที่สุวรรณหงส์ต้องการนั้นนางกล่าวอย่างหนักแน่นเกี่ยวกับการต้องสูขอและแต่งงาน ทั้งนี้เพราะผู้แต่งต้องการปลูกฝังจริยธรรมด้านนี้ให้สตรี ดังบทร้อยกรองว่า

๑ นางทูลตอบจักษ์	แต่เดิมทีว่าพี่อาลัย
รักน้องต้องฤทัย	จิตตั้งไฟกินใบคาฯ
๑ พุดถูกกลับว่าผิด	น้องตรองจิตคนนินทา
ตัวพี่มีพิจารณา	จะกินปลาทั้งเมือกคาวฯ
๑ กินข้าวไม่ล้างมือ	ให้คนลือแต่หนุ่มสาว
สาวจักษักให้ยาว	บ่าวจะสาวให้ผิดคลองฯ
๑ ผิดแล้วจะเสียที	ครั้นเสียทีมีแต่หมอง
ชั่วจิตเพราะผิดคลอง	มาขัดข้องต้องร้องร้องฯ

(หน้า 39)

เมื่อนางมีท่าทางปฏิเสธพระสุวรรณหงส์ตรัสว่าจะกลับเมือง นางจึงว่าพระสุวรรณหงส์มีความรักไม่มั่นคงเหมือนไฟไหม้ใบหญ้าคา สิ่งที่พูดไปนางเห็นว่าถูกต้อง ถ้าใจเร็วด่วนได้ก็คงจะเสียหายมาก การใจเร็วด่วนได้ก็เหมือนกับกินปลาทั้งเมือกย่อมมีกลิ่นคาว ควรจะได้กำจัดเมือกออกไปเสียก่อน หรือเหมือนกับกินข้าวไม่ล้างมือก็จะทำให้เกิดเชื้อโรคได้ นั่นคือต้องจัดการตามประเพณีเสียก่อนจึงจะดีนั่นเอง สมัยก่อนภาคใต้ใช้คำว่า "คลอง" คือแนวทางที่ดิงามที่บรรพชนปฏิบัติกันมา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะกล่าวถึงคำนี้บ่อยโดยกล่าวควบคู่กับจาริต (ฮีดในภาษาอีสาน) ว่า "ฮีดสิบสองคลองสิบสี่" คลองที่วานี้คือ สตรีที่ดีจะมีสามีต้องแต่งงาน

เกษสุริยเป็นสตรีที่มีวินัยสูง เมื่อได้พระสุวรรณหงส์เป็นสามีโดยมิได้เป็นไปตามขั้นตอนของประเพณี นางก็ยอมรับกับบิดาและมารดาเมื่อถูกเรียกไปไต่ถาม อันเนื่องมาจากพี่เลี้ยงที่นายรู้ความจริงและไปฟ้อง บทร้อยกรองตอนนี้มีว่า

๑ โทษลูกคิดผิด	แล้วแต่ทรงฤทธิ	จะคิดปราณี	
ฆ่าตายไว้เป็น	เห็นชั่วว่อดี	เอาฝ่าธุลี	ปกเกล้าเกศฯ
๑ ฟังลูกทูลอรรถ	มีโองการตรัส	ด้วยขัดดีมารดา	
ลูกชั่วมัวชาย	ทำให้ชายหน้า	กูจะให้สุรา	มึงว่าไม่ยินฯ

(หน้า 108)

การยอมรับผิดถือว่ามิวินัยสูงและมีความซื่อสัตย์ด้วย หากนางไม่รับก็คงจะพิสูจน์ได้โดยยาก เมื่อรับความจริงบิดาต่อว่าว่าจะให้แต่งงานกับยักษ์ก็ไม่ยินยอม ต้องการสามีเป็นมนุษย์

ภายหลังยักษ์บิดาของเกษสุริยงก็ให้พระสุวรรณหงส์ยกหินหนักคนหนึ่งพันยกให้ได้ ถ้ายกไม่ได้จะฆ่าเสีย ถ้ายกได้จะยกเกษสุริยงให้ พระสุวรรณหงส์ยกได้จึงมีความสมหวังในรัก

5.5 ปลาบู่ทอง ผู้มีวินัยในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่แสดงออกทางบทสนทนาหรือบทบรรยาย คือ ฤๅษีที่ดูแลนกแขกเต้าเอื่อยดั่งบทร้อยกรอง

๐ ญ้งมีดาบัด	องหนึ่งทรวงพระวัด	อยู่ในพวงพรี	
เทอนันรักษา	คาถาบาฬี	ด้วยชานโลกี	ฤๅษีรแก้วดขัน
๐ สรงพระวัดจัน	ทำพรหมวิหาร	เสียวชานชยัน	
เหาะเหินเดินป่า	ริตทากัดขัน	ความสดเทอนัน	เพียงทำหมันคง
๐ พระทำสิ่งโดย	ด้วยจิตคิดไวย	ตั้งใจยจำหน่ง	
ทรงสินภาวนา	รักษามันคัง	หมิโหยไหลหล่ง	ทรงธรรมขึ้นใจย

ฤๅษี หรือดาบสเป็นนักบวชพวกหนึ่งที่ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยการบำเพ็ญศีลภาวนาอย่างจริงจัง จึงทำให้มีฤทธิ์มีเดชที่แก่กล้าจนถึงชั้นชুব (ชบในภาษาถิ่นใต้) ชีวิตให้พื้นหรือทำสิ่งต่าง ๆ ให้เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นความมีวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก จะต้องเป็นผู้ที่บังคับตนหรือกำหนดตนได้เสมอว่าจะทำอะไรอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจ ฤๅษีองค์ที่ช่วยเหลือเอื่อยเป็นฤๅษีที่มีวินัยสูงยิ่ง กวดขันตนเองในการท่องบ่นเวทมนต์คาถา ตั้งตนอยู่ในพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รักษาศีลและปฏิบัติธรรมอย่างเข้มแข็ง บุคคลที่มีวินัยอย่างฤๅษีย่อมประสบความสำเร็จในชีวิต เพราะบังคับจิตตนได้ เมื่อบังคับจิตได้ก็บังคับกายได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ความว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว ในการดำเนินชีวิต หากทำได้เช่นนี้สิ่งที่ถูกต้องดีงาม และความสำเร็วย่อมเกิดตามมา ความทุกข์ความเดือดร้อนก็ไม่เกิด

6. หน้าที่ หน้าที่เป็นจริยธรรมประการสำคัญที่จะทำให้ชีวิตส่วนตนและส่วนรวมมีความปรกติสุข ในวรรณคดีอินเดียเรื่องใหญ่ ๆ อย่างเรื่อง รามายณะ และมหากาพย์นั้นเน้นเรื่องการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคล พระรามได้ชื่อว่าเป็นผู้ชายที่ทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ที่สุดในโลกตามคติของอินเดีย เป็นผู้ทำหน้าที่ลูกได้ดี ทำหน้าที่ภักษัตริย์ได้ดี และทำหน้าที่ของสามีได้ดี ส่วนในมหากาพย์นั้น พระอรชุน และองค์อื่น ๆ ไม่ว่าจะฝ่ายพี่น้องปาณฑพ (ปาณฑพ) หรือการพ (การพ) ต่างก็ทำหน้าที่ของตน ๆ แม้จะต้องใช้อาวุธเข้าประหารผู้ที่มีสายเลือดเดียวกันก็ต้อง

กระทำ เพราะเป็นหน้าที่ของกษัตริย์หรือนักรบ ในพระพุทธศาสนาก็มีเรื่องการทำหน้าที่ซึ่งถือว่าสำคัญมาก ด้วยเหตุนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งวัดสวนโมกขพลารามจึงสรุปว่า ธรรมะคือหน้าที่ หากแปลตามตัวอักษรก็หมายถึงสิ่งที่ถูกต้องดีงามคือหน้าที่ ด้วยเหตุนี้ผู้ทำหน้าที่คือผู้ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามนั่นเอง หน้าที่อาจเกิดจากการกำหนดของบุคคลก็มีแล้วให้ทำตามหรือเป็นสิ่งที่ธรรมชาติและสังคมกำหนดก็มี เช่น หน้าที่ของบิดามารดา หน้าที่ของลูก และหน้าที่ของสามี เป็นต้น ในคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์มีการกล่าวถึงหน้าที่ว่าเป็นการปฏิบัติที่ดีว่า "และเราทุกคนมีของประทานที่ต่างกันตามพระคุณ ที่ได้ประทานให้แก่เรา คือถ้าเป็นการเผยพระวจนะก็จงเผยตามกำลังของความเชื่อ (โรม 12 : 6) ถ้าเป็นการปรนนิบัติก็จงปรนนิบัติ ถ้าเป็นการสั่งสอนก็จงสั่งสอน (โรม 12 : 7) ถ้าเป็นการเตือนสติก็จงเตือนสติ ถ้าเป็นการบริจจาคก็จงให้ด้วยใจกว้างขวาง ผู้ที่ครอบครองก็จงครอบครองด้วยเอาใจใส่ ผู้ที่แสดงความเมตตา ก็จงแสดงด้วยใจยินดี"¹ (โรม 12 : 8) ในพระคริสตธรรมใหม่ที่ยกมานี้กล่าวถึงหน้าที่ต่าง ๆ ของบุคคลว่าผู้มีหน้าที่เผยแผ่คำสอนของศาสนาก็จงเผยแผ่ มีหน้าที่ปรนนิบัติก็จงทำ มีหน้าที่สั่งสอนก็ต้องสั่งสอน และจบด้วยผู้ที่เมตตา ก็จงเมตตาด้วยความเต็มใจ การที่ศาสนาในหลายศาสนากล่าวถึงหน้าที่แสดงว่าหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญมากดังที่กล่าว บทสนทนาและบทบรรยายจากนิทานประโลมโลกในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีดังนี้

6.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง จริยธรรมด้านหน้าที่จากบทสนทนาและบรรยายมีดังนี้

พระชายาภาพพระมารดาของพระรถเสน ทำหน้าที่สั่งสอนโอรสและม้าทรงของพระรถเสนหลายประการ เมื่อพระรถเสนจะเดินทางไปเมืองดาวัน

๑ ว่าแล้วก็ลยา	เรียกอาชาเข้ามาสอน
พี่น้องทั้งสองจอร	จหนักับนอนร่ว้งกาย
๑ เป็นนกออย่าลืมิแล้ว	ตายมากแล้วเพราะบ่วงชาย
ความรู้ยาจำหน่าย	ของเมามายพ่ายากิน
๑ ที่สนุกพ่ายานอร	เมียรักวอนพ่ายากิน
รักคนยารักสิน	ยาหลังลินด้วยคันภาร

¹พระคริสตธรรมใหม่. บริษัทวิคตอรีเพาเวอร์พอยท์ จำกัด. กรุงเทพฯ : 1986. หน้า 635.

๑ เชื้อคนยาเชื้อคั่น	เชื้อหลายหันมักเสียการ
หัสักรพญามาร	หัลหมารล้วงเอาใจ
๑ ตัวตายด้วยล้มลง	ท่านทั้งปวงถึงจำใจ
ยิงชายนั่งไกลไกล	รักด้วยใครยาสิ้นยัง
๑ นางภาสอรลูกแก้ว	เสร็จความแล้วลูบหน้าหลัง
แม่ป่าตามมาสัง	จ่นอรนั่งร่วร่างกาย

(หน้า 109)

ชายนางทำหน้าที่ของผู้เป็นแม่ด้วยการสั่งสอนลูกคือ พระรถเสนและม้าด้วยความห่วงใยเมื่อพระรถเสนกำลังจะจากไกลไปเมืองดาววันว่า ต้องมีความรอบคอบในการเป็นอยู่เหมือนกับนกเมื่อไปที่ใดก็ต้องดูว่ามีแร้วดักอยู่หรือไม่ เพราะถ้าเผลอเดินหาเหยื่อเข้าไปที่แร้วก็จะติดแร้วถูกคนที่ดักแร้วเอาไปเป็นอาหาร การพูดแสดงความรู้ความคิดอย่าให้มากเกินไป (จำหน่าย) ของมีนเมาอย่าดื่ม รักใครอย่ารักจนหมดใจ (รักใครอย่ารักสิ้น) ระวังเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล อย่าเชื่อคนอื่นโดยมิได้พิจารณาจะทำให้เสียหาย ดูแต่ทศกัณฐ์ยังถูกหนุมานล่อลวงเอาดวงใจไปขยี้ได้ จึงทำให้สิ้นชีวิต (ทศกัณฐ์ฆ่าอย่างไรก็ไม่ตายถ้าไม่ขยี้ดวงใจ) ความรักที่จะมอบให้ไม่ว่าหญิงหรือชายจะต้องให้ไม่หมด (อย่าสิ้นยัง) นอกจากแม่(ชายนาง)จะสอนลูก(พระรถเสน)แล้ว บรรดาป่า ๆ ทั้งหลายก็ช่วยกันสอนด้วยว่าจะหลับจะนอนตรงไหนต้องระวัง

เมรี (กั๋งหรี) เป็นภรรยาที่ดีทำหน้าที่ของตนตามคตินิยมของสังคม สังคมไทยสอนสตรีให้ทำหน้าที่เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสตรีเอง เช่น เรือนสามน้ำสี่ อันได้แก่ เรือนผม เรือนกาย และเรือนที่อยู่อาศัย น้ำใจ น้ำคำ น้ำมือ และน้ำดื่มน้ำใช้ และตื่นก่อนนอนหลัง ในกรณีของสตรีที่มีสามีแล้ว เมรีได้ทำหน้าที่ของภรรยาด้วยการเอาใจใส่เมื่อตื่นนอน การรับประทานอาหาร และเมื่อเข้านอน ดังนี้

๑ ครันรุงพุงแจจแสงไส	นางพินมสินโนเนต	แล้วนางแก้วลินลา
๑ จับเอาขันแก้วแคล้วคลา	ทูนถลายพัสดา	กัลยานังคราเฝ้าคอย
๑ ตรัสเรียกคนเคยใช้สอย	อีเหลานอย ๆ	เด็กเคยดอมกรานคลารมา
๑ วิเสดยกพานโพชนา	สงไหกัลยา	พินิดาทูนถวายสาหมี่

- .....
๑ เมรีศรีสมอร	เหนเทาณิงนอร	นางจอรเข้าไป
แอบข้างทรงวงอ้ง	ทูนถามพู่วีโน	ชิงเคียดแก่ใครย สุดใจเมียว

- ๑ เคียดแค้นเมียรัก เคื่องว่าเมียรัก ว่าหักพริกสา
โกรธใหม่รู้ตัว ทูนหัวเมียรอ เมียรมีไฉว่า หยาบซาสิงโต
- ๑ พุดกักรดี ๆ ครันคำราตรี นอนปลุกใหม่ไหวย
พจอมกร่มอมเมือง เทาเคียงสิงโตย เจ็บไขภายใน เมียรจักรักสา
- ๑ พระอ่องทรงนำ ยินนางทูนถาม กระสัดตรัดมา
พีใหม่โกรธซึ่ง เทากิ่งเกสา โหมมิไครยว่า สิงหนึ่งสิงโตย
- ๑ กลับมาแต่สวน เรียมทรงปรี่ชวน ร้อนกายภายใน
ผัวรักจักม้วย นุชช่วยแกไชย นั่งแลแต่ใจย เมื่อใดสลคลาย
- ๑ นางฟิงผัวรัก ตกพระไทนัถ วิงกระชุนวุนวาย
มีเสาวนี้สัง เซาวังทั้งหลาย เถาแกแมยาย เรียกให้เข้ามา

(หน้า 109, 135)

กักร (เมียร) ตื่นแต่เข้านำขันน้ำไปถวายพระรถเสนเพื่อจะได้บ้วนพระโอษฐ์และ
ชำระพระพักตร์ ถวายแล้วนางก็นั่งคอยดูสวามี หลังจากนั้นก็เรียกผู้คอยบริการให้นำพระกระยา
หารมาแล้วนางก็ถวายเอง การปฏิบัติของกักรนับได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของสตรี การปฏิบัติเช่น
นี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาในสังคมไทยตั้งแต่สมัยบรรพกาล ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงของสังคมทำ
ให้สตรีมีเวลาน้อยลงในการที่จะปฏิบัติ แต่บางส่วนยังคงถือปฏิบัติอยู่ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม
สร้างคุณค่าให้แก่ครอบครัว ก่อให้เกิดความรักความผูกพันต่อกัน ครันตกคำเข้าบรรทมนางเห็นว่า
สามีมีพระพักตร์ไม่สดชื่นก็เข้าไปโอบที่อุระทูนถามความไม่สบายพระทัยด้วยด้อยคำที่ยกย่อง
และอ่อนหวาน เมื่อพระรถทรงแสร้งตอบว่าไม่สบายก็ตกใจรีบเรียกผู้อื่นให้เข้าไปในห้องบรรทม
เพื่อช่วยเหลือพระสวามี จะเห็นได้ว่ากักรได้ทำหน้าที่ของภรรยาได้ดีมาก เป็นหน้าที่ที่ไม่มีใคร
บังคับกะเกณฑ์แต่เป็นหน้าที่ที่ออกจากความรู้สึกรักและผูกพัน

นางสนทรายักษ์มารดาบุญธรรมของกักรก็ปฏิบัติต่อยักษ์คนธรรพ์ผู้เป็นสามีแบบ
เดียวกัน ดังบทกาศว่า

- ๑ สนทรานางยักษ์ ถวายนำสงภัก แก่เทายักสา
เส็จแล้วบ้วนโอด เสวยไพชณา เส็จแล้วยักสา สะสงวารี่

(หน้า 35)

เศรษฐีพรมจันบิดาของนางสิบสองได้ทำหน้าที่ของผู้นำครอบครัวในการสืบทอดวงศ์ตระกูล และการมีสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เพื่อให้วงศ์ตระกูลและสังคมดำรงอยู่ได้ ดังบทร้อยกรองว่า

- ๑ โงมแก้งมาหา ชंपรทานรากอยา เอากินสักที
 รุ่มันใดสักตุค กลบุตรราตรี จะใดเป็นเส็จถิ สืบ ๆ ตไปย
- ๑ หาใหม่ลูกหลาน สมบัติฎิงาน จักแหลกย่อยไชวย
 เซาบานชาย จชิ่งเอาไปย โงมเปนทุกใจย จิงโงมมาหา
- ๑ ของถววยฤาศรี ลากากฤคฎิ เห็นกรวดอยิบเอา
 แลแคหมันอยาก จใหม่ากเสวยเร่า กุ่มลงอยิบเอา กรวดสิบสองอัน
- ๑ เมียหามว่าสุ หัวล้านนอกครุ หมันขันเหลือขัน
 ผัวตหวาดว่า ซ้าอยิบไปให้ครัน เมื่อเลือกเมื่อปัน เมื่อเป็นเมื่อตาย

(หน้า 7 - 8)

พรมจันเศรษฐีไม่มีลูกจึงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ภรรยาตั้งครรภ์ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จจึงไปหาฤาษี ฤาษีให้หยิบก้อนกรวดที่ปากบ่อไป 2 - 3 ก้อน เศรษฐีหยิบไป 12 ก้อน ภรรยาทักท้วงก็ไม่ฟังกลับตวาด และบอกว่าเมื่อได้เลือกลูกที่ดี ๆ เอาไว้ อีกทั้งเชื่อว่าลูกบางคนสิ้นชีวิตจะได้มีเหลืออยู่ การปฏิบัติของเศรษฐีถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องดำรงวงศ์ตระกูลหรือชาติพันธุ์ของตนเอาไว้

6.2 มโนหรานิบาต จริยธรรมด้านหน้าที่จากบทสนทนาและบรรยาย มีดังนี้

พรมานบุญทฤกษาทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวและดูแลสมาชิกในครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีความปลอดภัย อีกทั้งเป็นผู้คอยช่วยเหลือสหายและผู้ที่อยู่ในฐานะที่เหนือกว่า

- ๑ ปางนั้นบุญทฤกษ์ คิดพร้อมตร้อมตริก ว่าจักไปไพร
 แต่งตัวกำหย่า นุ่งดำเสื่อใส่ แบกแม่ธนูไชย สกายดอกยกยา
- ๑ เหน็บกรากรายโต สันคมสมโอ ตามกัลบาหา
 นุ่งโจงจ้งหม้ง เหน็บรงงเดีรมา ตาสอดลลลลหา มฤคากวางทราย

(หน้า 31 - 32)

- .....
- ๐ นางเมฆบิดา วิงวาลงมา ต้อนรับสามี
ยืนที่ศาลา ว่าท่านไปป่า มาเปล่าเสียที พรานว่าอย่า
ดูได้ของดี เข้าไปสูที่ นอกรอจิ้งแล
  - ๐ ผัวเข้าในห้อง นางเมฆคอยย่อง ตามหลังปรวนแปร
ล้วงยามละว่า คว่าคลาลงแล ร้องว่าอูแม่ กลม ๆ ใหญ่ ๆ
  - ๐ ของเจ้าพระคุณ ว่าพ่อพรานบุญ ได้มาแต่ไหน
บ้างขาวบ้างแดง แสงช่วงจับใจ งามฉิมพริมไพร ลไมทอดตา
  - ๐ ทฤกษาเล่า มณีท้าวชุมภูนาศา ผู้เป็นสหาย
ให้แก่วนี้มา เลิศล้วนมีค่า ทังเจตประการ

(หน้า 44)

พรานบุญทฤกษาหรือพรานบุญทำหน้าที่ปรกติคือ การล่าสัตว์หาของป่าเลี้ยงครอบครัวและการปกป้องให้เกิดความปลอดภัย แต่ในครั้งนี้เป็นกรณีพิเศษพรานทำหน้าที่ในฐานะผู้เป็นสหายและผู้ใต้บังคับบัญชาของพระสุธน ด้วยการไปขอขวงนาคบาศของพญานาคชมพูจิตไปคล้องนางมโนห์ราเพื่อน้อมถวายพระสุธน การทำหน้าที่ของพรานในฐานะต่าง ๆ กันไม่ว่าฐานะสามี ฐานะผู้นำครอบครัว ฐานะสหาย และฐานะผู้อยู่ใต้ปกครองก็ตามนั้นจะเห็นได้ว่าไม่มีความบกพร่องผิดพลาด ถึงแม้ว่าจะมีอาชีพเป็นพรานป่าล่าสัตว์ ทั้งนี้เพราะพรานบุญทฤกษามีจริยธรรมด้านนี้สูงนั่นเอง คือปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดี

นางเมฆบิดาภรรยาของพรานก็ถือได้ว่าเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาได้สมบูรณ์ดูแลความเป็นอยู่ อาหารการกินของสามี ดูแลบ้านเรือน และทำกิจที่สามีบอกให้ทำคือการดูแลมโนห์ราอย่างดีที่สุด ดังบทร้อยกรองว่า

- ๐ สรวรว่าภรรยา ได้ฟังคำสา มีเรงชวนชวาย
เข้าเหมาข้าวตาก ขเหนียวกวนนมควาย สตุ่นาตาลทราย ปั่นก่อนตำผง
- ๐ ยัดเป็นเข้าล่วมจิ้น แเบะเปน ๆ หีน ฝนทองยั้งยง
แต่ล้วนของแห้ง นางแกล้งบรรจง ำดับของใส่ลง ยามลว่าตาชวย
- ๐ เหล็กไฟหีนปุย ศักนิจติดอุย ไม่ลำบากกาย
กระดาดเป็นชุด จอจุดไฟพราย เบาหวัดติดงาย ครอบแล้วยกมา

- ๑ ให้แก่สามี ผัวลูปปฏิ โลมสังภรรยา
เจ้าอยู่ข้างหลัง ระวังเคหา แยกไปไทม่า รักษาจงดี
- ๑ ประตุน้ำต่าง อย่าเปิดบารก่าง งะไว้ไม่ดี
คโมยล้งควัก ลอบลักของหนี หมันย้อมตัวดี แยกช่องย่องเบา
(หน้า 46 - 47)
- ๑ ให้เมฆบิตา กับภริยา นายบ้านสโมฆ
อยู่รักษาเจ้า มโนหรากินร ห้ามหมุณรากอร คล้าคลอนภายใน
(หน้า 190)

จะเห็นได้ว่านางเมฆบิตาภรรยาพรานบุญฤทฤชา (พรานบุญ) เป็นภรรยาที่ทำหน้าที่ได้ดีเมื่อสามีจะไปป่าล่าสัตว์นางก็เตรียมอาหารแห้ง สิ่งของเครื่องใช้จำเป็นต่าง ๆ ไว้ให้สามีอย่างมิดชิดพร้อม สิ่งใดที่สามีบอกให้ปฏิบัตินางก็ปฏิบัติตามอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะงานใหญ่คือการดูแลนางมโนหราผู้ที่จะเป็นชายาของสหายและผู้บังคับบัญชา (พระสุธน) การปฏิบัติหน้าที่ของภรรยา เช่นนี้ความรักความผูกพันของสามีต่อภรรยาย่อมเกิดขึ้น และเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตการครองเรือน

6.3 ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ จริยธรรมด้านหน้าที่ในบทสนทนาและบทบรรยายมีดังนี้

เศรษฐกิจบิตาของตะเภาทองและตะเภากั่วและภรรยาได้ทำหน้าที่ของบิดามารดาด้วยการให้ความช่วยเหลือลูกและดูแลลูกให้อยู่อย่างมีความสุข เมื่อชั้นหมากของไกรทองพงศาไปถึงและสูชตะเภากั่ว มารดาและบิดาก็พูดถึงตะเภาทองที่ถูกจะเข้าชาละวันพาไป และขอให้ช่วยลูกตั้งบทร้อยกรองว่า

- ๑ นางรจนา พังคำยายว่า น้ำตาเคล้าไหล
ใช้ ๆ ทารณยาย ข้าจะเล่าให้ฟัง คำทองร้อยชั่ง ลูกรักทั้งสอง
- ๑ ฟีนางเภากั่ว วอดวายตายแล้ว ชื่อนางตะเภาทอง
วันนั้นมีเหตุ ไปเดินริมคลอง จะเข้ายาล่อง ขบได้พาไป
- ๑ สิ่งนี้แลยาย ทุกวันร้องไห้ ออกข้าคือไฟ
มาเผาทรวงใน เป็นย้อมตรอมใจ ถ้าก้าคนใด ดำน้ำอาสา

- ๐ ถ้าว่าเจ้าไกร อาสาลงไป ในน้ำคงคา
แล้วฆ่าจะเข้ มัดผูกขึ้นมา เกาแก้วที่คา เราจะให้เป็นเมีย
- ๐ มั่นมั่นถ้อยคำ ยอมให้สัตย์จำ คำซ้ำไม่เสีย
ถ้าอาสาได้ เราจะให้เป็นเมีย วาจาไม่เสีย ยายเจ้าแก่หลานอา
- ๐ ชนหมากชันพลู ท่านแต่งมาสู ขอบแล้วแลหนา
เชิญเอาไปเกิด ซึ่งยายเอามา เราให้ปรารถนา แม่นแท้ดีหลี

(หน้า 18 - 19)

เศรษฐีโศกและภรรยาผู้เป็นภรรยาได้ทำหน้าที่ของบิดามารดาด้วยการหาคนมาช่วยชีวิตลูก เมื่อชนหมากของบิดามารดาไกรทองพงศาไปขอก็เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟังแล้วบอกว่า ถ้าไกรทองพงศาดำน้ำลงไปพาตะเกาทองที่ถูกจระเข้ขาละวันคาบไปกลับมาได้จะให้แต่งงานกับ ตะเกาแก้วบุตรสาวคนที่ 2 การที่ใช้วิธีการอย่างนี้ชี้ให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของบิดามารดาในการช่วยเหลือลูกเมื่อลูกประสบปัญหาหรือตกอยู่ในอันตราย จะเห็นได้ว่าเศรษฐีโศกและภรรยาได้ทำหน้าที่อย่างถึงที่สุด ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นยากที่จะทำให้ได้ดังที่ต้องการได้ แต่ทั้งสองคนก็พยายามทำและในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ แม้ภายหลังตะเกาทองจะสิ้นชีวิต ก็มาสิ้นชีวิตในอ้อมอกของบิดามารดา

จระเข้ท้าวโคจร เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ทำหน้าที่ของตนที่ควรแก่การยกย่องอย่างยิ่ง เพราะความที่เป็นผู้นำของเหล่าจระเข้ย่อมต้องดูแลความสงบสุขของเหล่าจระเข้ด้วยกัน และไม่ให้จระเข้ทำในสิ่งที่ก่อความเดือดร้อนให้มนุษย์ด้วย ดังบทบรรยายดังต่อไปนี้

- ๐ ท้าวโคจรว่า ไฉนอำนิจจา ไม่คิดทุกขัง
สองเถายายตา เวรามาทัน จริงท้างภละวัง ใจบาปหยาบช้า
- ๐ เราอยู่ฝ่ายเหนือ สองเถาล่องเรือ มาชายผลผลลา
เราเห็นทุกวัน เป็นนิจจัตรา เราไม่บีทา หนาทั้งหลาย
- ๐ ควรหรือภละวัง ว่ามีกำลัง ขบตาขบยาย
อวดตัวว่าดี ที่น้องสองชาย สองเถาตายาย คำชายหากิน
- .....
- ๐ กุหน้าบัดสี ว่ามีฤทธิ์ เป็นใหญ่ในคลอง
ชิชะภละวัง ทั้งที่พี่น้อง กุนี้จักลอง ฤทธากันดู

๐ น่าน้อยใจนัก จะให้รู้จักว่าศิษย์มีครู
 มั่นว่ามั่นคง ภูนับว่าภู จักลงไปสู่ ลองกันสักที

(หน้า 2 - 3)

จะเข้ทำวโคจรมีความสำนึกในคุณธรรมด้านหน้าที่จึงแสดงออกมาด้วยการออกติดตามล่าจะเข้สองพี่น้อง คือ จะเข้ทำวภักวักกับจะเข้ทำวพันตา การที่จะเข้ทำวโคจรสำนึกในหน้าที่เพราะจะเข้ทำวกุมภีร์บิดานั้นเป็นผู้นำของจะเข้ทั้งหลายและตำแหน่งผู้นำจะเข้ก็ตกทอดมาถึงจะเข้ทำวโคจรเมื่อบิดาสิ้นชีวิต ความพยายามในการปราบจะเข้พาลทั้งสองของจะเข้ผู้มีคุณธรรมสัมฤทธิ์ผล แต่ตนเองก็ต้องเสียชีวิตในหน้าที่ ผู้นำในสังคมใดมีความสำนึกในหน้าที่อย่างจะเข้ทำวโคจร สังคมนั้นย่อมมีความผาสุก เพราะคนไม่ตียอมถูกกำจัดไป ทำนองเดียวกับจะเข้พาลสองพี่น้อง

6.4 สุวรรณหงส์ จริยธรรมด้านการทำหน้าที่ในบทสนทนาหรือบทบรรยายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องสุวรรณหงส์มีดังนี้

ทำวสุธรรมทำหน้าที่ในการให้มีโอรสสืบสันตติวงศ์ เพื่อทำหน้าที่ของสมาชิกในสังคมเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์เอาไว้

๐ สุธรรมราชา ฟังหม่อมตยา ประชาทูลไซ

ทำวมีปราโมทย์ ลิงโลดพระทัย แล้วตรัสตอบไป ว่าท่านทั้งปวงฯ

๐ คิดชอบหนักหนา เราจักบูชา เทวดาบวงสรวง

ขอให้เทวบุตร จูติต่อทรวง ลงมาสู่ห้วง พิมานแห่งเราฯ

๐ แล้วทำวประกาศ ทุกองค์นาฏ ให้ปรารณาเอา

ใครมีบุตรชาย จะเพริศพรายเพรา แด่ยังยุพเยาว์ เราจะให้สมบัติฯ

(หน้า 4)

พระราชสุธรรมไม่มีพระโอรสทั้ง ๆ ที่มีชายาและสนมน้อยใหญ่ เมื่อเวลาผ่านไปประชากรราษฎรและเหล่าอำมาตย์กังวลว่าจะไม่มีพระราชสืบสันตติวงศ์ พระองค์จึงหาวิธีการด้วยการบวงสรวงต่อเทวดาขอให้จูติลงมาในครรภ์ของพระชายาหรือพระสนม อีกทั้งทรงประกาศจะให้รางวัลกับชายาหรือสนมที่ประสูติโอรสด้วยการให้ราชสมบัติตั้งแต่ทรงพระเยาว์

ยักษ์วันฤทธิ์ก็เช่นกันเมื่อธิดาเกษสุริยงมีชั้นชาสมควรมีคู่ก็เริ่มทำหน้าที่ในการหา
คู่ครองให้ธิดา ทั้งนี้เพราะคู่ครองเป็นเรื่องสำคัญมาก หากมีคู่ครองที่ดีชีวิตของการครองเรือนจะมี
ความสุข หากผิดพลาดก็จะเกิดปัญหาอยู่ร่ำไป ดังคำสำนวนไทยที่ว่า "หากูผิดคิดจนตัวตาย
ปลุกเรือนผิดคิดจนเรือนทะเลาย" ยักษ์วันฤทธิ์รำพึงเชิงสนทนาวา

- ๐ ชั้นชาสิบห้าขวบปี   ดังเทพกนิรี   นาภีถันนางเตงตึงฯ
- ๐ วันฤทธิ์ท้าวคิดรำพึง   ว่าบุตรภูถึง   ซึ่งจักมีคู่สุสมฯ
- ๐ พวกยักษ์รักนางทุกกรม   เจ้าไม่นิยม   สماعอมสุรตระกูลมารฯ
- ๐ ควรจะให้นางอธิษฐาน   คู่สร้างสมภาร   ด้วยท่านผู้ใดไผ่หาฯ

(หน้า 14 - 15)

ธิดาเกษสุริยงชั้นชา 15 ปี มีความสวยงาม ยักษ์วันฤทธิ์บิดาต้องการให้มีคู่ครอง
บรรดายักษ์หนุ่มทั้งหลายมีความรักชอบนาง แต่นางไม่ปรารถนาจะมีคู่ครองเป็นยักษ์ ด้วยเหตุนี้
ยักษ์วันฤทธิ์จึงให้ธิดาเกษสุริยงใช้วิธีการอธิษฐานขอคู่ตามบุญบารมีที่สร้างสมเอาไว้ หลังจากนั้น
นางเสียงพวงมาลัยอธิษฐาน พวงมาลัยไปคล้องหัตถ์ของพระสุวรรณหงส์ นางจึงได้พระสุวรรณหงส์
เป็นพระสวามี

พระนางรัตนมาลีทำหน้าที่ของพระมารดาในเรื่องการศึกษาของพระโอรสและสอน
เรื่องหาชานาด้วย

- ๐ ป่าเสี้ยนป่าหนาม   เจ้ายังอ่อนความ   ตามแม่ก่อนรา
- เจ้าไม่ได้เรียน   พากเพียรวิชา   ในศิลปศาสตร์ ยักขาไม่ขาม
- .....
- ๐ จงจำคำของชนนี้   อันว่ากษัตริ   มีเจ็ดจำพวกคณนา
- ๐ ปิตุมาตุภรรยา   เชษฐากนิษฐา
- สหยาภรรยาควรสมฯ
- ๐ หญิงห้าจำพวกสมาคม   อุดมมัธยม
- จงให้ร่วมรสสงสารฯ
- ๐ ยังสองจำพวกหญิงพาล   โจโรวัชการ
- อาจารย์มิให้เส่นหาฯ

๑ ไม่ตรงต่อผิวชั่วช้า	ลักทรัพย์ภัสดา
ส่งให้ญาติกาตายายฯ	
๑ บางคนคบขี้สุชาย	แล้วคิดทำลาย
ฆ่าผิวตัวด้วยยาเมาฯ	
๑ ให้ขี้ฆ่าคู่รักเก่า	ตายแล้วเก็บเอา
ทุนทรัพย์อยู่กับผิวใหม่ฯ	
๑ บางที่มันมีชอบใจ	กับชายขี้ใหม่
ไปหาชายอื่นชื่นชม	
๑ บางหญิงมักเรียนอาคม	มนต์ยาประสม
ยาแฝดแปดให้ชายหลงฯ	
๑ หญิงสองจำพวกไม่ตรง	เป็นลูกตระกูลวงศ์
กษัตริย์อย่าฟังคบหาฯ	
๑ จงจำคำของมารดา	ไว้เกิดลูกยา
ว่านักจักฆ่าเมื่อใจฯ	

(หน้า 30 - 31)

พระนางรัตนมาลีพระมารดาของพระสุวรรณหงส์ทรงสั่งสอนโอรสด้วยความกังวล เพราะประสบการณ์ในโลกพระโอรสยังมีน้อย การไปเมืองยักษ์เป็นเรื่องที่เสี่ยงอันตรายต้องมีวิชาความรู้เพื่อป้องกันตัว อีกทั้งในการเลือกคู่ครองต้องพิจารณาให้ดี ภรรยาที่มีถึง 7 จำพวก คือ ปิตุภรรยา มาตุภรรยา เศรษฐภรรยา กนิษฐภรรยา สหายภรรยา โจรภรรยา และวัชการภรรยา ภรรยาลำดับที่ 1 - 5 ดีเอามาเป็นคู่ครองได้ ส่วนลำดับที่ 6 - 7 นั้นไม่ดีไม่ควรเอามาเป็นภรรยา เรื่องคู่ครองเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเลือกผิดก็จะมีปัญหาชีวิตตลอดไป และจะไม่มีความรุ่งเรืองในชีวิต ทั้งในส่วนคนและส่วนรวม

ยักษ์วิณฑฤทธิ์และภรรยา สอนนางเกษสุริยเกี่ยวกับการปฏิบัติของสตรีในฐานะภรรยาว่า

๑ เจ้าพ่อวรรณหงส์	ขอฝากสุริย	บ่มีวงศ์	
ผิดหลังสั่งสอน	ลูกอ่อนก่อนหนา	แม้ว่าชั่วช้า	อย่าได้ฆ่าตีฯ
๑ เอามาส่งคืน	พ่อย่าฝ่าฝืน	ให้สิ้นชีวิ	
เจ้าแม่สุริย	จงฟังสามี	อย่าฝืนขึ้นชี	ชมผิวชั่วแรงฯ

๑ ผัวมีเมียหลาย   อย่าหึงหวงชาย   ให้เสียยศแสง
 ชายคือภุมริน   เทียวบินเสาะแสวง   ดอกไม้ไต่แห้ง   ตัวแมลงเปื้อนชมฯ
 ๑ อายนอกใจผัว   มั่นชั่วสุดชั่ว   ดังเอาแปดตม
 เล่นขู้แกมผัว   ชั่วนักลักขม   ดังเอาอาจม   มาประพรมกายฯ
 ๑ สิ่งนี้ลูกรัก   ถอยยศถอยศักดิ์   อย่ามักคบชาย
 ชั่วอื่นชั่วไกล   นานไปกลับหาย   ชั่วใจมักง่าย   ชายหน้าคณาญาติฯ
 ๑ รักตัวสงวนตัว   คนน้ำใจชั่ว   เช่นวัวหลักขาด
 ผูกาแมลงวัน   รุมกันกินจาด   กินแล้วชี้ราว   รดไขขาวลงฯ

(หน้า 112)

ยักษ์วิณฑุทธิและภรรยาทำหน้าที่สอนเกสรสุริยงว่า อย่าชมสามีและเมื่อสามีเกี่ยวข้องกับผู้หญิงอื่นก็อย่าได้แสดงความหึงหวงให้ถือตามคำโบราณที่ว่า ผู้ชายเหมือนแมลงภู่ย่อมบินตอมดอกไม้ ถ้าดอกไม้ดอกใดแห้งเหี่ยวแมลงภู่ก็จะไม่ตอมเพราะความหอมไม่มี อายนอกใจสามีคบขู้สุชายอย่างเด็ดขาด เพราะเป็นความชั่วร้ายยิ่งกว่าสิ่งใด เสียชื่อเสียงไปถึงญาติพี่น้อง สิ่งที่เป็นบิดามารดาของธิดาเกสรสุริยงสอนนี้ล้วนเป็นสิ่งที่คนไทยสมัยก่อนสอนลูกหลานผู้หญิงให้ปฏิบัติตาม ถ้าใครปฏิบัติได้ก็จะมีแต่ความสุขความเจริญในชีวิตและสังคมก็จะได้รับผลดีงามไปด้วย

6.5 ปลาบู่ทอง จริยธรรมด้านการทำหน้าที่จากบทสนทนาหรือบรรยายมีดังนี้
 เศรษฐีทราบกับภรรยาปฏิบัติหน้าที่ของบิดามารดาเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว

๑ ทำส่วนทำไรย   ชวนกันตากไถย   โหมใครยเป็นผ่น
 มีแต่จ้วคว้าย   ชื้อชายเลี้ยงตน   ผัวเมียสามคน   นั่งปรับทุกกัน
 ๑ ส่วนนางขนิษฐี   ว่าแกสหาหมี่   โดยใจยจนกัน
 ชวนกันทอดแห   นิแลคมสัน   จะโดยเลี้ยงกัน   คำเข้าเภาร้างาย
 ๑ สติว่าขอบ   เจ้าข้างร่บอบ   ขอบใจโดยหมาย
 หาเรือหาแพ   ชื้อแห่วนวาย   พุ่งนี้ก่อนรำ   มาเราจะไป

เศรษฐีกับภรรยาขนิษฐาและขนิษฐีช่วยกันทำไร่ทำสวน แต่ไม่ได้ผล จึงต้องขายวัวที่มีอยู่เลี้ยงครอบครัว ความยากจนเกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่มีลูกคนที่ 3 ที่ชื่อ "อี" ซึ่งเกิดจากนางขนิษฐี เมื่อหมดหนทางนางขนิษฐีก็เสนอให้ออกไปหาปลาด้วยการทอดแหเพื่อจะได้มีอาหารเลี้ยงครอบครัว

ทั้ง 3 คน มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่คือการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ภายหลังเกิดปัญหาขึ้นมาเมื่อครั้งเศรษฐกิจพาณิชยกรรมทรุดลงไปหาปลาด้วยการทอดแห แต่ไม่ได้ปลาเลย เศรษฐีโมโหกล่าวว่านิชฐาเป็นเหตุจึงทุบตีจนนิชฐาตกลงไปในน้ำและเสียชีวิต ด้วยภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองทำให้เกิดปัญหาในสังคมครอบครัวตามมา

เอื้อยทำหน้าที่ของลูกในการดูแลรักษามารดา ในส่วนของบิดานั้นมีเพียงความตั้งใจจะไปดูแลในตอนที่เป็นมเหสีแล้ว เมื่อนางนิชฐีมารดาเลี้ยงวางแผนหลอกให้ไปว่าบิดาป่วย ก่อนหน้าเป็นมเหสีเอื้อยไม่มีโอกาสได้ทำหน้าที่เพราะเศรษฐีและมารดาเลี้ยงคอยทุบตีและก่อกวนแกล้งอยู่ตลอด การทำหน้าที่ของเอื้อยมีดังนี้

- ๐ มารดาข้าพเจ้าทรงหัน ครันม้วยอาลัย เกิดเป็นปลาบุญพรณราย
- ๐ ข้าบาทขอตสาวันชวาย คำเช่าเพร่าง่าย รอนรำออกมาไทยกิน
- ๐ ข้านี้ปรานีบัดอาจีน เอ้ารำไทยกิน เปนนิจทุกวันเวลา
- ๐ แมนอยท่ารดีท่ารดา ใ้ยไทยลูกมา ข้าแม่ไทยม้วยบันไหล
- ๐ ข้าบาทเพียงจักขาดใจย กลิงเกลือกเสือกไปย ร้องไหยมือพายน้ำตา
- ๐ ผัวเมียชิงโกรธโกรธา ช้วนกันตีดา ข้าบาทเพียงจักบันไหลย
- ๐ ผูกเป็จโดยเกล็จนั้นไวย ค้ายออกบัดใจย มาไทยช้าน้อยปอหมินาน
- ๐ ข้าบาทจึงตั้งทษถาน ไทยเกิดบันดาร เปนมะเขือชืรมาบัดใจย
- ๐ ช่มเซาช่มคำรำไป ...หนึ่งขาโดย เหนหน้าแห่งพระชลนี้
- ๐ รูไปยถึงนางนิชฐี ไชยไยนางอี มาทิงมาชักหักกราน
- ๐ ข้าบาทเพียงจักววยปราน ทารมาปองผลาน ไทยม้วยไยมอชวอดวาย
- ๐ ผูกเป็จโดยเม็จเดียวดาย ไยนางโถมฉาย หอไวยกับชายพูชา
- ๐ ท่านไทยเลี้ยงวัวกลางนา ทุกวันอัตรา เปรนิจมาทุกวันวาน
- ๐ ข้าจึงตั้งความทษถาน บังเกิดบ่อนาล โททองทั้งสองโลพา
- ๐ ชมเซยต่างพระมารดา คำเช่าเซามา รักษาทริ่งพระชลนี้
- ๐ พระอ้งจ้งโปรดเกศีร ฝาล่องทูลี จิงทราบพระเกดราชา

เอื้อยกราบทูลท้าวพรหมทัตเกี่ยวกับประวัติของนางและมารดาตั้งแต่มารดาสิ้นชีวิตแล้ว เกิดเป็นปลาบุญของ นางปรนนิบัติให้รำอ่อนแก่มารดาและไปพบที่ทำน้ำทุกวัน ต่อมามารดาเลี้ยงรู้เรื่องก็ใช้ให้ลูกคืออ้ายฆ่าปลาบุญของ เปิดเอาเกล็ดปลาบุญมารดาให้จึงเอาไปปลุกงอกเป็น

มะเขือเปราะ แต่ก็ถูกมารดาเลี้ยงใช้ให้อีลูกสาวคนเล็กหักทำลายเสียอีกและเอาผลมะเขือไปรับ
 ประทาน เปิดเก็บเม็ดมะเขือได้ให้เอื้อย เอื้อยนำไปปลุกอธิษฐานงอกเป็นต้นโพเงินโพทอง นาง
 ฝ้าดูและเชยชมต้นโพเงินโพทองมารดาของนางทุกวัน คำกราบทูลของเอื้อยทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ชี้ชัด
 ถึงการทำหน้าที่ของผู้เป็นลูกได้อย่างดี การเลี้ยงดูบิดามารดาของบุตรจึงเป็นหน้าที่โดยธรรมชาติ
 โดยไม่มีใครกำหนดกะเกณฑ์ สิ่งที่บุตรจะได้จากการปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ คือ ความสุขใจที่ได้เห็น
 บิดามารดาเป็นอยู่อย่างสุขสบาย นอกจากนี้เชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่บุตรผู้ปฏิบัติจริยธรรมข้อนี้
 เรื่องเกี่ยวกับบุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาอยู่ในทศ 6 ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นทศเบื้องต้น
 (ปรัตถิมทศ) การปฏิบัติของบุตรต่อบิดามารดามี 5 สถาน คือ

1. ท่านได้เลี้ยงดูเรามาแต่เยาว์วัย จึงสมควรเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน
2. ช่วยทำกิจธุระของท่านทั้งในบ้านและนอกบ้าน
3. รักษาและดำรงไว้ซึ่งชื่อเสียงของวงศ์สกุล
4. ประพฤติตนให้เป็นผู้ควรแก่การรับมรดก
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ควรทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้¹

จากทศ 6 ทศเบื้องต้นที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดานั้น เอื้อยได้ปฏิบัติอย่างน้อย

3 ประการ

ในคัมภีร์อัลกุรฮานของศาสนาอิสลามได้กล่าวถึง การปฏิบัติของบุตรต่อบิดามารดา
 ไว้อย่างชัดเจนว่า

...และจงทำความดีต่อผู้ให้กำเนิดทั้งสอง แม้ว่ามีคนหนึ่งจากทั้งสองหรือทั้งสอง
 คนก็ตามได้บรรลุนิติภาวะอยู่กับเจ้า เจ้าก็จงอย่ากล่าวแก่ทั้งสองว่า "อุฟ (คำอุทานแสดงความเบื่อ
 ความรำคาญและรังเกียจ)" เจ้าอย่าชู้ตะคอกแก่ทั้งสอง และจงพูดกับทั้งสองด้วยคำพูดที่ยกย่อง...

...และเจ้าจงลดปากแห่งความนอบน้อมแก่ทั้งสองด้วยความเมตตา และจงกล่าวขอ
 พรว่า "โอ้อภัยบิดา ! โปรดเมตตาท่านทั้งสอง ประดุจเดียวกับท่านทั้งสองได้ชุบเลี้ยงข้าพเจ้า
 แต่ยามเยาว์วัย

(ยูซที่ 25 : 23 - 24)²

¹ยูพตี ธรรมชาติ. มนุษย์สัมพันธ์. คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสงขลา ยะลา :
 โรงพิมพ์ลูกแก้ว, 2536. หน้า 180.

²เล่มเดียวกัน. หน้า 187, 188.

คัมภีร์ไบเบิลคริสตศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดาเอาไว้เช่นกันว่า
 ฝ่ายบุตรทั้งหลาย จงนบনอบเชื่อฟังบิดามารดาของตัวด้วยเห็นแก่องค์พระผู้เป็นเจ้า
 เพราะการกระทำอย่างนั้นเป็นการถูก จงนับถือบิดามารดาของตนซึ่งเป็นพระบัญญัติแรกที่มีคำ
 ทรงสัญญาไว้ด้วย เพื่อท่านทั้งหลายจะได้อยู่เย็นเป็นสุข และมีชีวิตที่ยืนยาวที่แผ่นดินโลก

(เอ เอฟ โส 6 : 1 - 3)

ฝ่ายบุตรจงนบনอบเชื่อฟังบิดามารดาของตนในทุกสิ่ง เพราะการนี้เป็นที่ชอบของ
 พระผู้เป็นเจ้า

(โกโลซาเย 3 : 20)

เพราะว่าพระเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า จงนับถือบิดามารดา และผู้ใดพุดหยาบข้าต่อ
 บิดามารดา จะต้องมีโทษถึงตาย

(มัธยาย 15 : 4)¹

หลักธรรมคำสอนของทั้ง 3 ศาสนาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนหรือหน้าที่ของลูกต่อบิดา
 มารดานั้นมีความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะแสดงออกทางกายหรือวาจาจะ
 ต้องเป็นไปด้วยความเคารพยกย่องอย่างยิ่ง สิ่งสำคัญคือต้องเชื่อฟัง เลี่ยงดูท่านทั้งสองด้วยความ
 เต็มใจด้วย ความดีงามทั้งหลายจะเกิดตามมาหากบุตรได้ปฏิบัติตามดังหลักธรรมในศาสนาทั้ง 3
 ดังกล่าวแล้ว

7. ความเสียสละ ความเสียสละเป็นการยอมให้ผู้อื่นได้ในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะสิ่งของหรือ
 อื่น ๆ ตลอดจนแรงกาย การที่บุคคลจะเสียสละได้นั้นจะต้องเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตน ความปรารถนาที่
 จะได้ของผู้อื่นเป็นของตนไม่มี สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับที่การปลุกฝังสั่งสอน อาจจะด้วยการ
 สั่งสอนโดยตรงหรือทางอ้อม หรือทั้ง 2 วิธีการควบคู่กันไป จริยธรรมความเสียสละจากบท
 สอนทนายหรือบรรยายของวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานประโลมโลกมีเด่นอยู่บางเรื่อง บางเรื่อง
 ไม่ชัดเจนแต่พอจะพิจารณาได้ จริยธรรมด้านนี้มีดังนี้

---

¹ยุพดี ธรรมชาติ. มนุษย์สัมพันธ์. คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสงขลา ยะลา :
 โรงพิมพ์ลูกแก้ว, 2536. หน้า 180.

7.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง มีดังนี้

พระรถเสนยังเยาว์วัยแต่พาไก่ไปชนหาอาหารเลี้ยงดูพระมารดาและป้า ๆ จนกระทั่ง
พ้นจากอุโมงค์

- ๑ กราบบาตมารดา เส็จแลวราชา เทาอุ้มเอาไทย
ขึ้นจากอุโมงค์ เดินดั่งพรงไพรอย พบมักคาไลย โดยเตาตามทาง
- ๑ ภาระเดินเมื่นมุง เลี้ยวตรอกออกทุ่ง กับถึงคามสถาน
ลูกเตาชาวไนย ไปแลฤหมาร ถามว่าเจ้าภา ไกมาแต่ไหนด
- ๑ เจ้าเลาอาการ ทิกินถินถาร อยู่ไกลยกหัวว่าไกลย
ตัวของข้าเอง เป็นลักเลงไทย ไทยมีที่ไหนด เอาไปยชนพนัน
- ๑ เขาบ้านชวนว่า มาชนด้วยข้า เทาใดเดิมพัร
มากน้อยเทาใด ตามใจจ้เหล็ดกัร เราจะชนเดิมพัร หาตำมสิ่งตรา
.....
- ๑ ร่องเรียกมารดา คุณแม่รับข้า แม่ป้ารับไทย
รับทั้งเข้าห่อ ภาระส่งลงไป ทั้งคั้นทั้งไทย รับไปพรอมกัร
- ๑ ว่าแกลูกรัก โหมครยถือหนัก เหนือยภักตัวสัน
หนักนอยไปหฤา พื่อเต็มตรัน แต่นี้เป็นวัน ผันตยาไป

(หน้า 84)

ความเสี่ยสละของพระรถเสนมีมาก แม้จะยังเป็นเด็กแต่ความสำนึกว่าพระมารดา
และบรรดาป้า ๆ ทุกคนจะต้องมีอาหารรับประทานไม่เช่นนั้นจะอยู่ไม่ได้ จึงอุ้มไก่เทวดาออกไป
ชนพนันกับนักเลงไก่ในหมู่บ้าน เมื่อชนะก็ขอเป็นข้าวห่อและหมากพลูไม่เอาเงิน เพราะอาหารและ
สิ่งขบเคี้ยว จะรับประทานได้เลย พระรถเสนต้องเหน็ดเหนื่อยมากออกเดินทางตั้งแต่เช้าและกว่าจะ
กลับก็ใกล้ค่ำ ดังคำกาพย์ที่ว่า

- ๑ อุ้มเอาลูกรัก โหน่งเหนือดัก จูบภักปราไธ
จับมิงสิงฝั้น รำพันมากไป เส็จแล้วนางไท ทรงเสวยไพชณา
- ๑ อิมหน้าสำราน แลวเยาว์ยุภากร กินหมากพลูป่า
คำแล้วนางเจ้า จรั้เข้านิตทรา แม่ลูกสองรา นิตทราหลับไหลย

(หน้า 84)

7.2 มโนหรานิบาต จริยธรรมในด้านเสียสละที่มีในบทสนทนาหรือบทบรรยายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้มีดังนี้

พรานบุญทุกขลาหรือพรานบุญได้ช่วยเหลือพญานาคชมพูจิตและพระสุธน ความเสียสละของพรานบุญส่งผลให้เกิดความสุขทั้งส่วนบุคคลและสังคม

- ๑ บุญทุกขลา พังท้าวเนาคา ปราศรอยเสสวง
ว่าทุกข์ของท่าน อันพรหมณลามลวน เพียงนี้จะกวน พระไทยโยนา
- ๑ พรหมณอยู่แห่งใด จงแนะนำให้ เห็นรัชคา
ข้าจะพิฆาฏ ด้วยฤทธิ์ปืนยา จะตัดเศียรค่า เสียด้วยภรากราย
- .....
- ๑ มลางชมพูจิตนาคิน ท่านผู้เป็นปิ่น พิภพได้สุทา
- ๑ ซึ่งมีบุญคุณแก่อาตมา อุดรปัญญา พูนศุภชสวัสดิกรมเยื่อ
- ๑ หมิ่งเร่งดับเวทเสียหนอ หวาดวันทรอ ลงในสินธุสระรา
- ๑ ให้น้ำพลาณพลงชุมมา เป็นโชติสิข่า แล้วร้อนดั่งต้มด้วยไฟ
- ๑ มัจจะก็จะปะน้อยใหญ่ กุ้งกิ้งปลาไหล เปี้ยวปู้ตายคารูตาย
- ๑ เป็นพรหมณมิจจำทำลาย ชีวิตมาตาย สิ่งสัตว์ไม่รู้กิพรรณ์
- ๑ อันอยู่ในสระสุขกัน ไม่ดับพิษย์อัน กูจักทำลายอาตมา

(หน้า 38 - 39)

พรานมณ 8 คน เมืองมหาปัญญาได้รับบัญชาจากเจ้าเมืองให้ฆ่าพญานาคชมพูจิต ในฐานที่บันดาลให้เมืองอุดรปัญจามีความอุดมสมบูรณ์ทุกประการ แต่เมืองมหาปัญญาอยู่ในสภาวะข้าวยากหมากแพง พรานมณทั้ง 8 ใช้ยาพิษและเวทมนต์คาถาหมายฆ่าพญานาคชมพูจิต พรานบุญให้ช่วยเหลือด้วยการพุดชูให้รับคลายเวทมนต์และดับความรุนแรงของพิษยา หากไม่ทำตามที่บอกจะใช้ธนูอาบยาพิษ (ปืนยา) ยิงให้ตาย พรานมณก็กลัวตายจึงปฏิบัติตามที่พรานบุญพุด ความเสียสละเสี่ยงตนเข้าช่วยเหลือพญานาคชมพูจิตทำให้พญานาคไม่สิ้นชีวิต และยังทำให้สัตว์น้ำต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในสระอันได้แก่ เต่า ปลา กุ้ง กิ้ง ปลาไหล เปี้ยว และปู ไม่ตายด้วย ชีวิตหลายชีวิตได้รอดพ้นจากความตายเพราะความเสียสละของพรานบุญ

- ๑ พรานนำคัมณา เติร์ลัดตัดป่า เหนือเนินสิงขร
ห้วยตรอกทรอกทธาร ดารข้างโขลงจร ครั้นค่ำไหนนอน แรมกักในป่า

- ๑ ขัดห่างปางไม้ พรานไพรจึงให้ โคมมโนหร
- บรรทมบนไม้ ฝ่ายทฤกษา นอนในสุทา ก่กองอัคคี
- ๑ กิณอรนางน้อง ทังพันพวกพ้อง บินจากสระศรี
- มุ่งเม้นักตร์ข้าม ภูษาสิมพลีถึงธรณี ไกรลาศรัชชตั้ง

(หน้า 91 - 92)

- ๑ ตักน้ำมาให้ลำอาง ถวายมังชาอย่าง กับผลไม้พูนพิ
- ๑ เสรีแล้วจึงนายพรานบุญ น่านางธรสุน คลาดเต่าก็เข้าไปไพร
- ๑ ออกทุ่งมุ่งไม้เม้นไป ข้ามภู้าคาไท อันหนอนนามเหลี่ยมแหลมคม
- ๑ มโนหรางามสม บาทย้าคาคม แล้วนางก็ต้องตอหนาม
- ๑ หมิวาจที่จะเดินตาม พองพะลุ่อดขาม บาทานางทรงโคกา
- ๑ จึงว่าเหว้ยทฤกษา เราจักมรณา เสียแล้วเพราะสิ้นโรยแรง
- ๑ ไหนเจ็บเพราะหนามแทง เยียบแรกรวดแลง อันคมก็ลำบากกาย
- ๑ พรานว่ามีเกือกหนังควาย ผูกฝั้นใส่สาย จะสอดพระบาทหฤควร
- ๑ ฉีกผ้ากบปานิมนวล ถวายแก่พระอวร ซาเยศให้พันบาทา

(หน้า 96 - 97)

พรานบุญช่วยเหลือพระสุธนคล้องนางมโนหร่าที่สาวคนโตของกินรีทั้ง 7 เมื่อคล้องได้แล้วก็พานางไปนอนเกล้าถวายพระสุธน ในระหว่างเดินทางพรานบุญได้เสียสละเพื่อให้นางมโนหร่ามีความเป็นอยู่ที่ไม่เดือดร้อนนัก กลางคืนเมื่อจะนอนก็ขัดห่างให้นอนบนต้นไม้ จะได้ปลอดภัยจากสิ่งสาราสัตว์ในป่า ส่วนตนนอนข้างล่างบนพื้นดิน เมื่อออกเดินทางนางได้รับความเจ็บปวดอันเนื่องมาจากหน่อของหนุ้าคาและกรวดทราย พรานบุญก็เอาเกือก (รองเท้า) หนังควายให้นางใส่

พญานาคชมภูจิตเป็นผู้เสียสละมาอยู่ในสระใหญ่ในเมืองอุตรปัญจาเพื่อให้เมืองมีความอุดมสมบูรณ์ ดังบทร้อยกรองมีว่า

- ๑ ฝ่ายบูรพิษ มีชุมภูจิต พระยานาค
- อยู่สินธุโบก ชรณีสระธา พิภพอยู่บา ดาลใต้สินธุ
- ๑ ย่อมให้ศุภษา แก่เข้าปัญจา ผนฟ้าระดู
- ตกตามมรสุม ไร่เนาอุฐ ผลหมากรากพลู พฤกษาลาหาร

๑ เข้ามาปลาทูก พืดพรรณอันปลุก ขอบระดูการ
 ย่อมให้เกิดผล ชนทั่วทุกสถาน อยู่ศุกสำมาญ เกียดกรรอันตรา
 (หน้า 15 - 16)

๑ เข้ามาแลปลาทูก	สัมผัสลูกผลาคฤา
ชนาชนคนเลื่องภา	ไปพึงพานโภชนา
๑ เสนากราบทูลว่า	กรุงอุดรปัญญา
ฝ่ายบุรรมทิตธา	มีอารักษ์นั้นนาคิ
๑ ชื่อท้าวชุมภูจิต	สถิตอยู่ในสระศรี
สินธุโบกขรณี	ศุกสวัสดิ์แก่ชาวเมือง
๑ ขึ้นชมพิรมเย	เข้าเราเรกันไปเปลือง
นาคารักษาเมือง	ให้ฝนฟ้าขอบระดู
๑ นราก็ภูสดับ	คำอำมาจตรัสว่ากู
ให้ไปกลางชุมภู	จิตนาคจากสระรา
๑ ให้เสียซึ่งศุกขัง	ในอุดรปัญญา
ฝนฟ้าไม่รักษา	ทุกภิกษตั้งเมืองเรา

(หน้า 25 - 26)

พญานาคชมภูจิตเป็นพญานาคที่บันดาลให้เมืองอุดรปัญจามีความอุดมสมบูรณ์
 ข้าวปลาอาหาร ผลหมากรากไม้มีอย่างพร้อมมูล ชาวบ้านชาวเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ความเสีย
 สละของพญานาคในการขึ้นมาอยู่ในสระน้ำเมืองมนุษย์นั้นเกิดจากความมีเมตตาคืออยากให้ผู้อื่น
 มีความสุข ส่วนเมืองมหาปัญจามีสภาพตรงกันข้าม อยู่ในสภาวะข้าวยากหมากแพง เจ้าเมืองจึง
 สอบถามถึงเหตุ อำมาตย์ทูลว่าเพราะเมืองอุดรปัญจามีพญานาคชมภูจิตอยู่ทำให้มีความอุดม
 สมบูรณ์ แต่เมืองมหาปัญจาไม่มีพญานาคอยู่จึงตกอยู่ในสภาพแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล
 ขณะนี้ราษฎรของมหาปัญจาอพยพไปอยู่เมืองอุดรปัญจามากแล้ว เจ้าเมืองมหาปัญจาจึงบัญชา
 ให้พราหมณ์ 8 คน ไปฆ่าพญานาคชมภูจิต เพื่อให้เมืองอุดรปัญจาแห้งแล้งลำบากเหมือนมหาปัญจา
 แต่ความไร้เมตตาของเจ้าเมืองมหาปัญจาก็ไร้ผล ผู้พลังแห่งความเสียสละที่เกิดจากพลังเมตตา
 ของพญานาคชมภูจิตไม่ได้ เพราะพรานบุญได้ช่วยชีวิตของพญานาคเอาไว้

7.3 ชาละวัน หรือไกรทองคำกาพย์ จริยธรรมด้านความเสียสละที่มีในบทสนทนา และบทบรรยายในวรรณกรรมเรื่องนี้มีดังนี้

จะเข้ทำวโคจรออกล่าปราบจะเข้อันธพาลสองพี่น้องชื่อ ทำวภัลวังและพันตา

๐ จึงทำวพัลละวังฤทธิไกร	ได้ยินเสียงไป	วันนี้ใครร้องโกหลา
๐ จึงทำวพัลวังภักตรา	พุ่มฟ่องล่องมา	สองราเห็นทำวโคจร
๐ เล่นน้ำในกลางสาคร	บัดเดียวโดยปอง	ทั้งพี่ทั้งน้องล่องมา
๐ ถึงถามว่าเอ็งนี่หนา	ใจพาลหาญกล้า	ไม่กลัวฤทธาแห่งกู
.....	.....	.....
๐ พัลวังฟังโคจรว่า	โกรธซึ่งปึงมา	สามราเข้าต่อประยุทกัน
๐ น้ำฟ้าเป็นละลอกหมอกผัน	สะเทือนเลื่อนลั่น	สนั่นในกลางชลธาร
๐ น้ำเป็นลือลอกฉาฉาร	กอกล้ำก้อหาญ	คือดังช้างสารรับสมร
.....	.....	.....
๐ บัดนั้นพัลวังหงกา	เกรียงไกรโกรธา	ผันมาก็ชบสบคาง
๐ โคจรผันรับดังผาง	ถูกที่พุงบาง	ดับไล่หลายออกพลัน
๐ ผันรับน้องชายด้วยพลัน	สอบบปากลากัน	คางนั้นก็หักดังโงง
๐ ผันรับจับถูกข้างโคจร	หักออกดังโงง	โคจรนั้นก็ยอยยับไป
๐ โหลิตคฤหาธารไหล	เรียงรายกระจายไป	ถึงปากแม่น้ำพระผแดง
.....	.....	.....
๐ สองนี้มาแต่ไหน	ตัวหนึ่งเลาไสย	มาแต่แห่งใดเล่าหนา

(หน้า 6 - 7)

ทำวโคจรจะเข้ติดตามไปถึงน่านน้ำที่อยู่ของจะเข้พาลเกรสองพี่น้อง โดยทิ้งลูกเมียไว้ที่ถ้ำ (นางจะเข้ปลา) ทั้งนี้เพื่อกำจัดจะเข้ที่เป็นอันตรายของชาวบ้าน เมื่อพบกันได้ต่อสู้กันด้วยพลังที่แข็งแกร่ง ผลที่สุดก็ตายทั้งสามตัว ก่อนที่จะเข้ทำวโคจรจะเดินทางไปปราบจะเข้ทำวพัลวังกับจะเข้ทำวพันตานันได้นิมิตฝันว่าตนจะต้องมีอันเป็นไป แต่ด้วยความเสียสละจึงไม่เลิความตั้งใจ เมื่อจะเข้ทำวโคจรตาย จะเข้ปลาผู้เป็นภรรยา ก็ออกติดตามสามีและทิ้งลูกไว้โนถ้ำ ลูก ๆ ไม่เห็นแม่กลับก็คลานออกจากถ้ำถูกสัตว์อื่นกัดกินเหลือตัวเดียว ซึ่งต่อมาก็คือ "จะเข้

ชาละวัน" ที่ดวงวิญญาณของจระเข้ทำวโคจรผู้บิดาเข้าถึง ความเสียสละอย่างยิ่งของจระเข้ทำวโคจรเป็นสิ่งที่ควรแก่การสรรเสริญ เพราะเป็นผู้นำสันติสุขมาสู่สังคม

ไกรทองพงศามีความเสียสละเพื่อความสุขสงบของสังคม

๑ ขอได้พบแก้วร่วมกัน	ให้สู้ชาละวัน	กูนี้มีผันถอยหนี
๑ กูจักอาสาสักที	ไกรทองธิดี	จึงว่ายายนั้นหนา
๑ ถ้อยคำซึ่งเขาว่ามา	เราจักอาสา	เท่านั้นจะกลัวอันใด
๑ ยายเอ๋ยอย่าได้ร้อนใจ	เชิญยายเร่งไป ๆ	บอกโดยคำสัจจา
๑ บอกว่าข้าขออาสา	ว่ายนํ้าคงคา	ลงไปสู้ด้วยชาละวัน
.....	.....	.....
๑ ว่าเจ้าไกรทองพงศา	ไม่กลัวมรณา	มาคิดดังนี้เห็นไฉน
๑ ไกรทองจึงพร้อมตอบไป	ว่าไอ้ทราวมวย	แล้วตามแต่กรรมเวรา
๑ เป็นชายกลัวตายโยหนา	ถ้ารอดเชิญมา	ครานั้นจะได้สมปอง
๑ จึงนางเภาแก้วกล่าวพร้อม	ว่าเจ้าไกรทอง	มาเราพากันหนีไป
.....	.....	.....
๑ ถึงอยู่มันไม่เป็นไร	นอกแต่เจ้าไกร	ใครเลยจะหาญขอเรา
.....	.....	.....
๑ ปากคนเขาจักโยไฟ	เขาจะว่าเจ้าไกร	มิใช่ผู้ชายชาติตรี

(หน้า 20, 22)

ไกรทองพงศารับอาสาสู้กับจระเข้ชาละวันนอกจากจะหวังรางวัลคือได้ตะเภาแก้วเป็นภรรยาแล้ว ในจิตใจนั้นมีความเสียสละที่จะช่วยเพื่อนมนุษย์ที่กำลังประสบชะตากรรมอยู่ด้วย เพราะไกรทองพงศาเห็นว่าตนพอจะมีความรู้ความสามารถที่จะทำได้ สุดท้ายก็บอกว่าตนเป็นชายชาติตรี หมายถึง เป็นผู้ชายที่มีความอดทน เข้มแข็ง พร้อมช่วยเหลือบุคคลอื่น และสังคม

7.4 สุวรรณหงส์ จริยธรรมด้านความเสียสละจากบทสนทนาและบรรยายมีดังนี้
 เกษสุริยงมีความเสียสละสูงมาก นางต้องลำบากเหนื่อยยาก เพื่อพระสุวรรณหงส์
 ไม่ว่าจะการช่วยให้มีชีวิตกลับคืนมาและให้มีชายาใหม่อีกหลายคน

๑ ทูลว่าข้าบาท อยู่ป่าพนาवास ศิลปศาสตร์เข้าใจ
เทพเจ้าสรวงสวรรค์ บอกฉันจำได้ ว่าถ้าคนตาย ถึงเจ็ดวันวาร
๑ ถ้ากายไม่เน่า อาจารย์ท่านกล่าว ว่าไม่วายปรมาณ
ถ้าเป็นเช่นว่าอย่าทรงวิจารณ์ วางยาสักขนาน ฉานรับอาสาฯ
๑ ข้าชื่อพราหมณ์ คนนั้นโยคี เป็นพี่ของข้า
ถ้าบุญสงให้ คงไม่ปรณา ตามแต่वासนา บุญญาปางก่อนฯ
๑ สองท้าวฟังกิจ ขึ้นชมสมคิด มีจิตสโมสร
ตรัสถามเสนา ว่าศพลูกอ่อน เน่าเปื่อยเป็นหนอง แล้วหรือไฉนฯ

.....
๑ แล้วนางเทวี เข้าในปราศรัย บมิให้คนไขว่
กุมภณท์เฝ้าประตู โคมตรูเข้าไป ปราศรัยตี้นเวไชย เห็นศพผู้ขวัญ
๑ กราบลงแทบบาท ของพระภูวนาท ศรีสวาทรำพัน
น้องติดตามมา เวทนาเพียงบรร- ลัยในไพรวัน เทียวตั้งดงหลวงฯ
๑ อินทรปราณี จึงได้เห็นผี ท้าวเจ้ากระทรง
พ่อสิ้นชีวิต ด้วยจิตรักทวง เมียมหาดวง ใจเมียมแล้วหนาฯ
(หน้า 72, 74)

๑ สุพันธุลิกา มาเฝ้าเจ้าฟ้า ฉายานึกปอง
เห็นสองพราหมณ์ที่ พระฉวีคือทอง รูปทรงลายอง ทั้งสองงามจริง
๑ ทูลถามจักรี ว่าสองพราหมณ์ที่ รูปเลิศเพริศพรัง
มาแต่สถานใด งามละไมคล้ายหญิง ประเสริฐเลิศยิ่ง ทุกสิ่งพึงชมฯ

.....
๑ ดูรูปพราหมณ์ที่ ชันรูปสตรี ท่วงทีกลับกลาย
หรือกะเทยบัณเฑาะว์ รูปเหมาะใจหาย หรือพยัญชนกลาย หรือชายชาติตรีฯ
๑ สุริยทรงฟัง แค้นในหทัยัง ดุจดั่งอัคคี
ครั้นจะว่าตามโกรธ จะเสียประโยชน์ไม่ตรี ภูมาต่างที่ ถิ่นฐานบ้านเรือนฯ
(หน้า 228 - 229)

พระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์สิ้นพระชนม์ที่เมืองไอยร์ตัน เกษสุริยงออกติดตามไปช่วย จึงมีพระชนม์คืนมา นางได้ยาทาวิเศษของพระอินทร์ในการรักษาว่าจะเดินทางถึงเมืองไอยร์ตัน นางประสบกับความทุกข์ยากลำบาก ต้องบุกป่าฝ่าดง ต้องสู้รบกับยักษ์ ถูกพระอินทร์ทดลองใจ เกี่ยวกับความรักและต้องแปลงกายเป็นพราหมณ์เพื่อมิให้พระสุวรรณหงส์รู้ซึ่งเป็นความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง ความเสียสละของเกษสุริยงทำให้พระสุวรรณหงส์ขึ้นพระชนม์อยู่ได้ ทำให้พระบิดา พระมารดา และบุคคลที่เกี่ยวข้องหลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อพระสุวรรณหงส์ไปมีชายาใหม่คือ สุปันธลิกา ธิดาของยักษ์จักรกฤษณ์แห่งเมืองเนินจักรวาลและไม่ยอมกลับเมือง เกษสุริยงชวน อรพิมพ์ชายาอีกองค์ของพระสุวรรณหงส์ออกติดตามไปด้วยการปลอมเป็นพราหมณ์สี เกษสุริยง ต้องทนต่อถ้อยคำของสุปันธลิกาดังบทประพันธ์ ด้วยความเสียสละต่อสามีของเกษสุริยานีเอง ความ วุ่นวายและปัญหาครอบครัวจึงไม่เกิดขึ้นและความสุขความสมหวังก็เกิดขึ้นกับทุกคนทุกฝ่าย (การดำเนินชีวิตแบบพระสุวรรณหงส์นั้นสามัญชนคงปฏิบัติมิได้ด้วยมีความจำกัดในหลายประการ)

7.5 ปลาบู่ทอง จริยธรรมด้านความเสียสละที่กล่าวถึงในบทสนทนาหรือบทบรรยาย มีดังนี้

หนูและบรรดาสัตว์เพื่อน ๆ ของหนู ช่วยนกแขกเต้า (เอื้อย) ให้หลบซ่อนอยู่ในรูหนู ทั้งเสี่ยงภัยช่วยพานกแขกเต้าออกจากรู เพื่อให้หนีออกไปจากครีวของวังให้พ้นอันตราย

๑ แหกเตารูว่าหนู	เจ้าของรูรองถามไปย
บอกเขามาแต่ไกลย	แมขาไหวโดยปราหณี
๑ หนูนั่นหันหนามา	ภลดเจรจาด้วยปักศรี
หนูถามตามคดี	เริ่มเดิมที่เป็นฉันโดย
.....	.....
๑ จนแลวหนาแมหนู	จงเหนดูโปรดเกษา
เจ้าคุณโดยเมตตา	ทำคุณซาขออาศัย
๑ นาญไปยนาหมีตาย	.....ใหม่เจ็บไชย
ไชยแรงแทนคุณโดย	แมขาไหวโดเมตตา
๑ ขอยพียงบุนแม	เจ้าคุณแลศรีมารดา
จนแล้วกรูน้ำ	โปรดเกษาข้าจนใจย
๑ หนูนั่นฟังถ้อยคำ	ภระเหมาะละลำสาเอาใจย
เห็นคุณวอนนางไทย	ความรักไครยนางปักสา

๐ หนูนั่นจึงว่าเล่า	นางแขกเตาเจาก็อา
ภิกเนเวทนา	กำเวราเจ้าซีโดย
๐ ตัวข้าจะรักษาสา	แขกเตาอายุารอนใจ
...จะหาไหนย	รักษาสาไปกว่าจะคลาย

หนูเจ้าของรูที่นกแขกเต้า (เอื้อย) ดั้นรจนจตกลงไปจากเชิงให้ความเมตตาสงสาร ยอมให้นักแขกเต้าได้อยู่อาศัยในรูจนกว่านกแขกเต้าจะมีความเข้มแข็งมีปีกขนหางงอก นอกจากนี้ หนุยังหาข้าวให้กินด้วย ต่อมาเมื่อนกแขกเต้าทนอยู่ในรูหนูไม่ไหวเพราะความไม่สบายใจจึงขอไป ที่อื่น หนูจึงพานกแขกเต้าไปส่งพ้นจากอันตราย หนูผู้เสียสละเพื่อให้นักแขกเต้าได้อยู่และเดินทางไปในที่ปลอดภัย บทร้อยกรองมีว่า

๐ แขกเตาโถมตรู อยู่ไนยปลองหนู คิดดูเวทนา
 ปีกหางหลุดหลุย ดุจสิ้นชีวา นางนองบักสา รำพึงถึงตัว
 ๐ ปีกหางหาใหม่ กุจักออกไปย กลัวเกายายคร้ว
 ปีกหางดูดี กุณีมีกล้ว เกลือกเกายายคร้ว เหนตัวกูหนา
 ๐ มากูจะไปย อยู่หนีหนีโดย ทรงแปตีหวา
 คิดแล้วสังหนู เซินอยู่เท็ดหรา ข้าชชอกราบลา พี่เจาขอไปย
 ๐ หนูฟงค่านัก ญ้อยวนกวนอ๊ก เปลียปลอกตักใจ
 เคี้ยกิริเคี้ยอยู่ เคี้ยคูอาไสย มาจากพี่ไปย หยางหนอบักสิร
 .....
 ๐ หนูจึงว่าเล่า พิจักสังเจา ขวันเซาบักสา
 บ้ารนี้มีรั้ว ล้อมท้วทิตหซา พิจักชักพา บักสาซีรไปย
 ๐ คิดแล่วทั้งสอง ขึ้นมาตามชอง จากปลองหันใจ
 เดินเทรเรมา นำหนาของไหย รั้วเข้าล้อมไวย เทียวไมยพบปลอง
 ๐ บักสาว่าเล่า จนแล่วพี่เจา มิเห็นเป็นของ
 เจาคุนทูนหัว ก็คร้วไหยนอง พอเห็นเป็นของ จะยงออกไปย
 ๐ เทียงคีนสังัด หนูเถาเซากัด พืดพัดกัดไหมย
 กริตๆกรอดๆ ตัวสอดเซาไปย กระทริบบอกไหย โดยแล่วบักสา

๑ เจาแรงออกไปย เร็วหราชอาณาจักร แร่งไปยญานาน
 กั้วค่นเข้ารุ แมวหนองหมา นองรักปักสา เจายาอยุนาน

นกแขกเต้าได้รับความช่วยเหลือด้วยความเสียสละ เมื่อจะออกจากกรงหนูไปอยู่ที่อื่น หนูพานกแขกเต้าไปส่ง และคอยดูแลความปลอดภัยให้ นกแขกเต้าเดินทางต่อไปจนกระทั่งถึงศาลาของฤาษี ฤาษีได้ให้ความเมตตา จนกระทั่งฤาษีได้ขับ (ขุบชีวิต) นกแขกเต้าให้เป็นคนดังเดิม และได้กลับไปเป็นชายาของพระเจ้าพรหมทัต ด้วยความเสียสละของหนู นกแขกเต้าจึงมีชีวิตที่ปลอดภัยและประสบกับความสุขในบ้านปลาย การเสียสละของหนูนั่น จะเห็นได้ว่าหนูมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ แต่สังคมมีความเชื่อมั่นว่า "คนทำดีย่อมได้ดี" อย่างที่หลักธรรมในทุกศาสนาได้บัญญัติเอาไว้

8. พยายามและอดทน จริยธรรมด้านนี้มีอยู่ในบทสนทนาและบทบรรยายดังนี้

8.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง

นางสิบสองเป็นผู้ที่มีความอดทนและพยายาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาน้องคนสุดท้ายคือ

๑ นางสิบสองคนทันทรอฆาน เดือรไนยไพยญสาร

รำคานรำคั้นเอยันทรวง

๑ ช้ำมเขตทุเรตเขาหลวง คิดคั่นแน่นทรวง

ด้วงสหมอนจรัไนยไพยสาร

๑ นางนึ่งอยุดฟังเสียงหาน ห่งทองรองชาน

เยาวีมานว่าเสียงมิต

๑ ฟินองรีบไวยไปยหา เลียวลับบัพดา

ซินค่นาเขาเซินเตินตาม

๑ สายันเตินตันคังหนาม ครันค้ายายาม

นางงามน้อรโตพริกสา

๑ ฎเอยไหมคร้ยอนอนปา อังพระพียา

เรียกไหนองมานอนกลาง

๑ เอาซอนพริกสามาวาง ย่ำเสียนขึ้นค้ำ
 หมูขดงนอนไนยไพรญเถื่อน

นางสิบสองคนประสบความยากลำบากเพราะถูกทิ้งอยู่กลางป่าในขณะที่อายุยังน้อย ต้องเดินไปเรื่อยๆ เพื่อให้พบคนและบ้านคน หนทางที่เดินเป็นภูเขาด้วยในบทร้อยกรองเรียกว่า "เขาหลวง" ชื่อเขาหลวงเป็นภูเขาในจังหวัดนครศรีธรรมราชต่อเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ภูเขาสูงนี้ มีความสูงมาก หากนั่งเรือในทะเลจะเห็นภูเขาหลวงเด่นแต่ไกล ชวนให้พิจารณาได้ว่า จากในเรื่อง พระรถเมรีหรือนางสิบสองคือสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ภูเขาสูงนี้มีพืชพรรณต่างๆ มากมีความสมบูรณ์ดังที่มีบรรยายไว้ในเรื่องพระรถเมรี นางสิบสองต้องเดินข้าม ภูเขาสูงโดยไม่มีจุดหมาย ครั้นค้ำลงกินอนได้ต้นไม้ให้ร่องๆนอนกลางและใช้ท่อนไม้แทนหมอน ทั้งสิบสองคนต้องเดินอยู่ในป่าเป็นเวลานาน เมื่อนางยักษ์สนทราจำแลงร่างเป็นนางสมุทสาได้เป็น ชายาร่วมสวามีกับนางสิบสองและให้ทหารควักลูกตานางสิบสอง ความอดทนต่อความเจ็บปวด ของนางทั้งสิบสองนั้นมีมากและมีชีวิตต่อได้ ความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นภายในอุโมงค์ดินที่ขุด ขึ้น อาหารการกินไม่มีเมื่อกำหนดตลอดก็ผลัดเปลี่ยนเวียนกันเอาลูกกิน ยกเว้นนางภาคนสุด ท้องเอาลูกซ่อนไว้จึงมีชีวิตรอดมาได้ ความทนอดและความพยายามของนางภาลัมฤทธิ์ผลเมื่อ เลี้ยงลูกโตขึ้นมา ลูกมีความเฉลียวฉลาดและมีพระอินทร์ช่วยในที่สุดความพยายามความอดทน อย่างยิ่งยวดก็ประสบผล เพราะลูกไปนำเอาดวงตามาใส่ให้ทำให้มองเห็นและได้กลับไปเป็นชายา คุจเดิม บทสนทนาและบทบรรยายที่แสดงให้เห็นถึงความอดทนของนางสิบสองคน มีดังนี้

- ๑ เพชคาดคนหนึ่ง ไหญ่ขำดำตามลิ่ง ไจยบาปหยาบซา
 ยังพูดเทราทรี เจาหนีหนักหนา กูจะชวักเอาตา หมิงเข้าไปถวาย
 .....
 ๑ ครันถึงที่อยู่ ชวนกันเข้าชุด คุยทรายขึ้นมา
 อุหมังไสนาง ไหญ่ยกวางหนักหนา ฟืนทองหักวา ฤททาศอกปลาย
 ๑ นางสิบสองคั่น แลเห็นอุหมัง ไจยหลิวปลิวหาย
 ฟืนองรองรำ เป็นกำมาตาย เจ้ารองรำไห ไตทุกขเวทนา
 ๑ เพชคาดชุดหลุม เส็จแล้วเข้ารุม กรกุ่มกัลยา
 นางปล้ำเหน้อยนัก เช่าชวักเอาตา กุมแดงกุมซา กุมมือกุมแขน

- ๑ เจ็บยิ่งก็หวาอาย ยามเมื่อจ๋ตาย ผู้ชายดูแคลัน
เจ็บช้ำน้ำจิต ยิ่งพิงต่แดน บัวหัวไปแขวน ดิกก็หวาขวกตา
- ๑ เข้าธุมกุมเกด ขวกเอาดวงเนต ทั้งทรายทั้งขัว
บาดเล็บเจ็บดิน เพียงจ๋สิ้นชีวา เลือดไหลอาบหนา งมควาใหม่เห็น

ความอดทนความพยายามของนางสิบสองถือได้ว่าถึงที่สุดเพราะสิ่งที่นางสิบสองพบมีความทารุณโหดร้ายอย่างยิ่ง ในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งได้สรรหาความโหดเหี้ยมที่สุดมาให้อ่านได้รับรู้และทำให้เกิดความน่ากลัวน่าตกใจยิ่งกว่าการประหารชีวิตเสียอีก ดังนั้นจึงเห็นว่าความอดทนความพยายามดังกล่าวเป็นความพยายามควรจะได้กล่าวถึง ในชีวิตความเป็นจริงของมนุษย์นั้นคงจะไม่ประสบกับสิ่งที่จะต้องอดทนและต้องพยายามอย่างนางสิบสอง ด้วยเหตุนี้ความอดทนและความพยายามจะทำให้ประสบความสำเร็จ

พระรถเสนเป็นผู้ที่มีความอดทนและพยายามอย่างยิ่ง พิจารณาจากการดูแลมารดาและป้า ๆ และการไปเมืองดาวนเพื่อนทำตามที่นางยักษ์บอกแต่พระรถเสนใช้ความพยายามความอดทนจนกระทั่งได้สิ่งที่สร้างคุณค่าให้แก่ชีวิตพระรถเสนอย่างยิ่งใหญ่ นั่นคือได้ดวงตาของผู้บังเกิดเกล้า

- ๑ พระว่าเอ่งยาพูด   เราเป็นทูดถือสารตรา
- เจ้าพระคุณแม่สุนทรา   ไชโหมมาเตทานี
- ๑ เอาเข้าไปภารา   แจงกิจจาเจ้ากังหรี
- ตามแต่เจ้าเมรี   จว่าขารประการใด

- .....
- ๑ บอกแกสรวะริด   เรียกว่ากำพืด   ฤทีไกรียงไกรย
  - ยกขึ้นแผลงผลาร   หมูมารบันไหลย   คฤดางัดไท   หัวใจยกศรี
  - ๑ เขาถามความไป   โหนนสิงอันใด   สุดใจของพี
  - บอกตามความสด   ตรังนัดพิธิ   เจ้าบอกแกพีให้ทรามหัตทยา
  - ๑ กังหรีทูลสนอง   เนदनางสิบสอง   ของทารมารดา
  - กระแม่ชวากไว   ภาะกายพามา   แดกกรุงภารา   เมืองไพศสาหลี
  - ๑ หอหนึ่งวีเสด   เป็นยาประสมเนต   นางสิบสองนี
  - แมชวากยาไว   เป็นหลายชัวยปี   ช้ทูลทูนพุมี่   โหทราบพระไทย

๐ เทาถามทราหมา เมื่อประสมดวงตา มารดว่าก็ไทรย
 ไฉยเจ้าหมายจำ จทำอย่างใด บอกให้เข้าใจ นิงโยนองอา
 ๐ เมรีทูนเทา เมียรักจักเล แกเทาพัดสดา
 ให้เอาอย่าฝัง โรอยลงสามครา แล้วเอาดวงตา บันจิงวางลิ่ง
 ๐ กระจัดโดฟัง ผินหนาผินหลัง ชลโนยไหลยฝัง
 เมรีรู้ความ ทูนถามภระอิ่ง น้ำตาไหลยลิ่ง เพื่อเหตุสิงโดย

พระรถเสนาเดินทางจากเมืองไพสาลีไปเมืองดาวัน กว่าจะได้เข้าพบกัณฑ์ (เมรี) ก็ต้องผ่านด่านยักษ์ เมื่อได้เป็นสามีพระรถเสนาใช้ความพยายามและความอดทนในการค้นหาดวงตาของมารดาและยาที่จะใช้ประสมสมานดวงตา ในที่สุดพระรถเสนาก็ได้ตามที่ตั้งพระทัย และยังได้ "กำพวด" อารุทธิเศษที่ยังออกไปแล้วมีฤทธานุกาพมากโดยเฉพาะยักษ์ทั้งหลายเกรงกลัว พระรถเสนาวางแผนมอมเหล่านางกัณฑ์จนเมาแล้วจึงหนีเอาสิ่งมีค่าทุกอย่างกลับไปเมืองไพสาลี ดังบทร้อยกรองว่า

๐ สองกระสัดเสวยเข้า จับจอกรินเหล้า พลงเทาปราไล
 กินเหลาด้วยชาย ไหลบายพระไท ยาพอินขึ้นใจ แล้วโยยสุหรา
 ๐ เมรีฟังด้ว ยกภระกิริเหนือหัว กราบกับบาทา
 เมียกลัวสุดกลัว ทูนหัวเมียรอา งัดโทดโปรดข้า เจ้าฟ้ายาชาวัน
 ๐ นองกินหมี่ไค เข้าหุมุไพร เข้าจุ่มกัณฑ์
 ไคโปรดเกล้าผ้ม ไหมสมใหม่ค้วน เทวาทังมัวร์ จัชวันกัณฑ์นิรทา
 ๐ พระรัดโดฟัง ลูบหน้าลูบหลัง จูบทรายโยชัว
 กินในพีमार ไครจหารเข้ามา กินเทอดนองอา ไครจมารูเห็น
 ๐ กินเหล้าดัก, สองสามที่มีก จแม่เทาโดย
 ไหลบายสักวัน อยู่กันใหม่ยๆ เซินกินเอาใจย พีเท็ดน้องนาง
 ๐ นางรับจอกเหล้า แล้วน้วนนางเจ้า คิดอายหลายอยาง
 หนึ่งกลัวด้วรัก ทานจักหมองหมาง นังเบียงเคียงฆาง ดั่งนางกัศสา
 ๐ นางปิดตามีก ปากสันรึกๆ สย้องโลมา
 ผินหนามายิม นางกระหิมหนาดา ซเฮยอายออกมา รดกลินหมินผั่ง

พระรถเสนต้องใช้ความพยายามและความอดทนอย่างมาก ในการที่จะเอาดวงตา ยาวิเศษ และกำพวดไปให้ได้ ทั้งนี้เพราะเมรีระแวงระวังสิ่งเหล่านี้มาก เนื่องจากนางยักษ์สนทราได้กำขั็บเอาไว้ การตีมเหล่าของเมรีเป็นการตีครั้งแรก พระรถเสนต้องพูดจาหลอกล่อและเล้าโลมถึงได้ผล เมื่อเมรีเมาจนลืมนสติ พระรถเสนจึงนำสิ่งที่ต้องการจากนางไปได้

8.2 มโนหรานิบาด

พระสุธนมีความพยายามและความอดทนสูงมาก จึงทำให้ประสบความสำเร็จ ในการติดตามมโนหรานิบาดไปถึงเมืองโกธลาส ในที่สุดก็พานางกลับมาเมืองอูธรปัญจาได้

๑ พระเป็นใหญ่อยู่ในป่า ยงงเหนนางมา มรคาที่นี้บ้างหฤ
กัศศบฤชชีว่า อือ เออเมื่อวาหรือ มโนหรานิมาในฤ

๑ ส่งความไว้จนถ้วนถึ ถ้าวราชี บพิศท่านท้าวตามมา
อย่าให้ตามไปยเลยหนา เจ้าเล่าพรรณา มรคาก็สุทแสนทวิ

๑ นางเอาใบกัศทลี เขียนอักษรศรี ตำมราอยาแก่ทางเดิน
ถ้าวบพิศคิดเพลิน ให้เร่งจำเมริน ทเวทเสาะแสวงหญ้า

๑ พระอยุธยาไศรยในคัน กุติครันวรฤ รุ่งเข้าไปเทียบเก็บหญ้า
ได้กระบิลไม้หว่านมา ประสมโอสถา ลำเมร์จมนโยนดี

๑ หลายนานตามสารกัทลี เสกร้อยแปดที ก็แบ่งเป็นภาคต่างกัน

๑ โยชนหนึ่งก็ถึงทุ่ง   ภู้าคาไทไปย้าหนา

หนามเลี่ยมคมดั่งอา   วุธไม้จิวนี้รกรการ

๑ เอายาทาพระบาท   กำมลังนารถสิบคชสาร

ลุยหญ้าคาไทปาน   ดงงจัดทันบันเทิงไพร

๑ ฐใหญ่ได้รศยา   นาคนาคาชบเศียรลง

พระศรีสุธนจง   พระไต่เต้าน้ำกรดมา

- ๑ ท้าวทุมพรฟัง อัคเรศว์จันัง พระทัยเกษมสรร
 จึงตรัสว่าจนา ว่าเข้ามธุษอัน อิติฤที่แข่งขัน ห้วยฟ้ามาสูสม
 ๑ ถ้าเดิรมรคา ไต้เด้ารทยา สดลมารคโดยกรม
 ชนชุกมาบุกบัน ล้ากันดารสถานคม ชีวิตหลอล้ม เสียทีในกลางปา

(หน้า 210,215,235-236)

จากบทร้อยกรองที่ยกมาชี้ให้เห็นถึงความพยายามและความอดทนอย่างยิ่งของพระสุธน เริ่มจากเมื่อรู้ว่ามโนห์ราจากไป ก็เดินทางเข้าป่าไปนมัสการพระฤๅษี พระฤๅษีบอกเรื่องเกี่ยวกับมโนห์ราสั่งความว่าอย่าตามไปและฝากสิ่งของไว้ให้ พระสุธนติดตามไปทั้งๆ ที่รู้ว่าทางไปลำบากมาก พระสุธนทรงเรียนตำรายาและการผสมยาวิเศษจากสมุนไพรมานานาชนิด เพื่อนำไปใช้ในระหว่างเดินทาง ยาและว่านต่างๆ ต้องทรงเก็บเอง เมื่อได้ยาวิเศษตามต้องการตามที่มโนห์ราเขียนไว้บนใบตอง(กัทลี)แล้ว ก็เดินทางผ่านด่านต่างๆที่อันตรายหลายด่าน เช่น หน้้าคาใบคมเหมือนอาวุธ ด่านงูใหญ่ และด่านแม่น้ำกรด เป็นต้น กว่าถึงเมืองไกรลาสใช้เวลา 7 ปี 7 เดือน 7 วัน พระสุธนมีความท้อถอยอยู่บ้างในบางด่าน โดยเฉพาะด่านป่าทึบ เป็นด่านสุดท้ายที่จะถึงเมืองไกรลาส พระสุธนไม่เห็นหนทางที่จะเสด็จต่อไป ต้องบรรทมบนต้นไม้ ได้ยินเสียงนกอินทรีผัวเมียพูดกันว่าจะบินไปกินอาหารที่เมืองไกรลาสในวันรุ่งขึ้น เพราะมีงานฉลองการกลับเมืองของนางมโนห์ราธิดาองค์โตของท้าวทุมพร พระสุธนก็เข้าซ่อนในปีกนกอินทรี จึงไปถึงเมืองไกรลาสด้วยความทุกข์ยากลำบากของพระสุธนมีดังที่กล่าวมา พรรคคำคัญคือพรรคที่ท้าวทุมพรตรัสว่า มนุษย์จะเดินทางไปไม่ถึง จะต้องสิ้นชีวิตเสียก่อน แสดงว่าเมืองไกรลาสไกลมากและหนทางลำบากจริง ๆ

8.3 ชาละวัน หรือไกรทองคำกาพย์ ความพยายามและความอดทนจากบทสนทนาหรือบทบรรยายมีดังนี้

ไกรทองพงศาต้องการปราบจะเข้าชาละวันให้ได้ เพื่อจะได้แต่งงานกับตะเภาแก้ว และทำให้ผู้อื่นที่อยู่ริมฝั่งน้ำใช้เรือสัญจรไปมาได้รับความปลอดภัย จึงพยายามและอดทนจำเรียนวิชา คาถาอาคม จนกระทั่งเก่งกล้า ดังบทร้อยกรองว่า

- ๑ ไปเรียนศาสตรา ทั้งมนต์ทั้งยา ให้คงกระพัน
 ไปสู่อาจารย์ แต่งเครื่องอภิวัน ชวนเจ้าเกลอนั้น ไปไหว้วันทา

- ๐ ท่านผู้อาจารย์ นั้นเป็นประธาน ให้เรียนศาสตรา
เรียนมนต์กำมลัง กำบังนิทรา เรียนกำบังตา คาถาล่องหน
- ๐ เจือกงูปลา ทุกทัวภาษา ตาสัตว์ตาคน
ปากชู่ปากตรวน เป็นเล่ห์เป็นกล กันฟ้ากันฝน กันโทษกันภัย
- ๐ เรียนมนต์ทรหด ลือชาปรากฏ แก่คนทั้งหลาย
เรียนทุกสิ่งอัน กันภัยอันตราย ไกรทองโฉมฉาย เรียนได้ชื่นใจ

(หน้า 23)

ไกรทองพงศามีความพยายามในการศึกษาวิชาเพื่อการต่อสู้ และเวทมนตร์คาถาเพื่อ
กำบังตา เพื่อสะเดาะไซ้ตรวน ตลอดจนใช้ป้องกันภัยต่างๆ ด้วยความพยายามและอดทน จึงทำ
ให้มีวิชาความรู้ด้านการใช้อาวุธและเวทมนตร์จนเป็นที่เลื่องลือ ในที่สุดก็นำวิชาความรู้ที่ได้ไป
ปราบจระเข้ชาละวันได้สำเร็จ สิ่งที่ปรารถนาทุกอย่างก็ได้มา ทั้งนี้เพราะความพยายามและอดทน
นั่นเอง

8.4 สุวรรณหงส์ วรรณกรรมเรื่องสุวรรณหงส์มีบทสนทนาและบทบรรยายที่เกี่ยวกับ
จริยธรรมด้านความพยายามและอดทนดังนี้

ท้าวสุธรรม์พระบิดาพระสุวรรณหงส์ให้ช่างทำหงส์ยนต์ แต่ไม่มีช่างคนใดทำถูกพระทัย
จึงป่าวประกาศหาช่างทำอยู่เรื่อยไป จนร้อนอาสน์ของพระอินทร์

- ๐ หมู่ช่างทั้งปวง มาทุกกระทรวง ทำไม่ถูกใจ
ท้าวทรงวิตก ร้อนอกคือไฟ ท้าวตรัสสั่งไป ให้ร้องโฆษณา
- ๐ ป่าวชาวเวียงไชย ถ้าชนคนใด ใครรับอาสา
เราจะให้โกลโคย ตามใจปรารถนา เหล่าหมู่มาตยา เสนาธิบดี ฯ
- ๐ รับราชโองการ จัดคนชาวงาน ไปทุกวิถี
ร้องป่าวชาวบ้าน เรือนร้านค้าวันมี ไม่ได้คนดี เทียวตีฆ้องไชย ฯ
- ๐ ด้วยบุญจักรี ร้อนถึงมณี อาสน์ท้าวหัตถ์นัยน์
อินทราสองเนตร รู้เหตุแจ้งใจ ว่าพระหน่อไท ให้ทำหงส์ยนต์ ฯ
- ๐ ตริแล้วมีฆวาน มีเทวโองการ สั่งวิสสุกรรม
จงไปไอยรัตน์ แล้วจัดแจงสรร หงส์ยนต์สุวรรณ ให้เจ้าวรรณหงส์ ฯ

(หน้า 26)

ท้าวสุธรรมทรงให้ช่างทำหงส์ยนต์ให้พระสุวรรณหงส์ใช้เป็นยานพาหนะ แต่ช่างที่ทำทุกคนทำได้ไม่ถูกพระทัย จึงประกาศหาช่างทำใหม่หลายครั้ง แต่ก็ไม่มีที่พอพระทัยเช่นเดิม ด้วยความพยายามและความอดทนเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ความพยายามและอดทนก็บังเกิดผล เพราะทำให้อาสน์พระอินทร์หรือ น พระอินทร์จึงรับสั่งให้พระวิสุกรรมลงไปทำหงส์ยนต์ถวายท้าวสุธรรม ความพยายามและอดทนนี้ส่งผลให้พระสุวรรณหงส์ผู้เป็นโอรส มีหงส์ยนต์ขับไปเมืองหริตน์ และได้พบกับธิดาเกษสุริยอันเป็นสตรีที่มีคุณสมบัติดีเลิศ ผู้ซึ่งเสียงพวงมาลัยรักไปตกที่พระหัตถ์พระสุวรรณหงส์ ต่อมาท้าวสุธรรมก็ได้ธิดาเกษสุริยเป็นพระสุณิสา

เกษสุริยเป็นสตรีที่มีความพยายามและมีความอดทนสูงมาก

๑ พี่ตายวายชีวา	พระน้องมาช่วยแก้ไข
ได้รอดชีवालัย	เพราะอรทัยมาขบสรร ฯ
๑ อนิจจามาด้วยผิว	นางนมพัวมาพลัดกัน
หรือมารผลาญชีวัน	เจ้าอาสัจญ์ในคงคา ฯ
๑ เจ้าทรงกันแสงให้	เพียงจะวายดับสังขาร
เกลือกกลิ้งนึ่งนานช้า	อรุรามาปลอบไท ฯ
๑ โคมยงตกคงคา	ไม่มรณาพิราลัย
เมขลาพาเอาไป	อยู่ในถ้ำนิลคีรี ฯ

๑ สุริยฝ้ายหน้า	วรรณภูมิพา	ฝ้ายชวาภูวไนย
อรพิมพ์ฝ้ายซ้าย	ธลิกามาใหม่	อยู่ฝ้ายหลังไท สุวรรณหงส์ทอง ฯ
๑ สุริยงศ์พังงา	เป็นอัครฉายา	ใหญ่กว่าทั้งผอง
อรพิมพ์พิมพ์พา	ธลิกาเป็นรอง	ขึ้นเฝ้าเท่านั้น สุริยงศ์คราญ ฯ
๑ ชาวเมืองเนืองมา	อธิบดีเสนา	พวกข้าราชการ
ถวายของกำนัล	ทุกพรรณโอฬาร	สุริยประทาน ทุกหัวตัวนาง ฯ

(หน้า 125,288-289)

พระสุวรรณหงส์ตรัสยกย่องชายาเกษสุริยว่า เป็นผู้หญิงที่มีความพยายามและอดทนมาก ความพยายามที่ยิ่งใหญ่คือ การเดินทางจากเมืองหริตน์ ออกติดตามพระสุวรรณหงส์ไปยังเมืองไอยร์ตัน และได้ใช้ยวพิเศษที่พระอินทร์ให้ รักษาพระสวามีให้มีพระชนมชีพคืนมา หลังจากนั้นก็นึกกลับไปเมืองหริตน์ ต่อมาพระสุวรรณหงส์ติดตามไปรับกลับเมืองไอยร์ตัน มาระหว่างทางสายบังคับหงส์ยนต์ขาด หงส์ยนต์ใช้เดินทางต่อไม่ได้ จึงต้องพลอยโดยสารเรือของนางยักษ์สุนทร

ที่จำแลงร่างเป็นหญิงชรา นางยักษ์ปรารถนาพระสุวรรณหงส์เป็นสามี จึงก่อเหตุใช้อิทธิฤทธิ์ทำให้ เกษสุริยงหายไป นางยักษ์แปลงร่างเป็นเกษสุริยงแทนและไปอยู่กับพระสุวรรณหงส์ ยักษ์กุมภภทิตติดตามไปจึงได้รู้ความจริงและฆ่านางยักษ์ กุมภภทิตให้พระสุวรรณหงส์เสด็จติดตามชายาเกษสุริยง กลับเมือง 3 บทหลังเป็นการบอกถึงความอดทนอย่างเยี่ยมของเกษสุริยง เพราะสามีมีชายาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดมีถึง 4 องค์ ก่อนที่จะได้ชายามาอยู่ร่วมกันในวังแต่ละองค์นั้น ชายา เกษสุริยงต้องอดทนในการที่สตรีอื่นมาร่วมสามีกับพระนาง แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันพระนางก็ให้ความ เป็นธรรมกับทุกคน

8.5 ปรากฏของ จริยธรรมเกี่ยวกับความพยายามและอดทน ในบทสนทนาและบท บรรยายในวรรณกรรมเรื่องปรากฏของ มีดังนี้

- ๑ เทียงสัจด์ แชกเตาลอดลัด กระบัตไคลคลา
นำเนดผอย ๆ ญุดญอยพักตรา น้วนนางปักสา ลินลาออกไปย
- ๑ ผอนไหยตามแรง เหนสหดลัษแลง แผงตัวกลัวไผย
ภรุงขึ้นเขา นางเขาพรงไพร คอยแอบแนบไปย เขาโนพรงพรี
- ๑ ลำบากเหลือใจย ทรุษทรอนนอลไปย ปาไมยไพรศรี
เหนสัทเยียบกา อดซาซอนหนี กลัวจักราวี ธิอโนยดงปา
- ๑ หอบหิวควริมา เดินทางกลางปา มาหลายวันวาร
ลูกไมหอมหวาน หลั่นลงกระกาน เอาเปนอาหาร มาหลายราตรี

นกแขกเต้าได้รับความช่วยเหลือด้วยความเสียสละ เมื่อจะออกจากรูของหนูไปอยู่ที่อื่น หนูพานกแขกเต้าไปส่ง และที่คอยช่วยดูแลความปลอดภัยให้นกแขกเต้า นกแขกเต้าได้เดินทางต่อไปจนกระทั่งถึงศาลาของฤาษี ฤาษีได้ให้ความเมตตาจนกระทั่งนกแขกเต้าได้รับการชุบชีวิตให้ เป็นคน และได้เป็นชายาในที่สุด ด้วยความเสียสละของเหล่าสัตว์ดังกล่าว นกแขกเต้าจึงมีชีวิต ที่ปลอดภัยและประสบกับความสุขในบั้นปลาย การเสียสละของหนูนั้นจะเห็นได้ว่าหนุมิได้หวัง สิ่งตอบแทนใดๆ แต่สังคมมีความเชื่อมั่นว่า "ผู้ทำดียอมได้ดี" อย่างที่หลักศาสนาพุทธและ ศาสนาต่าง ๆ กล่าวเอาไว้

9. ความสามัคคี ความสามัคคีเป็นจริยธรรมที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง ครอบคลุมโด
สังคมใด มีจริยธรรมเช่นนี้ ครอบคลุมนั้นสังคมนั้นย่อมประสบความสำเร็จและความสุขโดยทั่วกัน
ความสามัคคีที่มีในบทสนทนาหรือบทบรรยายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก
พิจารณาได้ดังนี้

9.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง จริยธรรมเกี่ยวกับความสามัคคีในเรื่องพระรถเมรีจาก
บทสนทนาหรือบทบรรยายมีดังนี้

มักกับพระรถเล่นร่วมมือกันเพื่อเอาดวงตานางสิบสอง ยาวีเศษ ยาสมานแผลดวงตา
และสิ่งวิเศษต่าง ๆ

๑ บัดนางทาสา	โดฟังอาชา	ทาสว่าไป	
อ้ายม้าเจ้าเพลง	โหมเกรงนำใจ	ยูยอนเทาไทย	การอโหระพาซี
๑ ผัวเมียการรัก	หมิงแกลงมาซึก	ภาผัวทาร์หนี	
อ้ายม้ากระหย้าจก	จ๋ตายตักอะวีจี	อ้วดกลาวาตี	โยหมิงลงมา
๑ อาข้าว่าไป	อีสาวเขาไนย	สมไหยยนักหนา	
อียักอิมาร	โครอยวานหมิงมา	หมิงเร่แสนอ้าย	มาหาภาซี
๑ ว่าม้ากระหย้าจก	กูเที่ยวจ้วยจก	เอาอะโหระโยโครยมี	
อิคำคำหมาก	อิกากพาศรี	กูตักอะวีจิตาศรีตักกัร	
๑ ถึงอยู่ในทะเล	กูโหมโดละ	แต่สักคืนวัน	
ทาศรีนอรไเหนย	กูจไปนอกรักร	รักโครติดพัน	ออยู่กรสองคั่น
.....	.....	.....	
๑ เดียรร่จวากับคน	ถึงทุกถึงจน	กูโหมปราคาถนา	
พุดจาจองหอง	จ๋ครองทาสา	อ้วดดีอ้วดกล้า	ลงมาสักที
๑ ว่าสัดเดียนรจวน	สมคั้วญด้วยมาร	อังการหมัรไหญย	
เมื่อไหนปราคาหน้า	แสนอ้ายมาโย	เห็นอาชาไนย	ดีใจสันรัว
๑ ผัดแปงแดงหนา	ทังเจ้าทังข้า	เดินบ้าตามผัว	
หนาหัวหนาไ	ตามโคกยังซั้ว	เขาโหมนับหัว	เหน้อยตัวเปล่า ๆ
๑ นางฟังอาชา	แคนไนหัทยา	ยิงกรหัวาเพลิงเผา	
ทานสอรโหม้า	รองบอกแกเร้า	เจ้าบอโยโหมเบา	แกเหล่าที่มา

๑ ละครตัวชั่ง พี่ใหม่สรสัง จิ้งจั่งนองอา
เกิดเหตุเพราะดี ทาศรีตามมา ยาโหดโกรดซ้ำ ทาสากอร

(หน้า 160 - 161)

นางยักษ์ทาสาของกังหรี (เมรี) ติดตามไปทันต่อว่าม้าว่ายุยง (ยอน) พระรถเสนให้กลับไป เมืองไพสาลี สามีภรรยาอยู่กันดี ๆ ทำให้เกิดการพลัดพรากกัน พร้อมกับสาปแช่งให้ตกนรกอเวจี ม้าจึงว่ากลับว่านางทาสาเร่งมาหาม้าที่จริงทาสามีค่าเพียงหมากคำเดียว และถ้าตนตกนรกทาสาก็ ต้องตกนรกเหมือนกัน ถ้าทาสาตกนรกในกระทะก็จะตามไปนอนร่วมหลับนอนกับทาสา นางทาสา ว่าตนไม่ปรารถนารักม้า แต่ม้ากลับตอบว่าเห็นทั้งนายทั้งบ่าวผิดแบ่งแต่งหน้าติดตามมาด้วยความกระสัน เมรีได้ยื่นม้าพูดจาจัดจ้านจึงทูลถามพระรถว่าสอนให้ม้าพูดหรือ พระรถเสนตอบว่า เพราะนางทาสาก่อนม้าจึงได้ตอบ จากการได้ตอบของทาสา - ม้า กังหรี (เมรี) กับพระรถเสน ทำให้รู้ว่าม้ากับพระรถเสนมีความสามัคคีกันในการดำเนินการให้ได้มาซึ่งดวงตาของนางสิบสอง และอื่น ๆ ที่จำเป็น และหลังจากนี้ม้าวิเศษก็เตือนให้พระรถเสนรีบเดินทางต่อ ไม่นานพระรถเสน ก็ตัดสินใจได้และนั่งม้าเหาะจากไป ส่งผลให้ชายาเภาและป่า ๆ ของพระรถเสนได้มีดวงตามองเห็นดังเดิม

9.2 มโนหรานิบาต จริยธรรมด้านความสามัคคีที่มีในบทสนทนาหรือบทบรรยายมี ดังนี้

พระสุธน พรานบุญทฤกษา (พรานบุญ) และสิงหนวัต มีความสามัคคีกันช่วยเหลือใน กิจของบ้านเมืองและส่วนตน ทำให้เกิดความสำเร็จ

๑ หนึ่งให้เกิดบุญทฤกษ	ชายะพรานชำนาญเรื่อง
เกิดโหราผู้หนึ่งเรื่อง	สิงหนบุตรโหรา
๑ ท่านทำวอาทิตย์ทรง	บงพระเนตรทัษนา
ยลรูปโอรศษา	เพริศพริ้งยงพระองค์
.....	.....
๑ ทำวถวายพระนามเจ้า	สุธนราชากุมาร
สมโพชสัตวาท	เป็นเคารพสองญา
๑ ปุโรหิตถวายบุตร	บุญทฤกษอันห้าวหวน
ชำนาญในกลพราน	เที่ยวหิมเวทอะเจนป่า

๑ ให้เป็นข้าบาทเฝ้า	เจ้าสุนทรภู่
ร่วมพระไฉนนา	อายุครบอวสาน
๑ เล่าเรียนซึ่งวิชา	ยังทิตยธาระอาจาริย
สุนทรภู่	เรียนศิลปะทฤษฎี
๑ สิงหนพราหมณ์เรียน	ซึ่งไตรเพทข้างฝ่ายไสย
บุญพุทธชเรียนเที่ยวไพร	ศิลปะประสาสตรตามกรกฎ

(หน้า 20, 21 - 22)

ทั้ง 3 คน ถูกกำหนดมาให้กำเนิดในเมืองเดียวกันเปรียบเหมือนคู่บุญซึ่งกันและกัน พระสุนทรได้สิงหนพราหมณ์ในการปฏิบัติงานราชการงานเมือง ส่วนพรานบุญพุทธชเรียนในโรงงานสวนดวนอกรั้วนอกวัง ทั้ง 3 ต่างให้ความรักความใส่ใจซึ่งกันและกันเพราะเติบโตมาด้วยกันตั้งแต่เด็ก เมื่อโตขึ้นบิดาของพรานบุญและสิงหนภู่ก็มอบบุตรให้พระรตเสน เพื่อเป็นเพื่อนเล่น เมื่อโตขึ้นต่างก็ช่วยเหลือกัน พรานบุญพุทธชเรียนขึ้นใหญ่ที่ช่วยเหลือพระสุนทร คือ คล้องมโนห์รา

๑ ข้าใหม่มักให้	แหวนทองใหม่ได้	ข้าไม่อาไลย	
เห็นโฉมมโนห์รา	พรานป่าดีใจ	เพื่อจักจะได้	สนองคุณพระองค์
๑ พระสุนทรท้าว	ฟังพรานอันเล่า	ถึงโฉมองค์	
นารถแก้วกินรา	มโนห์ราอำองค์	ยังวิตกทรง	วิมุทสงไสย

(หน้า 106)

มโนห์ราถูกพรานบุญพุทธชเรียนใช้บ่วงนาศคล้องได้ แล้วพาไปถวายพระสุนทร มโนห์ราขอร้องให้ปล่อยจะตอบแทนด้วยการให้แหวนวงหนึ่ง นายพรานไม่รับบอกว่าไม่ใช่คนมักง่ายไม่อยากได้ แต่สิ่งต้องการทำคือ การสนองพระคุณพระสุนทรมากกว่าสิ่งใด ๆ ในที่นี้ คือ การคล้องมโนห์ราไปถวาย การที่นายพรานมีความจงรักภักดีต่อพระสุนทรหรือถ้าคนโดยทั่วไปคือ มีความรักที่จริงใจต่อกันนั้น สิ่งนี้คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ในเมื่อคนหนึ่งทำดีมีประโยชน์เพื่อตนได้ อีกคนหนึ่งก็จะเกิดความรู้สึกในบุญคุณและจะตอบแทนคุณ ดังนั้นเมื่อจะทำอะไรก็จะทำด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นคือความสามัคคีนั่นเอง

พรานบุญและนางเมฆบิศาเป็นผู้คอยดูแลมโนห์ราเพื่อให้เกิดความสะดอกและอบอุ่นใจ

๑ ทรงพระวิโยกครวณปาน ไหลลงซึ่งคลองโนยนา	พระสุชลทาท
๑ ตรัสแก่บุญทฤกษา มาเราจะไปด้วยกัน	นางเมฆบิดา
๑ ว่าพลงนางแต่งกายัน ทะณะก็ครบสบองค์	ทรงเครื่องปิลัน
๑ เว้นแต่ปีกหางทานทรง ให้แก่นางเมฆบิดา	หอหุ้มกระตุมสง
๑ ถือตามเสด็จมโนหรีธา กอรรับเสด็จสู่สวน	ทรงศรีพิกา

(หน้า 120 - 121)

ท้าวอาทิตย์วงศ์รับสั่งให้มโนหรีธาเข้าเฝ้า มโนหรีธาจึงบอกพรานบุญทฤกษและเมฆบิดา ภรรยาพรานไปเป็นเพื่อน เมื่อแต่งองค์เรียบร้อยก็เอาปีกหางที่ใส่ไว้ในกระตุม (ขุมที่ใส่เทริดและเครื่องแต่งตัว) ส่งให้นางเมฆบิดาถือตามเสด็จไปสู่อุทยานที่ท้าวอาทิตย์วงศ์ประทับคอยอยู่ การที่ทั้งพรานบุญและภรรยาได้รับใช้ใกล้ชิดมโนหรีธาสตรีที่รักของพระสุธนนั้นเพราะพระสุธนไว้วางพระทัยและทรงเชื่อมั่นในความเป็นคนดีของบุคคลทั้งสอง ความดีที่มีให้กันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสามัคคี นายพรานบุญและและเมฆบิดาแม้แต่ความรู้สึกที่ดีและทำสิ่งที่ดี แต่พระสุธนโดยตลอดพระสุธนทรงมีความเมตตาและทรงรักหวงสามภรรยาทั้งสองอย่างมั่นคง

9.3 ชาละวัน หรือไกรทองคำกาพย์ จริยธรรมด้านความสามัคคีจากบทสนทนาหรือบทบรรยายในวรรณกรรมเรื่องนี้มีดังนี้

การช่วยกันทำงานเมื่อมีงานสำคัญ ๆ

๑ เมื่อนั้นเจ้าไกร เสาะหอกทั้งเจ็ด	จึงจุดเทียนไชย เสร็จแล้วบันาน	ไหว้ครูอาจารย์ ตามครูอาจารย์	ไหน่ครุอาจารย์ แนะนำจำใจ
๑ ผู้คนสลอน บ้างตีกลองพาทย์	บ้างเข้าย่ำฆ้อง ฆ้องรางเสียงใส	ร้องไห้เออชัย เสนาะเพราะไป	รินฝั่งคงคา รินฝั่งคงคา
๑ บ้างเป่าปี่แก้ว กลางบ้างตีทับ	เสียงเพราะแจ้ว ๆ ร้องขับเสภา	ดังทั้งศาลา ผู้คนไปมา	ดูแลเพลินใจ ดูแลเพลินใจ

๑ ลางบ้างสี่ขอ	ขับเพลงร้องก่อ	ว่ามาว่าไป	
เล่นรำปี่	เป็นปรีดิ์โลมใจ	รที่งอ้งไป	ฝั่งน้ำที่
๑ บ้างโห่บ้างร้อง	พิลึกก็ก้อง	ปีพาทย์ดนตรี	
มากมายเหลือใจ	แขกไทยพราหมณ์	มาอยู่ยังมี	ชายฝั่งคงคา
.....	.....	.....	
๑ ที่เป็นมิตรสหาย	รักกันมิคลาย	กอดคอบทจร	
เดินพลางเจรจา	มาถึงสาคร	เรามีหอนเห็น ๗	งานเจ้าไกร
๑ หมู่สาวลาววญญ	ชักชวนกันมา	แกมแนบหมู่ไทย	
บางเบียดเสียดกัน	คับคั่งแน่นไป	ถามว่าตัวไหน	ไกรทองพงศา

(หน้า 26)

ในการประกอบพิธีกรรมปราบระเซ้ชาละวันมีชาวบ้านชาวเมืองมาพร้อมกันจำนวนมาก ต่างช่วยกันทำกิจต่าง ๆ ตามที่ถนัด โดยเฉพาะการช่วยกันบรรเลงดนตรี และการขับเสภาเป็นสิ่งที่มิในพิธีกรรม การช่วยเหลือด้วยการออกแรงและสติปัญญาที่มีอยู่ทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ที่มาร่วมในพิธีนั้นมีชนชาติพันธุ์อื่นนอกจากไทย เช่น ลาว ญวน แขก และพราหมณ์ (แขกอินเดีย) เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ต้องมีความสามัคคีในหมู่คณะจึงจะสำเร็จได้

๑ แต่งการเจ้าไกรทอง	พวกพี่น้องมาคิดอ่าน
อย่าช้าให้เนิ่นนาน	ท่านเศรษฐีทั้งสองฝ่าย
๑ แต่งการเข้ามณฑล	อย่าให้มีอันตราย
เจ้าเกลอมามากมาย	ช่วยทำการงานพิธี
๑ นายแขวงหัวเมืองมา	ปลุกศาลาริมน้ำ
ตกแต่งเครื่องบัตพลี	เครื่องบวงสรวงปู่เทวา

(หน้า 42)

เมื่อไกรทองจะลงไปปรับตะภาทองหลังจากฆ่าระเซ้ชาละวันแล้ว มีการทำพิธีบวงสรวง มีเพื่อน ๆ และผู้อาวุโสมาช่วยงานจำนวนมาก มีการปลุกศาลาริมน้ำ จัดแต่งเครื่องบัตพลี (เครื่องบวงสรวง) และอื่น ๆ ที่ต้องใช้ดำเนินการในพิธีกรรม ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันการพิธีจึง

สำเร็จได้ และเป็นขวัญกำลังใจแก่ไพร่ทอพงศาที่จะลงไปรบตะเภาทอง ซึ่งอยู่ในถ้ำไต้น้ำ (วังจระเข้) ความสามัคคีจึงเป็นที่มาของความสำเร็จ

9.4 สุวรรณหงส์ จริยธรรมด้านความสามัคคีจากบทสนทนาและบทบรรยายมีดังนี้
ครอบครัวของพระสุวรรณหงส์มีความสามัคคี มเหสีเอก มเหสีรองและสนม
ตลอดจนลูกหลานก็ไม่มี ความขัดแย้งกันแต่อย่างใด

๑ ศิลป์ธนูกุมาร	บุตรนาฏนงคราญ	สุริยทรงยศ	
รูปงามตามแม่	รวยแร่หมดจด	นางนังในรถ	ห้านางอย่างเขียนฯ
๑ รุ่งสาวสองนาง	รูปทรงสำอาง	ต่างพินิจพิศเพี้ยน	
ถามว่าบุตรใคร	งามละไมคล้ายเขียน	พระทนต์ดุจวิเชียร	ดูไหนปูนปานฯ
๑ กระซิบเฒ่าแก่	บอกว่าบุตรแม่	สุนทรนงคราญ	
ชื่อมณีสาคร	นั่งก่อนเยาวมาลย์	วรดีบัวบาน	บุตรอรพิมพินางฯ
๑ บุตรพระวรรณหงส์	นางทั้งสามองค์	รูปทรงสำอาง	
นั่งถัดสุริยง	องค์พิมพานาง	ถัดนั้นโคมปรางค์	อรพิมพโคมยงฯ
๑ ทั้งสามนารี	เป็นมเหสี	ทรงธรรม์วรรณหงส์	
มเหสีวิเศษ	แม่เกษ สุริยง	นางงามสามองค์	ละม้ายคล้ายกันฯ

(หน้า 351)

เหล่ามเหสีของพระสุวรรณหงส์อันได้แก่ เกษสุริยง สุนารี อรพิมพและพิมพา ต่างมีความรักความเคารพต่อกัน มิได้อิจฉาริษยาสร้างความเดือดร้อนให้พระสวามีและสมาชิกในครอบครัว ด้วยต้นแบบของความสามัคคีนี้เอง บรรดาโอรสธิดาของมเหสีทุกคนจึงมีความรัก ความผูกพันและอภิเษกสมรสกันเองภายในวงศ์ตระกูลกับพี่น้องต่างมารดา

9.5 ปลาบู่ทอง ในเรื่องปลาบู่ทองมีจริยธรรมสามัคคีที่พิจารณาจากบทสนทนาหรือบทบรรยายได้ดังนี้

ครอบครัวของเศรษฐีทากรในตอนต้นมีความสามัคคีกันดี

๑ ทำสวนทำไร่	ชวนกันตากไถย	ใหม่โดยเป็นผ่น	
มีแต่งัวควาย	ชื่อขายเลี้ยงตน	โดยใจฉกกัน	
๑ เล็ดที่ว่าชอบ	เจ้าข้างร่อบอบ	ชอบใจโดยหมาย	
หาเรือหาแพ	ชื่อแห่วนวาย	พุกณิกกอนรำ	มาเราจะไปย

ก่อนที่ชนิษฐิ์จะเกิดอีลูกคนที่ 2 ครอบครัวของเศรษฐีมีฐานะดี เมื่อเกิดดี ฐานะยากจนลงมาก แม้สามีภรรยาทั้งสามคนจะช่วยกันทำงานอย่างขยันขันแข็ง ทำสวนทำไร่แต่ก็ไม่ได้ผล จึงต้องขายวัวควายที่เคยใช้แรงงาน เศรษฐีกับภรรยา คือ ชนิษฐาภรรยาหลง และชนิษฐิ์ภรยาน้อยปรึกษาหารือกันเพื่อทำมาหากินอย่างอื่น ชนิษฐิ์เสนอให้หาปลาด้วยการทอดแห เศรษฐีเห็นด้วยจึงเตรียมการซื้อเรือซื้อแห เครื่องมือประกอบอาชีพ วันรุ่งขึ้นจะลงมือหาปลา จากบทร้อยกรองบรรยายการปรับทุกข์ปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัวเศรษฐีจะเห็นได้ว่าทั้งสามคนมีความสามัคคี มีแนวคิดในการมุ่งอนาคต การทำงานก็ดำเนินไปด้วยดี หากความรู้สึกริษยาของชนิษฐิ์ไม่เกิดขึ้นมา การทอดแหหาปลาตนเองเป็นเหตุให้ชนิษฐาภรรยาหลงต้องสิ้นชีวิต อย่างไรก็ตามในบทบรรยายตอนนี้ก็ถือได้ว่าเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับจริยธรรมด้านความสามัคคี

10. ยุติธรรม ขยัน ประหยัด และคารวะ จริยธรรมจากบทสนทนาและบทบรรยายมี 4 อย่าง คือ ยุติธรรม ขยัน ประหยัด และคารวะ พบว่าผู้แต่งกล่าวถึงบ้างและมีอยู่ในวรรณกรรมบางเรื่องเท่านั้น จึงพิจารณารวมกันไปดังนี้

ยุติธรรม การให้ความเป็นธรรมกับผู้อื่นหรือการพิจารณาตัดสินได้ถูกต้อง

๑ ข้าบาทสุริยง	จิตรักคนตรง	พระองค์เป็นกลาง	
ถ้าปดก็ปดตอบ	ตามระบอบชอบทาง	ใครตรงตรงบ้าง	ตรงต่อभीมีเอียงฯ
๑ ใครเท็จต่อแหล	สอพลอกอแก	ปรวนแปรคำเที่ยง	
ตามสะกัดสะแกง	ความแฝงแบ่งเบียง	ครั้นได้คำเที่ยง	เรียบเรียงความตรงฯ
๑ บัดทำสุธรรม์	ตรัสถามจอมขวัญ	สุพันธ์โถมยง	
เจ้าคิดอุบาย	ใส่โคล้สองนงค์	บอกความตามตรง	อย่าแฝงเจ้ามาฯ
๑ แม้นเจ้าผิดจริง	บอกมาอย่าประวิง	เอาจริงเจรจา	
ปางนั้นจอมขวัญ	สุพันธ์ลิกา	พุ่มพายน้าตา	ฉายาทุลพลัน
๑ ลูกคิดผิดพลั้ง	พาโลโมหัง	ความยังหวนหัน	

ยกโทษเท็จได้ สองโศกวันนั้น หมายถึงรู้สำคัญ ว่าชายหรือหญิงฯ

(หน้า 281 - 282)

เกษสุริยมเหสีเอกกราบทูลท้าวสุธรรม์เรื่องการตัดสินของพระสุวรรณหงส์เกี่ยวกับเรื่องสุพันธลิกา มเหสีรอง กล่าวหาว่าพราหมณ์หนุ่ม 2 คนปลุกปล้ำ (พราหมณ์คือ เกษสุริยมเหสีและ อรพิมพ์) แท้จริงไม่ได้ปลุกปล้ำแต่พระสุวรรณหงส์ตัดสินว่าปลุกปล้ำเป็นการตัดสินไม่ยุติธรรม เมื่อท้าวสุธรรม์ตรัสถามสุพันธลิกา นางทูลว่าเพราะทั้งสองปลอมเป็นพราหมณ์ ทำให้อยากรู้ว่าชายหรือหญิงจึงทดลอง ท้าวสุธรรม์ตัดสินให้ทำทัณฑ์บนและขอโทษมเหสีทั้งสอง จะเห็นได้ว่าท้าวสุธรรม์เป็นพระราชาที่มีความยุติธรรม ผลที่สุดพระสุวรรณหงส์และมเหสีน้อยใหญ่ก็อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความขยัน	ความขยันเห็นได้จากบทสนทนาหรือบรรยายดังนี้		
๑ ครันรุ่งพุ่งแรง	ภระสูรีสังแสง	กระจางกลางไพร	
อ่ำลาแม่ป้า	เจ้าฟ้าอูมโก	จาดูหมิ่งใหญ่	ตามไต่มรคา
๑ ถับถึงบ้านใหญ่	ชาวบ้านดีใจ	เห็นกุมารา	
เชิญเจ้าขึ้นมา	นั่งไฉนเคหา	ชวนกินข้าวปลา	แล้วพากันไป
๑ ฝ่ายเหล่าชาวบ้าน	ไปดูกุมาร	ทั้งนอยทั้งไฉย	
ทั้งหมดทั้งแก	ไปแลขันไก่อ	วางเข้าบอนไฉน	เหล่าไก่อเข้ามา
๑ เหล่าไก่อต่าง ๆ	บางเขี้ยวบ้างดาง	ลางบ้างดากา	
แต่ล้วนไก่อดี	ไก่อมีวิชา	แข่งแรงแข่งตา	โดมหลายไก่อ

(พระรถเมรี หน้า 85)

พระรถเสนอู่มไก่อออกจากบ้านตั้งแต่เช้า เพื่อเอาไปชนหาข้าวห่อให้มารดาและป้า กว่าจะกลับก็ใช้เวลานาน ความขยันของพระรถเสนทำให้พระมารดาและเจ้าป้าทั้ง 7 คนมีอาหารประทังพระชนชีพ เจ้าชายน้อยรถเสนปฏิบัติเช่นนี้อยู่เป็นประจำ จนกระทั่งเจริญวัยขึ้น ต่อมาเมื่อมีโอกาสได้เข้าวังเฝ้าพระบิดารถสิทธิ์จึงไม่ต้องอู่มไก่อไปชนเพื่อแลกกับอาหารอีกต่อไป ความขยันทำให้ประสบความสำเร็จอย่างงดงามในชีวิต เพราะได้เป็นราชาปกครองแผ่นดินต่อมา

พระรถเสนคืนโคที่นายโคบาลแพ้นั้นให้ อีกห้าสิบตัวแจกชาวบ้าน พระรถเสนเอาตัวเดียว มีบทร้อยกรองที่กล่าวถึงพวกไม่ขยันอยู่ด้วย

๑ พักเพื่อรออยู่แค่วันเดียว	ต่างดีใจใจจ้วมา
ได้เงินชอกชายผ้า	รองพุดจำที่ลูกนาย
๑ เหลาที่หนีได้ไปย	นั่งเสียใจร้าวร้าวหาย
นอนกรนตื่นจนสลาย	ยิงขีร้ายทุรการ
๑ วาแล้วกว่าเวลา	จกินข้าวหาใหม่กสาร
หนาเกลียดขี้เกียดการ	ยิงขีครานเอาไปกัไหญย

(พระรถเมรี หน้า 95)

ชาวบ้านที่ไปดูการแข่งขันพนันสะบ้าระหว่างพระรถเสนกับนายโคบาลต่างได้รับการแจกโคและเงิน ส่วนพวกที่ขี้เกียจนอนตื่นสลาย ต่างเสียใจเหมือนชวานหาย (ชวานเป็นเครื่องมือสำคัญ เป็นสิ่งของเครื่องใช้และอาวุธป้องกันตัวด้วย) ผู้หญิงบางคนนอนกรนหลับตื่นสลายเพราะขี้เกียจทำงาน เมื่อถึงเวลาจะหุงข้าวก็ไม่มีข้าวสาร ผู้หญิงอย่างนี้ไม่ควรเลือกเป็นภรรยา ผู้แต่งแทรกเรื่องความขยันไว้ได้ดีมาก แสดงให้เห็นว่าความขยันเป็นสิ่งมีคุณค่า ความขี้เกียจจะมีแต่สิ่งไม่ดี เกิดตามมาดังชาวบ้านในเรื่องนี้

เศรษฐีพรมจันบันเกี่ยวกับลูก ๆ ที่ไม่มีความขยัน	
๑ นางเมียเดินก้มหน้า	ผ้าแบกพรวดเดินตามหลัง
ผ้าว่าแต่ใหม่ดัง	ลูกเกลียดทรงเอาไปไหญย
๑ อยู่มากหนักฟากเรือน	ศรีหาเดือนใหม่ถูกไน
นาไรก็ใหม่ไปย	กินแล้วนอนใหม่ทำเทน
๑ เข้าปลาหมันใหม่หุง	ผ้าจุ่นงใหม่เม็จวาน
อยู่กินเปลืองเข้าสาร	ลูกเข้านจดีก็หวา
๑ ทั้งหลายลูกเขาไหญย	เบาอกใจพระมารดา
นอยเขารักษา	ไหญยขึ้นมาเขาเบามือ
๑ ยิงไหญยยิงหนักอก	เข้าสั๊กปกหมันตำหรือ
ค่านอนคลุมหัวชื่อ	กินเพราะมือเง่าคั้นแก

(พระรถเมรี หน้า 15)

จากการบ่นของเศรษฐีพรมจันทำให้รู้ว่าสตรีเรกรุ่นที่ขยันสมัยก่อนทำอะไรบ้าง สิ่งที่ทำคือทอผ้า ทำนาทำไร่ หุงหาอาหาร และซ่อมข้าวสาร สิ่งสำคัญคือ ไม่นอนมากจะต้องแบ่งเวลาให้เหมาะให้ควร จึงจะถือว่าเป็นผู้หญิงดี ในการพิจารณาคู่ครองสมัยก่อน ผู้ชายจะพิจารณาจากความขยันของสตรีดังกล่าวนี้ ถ้าทอผ้าไม่เป็น หุงหาอาหารไม่สุกไม่อร่อย และซ่อมข้าวไม่ได้ ก็คงไม่มีผู้ชายไปสู่ขอ

การประหยัด การใช้หรือการกระทำสิ่งต่างๆ อย่างพอดี พอเหมาะไม่ฟุ่มเฟือย
ความประหยัด ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไม่พบเรื่องประหยัดการใช้จ่าย แต่มีประหยัดในเรื่องใช้คำพูด เพราะถ้าพูดมากและพูดคำไม่ดีส่งผลเสียต่อผู้พูดได้ เช่น

๐ เขาดีมั่งมีสัก	ยาหนักนักพ้ออายหนู
โกรกรากกรากคว่ำหมากพลู	ไล่ในย่ากับตำมร่า
๐ สูพูดใหม่รำกึ่ง	รู้ไปถึงนางพระยา
ขุนนางเสมียรเสื่อป่า	ถ้าเชื่อว่าเสมียรนกกวาง
๐ เขาจว่าขัดพระสาด	จักมากกว่าดไปไสกร่หรง
เคหาเราจร้าง	เพียรโขงขวางเขาจหัว
๐ ปากชั่วเถาหัวงู	จพูดขูไหนายกลัว
กุก่อยจพลอยชั่ว	กุกจากหัวโพงการ
๐ เพียรนิงเหมียรเขาดับ	ตาลับ ๆ ไปตำหลาร
เดีรออกป็นอกบ้าน	พริกทาจารเดินึงกมา

(พระรถเมรี หน้า 150)

นางกัณฑ์ (เมรี) ต้องการให้โหรทำนายเกี่ยวกับดวงชะตาของนางเมื่อพระรถหนีไปแล้ว นางจะไปตามโหร แต่โหรกลับพูดว่าครั้งก่อนทำนายว่าจะเดือดร้อน ถ้ารับพระรถเสนไว้ในเมือง นางกัณฑ์โกรธและด่าว่า มาครั้งนี้ไม่อยากไป ภรรยาของโหรห้ามสามีว่าอย่าพูดอย่างนั้นเพราะกัณฑ์เป็นผู้มียศศักดิ์มีอำนาจประเดี๋ยวจะติดตะราง ต้องระมัดระวังปากบ้าง คนปากไม่ดี เมื่อถูกว่าสามีก็เจ็บเหมือนโดนตบ บทบรรสนทนาและบทบรรยายตรงนี้ผู้แต่งให้ข้อคิดเกี่ยวกับการประหยัดคำพูดว่า จงพูดแต่พอดีและเหมาะสม อีกตอนหนึ่งในเรื่องนี้ที่ผู้แต่งชี้ให้เห็นโทษของผู้ไม่ประหยัดคำพูด คือ ตอนที่ ทาสของกัณฑ์ติดตามม้าและพระรถเสนทันแล้วใช้ถ้อยคำไม่ประหยัด ด่าว่าม้า ม้าด่ากลับและทำให้เจ็บแค้น

๑ บัดนางทาสา	โกนกองรองว่า	อ้ายม้าหนาซัน	
อ้ายสัดเดียนรฉ่า	เกี่ยวภารเอาคั้น	ไหมกุ่มแลตัน	เป็นซันทุมภา
๑ เดียรรฉานกับคน	ถึงทุกถึงจน	ภูใหม่ปราดถนา	
พุดจากจองหอง	จะครองทาสา	อ้วนดีอวดกล้า	ลงมาสักที
๑ ว่าสัดหนาซัน	ซันม้าซันคั้น	ร่อนรินได้มี	
ไม่กิดไม่ขวาง	ดอกนางทาศรี	เข้าไกลโดที	ทาศรีขอมใจ
๑ ว่าสัดเดียนรฉาน	สมคั้วญด้วยมาร	อังกการหมัรใหญ่	
เมื่อไหนปราดหน้า	แสนอ้ย่ามาโย	เห็นอาชาไนย	ดีใจสันรัว
๑ ผัดแปงแต่งหน้า	ทั้งเจ้าทั้งซำ	แล่นบ้าตามผัว	
หนาหัวหนาไห	ตามโดกยังซัว	เขาใหม่นับหัว	เหนียวตัวเปล่า ๆ
๑ นางฟิงอาชา	แคนโนหัทยา	ยิงกรหวาเพลิงเผา	
ทารสอนให้ว่า	รองบอกแกเร่า	เจ็บอายไม่เบา	แกเหล่าที่มา
๑ ภาระตรัดวัชนัง	พีใหม่สอนสั่ง	จิ้งจิงน้องอา	
เกิดเหตุเพราะอี	ทาศรีตามมา	ยาโหดโกรธซ้ำ	ทาสาดากร

(พระรถเมรี หน้า 160-161)

นางทาสาข้าราชการบริวารของนางกัณฑ์ (เมรี) และกัณฑ์ ติดตามพระรถไปทัน นางทาสา พุดดำวาม้าที่พาพระรถหนีว่าเป็นสัตว์หน้าขน พรากผัวพรากเมีย ระวังจะตกนรกอเวจี ม้าก็ตอบ ว่าถ้าตกนรกก็คงตกเหมือนกันกับทาสา ถ้าตกลงในกระโถนนรกก็จะไปนอนด้วย เพราะยักซ์กับม้า เหมือนกันตรงที่ใหญ่เหมือนกัน (องค์การมันใหญ่) นางกัณฑ์ได้ยื่นม้าพุดได้ตอบกลับในทำนอง ทะลึ่งจึงถามว่าพระรถเสนสอนให้พุดหรือ พระรถเสนตอบว่าไม่ได้สอน แต่ทาสาดำวาก่อนม้าจึง ดำวาทอบ คำพุดของพระรถเสนชี้ให้เห็นเจตนาของผู้แต่งว่า การพุดโดยไม่ประหยัดคำพุด พุด โดยไม่ไตร่ตรองจะทำให้เกิดผลในทางไม่ดีต่อผู้พุด ดังนั้นการประหยัดคำพุดหรือพุดพอประมาณ เดินสายกลางจะทำให้ไม่เกิดผลกระทบกระเทือนต่อผู้พุด

สัมมาคารวะ การให้ความนับถือให้เกียรติ และยกย่อง
การแสดงคารวะในบทสนทนาหรือบทบรรยายมีดังนี้

๑ ปางนันทน์บนอนนาค	กุ่มกราบบาทพระชลมา
ป้าจารย์หลานจ๋ข่า	ไปเหล็นสบ้ำด้วยโคบาน

๑ แม่ป่าช่วยพอนไซ	เซ็นริบไปเทิดเจ้าหลาร
มีตบะฆ่าณะมาร	โหโคบานอปรหฺราไซ
๑ ชยามีความไซ	จ้งโหรรายก้ามจัดไกลย
เทวาไนยปาไพรอย	ช่วยเกื้อชูพระภูมาร

พระรถเสนเป็นเด็กที่มีสัมมาคารวะ เมื่อจะออกไปเล่นสบ้าพนันกับนายโคบาลก็กราบ
 ทำมารดาและบรรดาป้า ๆ ทุกคน ทั้งมารดาและป้า ๆ ก็อวยพรให้พระรถเสนมิชยต่อนายโคบาล
 ขออย่าให้มีความเจ็บความไข้ สิ่งร้ายไกลตัวและขอให้เทวา เจ้าป่าเจ้าเขาช่วยรักษาพระรถเสน
 ด้วย ผู้ที่มีสัมมาคารวะจะได้รับความรักความเมตตาจากผู้ที่ได้รับการคารวะเสมอ จริยธรรมข้อนี้
 นับว่ามีคุณค่าต่อผู้แสดงอย่างรวดเร็วทันตาเห็น

เอื้อย แม้จะถูกบิดาและมารดาเลี้ยง (ชนิษฐี) ตีต่อย่างไกรก็ยังมีสัมมาคารวะ

๑ แม่นอยทำรอดตีทำรดา ไชยโหลกมา ข้าแม่โหม้วยบันไหล

(ปลาบู่ทอง)

เอื้อยพูดถึงมารดาเลี้ยงด้วยน้ำเสียงที่มีสัมมาคารวะใช้ว่า “แม่น้อย” และ “ท่าน” ตอน
 นี้เป็นตอนที่กล่าวถึงนางชนิษฐีใช้ให้อ้ายลูกสาวฆ่าปลาบู่ทอง ความมีสัมมาคารวะจะชักนำให้
 เอื้อยประสบความสำเร็จในชีวิต เทวดา พระราชา มนุษย์ และสัตว์ต่างรักและสงสารเอื้อยคอยให้
 ความช่วยเหลืออยู่เสมอ

จริยธรรม จากบทสนทนาและบทบรรยายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทาน
 ประโลมโลกที่กล่าวมาได้แก่ เมตตา กรุณา ชื่อสัตย์ หน้าที่ วินัย สามัคคี เสียสละ กตัญญู
 พยายามและอดทน ยุติธรรม ขยัน ประหยัด และสัมมาคารวะ จริยธรรมเหล่านี้มีอยู่ในแทบทุก
 เรื่องมากบ้างน้อยบ้าง วรรณกรรมเรื่องยาว เช่น พระรถเมรี สุวรรณหงส์และมโนห์รา จะมีอยู่มาก
 ส่วนอีก 2 เรื่องคือ ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ และปลาบู่ทองเป็นเรื่องไม่ยาวมาก จริยธรรม
 จะเด่นอยู่บ้างด้านชาละวันเด่นในเรื่องความซื่อสัตย์และหน้าที่ ส่วนปลาบู่ทองเด่นด้านความ
 กตัญญูและเมตตา กรุณา วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกทั้ง 5 เรื่องนี้
 สมัยก่อนนิยมใช้เป็นหนังสือสวดอ่านในวัดและบ้านเรือนชาวบ้านทั่วไป (ใช้คำว่า หนังสือเรียน
 คงต้องมีหลักฐานให้ชัด) เพราะเป็นเรื่องที่สั่งสอนในเรื่องคุณงามความดี และมีความสนุกสนาน
 อีกทั้งยังเป็นวรรณกรรมที่แต่งได้ดีด้วยลีลาภาษาและโวหารอีกประการหนึ่ง

บทที่ 4

จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลกเพื่อการพัฒนาสังคม

ศาสดาและนักปราชญ์ในศาสนาต่าง ๆ ได้คิดค้นและสรุปสิ่งที่ถูกต้องดีงามเอาไว้เพื่อให้ผู้นับถือศาสนานั้นได้ปฏิบัติตามหลักแห่งความดีงามหรือสิ่งดีมีคุณค่าที่เรียกว่า “คุณธรรม” ดังกล่าวนี้ได้รับการบันทึกไว้ในคัมภีร์หลักและคัมภีร์ของศาสนานั้น ๆ ในพระพุทธศาสนาคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎก อันประกอบด้วย 3 อย่าง คือ พระอภิธรรม พระวินัย และพระสุตตันตปิฎก คัมภีร์รองมีอยู่มาก เช่น อรรถกถา มหาวิสตุ และชาดกนอกนิบาตต่าง ๆ ในคริสต์ศาสนามีคัมภีร์ไบเบิลเป็นคัมภีร์หลัก และคัมภีร์รองของสาวกของพระเยซูคริสต์อีกส่วนหนึ่ง ในศาสนาพราหมณ์ก็มีไตรเพท คือ อาชुरเวท สามเวท และฤคเวท ในศาสนาอิสลามมีคัมภีร์อัลกุรอานที่มีบทบัญญัติของศาสดา พระนะบี โมฮัมหมัด นอกจากนี้ยังมีหลักแห่งคุณงามความดีต่าง ๆ ของสังคมทุกสังคมที่เกิดขึ้นมาจากฐานรากต่าง ๆ

หลักธรรมแห่งความดีหรือคุณธรรมเหล่านี้เป็นที่มาของ “จริยธรรม” คือ การประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม อันก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนบุคคลและสังคม

พระธรรมปิฎก (ประยูรเทพมุนี) ได้กล่าวถึงเรื่องจริยธรรมเพื่อการพัฒนาหรือนำมาประยุกต์ใช้เอาไว้ว่า

คำว่า “พรหมจรรย์” แปรจากบาลีว่า “พรหมจரிய” ซึ่งประกอบด้วย พราหม+จริยธรรม พรหม แปลว่าประเสริฐ เลิศล้ำ สูงสุด บริสุทธิ์ ส่วนจரிய มาจากรากศัพท์ คือ จร ซึ่งในความหมายเชิงรูปธรรม แปลว่า เทียวไป ดำเนินไป จาริกไป ในเชิงนามธรรม แปลว่า ประพฤติ ดำเนินชีวิต ครอบงำชีวิตเป็นอยู่ ในที่นี้ต้องการความหมายเชิงนาม จரியซึ่งเป็นคำนามจึงแปลได้ว่า ความประพฤติ การดำเนินชีวิต การครอบงำชีวิต หรือความเป็นอยู่ จரியหรือจริยะนี้ เมื่อเขียนเป็นไทย แปรตามรูปศัพท์สันสกฤตเป็นจรรย์ก็มี ถ้อยตามรูปบาลี อีกรูปหนึ่งเป็นจரியาก็ได้ ดังนั้นพรหมจรรย์ จะแปลว่าพรหมจรรย์หรือพรหมจரியาก็ได้ แต่ตามปกติแปลกันว่า พรหมจรรย์และใช้กันอย่างนี้จนมักลืมนึกว่าจรรย์ในคำนี้คือ ศัพท์เดียวกับจரியหรือจริยะที่ใช้ในคำว่าจริยะศึกษาและจริยธรรม เป็นต้น รวมความว่าพรหมจรรย์มาจาก “พรหมจரிய” เมื่อแยกศัพท์ออกไปก็แปลได้ว่าจริยะอันประเสริฐ ความประพฤติอันประเสริฐ หรือประพฤติบริสุทธิ์อย่างพรหม การดำเนินชีวิตอันประเสริฐ การครอบงำอย่างประเสริฐหรือความเป็นอยู่อย่างประเสริฐ ในภาษาไทยปัจจุบัน มีคำบัญญัติ ขึ้นใช้

ใหม่คำหนึ่งว่า จริยธรรม มาจาก จริย+ธรรม นั่นเอง ในภาษาบาลีมีใช้แต่ จริย ไม่มีจริยธรรม แต่ถึงจะเติมต่อธรรมเข้าไป ก็ไม่มีข้อขัดแย้งแต่อย่างใด จริยธรรมก็ แปลว่า ธรรมคือ จริยะหรือหลักแห่งจริยะนั่นเอง คำว่าจริยธรรมตามบัญญัติของนักวิชาการสมัยใหม่มีความหมายอย่างไร ในที่นี้จะไม่เกี่ยวข้องกับด้อย จะพิจารณาแต่ในแง่ความหมายของพระพุทธศาสนา เป็นอันว่า เมื่อแปลเลียนรูปศัพท์อย่างสมัยใหม่ พรหมจริยะ ก็แปลได้ว่าจริยธรรมอันประเสริฐคำว่าพรหมหรือประเสริฐ เป็นเพียงคำวิเศษณ์ เป็นอันให้รู้กันว่า จริยธรรมประเสริฐหรือจริยธรรมที่เป็นพรหมนี้ หมายถึงจริยธรรมที่เป็นระบบของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะตามพุทธพจน์ที่ยกมาอ้างข้างต้น แสดงว่าพรหมจรรย์หรือจริยธรรมอันประเสริฐ หรือจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ก็คือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้เอง และพรหมจารีหรือ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสตร์ ส่วนความหมายตามรูปศัพท์ตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้น ก็ทำให้ แปลคำ จริยธรรมได้ว่า หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิตหรือหลักการครองชีวิต เป็นอันได้ว่าเมื่อถือตามหลักพระพุทธศาสนา มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือระบบจริยธรรม ระบบความประพฤติปฏิบัติ หลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดหมายคือความดับทุกข์ หรือความสุดสิ้นปัญหา อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์

จากความหมายทั้งตามรูปศัพท์ และตามคำสอนที่กล่าวมานี้ พอสรุปเป็นข้อควรทราบเกี่ยวกับพรหมจรรย์คือ จริยธรรมประเสริฐ หรือระบบจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนาได้ดังนี้

- จริยธรรมสัมพันธ์กับความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ หรือมีกฎธรรมชาตินั้นเองเป็นพื้นฐานกล่าวคือ การนำเอาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการธรรมที่เป็นไปอยู่เองตามธรรมแห่งเหตุ ปัจจัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ โดยจัดวางลงเป็นระบบวิธีประพฤติปฏิบัติ หรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ที่จะให้ได้ผลดีสอดคล้องกับความจริงที่เป็นไปตามธรรมชาตินั้น

- เนื้อความในข้อต้นนั้นมองได้สองด้าน ในข้อต้นนั้นเน้นการมองในแง่ที่มา คือ จริยธรรมนี้ประยุกต์ออกมาจากความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ แต่เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้น ควรเอาการมองในแง่ที่ไปมาเน้นไว้ต่างหากอีกด้วย การมองในแง่ที่ไปคือในแง่ของจุดหมายว่านำมาประยุกต์เพื่ออะไร ซึ่งก็คงตอบได้ง่าย ๆ ว่าประยุกต์เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ เพื่อให้ชีวิตของมนุษย์เป็นชีวิตที่ดี เพื่อให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่มนุษย์นั่นเอง เช่น ในระดับสังคม เมื่อจะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

ก็สั่งสอนแนะนำวางเป็นหลักความประพฤติ เช่น วิธีปฏิบัติต่อกัน ข้อควรแสดงออกและควรกระทำต่อสภาพแวดล้อม เป็นต้นกำหนดขึ้นมาโดยสอดคล้องกับความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่มีความต้องการอย่างนั้น ๆ มีปกติวิสัยอย่างนั้น ๆ มีภาวะที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และอิงอาศัยธรรมชาติแวดล้อมอย่างนั้น ๆ เป็นต้น หรือในระดับปัจเจกบุคคล เมื่อจะให้แต่ละคนมีจิตใจปลอดโปร่ง เบิกบาน ผ่องใส มีสุขภาพจิตดี ก็สั่งสอนแนะนำแสดงวิธีควบคุมชักนำกระแสความคิด วิธีฝึกอบรมและชำระจิต เป็นต้น กำหนดขึ้นมา โดยสอดคล้องกับความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติแห่งจิตมนุษย์ที่มีความเป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ฝ่ายนามธรรมอย่างนั้น ๆ หรือเมื่อจะให้บุคคลประสบความสุขอันประณีตในฉานสมาบัติ ตลอดจนบรรลุปริญญาอันสูงสุด ก็แนะนำสั่งสอนวิธีฝึกจิต วิธีคิด วิธีพิจารณา การวางท่าทีของจิตใจต่อสิ่งทั้งหลาย และวิธีฝึกอบรมปัญญาตามลำดับแห่งขั้นตอนต่าง ๆ กำหนดขึ้นมาโดยสอดคล้องกับความจริงเกี่ยวกับกฎแห่งการทำงานของจิต และสภาวะของสังขารธรรมทั้งหลาย เป็นต้น

จริยธรรมครอบคลุมวิธีปฏิบัติที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จึงอาจจัดแบ่งออกได้หลายระดับหลายขั้นตอน อาจสรุปอย่างคำพูดสมัยใหม่ว่า จริยธรรมคือ การนำเอาความรู้ในสังขารมาประยุกต์เป็นวิธีดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อให้มนุษย์บรรลุประโยชน์จึงถึงขั้นที่สุดส่วนคำว่าจริยธรรม ตามที่เข้าใจกันในภาษาไทยก็ยังพราและสับสนอยู่ไม่น้อย มีทั้งที่เข้าใจกันอย่างชาวบ้าน รู้สึกเหมือน ๆ กับศีลธรรมนั่นเองบ้าง เข้าใจอย่างนักวิชาการในเชิงปรัชญาบ้าง แต่ในที่นี้จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับความหมายเหล่านั้นเลย ขอพูดอย่างเดียวกับคำว่า ศีลธรรมข้างต้นนั่นแหละ ศีลธรรมก็คือ ศีล ธรรมเป็นเพียงสร้อยคำ จริยธรรมก็คือ จริยะ ธรรมเป็นเพียงสร้อยคำ เมื่อพูดอย่างนี้แล้ว จริยะก็เข้ามาในพหุหมายจริยะ มีความหมายชัดเจนแน่นอน เท่ากับมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา แต่มองในแง่ของความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตว่าโดยลักษณะทั่วไป จริยธรรมนี้มองไปได้กว้างขวางครอบคลุมวงการที่มีการใช้ธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะมีความประพฤติศีลธรรมอย่างที่เข้าใจกันเบื้องต้นหรือการทำจิตใจให้มีความสุข วิธีสร้างสุขภาพจิต การฝึกจิต บำเพ็ญสมาธิภาวนา การเจริญวิปัสสนา ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม การไปเป็นอุบาสกจำศีลที่วัด ตลอดจนการที่พระภิกษุไปบำเพ็ญสมณะธรรมในป่า รวมอยู่ในคำว่าจริยธรรมตามหลักนี้¹

¹ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต) .พุทธธรรม.กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529 , 590-593 .

จริยธรรมที่พระราชวรมุณี (ประยูรท์ ปยุตโต) หรือปัจจุบันได้รับสมณศักดิ์ เป็นพระธรรมปิฎก ได้วิเคราะห์เอาไว้ว่า เป็นการประพฤติปฏิบัติที่ประเสริฐหรือการประพฤติปฏิบัติที่ดั่งามหมายรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างในสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกที่ดั่งามทั้งหลาย การประพฤติปฏิบัติที่ประเสริฐหรือดั่งามทั้งหลาย จะเกิดผลดีทั้งในส่วนปัจเจกและมหาชน การปฏิบัติศีลก็เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม

ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ กล่าวถึงการเกิดจริยธรรมเอาไว้ว่า

ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกผิดมิได้เกิดจากการเรียนรู้มิได้เกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการสังเกตและการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งโคลเบอร์กเชื่อเหมือนเพียเจต์ ดังนั้นจริยธรรมจึงพัฒนาเป็นขั้น ๆ ตามลำดับอย่างแน่นอนตายตัว พัฒนาการจากขั้นต่ำกว่าไปสู่ขั้นสูงกว่าที่ละขั้น ไม่มีการข้ามขั้น ไม่มีการสลับขั้น ไม่ว่าจะบุคคลจะเติบโตในสังคมใด หรือนับถือศาสนาใดก็ตาม¹

จากที่ชัยพร วิชชาวุธ นำเรื่องการเกิดจริยธรรม (Moral) ของโคลเบอร์กและเพียเจต์มา กล่าวไว้ว่าแท้จริง จริยธรรมเกิดจากการสังเกตและการไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล โดยมีปัญญาเป็นปัจจัยนั้นน่าจะเป็นข้อคิดในการหาวิธีการทำให้คนในสังคมได้สังเกตสิ่งที่ดั่งามมาก ๆ และได้ไตร่ตรองถึงข้อดีข้อเสีย เพื่อจะได้ปฏิบัติตนในสิ่งที่ดั่งาม วิธีการที่ว่าน่าจะเป็นที่ผู้ใหญ่จะต้องเป็นต้นแบบที่ดั่งามให้เยาวชนได้สังเกต และนำไปไตร่ตรองเพื่อเยาวชนจะได้ปฏิบัติตาม สิ่งที่ดั่งามในสังคมจะเกิดตามมา กล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในเรื่องจริยธรรม ส่วนเรื่องการเรียนรู้และการถ่ายทอดด้วยวิธีต่าง ๆ ให้เยาวชนนั้น ถ้าพิจารณาจากทฤษฎีนี้จะไม่เกิดจริยธรรม เพราะเพียงแต่รู้จากการที่ผู้ใหญ่บอก แต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติ ดังนั้นการเกิดจริยธรรมจากภายในอันสืบเนื่องมาจากแรงกระตุ้น (ต้นแบบ) จากภายนอก

ดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวถึง จริยธรรมเอาไว้ว่า

ความสามารถทางการรู้ การคิด หรือสติปัญญานี้มีความสำคัญต่อคุณลักษณะทางจริยธรรมและพฤติกรรมของเยาวชนมาก ถ้าความสามารถทางการรู้ การคิดของบุคคลต่ำ จริยธรรมของเขาจะพัฒนาไปสู่ขั้นสูงไม่ได้ ส่วนผู้ที่มีความสามารถทางการรู้การคิดขั้น

¹ ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ. พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน : ศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2531, หน้า 27

รูปธรรมก็มักจะแก้ปัญหาขัดแย้งด้วยการใช้กำลังกายและอาวุธ ส่วนผู้มีความคิดชั้น นามธรรมจะแก้ปัญหาด้วยการเจรจาตกลงกันโดยสันติวิธี

ด้านที่สอง ดัชนีพัฒนาการทางจริยธรรม (ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก) การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม มนุษย์อาจมีพัฒนาการได้ถึง 6 ชั้น ตามทฤษฎีผู้ที่เป็นวัยรุ่นอายุ 16 ปี ขึ้นไป ควรอยู่ชั้น 4 แต่จากการนำผลวิจัยในประเทศไทยที่วัดเหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชน และประชาชนไทยกว่า 10 เรื่องมารวมกัน (ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธมนาวิน 2533 หน้า 22 ถึง 27) พบว่าบุคคลที่มีอายุ 16 ปี หรือมากกว่านั้นจนเป็นผู้ใหญ่อายุ 60 ปี ส่วนใหญ่ (ประมาณ 50%) ที่เหตุผลเชิงจริยธรรมมักหยุดขังอยู่ในชั้นที่ 3 คือ ชั้นทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ และวัยรุ่นและผู้ใหญ่อีกจำนวนหนึ่ง (ประมาณ 30%) หยุดขังอยู่ในชั้นที่ต่ำกว่านี้ คือ ชั้นที่ 2 เป็นชั้นของการที่จะกระทำหรือไม่กระทำใน สถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีเจตนาที่จะต้องการรางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของ (ตรงกับความสามารถขั้นรูปธรรมที่กล่าวมาแล้ว) และมีอีกจำนวนหนึ่งซึ่งน้อยกว่า (ประมาณ 20%) ที่อยู่ชั้น 4 คือ ยึดถือกฎระเบียบ กฎหมาย ตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัดมาก ส่วนผู้ใหญ่ ควรอยู่ในชั้น 5 คือ ชั้นมีความเป็นเอกเทศและควบคุมตนเองได้ และชั้น 6 คือ ชั้นยึดอุดมคติสากล ชั้น 5 และชั้น 6 นี้มีตัวอย่างที่ดีของพุทธศาสนา คือ หิริ และ โอตตัปปะ นั่นเอง ซึ่งปรากฏว่าในผู้ใหญ่ไทยมีน้อยคนที่จะอยู่ใน 2 ชั้นสุดท้ายนี้

จากการที่จริยธรรมของวัยรุ่นและผู้ใหญ่ในสังคมไทยส่วนใหญ่อยู่ในชั้นที่ 3 จากที่มี อยู่ 6 ชั้น ในสากลนั้น แสดงถึงการพัฒนาการจิตใจที่เจริญเพียงครึ่งทาง คล้ายคลึงกับ การกล่าวถึงความ เป็นประชาธิปไตยของคนไทยว่าสังคมไทยมีประชาธิปไตยครึ่งใบ ซึ่ง เป็นข้อสังเกตที่ตรงกับดัชนีทางจริยธรรมที่นำเสนออยู่นี้ การที่สังคมจะเป็นประชาธิปไตย ได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ใหญ่ในสังคมนั้นส่วนใหญ่ (70%) ควรจะมีจริยธรรมในชั้น 4 ชั้น 5 หรือชั้น 6 ฉะนั้นจึงควรมีนโยบายพัฒนาจริยธรรมในวัยรุ่น และผู้ใหญ่อย่างเร่งด่วนจะ ช่วยให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น¹

การสรุปผลการวิจัยดังกล่าวนี้ แสดงถึงการพัฒนาจริยธรรมของสังคมไทยที่เป็นไปอย่างไม่ สมบูรณ์ไม่ได้มาตรฐาน จะต้องมีการพัฒนา ทำให้จริยธรรมของคนในสังคมไทยมีมากขึ้น

¹ดวงเดือน พันธมนาวิน. "การวิจัยทางจิต พฤติกรรมศาสตร์ เพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับครอบครัว และเยาวชนไทย" ในการประชุมทางวิชาการเรื่องการกำหนดปัญหาการวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : ด้านพฤติกรรมจริยธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2537. หน้า 135,137.

นั่นคือ ทำให้ความรู้สึกนึกคิดในทางที่ติงามกับการประพฤติปฏิบัติที่เกิดคุณค่าต่อตนและสังคมมีเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว

เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมที่โคลเบอร์กได้ศึกษาไว้ ตามที่ดวงเดือน พันธมนาวิน สรุปไว้มีดังนี้

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 – 7 ปี) ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 – 10 ปี)	1.ระดับก่อนเกณฑ์
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10 – 13 ปี) ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (13 – 16 ปี)	2.ระดับตามเกณฑ์
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล ผู้ใหญ่	3.ระดับเหนือกฎเกณฑ์

เสนห์ จามริก กล่าวถึง เรื่องความคิดกับการกระทำซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมและวัฒนธรรมว่า

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดกับการกระทำ ฟังเป็นที่เข้าใจได้ ดังที่ยืนยันเป็นลัทธิวิเคราะห์ไว้อย่างรัดกุม ในพุทธศาสนาที่ว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ" และใจ หรือความคิดของมนุษย์นี้เองก็ได้อุบัติขึ้นหรือดำรงอยู่ในสุญญากาศ หากแต่เป็นผลขององค์ความรู้ อันประมวลขึ้นจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในสังคม และทั้งหมดประกอบกันเป็นภาพรวมของความรู้ ความเชื่อและค่านิยม รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ ซึ่ง โธมัส คูณ นักฟิสิกส์รวมเรียกว่า "กระบวนทัศน์" (Paradigm) อันเป็นตัวกำกับการกระทำและกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในชีวิตสังคมมนุษย์¹

¹ ดวงเดือน พันธมนาวิน. จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2524. หน้า 30.

² เสนห์ จามริก. ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2544. หน้า 37.

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตามลำดับ ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านจิตใจนั้นมีศาสนาและหลักธรรมแห่งสังคมเป็นหลักยึด คนไทยในสมัยก่อนต่างพยายามที่จะทำให้คนไทยเป็นคนดี มีความเก่ง เรียบร้อย ด้วยวิธีการต่าง ๆ กันพอสมควร คิดค้นวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความงดงามให้เกิดขึ้นและจะสอดคล้องกับศาสนาที่นับถือซึ่งมีหลายศาสนา เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ และซิกข์ เป็นต้น จากอดีตถึงปัจจุบันมีข้อสรุปจากผู้รู้ในสังคมไทยดังในทีกล่าวมาเป็นตัวอย่างว่า การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือจริยธรรมของไทยยังต้องดำเนินการให้มากกว่าที่ผ่านมาจึงจะทำให้สังคมไทยมีสภาพที่ดีกว่าที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก 5 เรื่องที่คนไทยภาคใต้นิยมอ่านกันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นประมาณก่อน พ.ศ. 2411 นั้นนับได้ว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่คนไทยภาคใต้ใช้ในการสร้างเสริมจริยธรรมให้แก่บุตรหลานและผู้ใหญ่ จากการวิเคราะห์จริยธรรมจากโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง แนวคิดหลักของเรื่อง และจากบทสนทนาและบทบรรยาย ทำให้ได้พบจริยธรรมในสังคมไทยที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมหลายประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา กตัญญู ซื่อสัตย์ หน้าที่ เสียสละ พยายามและอดทน สามัคคี วินัย ยุติธรรม ชยัน และประหยัด ดังกล่าวนี้นหากมีการประพฤติปฏิบัติแล้วก็จะเกิดสันติสุขในสังคมไทยอย่างแน่นอน จริยธรรมทั้งหมดนำไปใช้พัฒนาสังคมไทยได้อย่างต่อเนื่อง เพราะพื้นฐานทางจริยธรรมมีอยู่แล้วพอสมควร จริยธรรมเพื่อพัฒนาสังคมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แยกกล่าวได้ดังนี้

1. จริยธรรมเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม เนื่องจากในสังคมมีคนอยู่จำนวนมาก ดังนั้นการมีหลักของความถูกต้องดีงามเพื่อนำมาใช้ปฏิบัตินั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อปฏิสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคม ในการดำเนินการทางการเมืองการปกครองนั้นผู้นำของสังคมเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่ง หากผู้นำของสังคมด้อยจริยธรรมแล้ว ความสุขความสงบของสังคมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ จริยธรรมเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก

1. พิจารณาจากโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง

1.1 พระรถเมรีหรือนางสิบสอง ผู้ปกครองในวรรณกรรมเรื่องนี้แทบทุกเมืองมีจริยธรรมปกครองพลเมืองให้มีความเป็นอยู่อย่างปกติสุขไม่ว่าพระรถสิทธิ์แห่งเมืองไพศาลี ท้าวคนธรรมพ์กับนางสนทรา แห่งเมืองดาวันและท้าวทศวงศ์แห่งเมืองนาควารี จุดเด่นของเมืองที่ 1 กับ 3 คือความเมตตา กรุณา พระรถสิทธิ์มีเมตตา กรุณาสูง แต่มีจุดด้อยที่ตกอยู่ในโลกีย์สุขมากไป แต่ผู้แต่งมีเหตุผลให้ในบางกรณี เช่น เพราะถูกมนต์เสน่ห์ของนางยักษ์สนทราที่จำแลงร่างเป็นมนุษย์ จึงทำให้เป็นพระราชชาติประหนึ่งขาดความอดทนในด้านกามโลกีย์ ท้าวคนธรรมพ์และนางสนทรา แม้จะไม่สร้างความยุ่งยากให้ราษฎรเมืองตน แต่มีความบกพร่องทางจริยธรรมที่

ไปสร้างความคิดร้อนรุ่มวุ่นวายให้กับเมืองอื่น เช่น ไปขโมยพระธิดาอเมริกัน จากเมืองนาควารี พระธิดาของท้าวทศวงศ์กับพระนางทศนา เพื่อเอาไปเป็นลูกแล้วเปลี่ยนชื่อเป็นกังหรี นอกจากนี้ทั้งคู่แม้จะมีความเมตตา กรุณาในตอนต้นคือ รักเด็ก ดูแลเลี้ยงดูเด็ก แต่ภายหลังมีพฤติกรรมบกพร่องทางจริยธรรมด้านนี้ และการเสียสละ ท้าวคนธรรพ์ออกไปพบยักษ์โคदानในป่าหาว่าเป็นเขตตนที่เทพเจ้ามอบให้ห้ามยักษ์โคदानจับสัตว์ จนเป็นเหตุให้สู้รบกับยักษ์โคदानและตนเสียชีวิต ส่วนยักษ์สนทราเมื่อนางสิบสองหนีก็โกรธและติดตามอาฆาตแค้น แสดงพฤติกรรมบกพร่องด้านเมตตา กรุณาอย่างรุนแรง ที่สร้างความสะเทือนขวัญผู้อ่านผู้ฟังมากที่สุด คือ การควักลูกตานางสิบสอง พฤติกรรมการทำทารุณด้วยการควักลูกตายังไม่พบในวรรณกรรมไทยเรื่องใดนอกจากเรื่องนี้

1.2 มโนหรานิบาต ผู้ปกครองของเมืองในเรื่องนี้มี 3 เมือง คือ อุดรปัญญา มหาปัญญา และไกรลาส ท้าวอาทิตย์วงศ์ผู้ปกครองเมืองอุดรปัญญาปกครองด้วยหลักธรรมและทำหน้าที่อย่างนักปกครองทั่วไป มีจุดด้อยที่ไม่มีความหนักแน่นจึงทำให้เป็นพระราชชาติขาดความยุติธรรม หลงคำทูลวางแผนทำลายพระสุธนและมโนห์รา และความแค้นส่วนตัวของพราหมณ์ปุโรหิต ในที่สุดก็สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ปรหนึ่งเป็นพระราชชาติไม่พร้อมด้วยศิลปศาสตร์ 18 ประการที่จะปกครองบ้านเมือง ราษฎรอยู่เป็นสุขได้ก็เพราะพญานาคชมภูจิต หากจะเปรียบกับเรื่องจริง พญานาคชมภูจิต คือ ข้าราชการผู้ใหญ่หรือนักปราชญ์ของเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรมสูงมาก และมีสติปัญญาในการคิด การทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อบ้านเมืองและราษฎร บุคคลเช่นนี้จะพบอยู่ในเมืองและประเทศต่าง ๆ ประเทศไทยที่ผ่านมา เช่น นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้น ส่วนพระราชชาติเมือง มหาปัญญาเวลานั้น ไร้จริยธรรมอย่างยิ่ง เพราะความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น แม้จะไม่กล่าวถึงความไร้จริยธรรมต่อราษฎรตนก็ตาม เมื่อไร้จริยธรรมต่อผู้คนบ้านเมืองอื่นกับราษฎรของตนก็คงจะไม่ต่างกัน กรณีที่ชี้ถึงความไร้เมตตา และไร้ความเป็นธรรมอย่างยิ่ง คือ สังฆาพญานาคชมภูจิตโทษที่ทำให้เมืองอุดรปัญญาจล โดยคิดว่า ถ้าพญานาคชมภูจิตตายบ้านเมืองตนจะมีความอุดมสมบูรณ์อย่างเมืองอุดรปัญญา หรือถ้าไม่อย่างนั้นก็ทำให้เมืองอุดรปัญญาแห้งแล้ง ชาวยากหมากแพงอย่างเมืองของตนด้วย ความคิดที่ไร้เมตตา และไร้ยุติธรรมเช่นนี้ เป็นสิ่งที่เลวร้ายและสร้างความวุ่นวายให้กับสังคมระหว่างเมืองระหว่างประเทศ ในปัจจุบันมีบางประเทศที่ผู้นำคิดเอาเปรียบผู้อื่นด้วยการให้สายสืบไปหาข้อมูลของประเทศที่มีทรัพยากรอยู่มาก แล้วใช้กลอุบายนำเอาทรัพยากรของประเทศนั้นกลับไปที่ประเทศตน หรือไม่ก็ใช้วิธีการเอาภูมิปัญญาของประเทศอื่นไปโดยไม่ให้เจ้าของภูมิปัญญา รู้ เมื่อรู้ก็ยากต่อการแก้ไขแล้ว พระราชาเมืองไกรลาสคือ ท้าวทุมพร เป็นพระราชชาติมีหลักทศพิธราชธรรมในการปกครองเมือง ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ทรงปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพระราชชาติและพระบิดาได้ดี พิจารณาจากการทรงให้ข้อคิดกับธิดาทั้ง 7 องค์ เมื่อจะไปเล่นน้ำที่เมืองมนุษย์และเมื่อมโนห์รา

หายไปก็ทรงมีพระวินิจฉัยและเหตุผลที่ดี ครั้นเมื่อมโนห์รากลัปเมืองก็ทรงมีความเมตตา กรุณา ทำให้ไม่เกิดปัญหาต่อพระธิดามโนห์รา ในที่สุดทำให้มโนห์ราและพระสุนทรประสพความสุขสมหวัง

1.3 ชาละวัน หรือไกรทองคำกาพย์ ในเรื่องนี้เจ้าเมืองพิจิตรเป็นผู้ปกครองเมือง เป็นผู้ที่มีความเอาใจใส่ในทุกข์สุขของราษฎร แต่บางครั้งใช้อำนาจมาก ออกประกาศข่มขู่ผู้ที่ไม่ทำตามว่า จะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ในส่วนที่ควรแก่การยกย่องคือ เมื่อผู้ใดทำผิดอุกฉกรรจ์ จะลงโทษด้วยความรุนแรงมาก เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ทำความผิดเกิดความเกรงกลัวคือ จับโยนให้จระเข้กิน นอกจากนี้ยังเป็นผู้คอยให้กำลังใจไกรทองพงศาในการปราบจระเข้ชาละวัน เมื่อไกรทองพงศาปราบได้สำเร็จ ก็ให้รางวัลในฐานะผู้สร้างความดีให้กับสังคม การที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีความใส่ใจในความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างเจ้าเมืองพิจิตรก็จัดได้ว่าเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครองที่ดีคนหนึ่ง ควรที่ผู้นำทางการเมืองการปกครองได้ดูเป็นแบบอย่าง แต่ในส่วนที่ประกาศข่มขู่ประชาชนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ส่อเค้าของพฤติกรรมไม่ดี จะต้องไม่กระทำ เพราะสร้างบรรยากาศตึงเครียดให้กับสังคม เว้นแต่จะกระทำต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีเค้าวากำลังทำความผิด อย่างไรก็ตามในสมัยก่อน (สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) ประเทศไทยปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นการแสดงอำนาจที่เป็นดังกล่าวจึงเป็นเรื่องธรรมดา แต่ในระบบประชาธิปไตย (Democracy) ผู้นำผู้ปกครองบ้านเมืองมีพฤติกรรมในทางข่มขู่ย่อมไม่ถูกต้อง ไม่สอดคล้องกับระบบการปกครองที่ใช้อยู่ อีกประการหนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางการเมืองการปกครองกับประชาชนไม่มีปัญหาใด ๆ ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างราบรื่น บทบาทหน้าที่ที่ผู้แต่งตั้งไว้มีไม่มากพอที่จะวิเคราะห้ได้

1.4 สุวรรณหงส์ วรรณกรรมเรื่องนี้มีผู้นำทางการเมืองการปกครองหลายเมือง คือ ไอยรัตน์ หนีทัน เนินจักรวาล และเมืองเล็ก ๆ ที่เรียกว่า เมืองร้อยเอ็ด (101 เมือง) กล่าวในส่วนของเมืองใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ เมืองไอยรัตน์ ราชผู้ครองเมืองคือ ท้าวสุธรรม์ ท้าวสุธรรม์เป็นผู้นำทางการเมืองการปกครองที่พึงเสียดราษฎร พิจารณาจากการที่ราษฎรกราบทูลว่า เมืองไอยรัตน์จะต้องมีรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ พระองค์ก็ทรงดำเนิการให้ทำพิธีวงสรวงแก้เทพยดาฟ้าดินให้บันดาลให้เทพลงมาจุติในครรภ์ของชายาองค์ใดองค์หนึ่ง ชายาต่างทำพิธีวงสรวง ยกเว้นชายารัตนมาลีที่ใช้วิธีการรักษาศีลภาวนานั่งสมาธิ และได้พระโอรสจากการจุติของเทพโดยพระบัญชาของพระอินทร์ นั่นคือ พระสุวรรณหงส์ เมื่อใครทำความผิดท้าวสุธรรม์จะตัดสินด้วยความยุติธรรม เป็นพระราชาที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างการรื้อฟื้นคดีที่ชายาสุพันธลิกา กล่าวหาว่า ชายาเกษสุริยากับอรพิมหีปลุกปล้ำ ในตอนต้นพระสุวรรณหงส์ตัดสินเข้าข้างชายาสุพันธลิกาเพราะทรงหลงรักอยู่ ผลการตัดสินรอบที่ 2 ชายาสุพันธลิกาผิดและพระนางยอมรับคำตัดสิน ความที่เป็นผู้ที่มีความยุติธรรมนี้เองทำให้ราษฎร โอรส และพระสุนิสา และพระนัดดาที่มีความเป็นอยู่ที่ปรกติสุข อีกทั้งการมีเมตตา กรุณา ดูแลความทุกข์สุขคอยแก้ปัญหาให้ผู้ที่กำลังมีปัญหายู่เสมอ ท้าววันฤทธิ์ (ยักษ์) แห่งหนีทัน พระบิดาของชายาเกษสุริยงเป็นผู้นำทางการเมืองที่ควรแก่การยกย่องอีกผู้หนึ่ง แม้ผู้แต่ง

จะให้บทบาทไม่มากนัก แต่พอจะพิจารณาได้ จุดเด่นคือ เป็นผู้นำที่มีความไตร่ตรอง ไม่ทำอะไร บุ่มบ่ามตามอารมณ์ อย่างกรณีของเกษสุริยงเมื่อรู้ว่าเกษสุริยงมีผู้ชายอยู่ในห้องบรรทม เพราะที่เลี้ยงทั้ง 4 นำไปฟ้อง ก็เรียกไปสอบถาม เมื่อเกษสุริยงรับก็ตำหนิบ้าง แต่ไม่ลงโทษ ให้พา พระสุวรรณหงส์ไปพบ แล้วกำหนดเงื่อนไขว่า ต้องยกหินคนหนักหนึ่งพันคนยกให้ได้เพียงคนเดียว ถ้าทำสำเร็จก็จะได้อภิเษกกับเกษสุริยา ถ้าไม่สำเร็จจะต้องถูกฆ่า แม้สิ่งที่กำหนดจะเป็นสิ่งที่ลำบากยากเข็ญ แต่ก็เปิดโอกาสให้ได้แก้ตัวบ้าง ในความเป็นจริงพฤติกรรมของพระสุวรรณหงส์ เป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามหลักธรรมแห่งสังคัม คือ การลักลอบเข้าไปมีสัมพันธทางเพศกับหญิงสาวทั้ง ๆ ที่ยังอยู่ในการดูแลของบิดามารดา อย่างไรก็ตามพระสุวรรณหงส์เป็นสิ่งที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง แต่กระนั้นผู้แต่งยังคำนึงถึงความถูกต้องของสังคัม คือ เมื่อสุวรรณหงส์ทำผิดก็ให้ถูกหยกยนต์ของพี่เลี้ยง 4 คนถึงสิ้นพระชนม์ ก็ถือได้ว่าเป็นการลงโทษแก่ผู้กระทำผิดแล้ว พระราชาเมืองเนินจักรวาลพระบิดาของชายาสุพันลิกา เป็นเจ้าเมืองที่ไม่ค่อยมีบทบาทในเรื่อง แต่โดยทั่วไปเป็นผู้นำที่ไม่สร้างความยุ่งยากให้กับราษฎรแต่อย่างใด ผู้นำทางการเมืองทั้งหมดในเรื่อง ท้าวสุธรรม์เป็นผู้ที่มีบทบาทเด่นอันเนื่องมาจากมีโอรสคือ พระสุวรรณหงส์เป็นผู้สร้างสัมพันธในฐานะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะของราชบุตรเขยของเมืองอื่น ๆ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองไอยร์ตันกับเมืองอื่น ๆ จึงเป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังมีราชันดดาที่มีความเก่งกล้าอย่างศิลาปรีธุ เป็นต้น ทำให้การดำเนินการทางการเมืองการปกครองเป็นไปได้อย่างดี บรรดาหัวเมืองเล็กเมืองน้อยก็ยอมอยู่ในอำนาจ มีบางครั้งที่หัวเมืองเล็กรวมตัวแสดงความกระด้างกระเดื่อง แต่ถูกปราบปราม และเมื่ออยู่ในความดูแลของเมืองไอยร์ตัน ท้าวสุธรรม์และพระสุวรรณหงส์ก็ให้ความยุติธรรมและมีความกรุณาต่อทุกเมือง ผู้นำทางการเมืองการปกครองของเรื่องนี้จึงเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครองที่ควรแก่การดูเป็นแบบอย่าง ด้วยมีพฤติกรรมของผู้นำที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องนี้ผู้แต่งกล่าวถึงทศพิธราชธรรมหลายตอน แสดงถึงเจตนาที่จะย้ำในเรื่องนี้เพื่อให้ผู้นำระดับต่าง ๆ ที่ได้ฟังได้อ่านตระหนักอยู่เสมอและนำไปปฏิบัติ

1.5 ปลาปูทอง สภาพความเป็นอยู่ของเมืองในเรื่องนี้มีความเป็นปกติสุข แสดงว่าผู้ปกครองเมืองมีความรู้ความสามารถในการปกครองบ้านเมือง จะมีความทุกข์ยุ่งยากอยู่ที่ครอบครัวหนึ่งคือ ครอบครัวของเศรษฐีทากรที่มีภรรยา 2 คน ภรรยาน้อย คือ ขนิษฐิ์เกิดความอิจฉาริษยา ภรรยาหลวง (ขนิษฐา) จึงทำให้เกิดปัญหาถึงขั้นฆ่าแกงภรรยาหลวงและบุตรสาวภรรยาหลวง (เอื้อย) ความยุ่งยากและปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้นำทางการเมืองการปกครองไม่รู้เรื่องในตอนต้น เพิ่งรู้เมื่อได้รับการบอกเล่าจากเอื้อย บุตรสาวของภรรยาหลวง แต่เมื่อรู้แล้วก็มิได้ดำเนินการลงโทษแต่อย่างใด ปล่อยคนชั่วให้อยู่ทำชั่วต่อไปเป็นปกติ การดำเนินการลงโทษเพิ่งมีขึ้นหลังจากที่พระราชาได้ทรงทราบว่าย้ายพี่สาวต่างมารดาของเอื้อย เป็นผู้วางแผนฆ่านางแซกเต้า (เอื้อย) ทำให้พระราชาต้องสูญเสียนางแซกเต้า ซึ่งเป็นอดีตชายาของพระองค์ การที่พระราชาและผู้ปกครองบ้านเมืองไม่

ทรงทราบเรื่องความเดือดร้อนของราษฎร ดังในเรื่องปลาบู่ทองนั้น และปล่อยให้ผู้ที่มิจิตใจใไรจริยธรรม
 ทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่นนั้น ผู้แต่งมีเจตนาจะให้เห็นภาพของเรื่องจริยธรรมได้ชัดเจนนั่นเอง
 เพื่อจะได้เป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้อ่านผู้ฟัง แต่ในสังคมของมนุษย์จริง ๆ หากผู้ปกครองปล่อยให้ผู้มี
 จิตใจไม่ดีทำร้ายผู้ที่มีความเป็นมนุษย์สูง ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เข้าทำนองผู้ปกครองเอาหูไปนา
 เอาตาไปไร่ ซึ่งสร้างความบั่นป่วนให้กับสังคมนั้น ๆ

1.2 จากบทสนทนา และบทบรรยายในเรื่องการปกครอง จริยธรรมจากบทสนทนา
 และบรรยายที่เด่น คือ ทศพิธราชธรรม ซึ่งประกอบด้วย ธรรมะ 10 ประการที่ใช้ในการปกครอง
 ของพระมหากษัตริย์ หรือพระราชา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่รวมเอาความดีงามทั้งปวงเอาไว้ได้อย่าง
 ครบถ้วน อันได้แก่ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตบะ อักโกระ อวิหิงสา ขันติ และอวิโรธ
 เรื่องเกี่ยวกับทศพิธราชธรรมมีกล่าวถึงในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ดังนี้

- ๐ ศิลปอนุ कुमार กับพระภูบาล องค์กรเสสรวล
 แต่นี้ไปหน้า ท่านอย่าลาลมลอน ให้ผิดกระบวน ทศพิธราชธรรมฯ
- ๐ อย่าเบียดเบียนราษฎร โกรธาพยาบาล จงฆาตเวรกัน
 โลโกโมหา อย่าเคียดเคียดฉันท์ หนึ่งจงอดกลั้น ขันติระงับใจฯ
- ๐ ให้ทานถือศีล แปรห้าอาจิณ ทรงศิลวินัย
 ถือสัตย์กตัญญู อย่าหลู่คุณใคร ถ้าว่าผู้ใด มีคุณแทนคุณฯ
- ๐ อัจจังขันติ กตัญญูกตเวที อธิบัติทำบุญ
 พระจอมมงกุฎ สัมบุรุษกล่าวคุณ องค์พุทธางกูร โถมนาสรรเสริญฯ
- ๐ ธรรมสามประการ เกจิอาจารย์ ท่านว่าจำเริญ
 แก่คนผู้ถือ สัตย์ชื่อทางเดิน เป็นทางดำเนิน ไปสู่นฤพานฯ
- ๐ นักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านกล่าวบรรยาย ว่าธรรมแก่นสาร
 สัจจะเปรียบดุจ ดังสมุทรรลธาร เป็นที่ขังนาน แห้งน้ำฟ้าฝนฯ
- .....
- ๐ ศิลตั้งด้วยสัตย์ ถ้าสัตย์วิบัติ ศิลขจัดพลัดถอน
 คำมุสวาท อาจะตัดทอน ซึ่งศิลสังวร ทรหวนปรวนแปรฯ
- ๐ ทศธรรมสิบประการ นี่เป็นประธาน ในโลกเที่ยวแท้
 กษัตริย์องค์ใด รู้ในกระแส ทศธรรมจำแน มีได้แปรปรวนฯ
- ๐ จักมีศรียศ ลือชาปรากฏ ทั่วทิศทิศหวน
 เป็นมรรคบรรดา พระยาทั้งมวล ดำเนินเดินด่วน ทางไปสู่สวรรคตฯ

(สุวรรณหงษ์ หน้า 335 - 337)

ตอนนี้เป็นตอนที่พระศิลปโณกับพระสุวรรณหงส์ทรงให้สติกับพระเจ้าสีหะแห่งปัญจาลที่ยกกองทัพไปหมายจะยึดเอาเมืองและสิ่งของ แต่ไม่สำเร็จ สู้กำลังทัพของพระศิลปโณไม่ได้ ทศพิธราชธรรมหรือหลักธรรมแห่งพระราชชา 10 ประการที่สอนนั้นเป็นสิ่งที่จะสร้างความสุข ความสงบให้แก่ตนและสังคม นั่นคือ ให้มีความเมตตา กรุณา ประพฤติดี มีความสัจ ความอดทน กตัญญู หากปฏิบัติแล้วจะได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ และชื่อเสียงเกียรติยศก็จะปรากฏทั่วไป อีกทั้งเป็นทางที่จะนำไปสู่สวรรค์ จากเรื่องนี้ทำให้ได้เห็นตัวอย่างของผู้ที่มีจริยธรรม ในการเมืองการปกครองอันนำมาซึ่งความสุขทั้งในส่วนบุคคลและมวลชน ในเรื่องนี้ยังมีตอนอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เช่น

๐ นางสุพันลิกา	กวีวิจารณ์ตม
ด้วยค่านักสิทธิ์ยก	คติพราหมณ์ราพวรรณครัน ฯ
๐ ว่าท้าวเธอหลีกเลี้ยง	บมิเที่ยงคติฉันท
ว่าองค์มีทงธรรม	ทศพิธพระบัญญัติ ฯ
๐ น้องฟังกี่แคลงใจ	ติคำไทว่าอัสตย
จงแจ้งคติอรรถ	บริยัติคำอาจารย์ ฯ
๐ ว่าท้าวเธอหลงคิด	กระทำผิดโบราณการ
ความผิดกระหม่อมฉาน	บรรยายคำชี้ตรง ฯ
๐ พราหมณ์ว่าเจ้าจุงกร	เข้าแทนนอนพูดทอดตรง
ครั้นสืบพวกอนงค์	รับสมพราหมณ์ว่าพาชาย ฯ
๐ เข้าห้องพราหมณ์ร้องบอก	พวกสนมนางต่างรู้หลาย
คนพราหมณ์ห้ามโถมฉาย	เจ้าช้วนกายฉีกสะไบ ฯ

(สุวรรณหงส์ หน้า 268 - 269)

ฤาษีพูดถึงการพิจารณาตัดสินความไม่เที่ยงธรรมของพระสุวรรณหงส์ กรณีชายาเกษสุริยงและชายาอรพิมพ์ปลอมเป็นพราหมณ์ติดตามพระสุวรรณหงส์ไปที่เมืองของชายาสุพันลิกา (เนินจักรวาล) ชายาสุพันลิกาวางแผนกล่าวหาว่าพราหมณ์ทั้งสองปลุกปล้ำ ด้วยความหลงไหลในชายาองค์ใหม่ พระสุวรรณหงส์ตัดสินให้พราหมณ์ทั้ง 2 ผิดซึ่งขัดแย้งกับความเป็นจริง พราหมณ์ทั้ง 2 จึงเดินทางออกจากเมืองไปด้วยความน้อยใจ ภายหลังยกเรื่องขึ้นอุทธรณ์ต่อท้าวสุธรรม ท้าวสุธรรมก็ตัดสินคดีอย่างที่ฤาษีได้กล่าวกับพระสุวรรณหงส์ จะเห็นได้ว่าความไม่เป็นธรรมนั้นเมื่อตัดสินออกมาจะทำให้ติดอยู่ในจิตใจของผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม และสักวันหนึ่งจะถูกเปิดเผยออกมา อย่างกรณีของพราหมณ์ปลอม 2 คนกับชายาสุพันลิกา

ในเรื่องชาละวันกล่าวถึง ท้าวท้าวโคจร ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในบรรดาจระเข้ทั้งหลาย รู้เรื่องความเกรงของจระเข้สองพี่น้อง จระเข้ท้าวภักว้างกับจระเข้ท้าวพันตา จึงเดินทางไปปราบได้สำเร็จ

ทำให้ประชาชนที่เดินทางไปมาในน่านน้ำระหว่างพิจิตรกับอยุธยาไม่ต้องถูกจระเข้สองพี่น้องกัดกินอีกต่อไป แต่จะเข้าทำวโคจรก็ต้องจับชีวิตลงเช่นกัน เป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง หรือผู้นำที่มีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังบทร้อยกรองว่า

๑ ครวหรือภลวง ว่ามีกำลัง ขบตาภัย
 อดตัวว่าดี พี่น้องสองชาย สองเถาตายาย คำชายหากิน
 ๑ ชาวบกขาวเรือ ปักขี้ได้ฝ่ายเหนือ กรีกฏไปยสิริ
 พุดเล่าคายนู กูมาได้ยิน พลอยชั่วไปสิ้น เขาใจจงหลง
 ๑ กูหน้าบดสี ว่ามีฤทธิ์ เป็นใหญ่ในคลอง
 ชิชะภลวง ทั้งพี่ทั้งน้อง กูนี้จำลอง ฤทธากันดู

(ชาละวัน หน้า 3)

จะเข้าทำวโคจรออกเดินทางไปปราบจะเข้าพาลได้สำเร็จ แม้จะต้องสูญเสียชีวิตก็ควรแก่การยกย่องดังกล่าวแล้ว ผู้นำ ผู้ปกครองทุกระดับ ถ้ามีจริยธรรมของความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และมีความเมตตา กรุณาและเสียสละความสุขสงบยอมเกิดขึ้นแก่ผู้คนในชุมชนและสังคมนั้น ๆ

ในเรื่องมโนราห์ ผู้นำผู้ปกครองบางคนในเรื่องนี้ไม่มีความหนักแน่นและไร้วิจารณญาณทำให้เกิดความเดือดร้อนกับผู้อื่นอย่างเช่น กรณีของการทูลข้อความ หวังทำลายพระสุธนและมโนห์ราของพราหมณ์ปุโรหิตผู้จิวจาวิชา ดังบทร้อยกรองว่า

๑ โออินจจาพ้อแซนสวย   ควบคุมฤม้วยด้วยเมียงาม
 ปีตรงหลงด้วยพราหมณ์   ปุโรหิตตุมิจจา

(มโนห์รานิบาต หน้า 198 - 199)

การทูลของพราหมณ์ปุโรหิต คือ นางมโนห์ราเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง ทำให้เดือดร้อนกันไปทั่ว มีกองทัพเข้าศึกโจมตี แท้จริงพราหมณ์ปุโรหิตวางแผนทั้งหมด และเพื่อขจัดความชั่วร้ายทูลให้บุชายัญ (เผาไฟ) มโนห์รา พระราชาอาทิตย์วงศ์ทรงให้ดำเนินการ สังคมใดมีผู้นำอย่างนี้และปกครองเช่นนี้ย่อมทำความวิบัติให้กับบ้านเมือง เพราะเชื่อโดยมิได้ไตร่ตรองและขาดวิจารณญาณอย่างรุนแรง

อย่างไรก็ตามในตอนต้นผู้แต่งได้กล่าวถึงเมืองอุดรปัญจาลว่ามีราชาหรือกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทำให้ราษฎรมีความเป็นอยู่อย่างผาสุก การที่ผู้แตงนำมากล่าวไว้ คงเพื่อย้ำถึงการปกครองที่ดี ผู้นำสูงสุดต้องใช้หลักการ ดังบทร้อยกรองว่า

๑ สั่งให้สมนัด   พระนามป็นกระษัตร์   ท้าวอาทิตย์วงศ์
 ในพื้นพิภพ   ฤกลบแต่องค์   ป็นเกล้าท้าวทรง   ทศพิธร์ราชธรรม

(มโนห์รานิบาต หน้า 15)

หลักทศพิธราชธรรม หรือ ธรรมสิบประการสำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระราชานั้นเป็นสิ่งที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบันนี้หลักการนี้เป็นหลักการที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา

ในเรื่องพระรตเมรีหรือนางสิบสองมีบทร้อยกรองที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องการเมืองการปกครองอยู่บ้าง เช่น ความยุติธรรมของพระรตสิทธิ์ที่ให้เสรีภาพนางสิบสองในการจะยอมเป็นชายาและให้ความเอาใจใส่ราษฎร ดังบทร้อยกรองว่า

๑ พิจักเสกสม เป็นเจ้าสาวสนม ครองมนเทียรศรี
 ชาติขวางอหยงกัโหรย บอกไปโดยดี เราใหม่ขมิขี ชีนนำกระไทย
 ๒ นางทั้งสิบสอง พรอมมุนทูนสนอง แกป็นพ้มภไทรย
 นองนี้หมีขัด ตามอัดซาไสย แต่ความน้ำใจ นายอ๊กมเหสี

.....
 ๓ เทาปลอบตอบนุด คมสันขันสุด เสือกไสยไปยมา
 ชกกรมเหสี บัวยทิจรรจำ โหมมีพริยา รำว่ามาโย

พระรตสิทธิ์เปิดโอกาสให้นางสิบสองตัดสินใจว่าจะยอมเป็นชายาหรือไม่ก็ได้มิได้บังคับ และพระรตสิทธิ์นั้นยังไม่มีมเหสีแต่อย่างใด

ในเรื่องปลาบู่ทองราชาพรหมทัตเสด็จออกนอกวัง เพื่อการเยี่ยมเยียนประชาชน ทำให้รู้เหตุการณ์เกี่ยวกับความทุกข์ร้อนของเอื้อยและเห็นสิ่งดั่งงามคือ โไฟเงินโพทอง จึงให้ความดูแลเอื้อยด้วยการยกให้เป็นมเหสีดังบทร้อยกรองว่า

๑ สมเด็จพระเบจ ตรัษทอดพระเนด เหนออร่เทวี
 ยกเข้าโพทอง อ้นงามมีสี ถวายแกงมี ระเบิดาพิชหวง
 ๒ ท้าวลงจากม้า แทนทองรจหน้า อุมเอาโอมยง
 ทรงเหนือคัดซา ภาะทินงบันจง ภานางโอมญง เสด็จเขาบุนหรี

(ปลาบู่ทอง)

จากตอนนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงผู้นำผู้ปกครองเห็นความทุกข์ร้อนของราษฎรและเห็นความดั่งงามของผู้ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ จึงตอบแทนคุณความดีด้วยการให้ได้รับสิ่งที่ดี ๆ ผู้นำผู้ปกครองที่ปรารถนาให้สังคมร่มเย็นเป็นสุขต้องดูแลคนดี และขจัดคนชั่ว สังคมจึงจะมีความสงบสุข ในกรณีขจัดคนชั่วนั้น บทบาทของราชาพรหมทัตมีเฉพาะตอนจบเล็กน้อย คือ สั่งประหารชีวิต นางอ้ายผู้ทำร้ายมเหสีเอื้อย

2. การเลือกคู่ครอง และการครองเรือน คู่ครองและการครองเรือน เป็นการสร้างสถาบันทางสังคม การเลือกคู่ครองถ้าเลือกได้ดีเหมาะสมก็จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง

ประสบแต่ความสุขได้ระดับหนึ่ง เท่ากับปูฐานของการครองเรือน หากสามีภรรยาที่มีจริยธรรมก็จะทำให้ชีวิตคู่หรือการครองเรือนมีความสุข ความมั่นคง อันส่งผลต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวมด้วย

ในเรื่องพระรตเมรีจะเห็นถึงการเลือกคู่ครองของพระรตสิทธีที่ทอดพระเนตรนางสิบสอง แล้วพอพระทัยด้วยเห็นลักษณะที่ดีของสตรีทั้งสิบสองคน และสุดท้ายก็ไม่ทรงผิดหวังเพราะนางทั้งสิบสองคนนั้นมีจริยธรรม ในส่วนของพระรตเสนมิได้เลือกคู่ครองในตอนต้นได้ เพราะสถานการณ์บังคับ แต่พบสตรีที่ดีอย่างนางกัณฑ์ หรือเมรีที่ดูเลเอาใจใส่สามีดี และมีความจงรักภักดีอย่างยิ่ง ภายหลังฤาษีแนะนำให้เลือกพระธิดาทศนารีแห่งเมืองนาควารีเป็นชายา พระรตเสนก็ทรงทำตามและประสบความสำเร็จในการครองเรือน พระรตเสนจึงได้คู่ครองเพราะการแนะนำของผู้ใหญ่ ซึ่งสมัยก่อนมักจะเป็นเช่นนี้ เพราะเชื่อว่าผู้ใหญ่เลือกให้จะไม่ผิดหวัง ด้วยมีประสบการณ์มาก่อน แต่ถ้าไม่สอบถามกันก่อนและกำหนดให้แต่งงานเลยจะถูกกล่าวหาว่า "คลุมถุงชน"

ในเรื่องมโนหรานิบาด พระสุณมสิทธีเสรีภาพในทางเลือกคู่ครอง ได้พบปะสัมผัสด้วยองค์เอง จึงตัดสินใจพระทัย แม้จะต้องประสบกับปัญหาเพราะผู้ใหญ่ไม่พอใจเนื่องจากมีความแตกต่างกัน ในฐานะและสภาพ แต่ในที่สุดก็มีความสุขในชีวิตของการครองเรือน

เรื่องชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ ไกรทองพงศากับตะเภาแก้ว มีความสัมพันธ์รักใคร่กัน ต่างก็พิจารณาเลือกซึ่งกันและกัน มีการไปสู่ขอตามประเพณีและมีการแต่งงาน ชีวิตคู่การครองเรือนมีความสุข ในทางตรงกันข้าม ชาละวันพาตะเภาทองหนีเอาไปเป็นเมีย เป็นความรักแบบบังคับในตอนแรก แต่อยู่กันไปก็มีความรักชอบ ผลที่เกิดตามมาคือ ชีวิตคู่ไม่มีความสุขและประสบความวิบัติในที่สุด

เรื่องสุวรรณหงส์ พระสุวรรณหงส์เลือกคู่ครองด้วยการไปแสวงหาเอง โดยเฉพาะกรณีของชายาเกษสุริยา การพบกันแล้วมีความพึงพอใจต่อกันต่างตกลงและให้ดำเนินการตามประเพณีในตอนต้นแม้จะถูกผู้ใหญ่ขัดขวางบ้าง เพราะพระสุวรรณหงส์ใช้วิธีการจู่โจมมิได้เข้าตามตรอกออกทางประตู แต่เข้าทางหน้าต่าง (ใช้หงส์ยนต์พาไป จอดหงส์ยนต์แล้วปีนหน้าต่าง) ด้วยความรักที่จริงใจของทั้งคู่จึงทำให้การครองเรือนดำเนินไปด้วยดี แม้จะมีปัญหาอยู่บ้างเพราะพระสุวรรณหงส์มีสตรีอื่นอีก 3 คน คือ อรพิมพ์ สุนทรี และพิมพ์ แม้กระนั้นก็ตามการครองเรือนของพระสุวรรณหงส์ที่มีชายาหลายองค์ก็ดำรงอยู่ได้และมีลูกหลานสืบทอดวงศ์ตระกูลจำนวนมาก สุดท้ายของความสุขในชีวิตคู่คือ การออกบวชแสวงหาความสุขทางใจ

เรื่องปลาบู่ทอง หากพิจารณาถึงการเลือกคู่ครองคงพิจารณาได้จากที่พระราชอาพรหมทัตเห็นคุณลักษณะที่ดีของสตรีแบบเอื้อย ที่มีความเมตตากรุณา กตัญญู เสียสละ และทำหน้าที่จึงทรงเลือกไปเป็นมเหสี ก่อนการจะเลือกก็ไต่ถามประวัติความเป็นมา เท่ากับการสืบค้นคุณความดีของการเลือกคู่ครองนั่นเอง พระราชาใช้เกณฑ์คุณธรรม จริยธรรม พิจารณาเอื้อยและก็

ไม่ทรงผิดหวัง เพราะเป็นผู้หญิงดีมีคุณธรรม จริยธรรม หากกลับไปพิจารณาการครองเรือนของ เศรษฐีทารกกับชนิษฐาและชนิษฐ์ จะเห็นว่าไม่มีความสุข แม้เศรษฐีจะเลือกภรรยาเอง โดยเฉพาะชนิษฐ์ภรรยาที่แต่งงานในภายหลัง ทั้งนี้เพราะชนิษฐ์เป็นสตรีที่บกพร่องทางคุณธรรม จริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา เสียสละ และซื่อสัตย์ ผลที่สุดชีวิตคู่ของเศรษฐีก็เดือดร้อน

2. บทสนทนาและบทบรรยายมีกล่าวถึงการเลือกคู่ครองและการครองเรือน ดังนี้

ประเภทของภรรยา

๑ หมู่หนึ่งนั้นชื่อว่า

ปากกล้าใจอารีย์

๑ มือหั่นก็ปอกหมาก

จับเบ็ดระเห็ดมา

๑ เยียบคอกคว้ามืดเขียด

ชิมหภูมิจับเหล่าปล้น

๑ สุกแต่ใหม่สุกแต่

พอสว่างแต่งพุงไป

๑ หมู่หนึ่งชื่อโจรธานี

ลักทรัพย์ของผัวจ่าย

๑ จะว่าก็ไม่ฟัง

รามามาโลไป

๑ ผู้หนึ่งชื่อบุตร

แสนงอนวอนวังผัว

๑ จวบกอดหมั้นสักสอ

กายแฉกแอนแอนกาย

๑ หมู่หนึ่งชื่อภาชี

ผัวใช้ให้เย็บผ้า

๑ หมั้นช่างนั่งดันเย็บ

ยอน ๆ ยอຍยอน ๆ

๑ ผัวใช้ให้กับผ้า

หยิบชายพลิกโพไลไขว

๑ ตักน้ำดำเข้าปลา

ยังคำทำไม่เน่ง

ภริยาอัชฌิณี

พี่น้องผัวของตัวมา

ปากร้องเรียกเจ้าสุรา

แม่ไก่ฟักมักนอนวัน

สับละเอียดปิงทอดมัน

ผันมาโก่งโค้งเป่าไฟ

ยิบชิมแลเส้นยิบไขว

ชวนพี่น้องผัวสบาย

ภรรยาคนฉิบหาย

แจกเจือชู้ชายขอบใจ

จะสอรังสั๊กเท่าใด

ทำกรรมชมแห่งผัว

ภรรยาคนมีดมั่ว

โลมลาภเททุบาย

กรก็รอบรัดคอชาย

พายหลังเหล่านชู้มารชา

ภริยาหญิงนาตา

หมั้นผืนด้ายเท่าสายพาน

ตั้งตะเข็บตะขามคลาน

รูเข็มเล้าเท่าเหล็กไน

หมั้นย้อมมาแล้วคร่ำไป

เหล็กลิ้นฟ้ออยู่เงมั่ง

วิชานันของหมั้นเสี่ยง

แต่งพุงเที่ยวขึ้นทุกเรือน

๑ หญิงสหายภรรยา	ป่าคารมใครจักเหมือน
นอนสยให้ชายเตือน	นั่งบิดครั้นครางคำมรณ
๑ ผัวด่าหมั้นด่าไต่	ภาลภาโลไม่รู้จน
ปากกล้ำลิ้นลาวน	เอาชนะไม่ละมือ
๑ ผัวจะตีหมั้นจะตอย	คอยพอล้ำตาเท็ดหฤ
ผัวกำหนดหมั้นกำมือ	ตั้งท่ามวยเข้าหา
๑ ผัวผลักคอมันใส่	ผัวรุนไปหมั้นรุนมา
ผัวถองรองเอวาว	วางเข้าจุดยุตแรงรัง
๑ ยังเล่าหญิงกระสือ	ภรรยาญามนต์ขลัง
เกิดด้วยอกุสะลัง	รสร้างห่างกาเม
๑ ศฤการตั้งสุนักข์	ลามกมักสมักเค
ญายำทำเสน่ห์	ให้ชายรักใหม่มักวาย
๑ หึงหวงเมียน้อยนิจ	มโนคิดมิให้พราย
ทั้งผัวใหม่กลัววาย	หมีได้แพ้แต่กิ่งยาม
๑ ลงล่างวางรังติด	หวังจะปิดประตูตาม
ต่งนั่งคอยญาม	ด้วยเมียน้อยซ้อยเขยผัว
๑ เป็นจะกละอมมนุษย์	เร่ประทุตประจานตัว
ผลกำมทำให้ชั่ว	ส่องศพสิ่งซึ่งสามารถ

(มโนห์รานิบาต หน้า 69-70)

บทร้อยกรองตอนนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับภรรยาว่ามีหลายประเภทที่ยกมาล้วนเป็นภรรยาที่มีพฤติกรรมไม่ดี ไม่ควรเอาเป็นภรรยาได้แก่

1. ยักขิณีภรรยา ภรรยาในกลุ่มนี้มีจิตใจแค้นกล้า ทำอะไรที่ผู้หญิงทั่ว ๆ ไปทำไม่ได้ เมื่อญาติพี่น้องสามีไปจะให้การต้อนรับดี ในบทร้อยกรองกล่าววว่า ชอบปกอกหมาก เตรียมสุรา ไปตกลปลา เชือดคอกไก่ แล้วนำไปปรุงเป็นกับแกลัมสุรา

2. โจรทานภรรยา ภรรยาในกลุ่มนี้ชอบลักทรัพย์ของสามีไปใช้จ่ายและให้ชายชู้ ถ้าสามีพูดสั่งสอนจะได้ตอตอบและพูดข่มเหง

3. บุตรีภรรยา กลุ่มนี้จะมีจริตมาก แกล้งทำอุบายต่าง ๆ แสดงออกว่ารักสามี แต่แท้จริงจะคบชู้

4. ภาชีภรรยา ภรรยาในกลุ่มนี้ทำอะไรไม่เป็น ไม่ว่าจะฉิ้นสยายด้าย เย็บผ้า พับผ้า ตัดนา และเป็นพวกที่ชอบเที่ยวบ้านผู้อื่น

5. สหายภรรยา ภรรยาพวกนี้พูดมาก นอนมากตื่นสาย ต้องให้สามีปลุก นิสัยขี้เกียจ เมื่อสามีว่ากล่าวก็จะโต้ตอบอย่างไม่ยั้ง พูดจาพลิกพลิวได้เสมอ ถ้าสามีจะทุบตีสั่งสอนก็จะต่อสู้โต้ตอบอย่างแข็งขัน หากสามีตีก็จะตอย สามีผลักก็จะดันกลับ

6. กระสือภรรยา ผู้หญิงที่ทำแต่อกุศลกรรมมีความต้องการทางเพศสูงเหมือนสุนัข มักทำเสน่ห์ให้ผู้ชายรักหลง หึงหวงหากสามีไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่นและจะคอยรอเวลาเพื่อหลับนอนกับผู้ชายอยู่ร่ำไป

ภรรยาที่ผู้แต่งกล่าวไว้ 6 ประเภทนี้ผู้ชายต้องพิจารณาให้ดีว่าจะเลือกเป็นภรรยาหรือไม่ หากเลือกก็ต้องทนต่อพฤติกรรมที่ไม่ดีอยู่ตลอด การที่ผู้แต่งนำเอาภรรยาที่ไม่ดีมาเสนอไว้ก็เพื่อเป็นการสั่งสอนผู้อ่านที่เป็นผู้ชายที่ยังไม่มีภรรยาหรือมีแล้วจะได้มีความรู้เพื่อการเลือกหาภรรยา หรือเพื่อการพัฒนาภรรยาให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ได้ ในส่วนของภรรยาที่ดั้นไม่กล่าวไว้ก็คงเห็นว่ามีมักจะรู้และเข้าใจกันดีว่า ภรรยาที่ดีมีลักษณะอย่างไร

๑ เหลลาที่หนีได้ไปย	นั่งเสียใจราวชวานห้าย
นอรกร่นตื่นจนสาย	ยิงขี้ร้ายทुरากการ
๑ ว่าแล้วกว่าเล่า	จะกินข้าวหาไม่สาร
หนาเกลียดขี้เกียดการ	ยิงขี้ครานเอาไปก่อไพนย

(พระรตเมรี หน้า 95)

ร้อยกรองนี้เป็นตอนที่พระรตเสนแจกวัวและเงินทองแก่ชาวบ้าน เมื่อขณะพัวนนายโคบาล พวกที่นอนตื่นสายไม่ได้รับวัวและเงินทองก็รู้สึกเสียดายมากเปรียบเหมือนกับชวาน เครื่องทำมาหากินสำคัญในชีวิตหายไป พิจารณาส่วนผู้หญิงที่นอนตื่นสายที่กล่าวไว้นี้ ผู้แต่งย้ำมากกว่าขี้เกียจ เป็นพวกทुरากการ คือไม่เอางานหรือทำเพียงเล็กน้อยให้ได้ชื่อว่าทำ แม้ข้าวสารจะหุงก็ไม่มีเพราะไม่ได้ซ้อมไว้ ความขี้เกียจ เช่นนี้จะไม่ทำให้ครอบครัวและสังคมมีความสุขและมั่นคง ตรงกันข้ามกับครอบครัวที่ขยันจะมีความสุขสมบูรณ์ทุกอย่าง

๑ เมรีรับการ	เข้าไนพีมาร	วางการไวที่
หับไบาดารเข้า	ปลุกเทาสามี	ข้เซ็นพันปี
		ลุกขึ้นเรวหระ
๑ พระองค์ทรงฟัง	ผุดลุกขึ้นนั่ง	ถามแก้วกัลยา
เจ้าปลุกพี่ไย	สุดใจยพือา	ตั้งจิตนิตทรา
		ปลุกข้าทำไม
๑ เมรีนอยนาด	กราบลิ่งแทบบาด	ทูนเทากลาวไชย
นงใหม่ปลุกเหล็น	ปลุกเส้นผีไพร	เหล้าเข้าเป็จโก
		นงแกลงแดงมา
๑ พระองทรงปร้ช้วน	ผีไพรยในล้น	ลิตทิลักรักสา
เทาใหม่คุณครัย	เป็นเขยเข้ามา	ตายายชว้วยข้า
		ทักลูกถูกหลาน

๑ เมรีฟิ่งเทา นอมเนียนเสียนเกลา กราบเทาพัดสดา
 เป็นบาปเป็นโทษ โดโปรดเกลา เสวยพร้อมเจ้าฟ้า นองสากลัวไผ
 ๑ พระนั่งฟิ่งนุด กอรฝาครายุด ยี้กอรอ้อรไท
 ยินยอมพรอมกัร โทตตันทีไหญ ยาแหงนแกลงใจ โทตไฟใหมมี
 ๑ ยุพินยินผัว ไหมมาก็สากลัว จเคื่องบุดทสี่
 เทาตรัดเรียกหา หลายคราหลายที นางลูกจากที แลวลินลามา
 ๑ ถึงนังดงปอง จับคั้นทีทอง ชำมระหัดธา
 กระลัดสองอ้ง สองทรงักสา ลูกข่มเสมเปรมปรา ปรีดาพระไท

(พระรตเมรี หน้า 135 - 136)

เมรีมีความกังวลห่วงใยเกี่ยวกับที่พระรตเข้าไปในอุทยานแล้วกลับเข้าห้องบรรทมเลย จึงจัด
 พิธีบวงสรวงบรรพชนและศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แท้จริงเป็นการทรงแก้ล้างทำของพระรตเสน เมรีเข้า
 ไปปลุกพระรตเสนเพื่อให้ดำเนินการตามพิธีกรรมด้วยความรักห่วงในสวามี เมื่อสวามีออกไปและ
 ทำตามขั้นตอนเสร็จ ก็ให้นางรับใช้นำพระกระยาหารถวายพระรตเสน พระรตเสนทรงชวนเสวยด้วย
 ก็ทูลว่า เสวยพร้อมไม่ได้จะไม่เป็นมงคล พระรตเสนทรงเรียกหลายครั้งจึงลุกขึ้นไปร่วมโต๊ะเสวย
 และปฏิบัติต่อพระสวามีอย่างงดงามทุกอย่าง พฤติกรรมที่มีอยู่ในบทร้อยกรองที่นำมากล่าวนี้
 แสดงถึงความสุข ความราบรื่นของการครองเรือนของพระรตเสนกับกักรหรือเมรี ความสัมพันธ์
 อันดีของสามี - ภรรยาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของครอบครัว เพราะจะทำให้มีความสุขสงบโดยทั่วกัน
 โดยเฉพาะลูก ๆ จะมีสุขภาพจิตและสุขภาพกายดีตามไปด้วย

๑ ชาวช่แมแหแหน ไทรฝานาแหนร หนาหลังดงฉา
 รัมปิกค่างคาว นางเจ้าก่างมา ไตยตามมร์คา มาสูบุรีย
 ๑ ชาวบานรานตลาด หนุมแกแลนาค ยิงหวาชาตรี
 พรามพริกทาจน ส้มภานนางซี มอนลาวฉาวมี เห็นงามหุดา
 ๑ แวกลิ้มเข้าตุนหด ต้นลิ้มเสียวัด จินลิ้มชายหมู
 ไทยลิ้มลูกเมีย บ้าเสียวะชู มอญลิ้มเล่นงู ตามดุกัลยา

(พระรตเมรี หน้า 57)

ภาพที่ผู้แต่งบรรยายเป็นภาพของนางสิบสองที่กำลังเดินทางเข้าเฝ้าพระรตสิทธิ์ ด้วย
 ความสวยงามของนางสิบสอง ทำให้ผู้คนข้างทางต่างมองดูกันด้วยความชื่นชมชื่นชอบ ดังบท
 ร้อยกรองที่มีว่า แวกลิ้มเข้าตุนหด (ลิ้มเข้าพิธีสิบปลายอวยวะเพศ) ภิกษุลิ้มกลับวัด จินลิ้มชายหมู
 คนไทยลิ้มลูกเมียและมอญลิ้มเล่นงู การที่ผู้แต่งบรรยายเช่นนี้เป็นการเน้นถึงความสวยงามของสตรี

ที่ดีว่าใครเห็นใครก็ชอบและรักใคร่ ในกรณีของนางสิบสองนั้นเป็นที่โปรดปรานของพระรถเสน ยกเว้นตอนถูกนางยักษ์สนทรา (สมุทสา) ใช้เวทมนต์คาถาสกดเท่านั้นที่พระรถเสนไม่สนใจ นางสิบสอง นางสิบสองมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ไม่บกพร่องหลังจากที่หนีจากนางยักษ์สนทรา ส่วนตอนที่อยู่ที่บ้านกับเศรษฐีพรมจันและภรรยา นั้นมีอยู่บ้างที่บิดาบ่นว่าลูกชู้เกียจ

๑ จงจำคำของชนนี้	อันว่ากษัตริ
มีเจ็ดจำพวกคณนาฯ	
๑ ปิตุมาตุภรรยา	เชษฐกนิษฐา
สหายภรรยาควรสมฯ	
๑ หญิงห้าจำพวกสมาคม	อุดมมัธยม
จงให้ร่วมรสสงสารฯ	
๑ ยังสองจำพวกหญิงพาล	โจโรวัธการ
อาจารย์มิให้เสน่ห์ ฯ	
๑ ไม่ตรงต่อผัวชั่วช้า	ลักทรัพย์ภัสดา
ส่งให้ญาติกาตายาย ฯ	
๑ บางคนคบขู้สู่ชาย	แล้วคิดทำลาย
ฆ่าผัวตัวด้วยมายา ฯ	
๑ ให้ขู้คู่รักฆ่าเก่า	ตายแล้วเก็บเอา
ทุนทรัพย์อยู่กับผัวใหม่ ฯ	
๑ บางที่มันมิชอบใจ	กับชายขู้ใหม่
ไปหาชายอื่นชื่นชม ฯ	
๑ บางหญิงมักเรียนอาคม	มนต์ยาประสม –
ยาแฝดแปดให้ชายหลง	
๑ หญิงสองจำพวกไม่ตรง	เป็นลูกตระกูลวงศ์
กษัตริย์อย่าพึงคบหา	

(สุวรรณหงส์ หน้า 30 - 31)

พระนางรัตนมาลีทรงสั่งสอนพระสุวรรณหงส์ให้ทรงเลือกสตรีมาเป็นชายาด้วยพระวิจารณ์ญาณ โดยตรัสถึงภรรยา 7 จำพวก คือ ปิตุภรรยา มาตุภรรยา เชษฐภรรยา กนิษฐภรรยา สหายภรรยา โจโรภรรยา และวัธการภรรยา สตรี 5 พวกแรกเลือกเป็นชายาได้ เป็นสตรีที่ดีมีจริยธรรม ส่วน 2 จำพวกหลังไม่ดี มีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้ ขออย่าได้ทรงเลือก การเลือกภรรยา มีกล่าวถึงในเรื่องมโนหรานิบาตด้วย แต่มี 6 ประเภทซึ่งแตกต่างออกไป ตรงกันเพียง 2 ประเภท คือ โจโรภรรยา กับ สหายภรรยา แต่ในมโนหรานิบาตเป็นสตรีที่บกพร่องทางจริยธรรม

ทั้ง 6 ประเภท ที่ดีที่สุดใน 6 ประเภท คือ ยักษ์นิกรรยา ภรรยาที่เหมือนยักษ์ แม้จิตใจกล้าหาญทำอะไรหยาบแต่มีน้ำใจ

3. การคบมิตร การคบมิตรเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากมีมิตรดีหรือเพื่อนดีที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เมตตา กรุณาและจริยธรรมประการอื่น ๆ แล้วจะทำให้เรามีความสุข ความสำเร็จอย่างดี จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคบมิตรที่มีในวรรณกรรมนิทานประโลมโลกของภาคใต้มีดังนี้

3.1 จากโครงเรื่อง และเนื้อเรื่อง

เรื่องพระรถเมรีหรือนางสิบสองเห็นได้จากการที่พระรถเสนและม้าวิเศษมีความรักสามัคคี ซื่อสัตย์ และเสียสละต่อกัน โดยตลอด เมื่อพระรถเสนลี้มพระองค์เพราะห่วงใย และรักกังหรี (เมรี) ตัดพระทัยไม่ได้ในการที่จากเมืองดาวนไปเมืองไพศาลี ม้าวิเศษก็ให้สติและพูดตรง ๆ หลายครั้ง เป็นเหตุให้พระรถเสนตัดสินใจตัดสินพระทัยได้ จึงทำให้ได้ดวงตาของนางสิบสองไปใส่กลับดังเดิมและฆ่ายักษ์สนทราได้ ทำให้พระรถสิทธ์พ้นจากถูกเวทมนต์สะกด บ้านเมืองก็กลับเป็นปกติสุขอีกครั้งหนึ่ง พระรถเสนมีความรักความผูกพันต่อม้าวิเศษ จะระลึกถึงและปฏิบัติดีตลอดเวลาอย่างเพื่อนที่สนิทสนมรู้ใจ ในวรรณกรรมจะมีการใช้ถ้อยคำที่ให้เกียรติและสุภาพแก่ม้าวิเศษ ดังนั้นเพราะพระรถเสนมีมิตรดีหรือเพื่อนดี การดำเนินการต่าง ๆ จึงประสบความสำเร็จ และนำความสุขกลับคืนไปสู่เมืองไพศาลี และอาณาเขตใกล้เคียง

เรื่องมโนหรานิบาด พระสุธนมีมิตรดีที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอด คือ พรานบุญฤกษา (พรานบุญ) และสิงหนบุตร (สิงหนพราหมณ์) ทั้ง 3 คนกำเนิดมาในเวลาเดียวกัน ต่อมาเมื่อโตขึ้น บิดาของ 2 กุมารก็พาไปถวายตัวกับท้าววาทิตยวงศ์เพื่อให้เป็นสหายของพระสุธ நடบหรือยกครองว่า

๑ เพลาท้าวเจ้าเคลำคัน	อัศจรรบรรเกิดสย้อง
โลมเกษาเพื่อนพอง	ตอนนิมิตรสี่ประการ
๑ ชุมสุวรรณบันดาลผุด	สี่มุมมุขพิมาร
กำพลคชสาร	เสวตเข้ามาสู่เมือง
๑ หนึ่งให้เกิดบุญฤกษ	ชายะพรานชำนารเนื่อง
เกิดโหราผู้หนึ่งเรื่อง	สิงหนบุตรโหรา

---

๑ เล้าเรียนซึ่งวิชา	ยังทิตยชาระอาจารย์
สุธนกุมาร	เรียนศิลปะทฤษฎี
๑ สิงหนพราหมณ์เรียน	ซึ่งไตรเพทข้างฝ่ายไสย
บุญฤกษเรียนเที่ยวไพร	ศิลปะประสาทรตามกรกุล

(มโนหรานิบาด หน้า 22 - 23)

กุมารทั้ง 3 คนคือ สุรน สิงหนพราหมณ์ และพราณบุญฤกษ์ เกิดในเวลาเดียวกัน สมัยหลังเรียกว่า "สหชาติ" คือ เกิดร่วมเวลา ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สหชาติของรัชกาลที่ 5 คือ พระรัตนธัชมุนี (ม่วง รัตนธัชโช) ซึ่งได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศชาติ ทำให้สังคมมีความรุ่งเรืองอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา ดังนั้น จะเห็นได้ชัดว่า การมีมิตรดีจะช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้ดี ถ้าคบมิตรเป็นคนชั่ว ความดี และความสำเร็จจะไม่เกิดตามมา

เรื่องชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้ที่กล่าวถึงเพื่อนในตอนที่เป็นเพื่อนไปเรียนวิชา ไกรทองพงศาชวนเพื่อนไปเรียนวิชาด้วย ต่างก็ไปเรียนตอนที่ทำพิธีกรรมบวงสรวงในการติดตามเอาชีวิตชาละวัน มีบรรดามิตรสหายไปช่วยให้กำลังใจกัน ทั้งยังช่วยงานต่าง ๆ ด้วยตลอดทั้งโดยปกติ และทำพิธีการบวงสรวงเทพทั้งหลาย เพื่อฆ่าชาละวัน ด้วยความรัก ความสามัคคีของเพื่อน ๆ ความสำเร็จจึงเกิดตามมา

เรื่องสุวรรณหงส์ ในวรรณกรรมเรื่องนี้มิตรแท้มีในตอนที่ยักษ์กุมภภณท์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกับพระธิดาเกษสุริยง อันเนื่องจากการต่อสู้ในตอนแรก ยักษ์กุมภภณท์แพ้ถูกพระขรรค์เสียชีวิต พระธิดาเกษสุริยงใช้ยาวิเศษของพระอินทร์ทำต่อหัวกับตัวทำให้มีชีวิตคืนมา ด้วยความดีที่มีต่อกันนี้เอง ยักษ์กุมภภณท์จึงเป็นมิตรผู้ซื่อสัตย์ของพระธิดาเกษสุริยงและติดตามช่วยเหลือโดยตลอด หากไม่มียักษ์ตนนี้ พระธิดาเกษสุริยงก็ต้องประสบปัญหาหนัก

เรื่องปลาปูทอง เพื่อนแท้มีในตอนที่เปิดเก็บเกล็ดปลาปูทองและเม็ดมะเขือเอาไว้ให้เอื้อย แสดงถึงความเป็นเพื่อนที่ดีและตอนนกแขกเต้ากับหนู หนูช่วยเหลือนกแขกเต้าให้เข้าอยู่ในรูหนูและช่วยเหลือให้หนีออกจากเขตวังได้ เพราะการช่วยเหลือของหนูทำให้นกแขกเต้าพบกับชีวิตที่มีความสุข นกแขกเต้ากล่าวว่วันหน้าจะตอบแทนบุญคุณหนู

3.2 จากบทสนทนาและบทบรรยาย บทสนทนาและบทบรรยายเพื่อประยุกต์ใช้ในการคบมิตรในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่วิจัยมีดังนี้

๑ สุริยงทรงฟัง แค้นในหทัยัง ดุจดั่งอัคคี

ครั้งจะว่าตามไกรธ จะเสียประโยชน์ไมตรี กูมาต่างที่ ถิ่นฐานบ้านเรือน

๑ คำโบราณท่านกล่าว คนไปจากเหย้า- เคาห้ำาเขื่อน

อดไกรธกินนอน ลดผ่อนสติเดือน ไกรธจะพาเขื่อน เสียเพื่อนมิตรสหาย

(สุวรรณหงส์ หน้า 229)

ชายาเกษสุริยงถูกชายาสุพันธุลิกาเหน็บแหนมว่าเป็นผู้ชายแต่รูปกาย หน้าตา ท่าทางเหมือนกะเทย ชายาเกษสุริยงรู้สึกโกรธ แต่ต้องระงับไว้เพราะพูดหรือทำอะไรลงไปจะทำให้เสีย โดยเฉพาะต้องเสียความเป็นมิตรหรือเพื่อนที่ดี สิ่งที่ได้ในตอนนี้ คือ ในการคบค้าสมาคมกับมิตรนั้นจะต้องต้องมีความอดทนอดกลั้น สิ่งใดที่ยังไม่ทำให้เสียหายมากนักก็ไม่ต้องแสดงความโกรธ

ออกไป ต้องคิดถึงอนาคต เพราะความเป็นมิตรหรือเพื่อนั้นกว่าจะก่อตัวขึ้นได้และพัฒนาขึ้นมาเป็นมิตรแท้ันั้นต้องใช้เวลาและการลงทุนลงแรงทั้งสองฝ่าย การที่ชายาเกษสุริยงอดกลั้นเอาไว้ จึงทำให้เกิดผลดีต่อนาง เพราะเป็นที่นับถือศรัทธาของสุพันธุลิกา และบุคคลอื่น ๆ ที่รู้เหตุการณ์ ด้วยเห็นว่าชายาเกษสุริยงมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotion Quotient)

- ๐ ชมภูจิตนาคนได้ยิน ศัพท์นั้นก็จิน ตะนาคนิ่งถึงพราน
- ๐ ลินลาดจากอาชนถาน กุมารจุงพราน ชื่นนึ่งยงงแทนรัตนา
- ๐ แล้วกล่าวประพฤตมิปรา- ไครยสาสหายเจ้า มายังเราเพื่อประโยชน์สิ่งใด
- .....
- ๐ นาคงฟังถ้อยพรานวอร ยีมนาคบาทจอร ไปคล้องอนงกินรา
- ๐ จึ่งว่าสหายได้เมตา นาคบาทอาดมา เรายนี้ได้รักษากาย
- ๐ แม้นครุฑจักยุททำมลาย ชิวาดีฉิบหาย ก็รอดด้วยนาคบาทกัน
- ๐ เรายรักยิ่งล้ำชีวิต แม้นจะเอาอัน ไตในพิภพบาดาร
- ๐ จักให้แก่สหายพราน มิให้เคืองคาร มโนซึ่งได้สัญญา
- .....
- ๐ พรานว่านาคบาทนาคา สหายให้มา แก่ข้าเพื่อนเพราะเกรงใจ
- ๐ พรุกนี้สุริยแจ่งไพร ข้าขอลาไป คล้องวรแก้วจินดา

(มโนห์รานิบาต หน้า 56-58)

พรานบุญฤกษ์ (พรานบุญ) ขอเยี่ยมบ่วงนาคบาทของพญานาคชมภูจิตตามคำบอกเล่าของฤกษ์ พญานาคชมภูจิตบอกถึงความสำคัญของบ่วงนาคบาทว่าเป็นชีวิต ถ้าครุฑพบเมื่อไรไม่มีบ่วงนาคบาทก็จะถูกครุฑจับกิน ถ้ามีบ่วงนาคบาทก็จะได้มีอาวุธต่อสู้ แต่ด้วยความรัก ความเกรงใจเพื่อนที่เป็นเพื่อนตายหรือมิตรแท้ เพราะเคยช่วยชีวิตเอาไว้ พญานาคชมภูจิตจึงต้องให้บ่วงนาคบาทแก่พรานบุญฤกษ์ไปเพื่อคล้องมโนห์รา จากบทกลอนตอนนีชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความเป็นเพื่อนที่จริงใจและช่วยเหลือกันจะทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เมื่อมีปัญหาอะไรก็ปรึกษาหารือช่วยเหลือ แก้ปัญหากันได้ แม้บางครั้งจะต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพันก็ต้องยอม อย่างกรณีของพรานบุญฤกษ์กับพญานาคชมภูจิต

๐ แต่งการข้ามณฑล	อย่าให้มีอันตราย
เจ้าเกลอมามากมาย	ช่วยทำกรางานพิธี
๐ นายแขวงหัวเมืองมา	ปลุกศาลาริมนที
ตกแต่งเครื่องบัดพลี	เครื่องบวงสรวงปู่ทวด

(ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์)

เมื่อมีงานต่าง ๆ มิตรสหายของไกรทองพงศาจะมาช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ต่างก็มีความหวังดีต่อเพื่อน โดยเฉพาะการจะต่อสู้กับจะเข้ชาละวันนั้นเป็นสิ่งที่มิตรต่างกังวล จึงต้องไปให้กำลังใจดังที่ว่า "เจ้าเกลอมามากมาย ช่วยทำการงานพิธี" ด้วยความร่วมมือร่วมใจของมิตรสหายทุกระดับ ความสำเร็จจึงมาสู่ไกรทองพงศาและสังคม นอกจากจะมีมิตรสหายแล้ว อาจกล่าวได้ว่าไกรทองพงศามีมิตรเป็นเจ้าเมืองด้วย คือ เจ้าเมืองพิจิตร เจ้าเมืองพิจิตรจะมีความเอาใจใส่ในการตัดสินใจทำงานเสี่ยงชีวิตของไกรทองพงศา จึงให้เข้าพบหลายครั้งทั้งก่อนลงน้ำปราบชาละวัน และหลังจากปราบสำเร็จแล้ว และบอกให้ไกรทองพงศาผ่าท้องชาละวัน พบสิ่งใดในท้องก็ให้ไกรทองพงศาทั้งหมดตั้งบทร้อยกรองว่า

๑ ให้เอาเสื้อผ้า บัดเดียวมิช้า เอมาทถวายไทย
 จึงพระภูบาล ประทานให้นายไกร บัดเดียวทันใจ นายไกรรับมา
 ๑ ท้าวสังนายไกร ว่าเชิงจงไป ผ่าพุงกุมภา
 ได้สิ่งอันใด ตามใจเถิดหนา เราไม่เจตนา เอมเกิดเจ้าไกร
 (ชาละวัน หรือไกรทองคำกาพย์)

๑ กลี๊ดนี้ภูไซร์โดย จงเอาไวยเล่าเทิดหนา
 คิดแล้วจึงอ้อมมา เอมไวยถ้านางทรมวย
 (ปลาบู่ทอง)

การที่เปิดเผยกลี๊ดปลาบู่ให้เอื้อยนั้น แสดงว่าเอื้อยเป็นเพื่อนที่ดีของเปิดเผย เพราะเปิดเผยเห็นพฤติกรรมของเอื้อยโดยตลอด ถ้าเอื้อยกับเปิดเผยไม่เพื่อนที่ดีต่อกันก็คงไม่เก็บกลี๊ดของแม่ปลาบู่ทองไว้ให้ ภายหลังยังเก็บเม็ดมะเขือไว้ให้อีก การแสดงออกเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีของความเป็นเพื่อน เพื่อนจะต้องคอยช่วยเหลือกันเมื่อประสบภาวะลำบากตามศักยภาพที่จะช่วยได้ จะเห็นได้ว่าความช่วยเหลือของเพื่อน (เปิดเผย) แม้จะเป็นผู้ที่ไม่มีพลังหรือฐานะสูงในด้านต่าง ๆ ก็ยังช่วยให้ประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ได้ ดังนั้นการคบค้าสมาคมกับเพื่อนจึงไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องฐานะไม่ว่าจะยากดีมีจน ถ้าเป็นคนมีจริยธรรม (คนดี) ก็คบได้ทุกคน เพราะมิตรดีย่อมไม่ทำลายมิตร

4. การประกอบอาชีพ และเศรษฐกิจ อาชีพเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ หากมนุษย์ไม่มีอาชีพหรือไม่ทำงานให้ได้มาซึ่งรายได้หรือสิ่งของแล้ว ก็อยู่ด้วยความลำบาก การประกอบอาชีพอย่างสุจริตนำมาซึ่งความรุ่งเรือง และมีสุข พิจารณาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลกได้จากบทสนทนาและบทบรรยาย เนื่องจากมีรายละเอียดมากกว่าองค์ประกอบอื่น ดังนี้

๑ ทรงทำทศทิศ หมี่สร้างความผิด เมื่จตาภาวนา
 จำเมรินกู่สั้น อยู่บันมหา มนเทียนหมี่มา อิดฉาผู้โดย
 ๑ ลูกค้าภานิด ศุกกิดทุกกิด ชอบผิดสิงโดย
 มัคร่วงแบ่งเบา เรียกเอาพิโนย ปละปลดจัดให้ เอาแดพอคั่วญ
 ๑ ส่วยสาอากร ทางดานชนอร ไร่เนาเรียกส่วน
 โกงทางแหวน เรียกแดพอคั่วญ ไร่เนาฝั่งย้วน กิ่งส่วนเอามา
 ๑ ปากเรือสามเก่า โปรดให้แบ่งเบา กิ่งเพลาดำมรา
 ส่วยฝืนส่วยเหลา ทางเขาทางปลา งั่วควายขวางม้า ไหมมบบันแบ่ง
 ๑ ถ้อยความสิงโต ไหมขายไครย หัวเมืองเกอแข้ง
 ขุนหมื่นกรมมังกาน โปรดปรานตั้งแต่ง ชั่งทองชั่งแสง เบี้ยหวัดผ้าปี

(พระรถเมรี หน้า 4-5)

ประชาชนในเมืองไพศาลีที่พระรถสิทธิ์ครอบครองอยู่มีอาชีพหลายอาชีพ คือ ค้าขาย
 ทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำประมง เลี้ยงสัตว์ ช่างทอง และข้าราชการ ทุกอาชีพทำงานด้วยความ
 ปกติสุข เจ้าเมืองเก็บภาษีแต่พอสมควร จึงทำให้มีรายได้พอเพียงในการเป็นอยู่ สิ่งที่เห็นคือ
 ความเมตตากรุณาของผู้ปกครองที่ไม่เรียกเก็บภาษีสูงจนประชาชนสู้ไม่ไหวต้องเลิกทำอาชีพไป
 ดังนั้นผู้นำที่มีอำนาจในเรื่องการจัดเก็บภาษีจะต้องให้ความเอาใจใส่ในเรื่องนี้ ถ้าปล่อยให้ภาษีสูง
 ทุกอย่าง แม้แต่ภาษีไร่เนา ซึ่งมีรายได้น้อยและเป็นอาชีพที่ยากจนกว่าอาชีพอื่น ๆ ประชาชนจะมี
 ความเดือดร้อน ความเดือดร้อนของประชาชนย่อมมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดี
 มีความเมตตา กรุณาและรับผิดชอบต่อหน้าที่จะต้องจัดการในเรื่องนี้ให้ดีที่สุด ดังความสุขของ
 ประชาชนในเมืองไพศาลีที่ว่า

๑ รอยเอ็จพญา ผูกส่วยสุวรรณา แกพระพุมี่
 ดินุกถ่งงา เอ้ามาทุกปี ขนไสยโนยที่ พระคลังซ้ายขวา
 ๑ สนุกสุขซี เข้าปลามากมี หมากพลูปุนยา
 ลูกไมโตตาน ขนทั้งป่า กินไหมพักหา คัลนาถึงโนนย
 ๑ ไทยตั้งเรือนบ้าน จินปลุกคูก้วน ชื่อขายเป็จโก
 พักไทยชายข้าว พักลาวชายไหม เหลาแซกตัดไชย ชายแตเนือควาย
 ๑ ฝนตกเป็นม่มสุม เข้าปลาช้วกซุม เงินทองกองกาย
 เซานอกชอกนา ตางมาสบาย เงินทองของจาย อาจจเอาไปโยโนนย

ในเรื่องมโนหรานิบาตกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองอุตรปัญจาล ซึ่งสะท้อนถึง
การประกอบอาชีพด้วยว่า

๑ เสนาพราหมณเศรษฐี	กะตุมพีภานิชเคือง
อนาราชฐราชตายเปลือง	เลื่องภาว่ากรุงปัญจา
๑ เข้ามาปลาปลูถุก	ลัมสุกลูกไม้โอชา
ชวนบุตรภรรยา	ภากันหนีหน่ายมาสู่
๑ อุตรปัญจา	คลนามากมายหลายหมู่
บ้านเมืองร่วรงโรยอยู่	เสนามาตย์ชวนภรรยา

(มโนหรานิบาต หน้า 24)

การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ที่กล่าวถึงในบทหรือกรองตอนนี้ คือ การเกษตร คือ
ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ กับการค้าขาย สินค้าดังกล่าวข้างต้นมีราคาถูก เหตุทั้งนี้เนื่องจากมีมาก
เพราะได้ผลผลิตสูง ดินฟ้าอากาศดี ความเป็นมาของความอุดมสมบูรณ์ คือ พญานาคขมภูจิต
อยู่ในสระน้ำประจำเมือง พื้นที่สมบูรณ์ในการประกอบอาชีพนั้นจะเห็นได้ว่าการส่งเสริมสนับสนุน
จากผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจในการปกครอง นอกจากนี้จะต้องมีผู้บริหารที่มีความรู้ เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์
เสียสละ สติปัญญาดีอยู่ในเมืองนั้น ๆ การประกอบอาชีพของประชาชนจึงจะดำเนินไปด้วยดี
หากเมืองใด บ้านเมืองใดไร้ซึ่งคนเก่ง คนดีทางเศรษฐกิจแล้ว เมืองและบ้านนั้นก็จะมีประสพภาวะ
วิฤตต์ตั้งเมืองมหาปัญจาล เมื่อพบภาวะดังที่วาก็คิดว่าหนทางในการเอาเปรียบหรือทำลายเมืองอื่น
บ้านอื่น เพื่อจะได้ทรัพยากรมาหรือจะได้ลำบากยากจนอย่างบ้านและเมืองตน พฤติกรรมไร้จริยธรรม
เช่นนี้ยังพอมิในสังคมโลกปัจจุบัน

ในเรื่องสุวรรณหงส์มีเรื่องของการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจกล่าวไว้กว้าง ๆ ว่า

๑ ถึงเมืองสีพีราช	เฝ้าพระบาทกษัตรา
จัดแจงแตงนาวา	บรรทุกของมานองนันท์
๑ หำร้อยลำเภตรา	ทุกข้าวปลาสารพัน
แล้วทำวยกพลขันธุ์	เสียงเลื่อนลั่นสุธาดล

(สุวรรณหงส์ หน้า 361)

ยักษ์เจ้าเมืองหริตันเดินทางไปเมืองไอยร์ตันพร้อมด้วยข้าวปลาอาหารนานาชนิด ถึงหำร้อย
ลำเรือ ภาพตอนนี้นำแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง การที่ผู้แต่งเรื่องเศรษฐกิจ
ที่มั่งคั่งได้อย่างหนักแน่นเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงสังคมสมัยที่ผู้แต่งมีชีวิตอยู่ได้ส่วนหนึ่งแม้จะไม่ใช่ว่า
ทั้งหมดก็ตาม เพราะธรรมดาของผู้แต่งวรรณกรรมทุกคนจะนำเรื่องในสังคมของตนใส่เข้าไปทั้งสิ้น

เพราะได้เรียนรู้ได้เข้าใจและได้ประสบมา เศรษฐกิจที่ดีมากของภาคใต้สมัยรัตนโกสินตอนต้นดังที่กล่าวในบทหรือทรงคงจะเป็นไปได้ เพราะ พ.ศ. 2500 เศษ ภาคใต้ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ ในการที่จะมีเศรษฐกิจดี มีอาชีพที่มั่นคงได้นั้นก็ต้องสร้างความร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของรัฐจะต้องดีมีความชัดเจน ผู้ดำเนินนโยบายจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้หน้าที่ และเสียสละ ความสำเร็จจึงจะมาสู่ประเทศชาติได้ ดังความมุ่งคั่งทางเศรษฐกิจของเมืองหริตัน

5. การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้มีความสุขร่วมกันนั้นจะต้องมีจริยธรรม ความสุขจึงจะเกิดขึ้นได้ หากบกพร่องทางจริยธรรมจะมีความสุขในการอยู่ร่วมกันมิได้ จริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันพิจารณาได้ดังนี้

5.1 จากโครงเรื่อง และเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมตัวละครเรื่องพระรถเมรี หรือนางสิบสองในวรรณกรรมเรื่องนี้จะเห็นถึงจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันของทั้งคู่ครอง เพื่อน นายและบ่าว มารดาและบุตร ในกรณีของคู่ครองทั้งคู่ไม่ว่า พระรถเสนกับนางกัณฑ์ (เมรี) และกับทศนารี (ขนิษฐา) ของเมรี จะเห็นได้ว่าต่างก็มีจริยธรรมทั้งหมด มีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทำหน้าที่ของสามีภรรยาอย่างดีมีภพพร่อง มีความรักสามัคคี มีความรักต่อกันอย่างจริงใจ ดังเมรีที่เสียชีวิตก็เพราะรักและซื่อสัตย์ต่อพระสวามี หรือ คู่ของยักษ์สนทราภกับยักษ์คนธรรพ์ก็มีความซื่อสัตย์ต่อกัน แม้นางจะเป็นยักษ์ แต่นางก็ปฏิบัติต่อสามีดีเหมือนภรรยาที่ดีทั่วไป การอยู่ร่วมกันในฐานะเพื่อน เห็นได้จากพระรถเสนกับม้าวิเศษที่มีความผูกพัน เมตตา กรุณาต่อกัน และมีความสามัคคี

กรณีนายกับบ่าวเห็นได้จากทาสีทาสของเมรี เมื่ออยู่เป็นปกติก็รับใช้ใกล้ชิดคอยอย่างซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามทุกอย่าง เมื่อนายได้รับความเดือดร้อนต่างก็พลอยเดือดร้อนเป็นทุกข์ไปด้วย ในกรณีของบุตรกับมารดาเห็นได้จาก นางภก (ชายนาง) มารดาของพระรถเสนกับพระรถเสน นางภกมีความรักบุตรอย่างยิ่งยอมเสียสละกับพี่ ๆ เพื่อรักษาชีวิตของลูก นั่นคือความเมตตา กรุณา เมื่อลูกอยู่ใกล้ ก็ให้ความความอบอุ่น กอดจูบ ลูกจะไปไกลก็คอยพร่ำให้และเป็นห่วง ส่วนพระรถเสนมีความกตัญญูสูงอย่างยิ่ง แม้จะต้องพบอุปสรรคมากมายก็ต้องช่วยเหลือมารดาให้ได้ เมื่อเขาถูกตาใสแล้วก็ช่วยให้มารดาได้มีชีวิตความเป็นอยู่สุขสบายและเลี้ยงดูต่อไป จากที่กล่าวนี้จะเห็นได้ว่าจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในฐานะต่าง ๆ ของทุกคนในเรื่องเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความสุขความสดชื่นและความสำเร็จเกิดตามมา ในสังคมปัจจุบันหากนำจริยธรรมดังที่มีในเรื่องไปปฏิบัติความสุขและความสำเร็จก็จะเกิดขึ้นได้เช่นกัน เพราะจริยธรรมเป็นสัจธรรม หรือมรรควิธีนั่นเอง

ในเรื่องมโนหรานิบาต การอยู่ร่วมกันของเกือบทุกคน ทุกคนล้วนแต่เพียบพร้อมไปด้วยจริยธรรมจึงทำให้มีความสุข ยกเว้นพราหมณ์ปุโรหิตที่มีความอิจฉาริษยาอยากได้ตำแหน่งและทรัพย์สินสมบัติ ผลที่ตามมาคือความทุกข์ ต้องถูกเนรเทศไปอยู่ไกลเมือง เพราะเป็นผู้ไร้ความเมตตา กรุณา ความรักสามัคคี ไม่ทำหน้าที่และเสียสละ ส่วนผู้อื่นล้วนมีจริยธรรมดังกล่าวแล้ว

อย่างเช่นพระสุนมีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ และเสียสละ ผลจากการปฏิบัติจริยธรรมจึงทำให้ประสบความสำเร็จในบั้นปลาย

เรื่องชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ ไกรทองพงศา ตะเภาแก้ว เศรษฐีและภรรยาของทั้งสองฝ่าย ตลอดจนเจ้าเมืองพิจิตรต่างก็ปฏิบัติจริยธรรมในแทบทุกด้านทั้งเมตตากรุณา ซื่อสัตย์ รักสามัคคี หน้าที่ วินัย และเสียสละ ทุกคนจึงมีความสุข และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างไม่มีปัญหา แต่ชาละวันมีชีวิตที่มีปัญหามาก ในที่สุดก็ต้องสิ้นชีวิตตามกรรมที่ทำเอาไว้ ดังนั้นผู้ที่มีความบกพร่องทางจริยธรรมอันเนื่องมาจากความอบอุ่นจากครอบครัวอย่างชาละวันก็จะต้องได้รับความเอาใจใส่ให้มากขึ้น หากบิดามารดาไม่มีก็ควรช่วยกันดูแลไม่ว่าญาติพี่น้อง หรือสังคม หรือรัฐ จะปล่อยไว้มิได้ เพราะจะเป็นปัญหาสังคม โดยเฉพาะรัฐจะต้องคิดแก้ปัญหาในเรื่องเด็กที่ไม่มีบิดามารดาหรือไร้ญาติทั้งนี้เพื่อมิให้เด็กต้องลำบากและเกิดปัญหาสังคมต่อไปด้วย

เรื่องสุวรรณหงส์ ทุกคนในเรื่องจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไม่ว่าในฐานะใด ไม่ว่าบิดามารดากับบุตร สามัคคีกับภรรยา หรือเพื่อนกับเพื่อน หรือพี่กับน้อง ทุกคนมีจริยธรรม มีบกพร่องบ้างในบางครั้งในกรณีของภรรยาหลงกับภรณาน้อย ผู้ที่มีความบกพร่องทางจริยธรรมที่รุนแรงมากในเรื่อง คือ นางยักษ์สุนทรีที่จำแลงร่างเป็นเกษสุริยงหลอกพระสุวรรณหงส์เข้าไปอยู่เป็นชายนางแทน โดยจับเกษสุริยงขว้างลงทะเล นางมัจฉาช่วยเอาไว้จึงรอดชีวิต การไร้จริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา และไม่ซื่อสัตย์ ของนางยักษ์ส่งผลให้นางสิ้นชีวิตด้วยฝีมือของยักษ์กุมภณท์ ในสังคมถ้าหากไม่มีการแย่งชิงสามีหรือภรรยาของผู้อื่นแล้วสังคมก็จะมีความสุข แท้จริงในหมู่ชาวพุทธมีการถือศีลข้อ 3 อยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติคงสวนทางกัน จึงมีปัญหายุ่งยากในสังคมพอสมควร

ในเรื่องปลาปูทอง การอยู่ร่วมกันมีปัญหาอยู่มากในกรณีของบ้านทารกเศรษฐี ส่วนครอบครัวอื่นมีกล่าวไว้น้อย ด้วยการขาดจริยธรรมของนางขนิษฐาและเศรษฐีทารกในหลายด้านไม่ว่าเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ สามัคคี และหน้าที่ จึงทำให้มีความเดือดร้อนไปทั่วถึงกับต้องฆ่ากัน ผลที่สุดผู้มีจริยธรรมก็พบความสุขแต่ต้องประสบทุกข์เป็นเวลานาน และต้องสูญเสียมารดาไปในทางปฏิบัติเพื่อมิให้เกิดผู้ไร้จริยธรรมอย่างขนิษฐาก็ต้องนำเอาความดีงามปลูกฝังลงในบุคคลตั้งแต่เล็ก ๆ ให้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติ การที่จะเกิดสิ่งนี้ได้ก็ต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีมีจริยธรรมเสียก่อน ผู้นำสังคมทุกด้านต้องร่วมมือกันดำเนินงาน

5.2 บทสนทนา และบทบรรยายที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประโลมโลก มีดังนี้

๑ เราไปไม่ภบเกียน	เที่ยววงเวียนอยู่ทำไม
พบช้างที่ข้างไหน	เราจักไปเที่ยวค้นหา
๑ ผู้คิดว่าผิดหมัด	ถูกปิดแลลสักครา
ไหลสอกลงยกออกมา	หันทางนี้และที่ไป

๐ นางนงนุชแบบเนียน
ทั้งจัวสองตัวไป

ไทรอยเกียนไปทางไหน
เดินอย่างไรใหม่เหนรอย

(พระรถเมรี หน้า 36)

เศรษฐีโกหกภรรยาเมื่อออกไปตามลูกด้วยกันว่าจัวและเกียนไปทางที่ตนบอกทำให้ภรรยาต้องค้นหาอยู่นาน ค้นอย่างไรก็ไม่เจอ พฤติกรรมบกพร่องทางจริยธรรมของเศรษฐีเป็นสิ่งที่ไม่ดีอย่างยิ่ง การอยู่ร่วมกันจะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน เมื่อโกหกหรือขาดจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์จะส่งผลเสียต่อครอบครัว เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่รู้จักความจริงไม่สามารถจะให้คำปรึกษาหรือช่วยแก้ไขปัญหาได้กว่าจะรู้จักก็สายไปแล้ว ดังสำนวนไทยที่ว่า กว่าถั่วจะสุกงาก็ไหม้

๐ สุริยวงศ์พิมพา

มีปริดาสารภิมย์

กอดสองกุมารชม

เชิญพ่อไปตามใจปอง ฯ

๐ ศิลปธนูผู้เป็นพี่

จงปรานีเจ้าผู้น้อง

สุทริวงศ์จงปรองดอง

อย่าขัดข้องขึ้นเขษฐาฯ

๐ ไปมาปรึกษากัน

อย่าดื้อรั้นกันสองรา

เดินด่วนจวนเวลา

จงหาที่อาศัยนอน ฯ

๐ นอนนั่งพิจารณา

ดูซ้ายขวาหน้าหลังก่อน

ควรรอนเจ้าจึงนอน

เห็นไม่ควรชวนกันไป ฯ

พิมพาชายาองค์หนึ่งของพระสุวรรณหงส์สอนโอรสสองพี่น้องในการอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีความเมตตากรุณาต่อกัน มีอะไรปรึกษากันอย่าดื้อรั้น ช่วยกันดูแลความปลอดภัยในเรื่องที่จะนั่งจะนอนเพราะในป่ามีอันตรายมาก จริยธรรมของความเมตตา กรุณา และเสียสละ และการให้ความเคารพนั้นเป็นสิ่งสำคัญ หากไม่มีแล้วการเดินทางไปไกล ๆ ก็จะมีแต่ความวิบัติ เพราะเดินทางเพียงคนเดียวย่อมไม่ปลอดภัย สองคนจะได้ช่วยกันได้ในยามมีปัญหาหรือภัยมา ดังสำนวนไทยที่จดจำกันว่า "คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย" ความสุขจะเกิดขึ้นได้ในการอยู่ร่วมกันก็ต้องมีจริยธรรมดังที่กล่าวแล้ว

จริยธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมที่กล่าวมาแยกเป็น 5 ด้านคือ การเมืองการปกครอง การเลือกคู่และครองเรือน การคบมิตร การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ซึ่งมีจริยธรรมด้านต่าง ๆ อันได้แก่ เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ วินัย หน้าที่ สามัคคี กตัญญู เสียสละ การจะเกิดจริยธรรมเหล่านี้ในบุคคลขึ้นได้จะต้องมีการปลูกฝังและสร้างสิ่งแวดล้อมแห่งจริยธรรมในสังคม ทั้งนี้เพราะจากการวิจัยที่กล่าวข้างต้นพบว่า การที่คนจะมีพฤติกรรมทางจริยธรรมสูงหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่การสังเกตของผู้คน ถ้าคนใดมีสติปัญญาดีก็จะพัฒนาจริยธรรมได้สูงกว่า

ผู้ที่มีสติปัญญาน้อยกว่า ดังนั้นสังคมไทยจะต้องปรับปรุงการศึกษาให้มีสิ่งที่เป็นจริยธรรมให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และจะต้องหาวิธีการเพื่อให้เกิดบรรยากาศของจริยธรรมให้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่กำกับนโยบายจะต้องทำนโยบายให้เป็นปฏิบัติ การพัฒนาจริยธรรมของสังคมไทยจึงจะได้ผล

บทที่ 5

สรุปและเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องจริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก มีจุดมุ่งหมายคือการเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนี้และค้นหาจริยธรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางไปพัฒนาสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนไทยอยู่ในสภาวะที่น่าเป็นห่วง การได้วิจัยค้นหาจะทำให้ได้รู้ว่าคนไทยภาคใต้มีจริยธรรมด้านใดบ้าง และสภาพของจริยธรรมเป็นเช่นไร วรรณกรรมที่นำมาใช้ในการวิจัยมี 5 เรื่อง คือ พระรถเมรีหรือนางสิบสอง ฉบับพิมพ์คงอักษรวิธีเดิมของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช (สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช) มโนหรานิบาด ฉบับวัดมัชฌิมาวาส ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา จัดพิมพ์คงอักษรวิธีเดิม ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ ฉบับพิมพ์ดีด ของรองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง สุวรรณหงส์ ฉบับพระพิศาลธรรมรังสี(พัทลุง)จัดพิมพ์ และปลาบู่ทอง ฉบับนุด(สมุดข่อย) ของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด สถาบันราชภัฏภูเก็ต วรรณกรรมทั้ง 5 เรื่อง มีเนื้อเรื่องครบถ้วนสมบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากอักษรวิธี ภาษาที่ใช้ และเนื้อหาบางประการทำให้ประมาณได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ดังกล่าวนี้ แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5

แนวคิดหลักของเรื่องแต่ละเรื่องเน้นจริยธรรมคือ เรื่องพระรถเมรีเน้นด้านความกตัญญู เรื่องมโนหรานิบาดเน้นความพยายามและอดทน เรื่องชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ เน้นเรื่องความยุติธรรม เรื่องสุวรรณหงส์เน้นความซื่อสัตย์ และเรื่องปลาบู่ทองเน้นความกตัญญู หากพิจารณารวมจริยธรรมทุกด้านทั้งจากแนวคิดหลักของเรื่อง โครงเรื่อง และเนื้อเรื่อง พฤติกรรมตัวละคร รวมทั้งบทสนทนาและบทบรรยาย ก็จะมีจริยธรรมของแต่ละเรื่องหลายด้านด้วยกัน คือ พระรถเมรีหรือนางสิบสองจริยธรรมที่มีมาก ได้แก่ กตัญญู เมตตา กรุณา และวินัย มโนหรานิบาดที่มีมากได้แก่ ความพยายามและความอดทน และหน้าที่ ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ที่มีมากได้แก่ หน้าที่ ซื่อสัตย์ และยุติธรรม สุวรรณหงส์ ที่มีมากได้แก่ เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และปลาบู่ทองมีมากได้แก่ กตัญญู เมตตา กรุณา

จริยธรรมรวม 10 ประการ ที่วิเคราะห์จาก โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนาและบทบรรยาย คือ เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ กตัญญู พยายามและอดทน ประหยัด สามีคดี หน้าที่ วินัย และขยัน บางเรื่องผู้แต่งเน้นจริยธรรมบางประการมาก แสดงถึงความต้องการให้มีจริยธรรมนั้นให้มาก ๆ หรือคนในช่วงนั้นต้องจริยธรรมด้านนั้นก็เป็นได้ วรรณกรรม 5 เรื่อง มีโครงเรื่องดังนี้

1. พระรตเมรีหรือนางสิบสอง ครอบครัวหนึ่งมีฐานะร่ำรวยแต่ไม่มีบุตร แม้จะหาวิธีการต่าง ๆ ก็ไม่สำเร็จ ต่อมาไปหาฤๅษี ฤๅษีให้หยิบก้อนกรวดกลับบ้าน สามียหยิบไป 12 ก้อน จึงมีบุตรหญิง 12 คน เมื่อบุตรโตขึ้นมีฐานะยากจน สามียพาบุตรหญิงไปทิ้งในป่า นางยักษ์ที่หนีภัยจากเมืองเพราะสามีถูกฆ่าตายจำแลงร่างเป็นมนุษย์มาอยู่ป่า พบนางทั้งสิบสองคน จึงพาไปเลี้ยงไว้ นางยักษ์เลี้ยงบุตรบุญธรรมที่ลักจากเมืองมนุษย์ไว้แล้วคนหนึ่ง ต่อมานางสิบสองคนรู้ว่าผู้เลี้ยงตนเป็นยักษ์จึงหนี นางยักษ์จึงติดตามล้างแค้น นางสิบสองได้เป็นชายาเจ้าเมือง นางยักษ์จำแลงร่างเป็นมนุษย์ได้เป็นชายาเจ้าเมืองเดียวกันโดยใช้เวทมนต์บังคับ นางยักษ์วางแผนล้างแค้นด้วยการทำป่วย และให้ควักลูกตานางสิบสองประกอบตัวยา นางคนสุดท้ายต้องถูกควักข้างเดียวตามกรรมที่ทำให้ นางยักษ์ส่งลูกตาไปไว้ที่เมืองของนางให้บุตรบุญธรรมรักษา นางทั้งสิบสองมีกรรม เมื่อลูกคลอดก็แบ่งปันกันกินเพราะถูกขังในอุโมงค์ไม่มีอาหาร น้องคนสุดท้ายหาวิธีการหลีกเลี่ยงป้องกันบุตรไว้ได้ และเลี้ยงจนเติบโต บุตรหาอาหารเลี้ยงมารดาและป้าๆ ด้วยการขโมยที่พระอินทร์ส่งมาให้ และชนะการพนันสะบ้า นางยักษ์รู้เรื่องบุตรของนางสิบสองจึงวางแผนฆ่า ด้วยการให้ไปเอามะงั่วรู้หาวมะนาวรู้โห้ที่เมืองของนาง ให้ถือจดหมายข้อความว่าให้ฆ่าทันทีเมื่อถึง พระอินทร์บันดาลม้าวิเศษให้เดินทาง ระหว่างทางฤๅษีแปลงสารช่วยไว้ จึงได้บุตรบุญธรรมยักษ์เป็นภรรยา เมื่อได้ดวงตาของมารดาและป้าๆ พร้อมของวิเศษก็เดินทางกลับเมืองพระบิดา เอาดวงตาใส่ให้ทุกคนและใช้ของวิเศษฆ่ายักษ์ได้ เมื่อทุกอย่างคืนสู่สภาพปกติก็กลับไปเมืองบุตรบุญธรรมยักษ์ที่คอยอยู่ ได้พบไม่นานบุตรบุญธรรมยักษ์ก็สิ้นชีวิต บุตรนางสิบสองจึงกลับเมือง ต่อมาฤๅษีแนะนำให้อภิเษกกับน้องสาวของบุตรบุญธรรมยักษ์ที่อยู่เมืองมนุษย์

2. มโนหรานิบาด เมืองหนึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เพราะมีพญานาคอยู่ เจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งจึงส่งคนไปฆ่าพญานาคเพราะเข้าใจว่าเมืองแห้งแล้งเพราะพญานาคของเมืองแรกเป็นเหตุพรานสหายของโอรสเจ้าเมืองแรกช่วยชีวิตไว้ โอรสเจ้าเมืองแรกได้เห็นกิริยามีความชอบต้องการได้เป็นชายา ฤๅษีบอกวิธีการจับกิริให้แก่พรานว่าต้องใช้บ่วงนาคบาด พรานยืมบ่วงนาคบาดจากพญานาคและคล้องกิริได้ จึงพาไปถวายโอรสเจ้าเมืองตน กิริอยู่ไม่ได้เพราะพรานหมั่นบุโรหิตผู้โลกวางแผนฆ่าด้วยการบุชายัญและทำลายสวามีด้วยการสร้างปัญหาต่างๆ กิริรีบกลับเมืองที่อยู่เขาไกรลาส สวามีติดตามไปด้วยความยากลำบากต้องผ่านด่านต่างๆ หลายด่าน แต่ด้วยความเก่งกล้าสามารถจึงไปถึงได้ และรับกิริกลับเมืองของพระบิดา

3. ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์ จระเข้ผู้มีความยุติธรรมลูกของหัวหน้าจระเข้ในอดีตปราบจระเข้พาลพี่น้องสองตัวสำเร็จ แต่ตนตายด้วย วิญญาณเข้าถึงในร่างจระเข้ลูกคนที่ปราศจากพ่อแม่ เพราะแม่ออกติดตามพ่อหายไป ตายายหาปลาตักลูกจระเข้ได้ เลี้ยงไว้จนโต ต่อมาถูก

จะเซ่ที่เลี้ยงไว้กัดกิน ไปเกิดใหม่เป็นบุตรเศรษฐีทั้งสองคน โตขึ้นมีความรักชอบกัน ฝ่ายชายไปสู้ออ แต่ฝ่ายเศรษฐีบิดามารดาฝ่ายหญิงตั้งเงื่อนไขว่าถ้าติดตามบุตรสาวคนโตที่จะเซ่ดูคาบไปกลับมาได้ จะให้รางวัลด้วยบุตรสาวที่ไปสู้ออ ฝ่ายชายเรียนวิชาเก่งกล้าสามารถปราบจระเซ่ได้สำเร็จและพาบุตรสาวคนโตของเศรษฐีกลับมาได้ จึงได้แต่งงานกับบุตรสาวเศรษฐีตามต้องการ

4. สุวรรณหงส์ โอรสเจ้าเมืองหนึ่งใช้หงส์ยนต์ที่ชาวเวทดาทำให้ไปสู้ออของธิดายักษ์ และได้ธิดายักษ์เป็นชายา ธิดายักษ์ขอให้ไปสู้ออแต่งงานตามประเพณี โอรสเจ้าเมืองกลับเมืองทูลให้พระบิดาพระมารดาทรงทราบและเดินทางกลับไปอีกครั้งตามสัญญาแต่ถูกหอกยนต์ของพี่เลี้ยงธิดายักษ์ กลับไปสิ้นพระชนม์ที่เมืองตน ธิดายักษ์รู้เรื่องออกติดตาม พระอินทร์ให้ยาและอาวุธวิเศษ ระหว่างทางพบยักษ์ใช้อาวุธวิเศษตัดคอยักษ์ สงสารยักษ์จึงใช้ยาวิเศษทาที่คอกับหัวหัวกับคอก็ติดกัน ยักษ์กลับมีชีวิตดังเดิม ยักษ์ให้ความเคารพอย่างผู้มีพระคุณยิ่งคนหนึ่ง ไปถึงเมืองเจ้าชายใช้ยาวิเศษรักษากลับฟื้นคืนพระชนม์ ธิดายักษ์กลับเมือง โอรสเจ้าเมืองติดตามไป จะฆ่าด้วยเข้าใจนางเป็นคนวางแผนฆ่า ธิดายักษ์และยักษ์ที่แพ้ทำหุ่นขี้ผึ้งเหมือนธิดายักษ์ไว้ในห้องนอน เจ้าชายเข้าพระทัยว่าเป็นธิดายักษ์จึงฆ่า เมื่อระลึกได้ก็เสียพระทัยรำให้ ธิดายักษ์จึงบอกความจริงทั้งหมด โอรสเจ้าเมืองพาธิดายักษ์กลับเมืองพระบิดาด้วยหงส์ยนต์ สายบังคับหงส์ยนต์ขาดจึงโดยสารเรือของนางยักษ์จำแลง นางยักษ์ปรารถนาเจ้าชายเป็นสามี จึงแปลงร่างเป็นธิดายักษ์ จับธิดายักษ์ขว้างลงทะเล ยักษ์ที่ธิดายักษ์ใช้ยาทาคืนชีวิตออกติดตามรู้ความจริงทั้งหมด จึงฆ่านางยักษ์แปลงร่าง ต่อมาเจ้าชายมีชายาใหม่อีก 3 องค์ มีปัญหาอยู่บ้างระหว่างชายาหลงกับชายาน้อยลำดับที่ 3 เกี่ยวกับกบการที่เจ้าชายไปอยู่กับชายาองค์นี้มากไป ชายาหลงและชายาน้อยลำดับที่ 1 ปลอมตัวเป็นพราหมณ์ออกติดตาม ถูกชายาน้อยที่ 3 หว่าปลุกปล้ำ เจ้าชายหลงชายาใหม่ตัดสินไม่เป็นธรรม ชายาหลง(ธิดายักษ์) และชายาน้อยที่ 1 หนีกลับเมือง ต่อมาปรับความเข้าใจได้ ด้วยมีผู้ใหญ่ประสาน หลังจากนั้นก็หนีแต่ละองค์ก็มีโอรสธิดา และอภิเษกกันเองบ้าง โอรสของเจ้าชายแต่ละคนก็มีฝีมือจึงช่วยบิดาปกครองบ้านเมืองอย่างราบรื่น มีเมืองเล็กๆ อยู่ในอำนาจหลายเมือง เมื่อมีพระชนม์มาก เจ้าชายและชายาหลง(ธิดายักษ์) ก็ออกบวช เพื่อแสวงหาความสุขทางใจ

5. ปลาบู่ทอง เศรษฐีมีภรรยาหลงและภรณาน้อย ภรรยาหลงมีบุตรสาวเป็นคนดี ภรณาน้อยมีบุตรสาว 2 คน เป็นคนมีนิสัยอิจฉาริษยา และกลั่นแกล้งอย่างมารดา เศรษฐีหลงภรณาน้อย ต่อมาเศรษฐีทุบตีภรรยาหลงตกน้ำสิ้นชีวิตในขณะที่อยู่ในเรือหาปลาตามแผนที่ภรณาน้อยวางไว้ ภรรยาหลงเกิดเป็นปลาบู่ทอง บุตรสาวดูแลให้อาหาร ภรรยาและบุตรสาวร่วมกันฆ่าปลาบู่ทอง เปิดได้เกล็ดปลาเอาให้บุตรสาว บุตรสาวนำไปปลุกและอธิษฐานงอกเป็นต้น

มะเขือ ภรรยาช่วยให้นุตรสาวคนที่ 2 ทำลายเอาผลมะเขือไปรับประทาน เปิดเก็บเมล็ดมะเขือไว้ให้นุตรสาวภรรยาหลวง นุตรสาวภรรยาหลวงนำไปปลูกและอธิษฐานงอกเป็นต้นโพเงินโพทอง พระราชาได้ทอดพระเนตรรู้ว่าโพเงินโพทองเป็นของใครก็ขอไปปลูกในวังและทรงรับนุตรสาวภรรยาหลวงไปเป็นมเหสี ภรรยาช่วยและนุตรสาวรู้เรื่องเข้า จึงวางแผนหลอกไปบ้านแล้วผลัดลงกระต๋นน้ำร้อนสิ้นชีวิต และเกิดใหม่เป็นนกแขกเต้า นุตรสาวภรรยาช่วยคนที่ 1 ปลอมตัวเป็นนุตรสาวภรรยาหลวงเข้าอยู่ในวัง นกแขกเต้าไปหาพระราชา พระราชาทำกรงทองให้อยู่ในห้องบรรทม นุตรสาวภรรยาช่วยที่อยู่ในวังรู้ จึงจับนกแขกเต้าให้แม่ครัวปรุงเป็นอาหาร แม่ครัวเผลอนกแขกเต้ากลิ้งลงจากเตียงลงในรูกู หนูช่วยเรื่องที่อยู่และหนีออกจากเขตวังได้ นกแขกเต้าพบฤๅษีฤๅษีชบ(ชบชีวิต)ให้เป็นคน อยู่กับฤๅษีและกุมารน้อยที่ฤๅษีชบจากภพवाद กุมารน้อยเข้าวังทูลความจริงทุกอย่าง พระราชาจึงเสด็จออกไปรับนุตรสาวภรรยาหลวงกลับวังและจะลงโทษประหารชีวิตนุตรสาวภรรยาช่วยคนที่ 1 แต่นุตรสาวภรรยาหลวงทูลขอให้ลดโทษ เป็นเพียงการคุมขังเข็ญดี

จากโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และพฤติกรรมโดยสรุปทำให้ได้ข้อสรุปทางจริยธรรมคือจริยธรรมด้าน ความเมตตา กรุณา กตัญญู ซื่อสัตย์ หน้าที่ วินัย สามัคคี ชยัน พยายามอดทน และประหยัด

การวิเคราะห์จริยธรรมจากบทสนทนาและบทบรรยายจากวรรณกรรมทั้ง 5 เรื่อง พบว่ามีจริยธรรมสอดคล้องกันกับโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง และพฤติกรรมตัวละคร แต่จะมีรายละเอียดมากขึ้น ทำให้เห็นจริยธรรมแต่ละด้านได้อย่างชัดเจน

จริยธรรมทั้งหมดที่มีอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกทั้ง 5 เรื่อง ล้วนมีอยู่ในหลักธรรมแห่งศาสนาทุกศาสนา เพราะทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือสอนคนให้เป็นคนดี และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม จริยธรรม 10 ประการที่ได้จากการวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมนั้นเป็นสิ่งที่คนไทยในอดีตใช้เป็นสิ่งสร้างคนให้เป็นคนดีด้วยวิธีการต่างๆ การแต่งไว้ในหนังสือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดจริยธรรมของบุคคล เพราะสมัยก่อนมีการสวด (อ่าน) หนังสือกันทั้งให้เด็กและผู้ใหญ่ฟัง และให้นักเรียนวัดอ่านหนังสือเหล่านี้ด้วย ดังนั้นจริยธรรมที่มีอยู่ในหนังสือก็แปรจากตัวหนังสือเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม สร้างสรรค์ ของนักเรียนวัดและบุคคลทั่วไปที่ได้รับรู้แล้วนำไปปฏิบัติ ด้วยเห็นว่านำไปปฏิบัติแล้วได้ผลในทางดี ดังตัวละครฝ่ายดีในเรื่อง

จริยธรรมดังกล่าวนี้นำไปพัฒนาสังคมไทยได้ในด้านต่างๆ คือ 1.การเมืองการปกครอง เพราะมีจริยธรรมที่ผู้นำระดับต่างๆ ในเรื่องปฏิบัติแล้วบังเกิดผล โดยเฉพาะอย่างทศพิธราชธรรม หรือธรรม 10 ประการ ของพระราชา นอกจากนี้ยังมีหลักคุณธรรมต่างๆ ที่นำมาปฏิบัติ ก่อให้เกิดจริยธรรมที่ดีงามเป็นที่ยกย่องและส่งผลต่อความสุขของผู้อยู่ในปกครอง 2.การเลือกคู่และครอง

เรือน ในเรื่องทั้ง 5 เรื่อง ตัวละครที่ยังไม่มีคู่ก็เลือกคู่กัน ส่วนมากจะเป็นหลักการเลือกคู่ของผู้ชาย นอกจากพิจารณาจากจริยธรรม 10 ประการ แล้ว มีการกล่าวถึงภรรยา 7 ประเภท ในเรื่อง สุวรรณหงส์ และ ภรรยา 6 ประเภท ในเรื่องมโนหรานิบาต ภรรยาแต่ละประเภทมีจริยธรรม มากบ้าง น้อยบ้าง ทั้งนี้ผู้เขียนเจตนาจะให้ผู้อ่านได้รับรู้ว่าผู้หญิงแบบใดมีระดับคุณธรรมอย่างไร

3. การคบมิตร การคบมิตรต้องพิจารณาความมีจริยธรรมว่ามีเพียงใด ในวรรณกรรม 5 เรื่อง มีมิตรดี ที่คบค้าสมาคมแล้วเกิดความสุข ความสำเร็จแก่ผู้ที่คบด้วย อย่างกรณีของชายาเกษสุริยกับ ยักษ์กุมภภทนีในเรื่องสุวรรณหงส์ หรือเพื่อน ๆ ของไกรทองพงศา ในเรื่องชาละวันหรือไกรทอง คำกาพย์ มิตรเหล่านี้ล้วนมีจริยธรรมหลายด้าน

4. การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ตัวละครในเรื่องระดับต่าง ๆ มีจริยธรรมในด้านความขยัน ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ และพยายามอดทน จึงทำให้มีความมั่นคงในการดำรงอยู่ของตนและครอบครัว ถ้าเป็นระดับเมืองก็มีความมั่งคั่ง ข้าวเหลือเกลือตก ราษฎรมีความเป็นอยู่สุขสบาย เหล่านี้ล้วนเกิดจากความมีจริยธรรมของผู้นำ และผู้ตามทั้งสิ้น

5. การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจะมีความสุขสงบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นนั้นต้องมีจริยธรรมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ กตัญญู เสียสละ สามัคคี และอดทน

ในการจะนำจริยธรรมที่กล่าวข้างต้นนี้ไปใช้ให้เกิดผลนั้นจะต้องเริ่มจากผู้ใหญ่ โดยเฉพาะผู้นำในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประเทศไปจนกระทั่งระดับตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว ทั้งนี้เพราะเยาวชนย่อมดูแบบอย่างจากผู้ใหญ่ หรือคนรุ่นก่อนปฏิบัติกัน ดังทฤษฎีของโคลเบอร์ก และเพียเจต์ ที่สอดคล้องกันว่า จริยธรรมจะเกิดในคนเป็นระดับขั้นตามลำดับอายุ ใครจะเกิดขึ้นได้มากน้อยแค่ไหนเพียงไรอยู่ที่สติปัญญาของบุคคลนั้น และจริยธรรมเกิดขึ้นได้จากการสังเกตและการคิดไตร่ตรอง ดังนั้นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีทางจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่ผู้รับผิดชอบต่อสังคมระดับต่างๆ จะต้องรีบดำเนินการ อย่าให้เป็นเพียงนโยบายอย่างเดียว ไม่เช่นนั้นสังคมจะมีสันติสุขและจะเจริญรุ่งเรืองมิได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่องนี้ นำจริยธรรมที่มีอยู่ในวรรณกรรมที่วิเคราะห์ได้ไปเผยแพร่ด้วยวิธีการต่างๆ และนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม
2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป วรรณกรรมท้องถิ่นในทุกภาคของประเทศไทยยังมีอีกจำนวนมากที่ยังมิได้วิจัย ควรจะได้วิจัยหาคุณค่าด้านต่างๆ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นแก่นของสังคม

บรรณานุกรม

หนังสือ

กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน,2532.

เจตนา นาควัชระ. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2514.

จำรัส ดวงธิดาร. "จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันในทัศนะของชาวบ้าน" .ในรายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ศาสนา.2522.

ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ . พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาตามแนวคิดวิทยาสังคม.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2531.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน."การวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ เพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับครอบครัวและเยาวชนไทยในการกำหนดปัญหาการวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย.กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.2537

บริษัทวิคตอรีเพาเวอร์จำกัด. พระคริสตธรรมใหม่.กรุงเทพฯ,1986.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ม.ล.วิเคราะห์สุวรรณคดีไทย.กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช,2522.

พระพิศาลธรรมรังสี.สุวรรณหงส์ วรรณคดี สมัยโบราณ .พัทลุง:โรงพิมพ์พัทลุง,2529.

ยุพดี ธรรมชาติ.มนุษย์สัมพันธ์.คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสงขลา.ยะลา:โรงพิมพ์ลูกแก้ว,
2536.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา.มโนหรานิบาต.สงขลา : มงคลการพิมพ์.2513.

บุต (สมุดข่อย)และเอกสารอื่นๆ

ศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏภูเก็ต.ปลาบู่ทอง (บุตขาว).

อุดม หนูทอง .ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์.กระดาศพิมพ์โรเนียว.

ภาคผนวก

๑ จิ้งสังกัทธิ กอยยงจิงติ แมณีจตุร ตามอิพินอง สิบสองลูกอา แม่จักเอามา
โหพระบุตรี

๑ แมจิลลศุหนา หมันกลาเหลือกกลา เทียวภากรรหนี เจ้าอยู่ภายหลัง ร่วงไห้
ร่วงทั้งนี้ กำพืดห้อยยา

๑ ส่วนแก้วส่วนขวัญ มรุขีมีพรพ รโมเรจรรจา ไกรยทำอณราย ฉิบหายลูกอา
โมหลักภารา รักสาไห้

๑ สังกปลางนางยัก โลมลบุชบุภัก เจ้าแก้วกัทธิ สังกชาวก้ามัหนัร อยุกรรไห้
รักสาบุตรี เว้าไว้วัยกร

๑ สังกแล้วจิงนาง ยกบาทยายาง ลังจากปรางจัน สังกหมุเสหนา โยธาซำขัน
ลงจากปรางจัน ผันสังเสหนา

๑ ทานเป็นผู้ใหญ่ เราใดไวใจ บ้านเมืองภารา สีกเสื่อเหนื่อโต ยาโคยเบกสา
ร่วงหลังหนา ทานยาไวใจ

๑ หนึ่งพระบุตรี บัวยไชรายติ ทานเอาใจไสย ฝ่ายฝุงปรุชา รักสากรรไป
ชอบผิดกิดโดย แทะพ้อไคการ

๑ ทหารมานมี โนมโนมเสียนศรี วับริพัชมาร นางศรีสันทรา ลินลาจากสถาน
ผาดผอนจอนท่ายาร ชีนบับนเวหา

๑ รอนราอากาศ เนตเล้งแฝงผาด เห็นกรุงพารา รุ้ว่าพินอง สิบสองทีมา
จากพริงตังปา หมันมาไคตี

๑ ตรีปลางนางยัก วับริไวโยนัก หมายมุงกรุงศรี เลื่อนลอยกลอยลง
นอกกรุงธานี เข้าไคไทรยศรี อุกยอผอนนิตทรา

๑ ทวันสายปลายไสย นางสาวเซาไนย ไปยตักกังกา นางเห็นยักร้าย
อยุปลายพริกสา รูปงามนักหนา เป็นที่พึงใจ

๑ มีสุนทอนถาม สุกาคังงาม เจ้ามาแต่ไทนย ผู้เดียวเทียวจอร
ชีนนอนปลายไทรย หดาจอรไปยไทนย สุกใจพิอา

๑ สนทรายักสี ไคพิงวาทีย ออกหวานซานมา ซ้ำเป็นเราไกลย แคนใจบิคา
คันเดียวเทียวมา มุสวาไปย

มโนห์รานิบาต

นางเมฆบิศา วิงวาทออกมา ^{๓๒๐} ทอนรับสามี ยืนที่ศาลา
 ว่าท่านไปป่า มาเปล่าเสียที ^{๓๒๑} พรานว่าอย่าดู กูได้ของดี
 เข้าไปสูที่ นอรกอรจึงแล ๑ ผัวเข้าในห้อง นางเมี้ยค้อย
 ย่อง ตามหลังปรอนแปร ล้วงย่ามลว่า คว่ำกล่าลงแล
 ร้องว่าอูแม่ กลม ๆ ใหญ่ ๆ ๑ ของเจ้าพระคุณ ว่าพ่อ
 พรานบุญ ได้มาแต่ไหน บ้างขาวบ้างแดง แสงช่วงจับใจ
 งามฉิมพริมไพโร ลไมทอตา ๑ ทฤกษาเล่า ว่ามูณีท้าว
 ชุมภูนาคา ผู้เป็นสหาย ให้แก้วนี้มา เลิศล้วนมีค่า ทง
 เจตประการ ๑ นางเมฆบิศา พรานบุญทฤกษา อยู่ศุกข
 สำมราญ ตริตริกนิกไน จะไปหิมพานต์ ไชศรีกีวาร จึง
 พรานเข้าไป ๑ ลาพระสุธน จะไปไพรสน เทียวล่าเนื้อ
 ใน อรัญเวศ ขวงเขตป่าใหญ่ พระปิ่นภพไตร จงทรง

---

๓๒๐ ทอนรับ = ท้อรับ

๓๒๑ ดู = ฉาวโฉ่

เมตตา สุธนกุมาร จึงตรัสแก่พราน บุญทฤกษา ท่านจง
 พังค้ำ อย่าทำปานา อกุศลา จะเป็นเวรี ๑ ชนาค้ำสัตว์
^{๓๒๒} ชินเทสิ์ตรัส ^{๓๒๓} ว่าเป็นเคียรฎี ^{๓๒๔} นีกรนไปเกิด ^{๓๒๕} ชาติไคเวรี
^{๓๒๕} ให้นีฎาชี ^{๓๒๖} กลางอายุไซย ๑ พรานทูลว่าสา ฐะเป็นธำมคา
 จะรียพรานไพร ^{๓๒๖} ชำร้อลาท้าว ^{๓๒๖} เข้าสู่พรงไพร อดออม
 ถนอมใจ ไม่ทำปานา ๑ สุธนพระบาท ตรัสอะณุญาต
 แก่ทฤกษา จะไปหิมพานต์ อย่าเนาว่านช้ำ เร่งกลับเข้า
^{๓๒๗} มา ชุกมีราชการ ๑ พรานได้ออนุญาต ^{๓๒๗} จึงกุ่มกราบบาท
 มาเกหาสดาร ให้เมฆบิตา แต่งโภชนาหาร สดุด้องหวาน

๓๒๒ ชินเทสิ์ = พระพุทธเจ้า

๓๒๓ เคียรฎี = เคียรฎี 'นักบวชนอกพระพุทธศาสนา'

๓๒๔ นีกรน = นิกนถ์ 'นักบวชนอกพระพุทธศาสนา'

๓๒๕ นีฎาชี 'สันชีพ'

๓๒๗ จะรียะ 'ปกติวิสัย'

๓๒๘ ชุก 'บังเกิดขึ้นโดยกระทันหัน' 'จำเป็นเกิดมี'

ชาละวันหรือไกรทองคำกาพย์

ยินเสียงคายาย เอาโศจไฟ มีไค้เข้าแค้ ส่งแลแต่ไกล เห็นแล้วคัมไฟ ลึกในใจหมาย ○
 เมื่อนั้นบาทเจ้าแลเห็นสองเงา นอนหลับสบาย ท้าวคิดเห็นดู มาดูจักพาย ถอดหลักปักไค้
 พายเรือล่องมา ○ เกษะกำลั้ง พายมาไกลวังที่น้องสองเฝ้า ไก้ซันก็ขึ้นรุ่ง ยายสะกุงขึ้นมา
 เอามือสันตา ลูกทรงจวง ○ มัคนั้นจึงตา ไค้ยื่นขยายว่า ลูกซันควาไชยี้ นี้กว่าจะเซร้าย
 ขมขยายพาไป นอนหลับหลงไหล ตกใจหนักหนา ○ ส่วนทายังปัก มีควาหากวิช ทยฎักทรง ควา
 ถูหม้อข้าว เถายกขึ้นมา พลคกลงคา หม้อน้อยลอยไป ○ เห็นขุนไชยนัก ยายเอาเข้าปลัก
 กระทบเชิงกราน หัวล้านออกไป เจ็บนักเหลือใจ คอยเรียกเบิกตา ○ ตาเห็นยายนั้น จึง
 บอกไปพลัน ถูหม้อนักหนา แห้ว ๆ ในหู ว่าสูจะเซพา รู้สึกขึ้นมา เห็นยังคิใจ ยายฟังด้ว
 ว่า แลนั้นทานตา แข่งชวาไทร ตัวเองขึ้นมา เรควาขจรไชล หม้อน้อยลอยไปที่ในคงคา
 ○ เอาอะไรหุงกิน ยังแต่แกงหวิน รัวนำคังทระ จิรแลวบิงยาก กินหมากเดึกหนา บาทเจ้า
 ห้ามมา วาอย่าเตียงกัน ○ เรามาถึงไหน ที่ประสกจะไป ไกลหรือกอนัน ทาฟังบาทเจ้า
 สองเงาบอกพลัน พี่นี่กอนรร ถ้านักกลั้วหนา แดสงแต่คอบ ๆ เรือเรานั้นน้อย ซาคลอลอง
 มา อยาพูคิให้คังเคินเรือเคินทรา กวั่นักเจ้าชา พระทูลหัวเลย ○ บาทเจ้าท้าวว่า ครัน
 มาคัวช่า สกอยากลั้วเศย ที่ไหนกันคาน หลานนี้มีเศย ประสบตาช่าเศย บอกให้รู้หัง ○
 เช่าเล่าแต่กอน เลื่องสืบจร ว่าท้าวพลั้ว ยังไหลลือไกล บอกให้รู้หัง จักใครรูมั้ง บอกเดึก
 ประสกตา ○ สองเงาได้หัง อยาเจรจาดัง เคินเรือเคินทรา ออกชื่อมิไค้ ร้ายกาจหนักหนา
 ผูกคนไปมา ยอมไค้ทุกคน ○ เห็นมาแต่ไกล โนนเล่าเจ้าไท ยานน้ำคังวอน คอยหรับเจรจา
 ด้วเมียสองคน เป็นที่คังง ร้ายกาจเรียวแรงมุงฝ่ายหนึ่งวังไทร ฝ่ายหนึ่งเล่าใส ปากน้ำพระ
 ฌแดง ช่าเศยไปมา ช่าคิไค้รู้แหง พันที่จะแดง แล้วพระช่าอา ○ เวื่อนั้นทานท้าว ว่าแก่
 สองเงา จักกลั้วโยหนา สกจอกเรือให้ ชายริมคงคา เจารักยาตรา จากเรือเคินไป ○
 สองเงาได้หัง พายเรือเข้าฝั่ง ตะบักเร็วไว ถามว่าบาทเจ้า จักไปแห่งใด ท้าวคอบมาไว
 มิไปไหนหนา คุณของยายตา มิให้เราพาย ให้เรานั่งมา มิรู้คำบด แห่งหนโคหนา ตาบอก
 แก่ช่าคิรู้คอดี ○ ชอบใจหนักหนา หังขยายหังตา พามาถึงนี้ เราจัดสั่งไว้ ให้รู้คอดี ของเรา
 หังนี้เข้าไว้เดึกหนา ○ มาคเรานี้เล่า อีกหังไม่เท่า ซึ่งเราเอามา ซอมิขในมาค ห่านเอา
 เดึกหนาสางเถายายตา ไค้รักษาตัว ○ สั่งแล้วมิช่า ท้าวกุมภีรา คำแมลงแปลงตัว ใหญ่เท่า

ช้างสารมีทั้งหางหัว ถ้าวล้นพันตัว บึงหางเกราสาว ๐ นอนลงในคลอง เล่นน้ำลอยล่อง เป็น
 คสั้นนาคณา สองเถาแลไป ทั้งใหญ่ทั้งยาวตกใจตาขาว พายเรือเข้ล้ง ๐ ริงขึ้นมิช้า
 ทาฉวยมาตมา ยายคว่ำสอมตะบัน ก็จึงไม้เท้า ทาฉวยเขาพลัน ความกลัวตัวสั้น จุรลันเล่นมา
 ทาเล่นกอกยาย ทาเรียกวาย ๆ เร่งมาเถิดหนา ยายว่าถ้าควย ช่วยชี้ข้างจรก บัดเดียว
 จริงตา คว่ำเอามือยาย ๐ เถาทั้งสองรา ตกใจหนักหนา ครากรรชวย ๐ ล้มลุกคลุกมา
 ทาลากพยายาย จากฝั่งผันผาย เขาสุ่มพุ่มป่า ๐ ขวนตัวกลัวตาย สองเถาทายาย พายหอมวูวา
 คอยไค้ใจใจ หอมไอนรกกมบรา ตัวเมียสองรา คอยมาตั้งใจ ๐ ครั้นหายตัวสั้น เปิกบาท
 แลพลัน เห็นทองอยู่ใน แลเห็นแม่โอเปล่า บุญเราแล้วให้ ตั้งแค่นี้ไป เราจะนั่งนอนกิน ๐
 ส่วนยายห้ามตา สูอย่าเจรจา คนจักไค้กิน ปากช้าต่อตาย มิทันจะไค้กิน สือซาเสียสิ้น พาย
 บาทยาศรา มพยายยกไว้เถิดหนา กล่าวถึงกุ่มภา โจรรแก้งมาหา หากัน ๐ ทำฤทธิขึ้นน้ำ
 เป็นพัน กีกก้องสนั่น พุ่มพองรองต่อหัวไป ๐ จึงท้าวพัลละวังฤทธิไกรไค้ยินเสียงไป วันนี้
 ไกรร้องโกธธา ๐ จึงท้าวพัลละวังฤทธิไกรไค้ยินเสียงไป ๐ เล่นน้ำใน
 กลางสาคร บัดเดียวโดยปอง ทั้งที่หิ้งน้องล่องมา ๐ ถึงถามว่าเอ็งนี่หนา ใจพาลหาญกล้า
 ไม่กลัวฤทธิหาแห่งกู ๐ อยู่ไหนที่มึงไม่รู้ ชลขารสถานิกู จูรูไม่กล้าความตาย ๐ โจรรทอบ
 มาโดยหมาย หุขหน้าไม่อาย ชลขารมิงสร้างครั้งไหน พุกจาเนโกเปล่าไป ทำเป็นผู้ใหญ่
 กูไสไม่กล้าเอ็งหนา ๐ จึงท้าวพัลละวังฤทธิไกรไค้ยินเสียงไป ๐ ฝ่ายเหนือ
 ฝ่ายใต้ไกลไกล เคิมเอ็งอยู่ไหน วันนึ่งเหิงมาพบกัน ๐ จึงท้าวโจรทอบพลัน ถึงว่าเอ็งนั่น
 เคิมที่อยู่ไหนหรือหนา ๐ ทั้งที่หิ้งน้องสองรา บิคามารคา ปู่ย่าตายายชื่อไค้ ๐ พี่น้องพวกห้อง
 ชื่อไค้ไกลไกล ไปปาวมาไว เราไสผู้เดียวแลหนา ๐ พัลละวังพัลละวังว่า โจรขชิงงิงมา
 สามราเชคต่อประยุทกัน ๐ น้ำฟ้าเป็นละลอกหมองมัน สะเทือนเดือนลัน สนั่นในกลางชล
 ชาร ๐ น้ำเป็นล้อลอกฉานาร กอกกล้าก่อกหาญ ครือตั้งช้างสารหรับสมร ๐ เข้าชบก็คพิคกัน
 น้ำเวียนหวานหัน สะนั่นก็ก้องโกธธา ๐ บัดนั้นพัลละวังทั้งกา เกรียงไกรโกธธา ผันมาก็ขบสม
 คาง ๐ โจรผันรับทั้งนาง ถูกที่พุ่งหาง จับได้หลายออกพลัน ๐ ฉับรับน้องชายด้วยพลัน

๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

- ๑ ตอบว่าข้าสองพี่น้อง
ไต่ท้าวผู้เจ้าแผ่นดิน ฯ
  - ๑ เราเที่ยวอยู่ป่าพนาสินธุ์
รักษาประชาชนากจน ฯ
  - ๑ ชาวเมืองรู้เรื่องนุสนธิ์
สายัณห์ถึงกรุงธานี ฯ
  - ๑ กุมภนต์ว่าเราน้องพี่
ที่ศาลานอกเวียงไชย ฯ
  - ๑ สองเจ้าพราหมณ์เข้าอาศัย
ภายนอกปราการบรินทร์ ฯ
  - ๑ กุมภนต์ค้นหาของกิน
โหมยงทรงเสวยอาหาร ฯ
  - ๑ เสรีจแล้วนางแก้ววิจารณ์
ถึงผัวหัวอกร้อนรน ฯ
-
- ๑ กล่าวถึงภูมิ สุธรรม์ธิดี ท้าวเจ้าสากล
ให้เชิญวงศา ท้าวพระยาไพร่พล มาประชุมทุกคน
ทำพระเมรุทอง ฯ
  - ๑ เสรีจแล้วทุกแห่ง บรรจงตกแต่ง ตำแหน่งแถวถ้อง
ให้เชิญศพไท ไปบนรถทอง เตรียมให้ถูกต้อง
ตามราชบัญชา ฯ
  - ๑ ท้าวพระยาข้าหลวง มาทุกกระทรวง ลูกหลวงพร้อมหน้า
คืบคั่งหรั่งพुरु ภูษามาลา เชิญหีบทองมา
จากปราสาทไชย ฯ

มาคูดงานของ—

หายาทากิน

ชวนพราหมณ์จรดล

หยุดสักกราตรี

ที่ศาลาไชย

ตักชลวาริน

คิดความสงสาร

- ๑ เมืองนี้สามมีทราวมวัย
ช้อกรุงไอยรัตน์ธานี ฯ
  - ๑ สุริยทรงพังยักษ์
มีบ้านนิคมมากมาย ฯ
  - ๑ บริบูรณ์ช่างม้าโคควาย
อยู่ในทศพิศทางธรรม ฯ
  - ๑ เห็นคนหามคอนเนื่องนั้นดี
ขันล่องไปมาสับสน ฯ
  - ๑ เจ้าพราหมณ์ถามพวกประชาชน
สิ่งใดไปมามากนัก ฯ
  - ตอบว่าบุตราจอมจักร
มันดักหอกยนต์บนปรางค์
  - ๑ ถูกเจ้าวรรณหงส์ปลงวาง
ก็ถึงซึ่งทิวคต ฯ
  - ๑ ว่านางสุริยทรงยศ
ฆ่าผีตัวตายวายปราณ ฯ
  - ๑ สุริยคือองค์พระกาฬ
ฆ่านายเรตตายดับปลง ฯ
  - ๑ เหตุไฉนใจเกษสุริย
ชีวิตคิดแค้นแทนใคร ฯ
  - ๑ พรุ่งเช้าท้าวจะชักศไป
ท่านมาแต่ไหนสองพราหมณ์ ฯ
  - ๑ ทรงโฉมปฏิโลมเฉลิมกาม
ทรงเบญจฉัตรกษณาราศี ฯ
  - ๑ ประเสริฐเลิศกว่านารี
จะหาบมีถึงสอง ฯ
- เป็นเจ้ากรุงไกร
  - ตรัสว่าเมืองนี้
  - ชรอยว่าเจ้านาย
  - เรือแพแจจัน
  - ว่าท่านกังวล
  - ไปได้บุครยักษ์
  - กลับมาถึงปรางค์
  - นอกจิตคิดคด
  - มาหักรักราน
  - ฆ่าผีตัวปลง-
  - สู่พระเมรุไชย
  - เจ้าคนนั้นงาม
  - ในพันชาติรี